MK

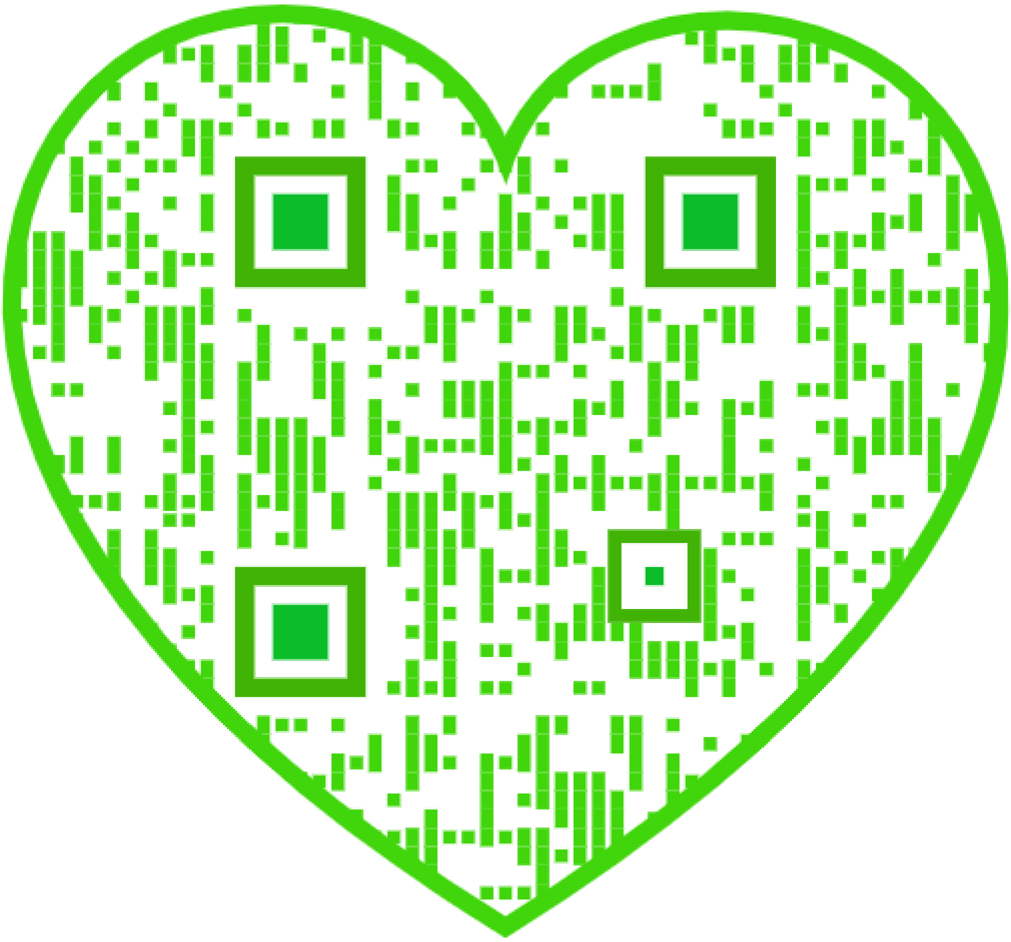

MARIE KOENEN

LIMBURGSCHE VERHALEN

MDCCCCL
UITGEVERIJ HET SPECTRUM
UTRECHT BRUSSEL

Illustraties van Karel Thole

LIMBURGSCHE VERHALEN

DE LEVENSAVOND

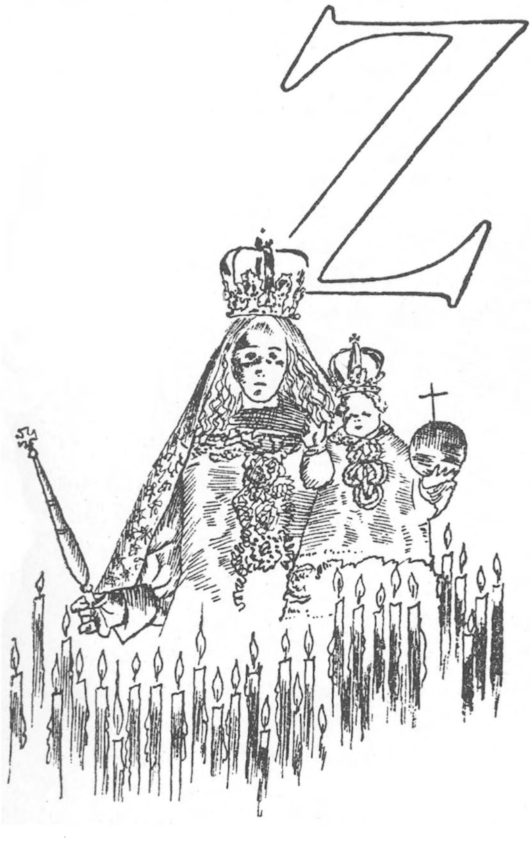

ZOOALS TREZIA Mathijssen daar in de leeggeloopen kerk stond, met haar wijde plooirokken en de spits gevouwen merinossen rouwsjaal, leek ze op het oude houten beeld van Sinte Barbara met den mantel om. En even zoo star en onbewogen als het houten gezicht van het heiligenbeeld, keek haar vreemd stroef wezen met den saamgeknepen mond en de raadselachtige, opgewende oogen van onder de krippen rouwkap naar iets onzichtbaars omhoog in de verte.

Men kon het haar aanzien — al stond ze hier onder de hoogmis jaar-in jaar-uit halverwegen het middenschip op de blauwe plavuizen —

Trezia Mathijssen, die behoorde in haar deftigheid vooraan op de fluweelen klepstoelen. En ze was er van afkomstig ook.
Er is een tijd geweest dat Peter Mathijssen, de trotsche boerenkoning van Sint-Martenshof, nooit anders dan per sjees met Trezia en Martha, z'n dochters, hier ter kerke kwam, zich stellend nevens de voornaamsten als hun meerdere. Iedereen, tot zelfs Jan Vonken van den Heiwert, moest voor hem uit den weg. Meer dan zich verhoovaardigen, rijden en rossen, dwaze koopen doen en den boel verwaarloozen had Peter Mathijssen echter nooit gedaan. Hij had voluit z'n vaders aard. Het had zoo vijftig jaar achtereen geduurd met die twee. En Sint-Martenshof begon wrak te staan onder de danig zware lasten. Peter Mathijssen voelde den grond onder z'n voeten wankelen. Geen steen van het aloude erfgoed was meer z'n eigendom, het land lag braak, de stallen stonden leeg, de knechts liepen de een voor, de ander na, met een kwaden kop het erf af. En Peter Mathijssen roste maar af-en-aan met z'n tweespan door de dorpsstraat, zat te zwetsen in de herberg, en tartte een ieder in z'n ellendigen hoogmoed. Maar op eenmaal, onvoorziens nog en noodlottig, brak uit de samenzwermende geruchten de donderslag los: Sint-Martenshof kwam onder den hamer. Hoeve en have, land en erf, het werd al te samen voor schuld verkocht! Daarna heeft Peter Mathijssen in z'n armoe zitten versmarten. Binnen de drie jaar is hij versuft gestorven. Doch nu nog — na bijna veertig jaren — leefde hij in de dorpsvertelsels voort. Men zei en men bleef er bij, dat z'n hoogmoed nooit geëvenaard zal worden en dat er nooit een boerengeslacht in grooter weelde geleefd heeft dan de Mathijssens op Sint-Martenshof. Viel het te verwonderen, dat men Trezia haar groote kom-af bleef aanzien? Ze was Peter Mathijssens dochter en werd op Sint-Martenshof geboren. Viel het te verwonderen, dat zij hier in het middenschip halverwegen op de blauwe plavuizen bleef staan? Op de fluweelen klepstoelen kon ze niet meer, en in de armenbanken wilde ze niet zitten. Ze heeft zoo van

haar staanplaats uit steeds over alle menschenhoofden heen gezien. Ze is er nooit, voor niemand, een duimbreed geweken. Ze bewoog er alleen, wanneer ze op het bellengeklinkel knielen moest.

In vroeger jaren had Martha, de oudere, die op haar moeder geleek, hier bedeesd en gedoken naast Trezia gestaan, totdat ze, vroeg sukkelig, 't niet meer volhouden kon en als een schuwe musch in het hoekje van een der achterste banken was gekropen, — zoolang tot ze heelemaal niet meer naar de kerk kon komen en haar langzamen dood te sterven lag, thuis in de bedstee. Verleden najaar hadden ze haar begraven. Bij haar uitvaart had de klok geluid en het orgel gespeeld, stonden er twintig kaarsen op het altaar te branden. Ook wist men, dat er vijftig missen voor haar zouden gelezen worden, en een plechtig jaargetij voor heel de familie werd gehouden. „Ze hebben gewerkt en gespaard," zei men in het dorp, „ze hebben geen oogenblik het hoofd laten zakken. De ouwe trots heeft haar er boven-op gehouden, zulken kunnen niet verarmoeien, nooit of nimmer!" — En Trezia droeg het hoofd hooger dan ooit, liep door de dorpsstraat even zelfbewust als Peter Mathijssen eenmaal over z'n akkers kon schrijden. „Zoo zagen ze dan: die van Mathijssen deden niet onder, voor niemand!" Wie hoefde te weten, dat ze daar opnieuw van de hand in den tand zat te leven, zich aftobbend van 's morgens tot 's avonds aan brei- en naaiwerk voor den winkel en voor den rijkdom van het dorp? Ze kwam in haar ouden dag. Het werk vlotte niet meer uit de handen zooals vroeger. Pijn en moeite kostte het. Ze had het voor hun eer en aanzien over. Zij, Trezia, ze was de laatste van den naam Mathijssen. Ze zou voor hun eer en aanzien willen vechten. — Wel dan!

Ze was nu aan haar laatste litanie.

Voorjaarslicht begon aan te dringen door al de kleurige vensters en doorstroomde de leege kerk met een tintelende feestelijkheid.

't Was heel stil. Schuin langs Trezia af, van ver omhoog

door het Maria-Hemelvaart-venster, viel een breede wemelige lichtbalk van verglanzend oranje-en-rood en week paars, dat vlak voor haar voeten op de steenen beven bleef, rimpelend en uitzettend in ontastbare strepen en kringen. Ze was aan het einde van haar bidden. Ze sloeg tot drie keeren toe met de rechter vingertoppen op haar borst, zegende zich dan als bij het evangelie en ging, waardig, langzaam voortschuivend op haar stoffen pantoffels, de rok zwierde deftig over den vloer.

't Was Palmzondag. In het voorportaal, op zij van den ouden Sint Petrus met den sleutel, zaten Pauwke en André, de misdienaartjes, broederlijk naast elkander op de lijkbaar met de voeten te bengelen, den korf met palmgroen vóór zich. Toen ze Trezia zagen aankomen, bukten ze zich, zochten een glanzig bunseltje van die gewijde takjes en hielden het haar voor. Ze grabbelde in haar zak en gaf elk van de jongens twee centen. Ze zeiden: „Danke, juffrouw Trezia," en glimmend van genoegen glimlachten ze heimelijk naar elkaar.

Trezia droeg haar palmtakjes mee als een relikwie. Boven op haar kerkboek had zij ze gelegd onder haar duimen. Ze hield de dorre handen buiten de doekplooien met boek en palmgroen tegen haar middel gedrukt. Ze was voornemens recht naar huis te gaan, doch bij haar eerste schrede buiten op het pad overviel haar de kortelings uit de ochtendnevelen verrezen eerste voorjaarsdag met zulk een jubel en uitbundigheid, dat ze stil moest staan en rondzien naar alle zijden, heel verwonderd. Het was al te plotseling en zonder voorbereiding, dat het lentelicht haar hier overweldigde. Was ze straks niet door den witten mist gekomen, en stonden toen nog alle huizen en de toren erbij niet weggedommeld in die wintersche wolligheid? En daar lag nu waarlijk de aarde van het kerkhof zich dronken te drinken aan zon en zwoelte, daar stond de treurwilg van het middelperk in z'n prilgroen looverweefsel te leven in den dag! De lucht was vol vogelzang en vroolijkheid, en van de smeltende Maartsche sneeuw, waaronder verleden Zondag nog de graven en de paden hier te ver-

slijken lagen, geen spoor meer. De menschen wandelden weer tusschen de kruisen, de paadjes lagen toegankelijk voor den allereersten keer na den winter. Ginder was de weduwvrouw van Willem Leenders met haar jongens op het graf van haar man versche palmen aan 't steken. Rosa van den koster zat te bidden voor het kruis van haar moeder, en door de paden liepen twee jongemeisjes te dolen en de grafteekens te bekijken. Zoowaar de twee dochters van den Heiwert: „Die pronkpauwen!" Meteen was Trezia's wrange wrevel weer wakker tegen al wat van den Heiwert kwam, de oude familiehaat, in haar tot jaloerschheid geworden bittere wrok om de blijvende glorie van die anderen. De Mathijssens en die van Vonken hadden elkander nooit het licht in de oogen gegund. Sint-Martenshof en de Heiwert, dat waren vijandelijke machten. In haar, Trezia, leefde die veete voort. Het was een erge haat.

„Wat hebben ze met haar ijdeltuiterij op het kerkhof noodig? en dáár nog wel, dáár vlak bij Martha's graf zonder kruis! Ach dan! graf-zonder-kruis! ze had het twee uren lang kunnen vergeten. En nu opeens beet ook die gedachte haar weer in 't hart, feller dan ooit. Al haar heimelijke nood en zorg bloot op dat graf zonder kruis! En nu voor die twee? Maar wacht 'ns even! Ze moesten zich vooral niets inbeelden, die twee! Zij zou hun wat anders laten zien. Zagen ze wel?"

Trezia was het pad langs den kerkmuur ingeslagen en stond nu voor een zware grafzerk alsof ze aan 't bidden was.

„Bid voor de ziel van zaliger Maria Mathijssen, geboren Cleemens", het sterfjaar dan en de korte levensduur van zes en dertig jaren.

Dat was haar moeder geweest. Die stierf toen Martha zestien, en zij, Trezia, even twaalf jaar was. Hun vader had op haar graf deze heel groote en zware, heel kostbare hardsteenen zerk laten zetten, de eerste zoo, die hier op het kerkhof kwam, en hij had bedongen er zelf ook onder begraven te worden. Achttien jaar later hervond hij hier

werkelijk de rust, die hij op de wereld zoo roekeloos verspild had. Z'n naam staat er, de voornamen voluit: Petrus, Jacobus, Johannes.
„'t Zijn hier uw ouders, nietwaar, Trezia?" Evelien en Lucie Vonken staan achter haar, bezien de onaantastbare voornaamheid van die enorme zerk met ontzag. „Ja" knikt Trezia welvoldaan. Maar 't is enkel tot inleiding, en niet lang of het komt los uit die ginnegappende jongemeisjes-nieuwsgierigheid:
„En uw zuster Martha, waar ligt die?"
„Ginds naar den wegkant."
„We hebben dat niet gevonden."
Ze drijven Trezia in 't nauw. Die wil zich er uitslaan. Zegevierend: „Naast uwen nonk Nardus."
„Er is daar geen kruis."
Het schemert Trezia voor de oogen.
„Het komt," liegt-ze, „het is door den danig slechten winter en al de sneeuw... 't Staat er vóór Paschen, ge zult het zien."
En nu moest en zou het er vóór Paschen zijn, moest en zou het. En dan gedaan er mee! Martha's grafkruis, het kruis, en nogeens het kruis. Den heelen winter lang had ze meer over Martha's kruis gedacht, dan over haar rouw om Martha's dood en over haar gebeden voor Martha's ziel.
't Was zoo geen leven meer. Alles te offeren voor de eer en het aanzien, de vingers ten bloede en de oogen blind te werken voor de eer en het aanzien, en er honger voor te lijden. En dan eindelijk, wanneer men ze al heroverd waant, de eer en het aanzien, door zoo'n jammerlijke zes, zeven gulden die er niet meer overbleven, door zoo'n graf zonder grafkruis, daar raakten de praatjes gaande, om de eer en het aanzien nog eens en nu voorgoed te verkladden.
„Een armeluisnummer op een graf aan den rijken kant? Martha Mathijssen ligt daar, die zoo deftig begraven werd, klok en orgel, maandstonden en missen — en geen grafkruis! Wat een vertoon bij niks en niemendal! En die Trezia! Al haar beider spaarpenningen tot den laatsten

cent uittellen voor zoo'n looze voornaamheid. Een grafkruis kan er niet meer op overschieten, een simpel grafkruis. Armoe troef!"

En bleef 't hier nog maar bij! Maar dan gingen ze aan 't oprakelen, al die ouwe geschiedenissen zouden weer de ronde doen, die kwaadsprekerijen, al de oude schade en schande. Trezia kende dat immers.

En daar moeten dan die van den Heiwert nog noodig aan te pas komen, ook dat nog! Dat ze in hun eigen dingen bleven. Wat hadden ze te wroeten in een andermans verholen bekommernissen? Maar ze zouden zien, het moest en het zou er komen, het kruis, — vóór Paschen — waar vandaan? Meer niet dan vijftig centen had ze kunnen oversparen den heelen langen winter, en nu in één week zes, zeven gulden? Er moest en er zou een uitkomst komen, alles met-al, onze lieve Heer zou er een wonderwerk mee kunnen doen. Als ze eens ging bidden? Er werd om mindere dingen wel gebeden, er waren grootere maar ook geringere menschennooden. God voorzag in alles, en een grafkruis kon een simpel ding zijn, maar de eer en het aanzien, ging daar iets boven? Kon ze voor iets beters bidden?

De onrust bezonk.

Ze was reeds lang binnen haar huisje. Ze zat achter het gehaakte witte horretje en haar fuchsia-potten, en had zich al peinzende verblind zitten turen op den lagen witten mergelmuur, die aan de overzijde den Heiwertschen bongerd afsloot. Nu wist ze het opeens: den beeweg zou ze doen voor het grafkruis. 't Was Zondag en voorjaar: vandaag nog zou ze den beeweg doen. Het was een besluit. Ze stond op en wendde zich het kamertje in, ze zag het vol dansende sterren en moest de oogen toeknijpen. 't Was vreemd, zooals ze zich van nu-af zeker voelde en gerustgesteld over dat kruis.

Ze geloofde aan een ingeving. In geen jaren had ze zoo'n tevredene kalmte in zich gevoeld.

Ze deed haar middagmaal met roggebrood. Zoo hoefde ze geen vuur aan te leggen. Den ganschen middag zou ze

immers uit zijn, en nu was het huis vol zon. Ze voelde die over haar rug koesteren. Welbehaaglijk zat ze rond te zien. 't Was heel bijzonder vandaag, zoo'n prachtige blink als er over de dingen lag. Ze mochten hier binnenkomen, iedereen. Een armeluis-huishouden was 't hier nooit geworden. Zij, Trezia, had er van 't begin af voor gezorgd. Zij was het, die het mahoniehouten commoodje zoowel als de hangklok, zoowel als het blinkend porseleinen Lieve-Vrouwtje met de koperen kandelaars op de schouw, uit den boedel van Sint-Martenshof gered had. Dit alles was nooit anders dan haar en Martha's bijzonder eigendom geweest, het bleef al haar trots uitmaken. Het commoodje bovenal. 't Was een heel fijn meubel met gebeeldhouwde rozenslingertjes op de drie laden en met sierlijk gebogen pooten. Op elk van de laden waren twee koperen slotplaten, waarin landschapjes gedreven waren met herders en herderinnen. Zie toch, hoe het te glanzen stond in de Zondagsche zon!
Trezia moest denken aan haar stil, vertrouwelijk opkamertje op Sint-Martenshof, waar ze als jongmeisje uren lang haar tijd kon zitten verpeinzen voor het eenige kleine venster, de oogen in den bloeienden appelboomgaard. Ze had daar in die zonnige, met bloesemgeuren doortrokken stilte het levensverlangen in zich voelen opbloeien.
De klok sloeg één uur. Het werd nu tijd. Ze veegde de kruimels van de tafel, en toen alles weer gaaf en strak in de eigen ernstige roerloosheid stond, sloeg ze de sjaal om en ze ging. Toen ze de voordeur achter zich dichttrok, vloog er een duif van het dak, klapwiekend over haar hoofd, het muurtje en de appelboomen van den Heiwert over. Ze zocht hier een goed voorteeken in.
Ze ging dan, met den deursleutel en haar paternoster. Ze sloeg een kruis en begon den beeweg van haren dorpel af.
Het huisje lag aan een zijweg. Al die jaren hadden ze er gewoond en sedert twintig jaar was het haar eigendom: een kamer en een zoldertje, een tuintje achter, een pereboom voor, een huisje onder een rood pannendak, laag en

wit, één venster met groene luiken en een groene voordeur. Trezia had in vroeger jaren zoolang over het slotbeslag en den klopper geschraafd en geschuurd, totdat van onder de verflaag het koper weer te voorschijn was gekomen. Dat blonk nu in de zon. Kwam het door dat koperen beslag op de deur of door het gehaakte horretje en de fuchsia-potten achter de ruiten? Wie in het dorp zou het betwisten, dat er iets deftigs aan en om het huisje was? Iets heel bijzonders. Hetzelfde dat ook van Trezia uitging. Iets van de oude heerlijkheid van Sint-Martenshof.
Geburen had Trezia niet. De weg liep tusschen het wijdstrekkend mergelmuurtje van den Heiwertschen bongerd en de heg langs een vlak weiland.
't Was een eenzame weg. Als ze eindelijk links moest afslaan, begon de dorpsstraat, eerst de hoekgebouwen van den Heiwert, de hooge schuur met het leiendak, dan de groote groene poort onder het pannen afdakje, de deftige Heiwertsche poort, met de groote cijfers van het jaartal 1690 op een hardsteenen schild er boven. — Sint-Martenshof had juist zoo'n poort, maar die voerde in haar schild, behalve het jaar 1650, Sint Maarten zelven op z'n paard, Sint Maarten, met het zwaard den mantel splitsend voor den hurkenden bedelaar met z'n kruk.
De Heiwertsche poort was nu stijf gesloten wegens den Zondag. Rechts lag het woonhuis, met hooge venstertjes in diepe nissen, drie sierlijk gesmede ijzeren staven voor elk van die venstertjes, binnen geraniums en witte neteldoeksche gordijntjes. Er gluurde een gezicht naar Trezia. 't Was Evelien — die van dezen morgen. — Trezia zag voor zich, bad aandachtiger haar weesgegroeten, in één adem: drie, vier zoo achtereen. De dorpsstraat lag leeg in de zon, alleen een paar kinderen op de stoep bij den bakker. Ze hadden er daar negen. — „Bidden, Trezia," — de kralen schuifelden weer een wijle regelmatig. „Het zou een kruis moeten zijn als dat van Nardus Vonken. Juist zoo'n kruis. 't Was daarvoor dat ze bad. Onze lieve Heer moest het goed weten. Een zwart houten kruis met veel witte letters en een doodshoofd." Aan 't einde van de

straat moest Trezia den weg links nemen, de steenen brug over, dwars het broekland door. 't Was hier de dorpswei, een stille groene dalvlakte tusschen het slingerend riviertje en den ruigen heuvelrug. De weg boog met wijde bochten langs de stammen der doodstille oude peppels. „Ze schieten 't laatst-van-al hun bladeren, en toch, men ziet het hun aan, het wordt lente." Er zweemde een goudwaas tusschen hun takken, er woei van tusschen hun stammen een zwoele geur op van vochtigen grond en voorjaarsgras. De aarde alom lag zon te drinken. Alleen langs den heuvel hing een vreemde schemering, en toen Trezia daar eindelijk in die schaduw kwam, keek ze met iets angstigs in haar blik den duisterigen holleweg in, die met dor eikenhakhout te weerszijden bezoomd, langzaam klimmend naar boven voerde. „Ik moet wel de eerste zijn, die hier een voet zet na den winter," peinsde Trezia. De grond glibberde weg onder haar schreden, ze moest voorzichtig wezen en met de voeten naar groote kiezelsteenen tasten. 't Ging stap voor stap, met aamborstig gehijg. Van bidden kwam nu niets. „Er moeten hier stortbeken gestroomd hebben." Ze vorderde toch, was ten laatste in het kreupelhout geraakt, speurde naar open doorgangen tusschen de takken. De laag van dorre bladers deinde onder haar voeten. Toch kwam ze eindelijk boven, verademde dan voorgoed en maakte een nieuwen aanvang aan haar rozenkransen. „Alles tot uw meerdere eer en glorie, en om zoo'n grafkruis, Lieve Heer en Moeder Gods, als dat van Nardus Vonken."

't Was hierboven een breede grijsgroene vlakte, een hei zonder omtrekken, die breed-uit naar alle zijden in goudlicht te verglanzen lag en wier grenzen weggezonken en versmolten schenen in de stralende oneindigheid van den hemelkoepel.

Midden in deze wijde lichtwonderen stond het waasglanzige witte kapelletje. Onwezenlijk en schimmig leek het als het gezichtsbedrog uit een droom. En Trezia's oogen hadden geen rust, voordat ze de werkelijkheid van dit vereenzaamde bedehuisje tastbaarder en vaster zagen

worden. Het kreeg z'n afmetingen en z'n strakke lijnen. Het begon nu met z'n daknok en z'n klein spits klokketorentje in scherpe snijding tegen de lucht te staan.
't Werd zoo weer de vertrouwde en immer gekende toeverlaat, midden in de ruige eentonigheid; men versnelde de schreden om het eindelijk te bereiken.
Bijwijlen meende Trezia, zoo vorderend, van heel uit de verte den klagelijken naklank te hooren van een oud processie-gezang. Ze ontgaf het zich telkens. Er was immers geen levende ziel te verkennen. Het moest een bedrieglijke zoevende suizing zijn in den wind, die met krachtige tochten om haar hoofd woei. Ze bad overluid.
Het kapelletje lag waar de voetwegen kruisten. Er was een klein plein voor met een kruisvormig vloertje van ingestampte witte kiezels in 't midden. Bij den ingang stond aan weerszijden een dood accaciaboompje. Die hadden hier niet willen tieren. Ze waren er door het klooster geplant. Het kapelletje behoorde aan het klooster. Dit lag tegen de andere heuvelhelling onder de parochie van Groot-Spronkenhoven. Die van Groot-Spronkenhoven kwamen hier 't meest. Ze hadden maar een half uur te gaan. Maar ook in geheel den verderen omtrek was er sinds menschenheugenis alom veel devotie in dezen beeweg: Onze Lieve Vrouw-van-Bijstand werd hier aangeroepen. Het was maar een heel oud, heel klein kapelletje van mergelblokken. Een met ijzer beslagen verweerd groen deurtje gaf er toegang.
Het was een legende in de streek, dat dit poortje in tweehonderd jaren niet meer gesloten was geweest, dat hier nimmer nog iemand kwaadwillig was binnengetreden, en hoe de eerste, die 't wagen zou met booze bedoelingen te komen, door Gods wrake vreeselijk gestraft zou worden naar ziel en lichaam.
Het verwonderde Trezia dus ook niet, al waande ze zich de eerste, die hier na den winter kwam, het poortje wijd open te vinden. Maar na haar eerste schrede over den drempel bleef ze toch van verbazing stilstaan, de oogen star in den gouden gloor, die van kaars bij kaars uitstraalde in

wel vijftig en meer rustig roerlooze vlammetjes. Het leek wel een wonder: Hoe kwamen die brandende kaarsen hier? Ze stonden in haar eigen was geplant, ontelbaar, kaarsen en kaarsen, in de nissen der zijvenstertjes, op de altaartrap en het vloertje, bij trossen en tientallen, in den eenigen kleinen offerluchter, en in glazen kandelaars rond-en-om en overal aan de voeten en aan de zijden van het stille Moeder-Godsbeeld.

't Was Trezia alsof ze droomde. Ze wist niet meer, dat ze voortschreed en knielde op de allervoorste bidbank: de kaarsevlammen schenen in haar oogen totdat er de tranen uitsprongen. Ze wist niet dat ze erom schreien moest. Er roerden vreemde vrome dingen in haar hart. Maar toen ze weer aan zich zelve ging denken, begon ze opnieuw en van voren af over een grafkruis als dat van Nardus Vonken en bleef terwijl de Moeder-Gods onafgewend aanzien, als verwachtte ze een teeken van de opgeheven hand met het zilveren scheptertje. Maar op haar hoogen troon van mergelblokken, in haar nisje tusschen leliebloemen en kaarsen, bleef de Moeder-Gods aldoor even roerloos. Ze zag over Trezia heen. Ze stond als een gekroonde koningin in een kleed van witte goudbestikte zijde, in haar mantel van purperfluweel met gouden sterren. Ook het kindje op haar linkerarm was een gekroond koningskind in zijde. Ze zagen niet naar Trezia en schenen zich om het grafkruis niet te bekommeren.

„Als 't me zalig is," meende Trezia er te moeten bijvoegen, en meteen, als door een plotselingen schrik, stond ze op haar voeten, gedoken glurend met saamgeknepen oogleden, zonder ademen. Ze deed een stap nader, behoedzaam, nog één, uitspiedend. En waarlijk, ze had de hand maar uit te strekken: achter de bloempotten en de kandelaars, zichtbaar verscholen, zwart tusschen al het wit en al het licht, stond een oude armenbus, een offerbus met een slot, een tastbaar voorwerp en te beroeren. Heilige Moeder Maria! Die bus zwaar vol geld, was ze voor haar die bus? Waren er hemelsche wonderen aan 't gebeuren?

„Om een kruis zooals dat van Nardus Vonken, en om een

teeken van uwe hand, zoete Moeder Maria: Is ze voor mij die bus? Om een enkel simpel teeken van uwe hand. Is ze voor mij die bus, omdat ik u al mijn levensdagen zoo trouw en vroom gediend heb zonder te zondigen? Hebt ge een loon weggelegd voor de deugdzaamheid van mijnen wandel? Om een teeken van uw goedertierene hand!"

Ze zat geknield op de altaarsteenen te smeeken. Maar de Moeder Gods zag over Trezia's opgewend aangezicht heen, verweg door het poortje het pad langs naar Groot-Spronkenhoven.

Het duurde. De kaarsen brandden.

Maar er begon iets verschrikkelijks te gebeuren. Het deed de woorden in Trezia's keel verkroppen, haar gevouwen handen zonken neer.

„Het was immers maar een dood en star houten beeld in verschoten pronkkleeren dat daar stond. Meer niet. Wat zat ze dan te bidden? Hoe kon ze meenen, dat hier wonderen zouden gebeuren? Het beeld was een aangekleede pop, de leliebloemen waren van vuilbestoven wit papier, en die van Groot-Spronkenhoven zelf zouden hier de kaarsen wel hebben aangestoken. 't Was hún gezang, dat ze had gehoord. Ze trokken toen de andere helling af. Ze hadden hier licht ontstoken en geofferd. Wat zat zij, Trezia, dan te malen over wonderen? Er lag niets wonderbaars in, dat die kaarsen nog brandden en dat die volle bus er stond."

Trezia bad niet meer, ze zag niet meer naar het beeld, ze zag alleen naar de bus. Daar achter haar voorhoofd, daar in haar slapen, 't was een duivelsche macht en een drang, het sloeg haar als een brand de oogen uit, het bonsde in haar hart en in haar polsen. Ze moest wel recht staan, ze moest de rechterhand wel uitstrekken, ze moest wel. Toen had ze de bus, in haar beide handen, dat ze niet rammelen zou, voorzichtig, onder haar omslagdoek, stijf in haar elleboog, stijf tegen haar zijde. Ze deed dit alles welbewust in een snellen oogwenk, zag dan om met een schuwen blik en hervond zich zelve op de stoep staan tusschen de doode accacia-boompjes. Ze meende dat haar oogkassen verschroeid waren, zoo brandden haar oogen. Ze voelde haar

handen beven. Ze stond in het licht te zien, uit te rekenen hoe laat het eigenlijk zou zijn. Uiterst langzaam zou ze moeten loopen. Maar ze had geen rust, voordat ze bij het kreupelhout was in den omtrek van den holleweg. Daar zette ze zich tusschen de vaalroode doode eikebladen, en wachtte op het vallen van den avond. Ze verroerde den arm niet die de bus omknelde, al krampte ten laatste de pijn door heel haar lichaam. Haar oogen sperden zich wijder en wijder in een wezenlooze turing. Ze durfde niet meer denken, niet meer ademen.

En de avond viel.

Door het duister kwam ze toen in haar huisje, en tot middernacht zat ze daar nog zooals ze was thuisgekomen, op den stoel naast het commoodje. Ze had niets meer gegeten of gedronken. De klok hield haar gezelschap en het lampje. Ze wachtte.

De twaalf reutelende slagen van het oude uurwerk vergingen in het geratel der kettingen, het kreunend getiktak begon moeizaam aan den nieuwen dag.

Toen stond Trezia, zonder te weten hoe ze er kwam, over het blad van haar commoodje gebogen de bus leeg te schudden, — de munten rinkelden te hoop. Drie, vier centen rolden weg. Trezia's dorre vingers schrafelden alles bijeen. Ze liet dat zoo liggen en ging sluipend door de achterdeur naar het tuintje, naar die zijde van de haag waar zomers de goudsbloemen bloeiden. Er hing een vale nacht. Er zwierven schaduwen om en akelige geluiden: een levend mensch is in zulk een nacht niet meer dan een kruipende aardworm, niets anders.

Trezia's handen klauwden in den nattigen klonterigen voorjaarsgrond — ze wroetten en woelden, het werd daar een kuil. Toen die diep genoeg was, stampte ze er de bus in met de voeten, en plempte daarna de aarde dicht, naharkend met de vingers. Ze besteedde daar volop tijd en al haar overleg aan en was verwonderd, hoe ze dit alles doen kon zonder den minsten angst. Ze zag het zich zelve doen, ze volgde ieder van haar eigen bewegingen met ingehouden adem.

't Leek alsof haar wezen zich verdubbeld had. Zijzelve stond daar recht en keek toe, hoe zij-zelve langs den grond kroop en met zondigen voortging.
Twee doodstille oogen zagen haar aan, en volgden haar, zagen haar weer binnenshuis gaan en daar het geld in rijtjes tellen, centen en dubbeltjes, drie kwartjes, en in een papiertje een ganschen gulden. Een handvol geld — zes gulden — en nog haar vijftig centen daarenboven. Het zou een prachtig grafkruis worden.
De doodstille oogen keken onafgewend. Ze blies het licht uit. De doodstille oogen zagen haar nog, door de duisternis heen, den heelen nacht lang, haar eigen blik in haar eigen blik, zonder verwijt of beduidenis, doodstil. Ze lag te klappertanden, sliep niet, haar oogen sperden pijnlijk, wijder en wijder, schrijnend. Ze durfde niet verroeren.
Den volgenden morgen omtrent negen uur bestelde ze bij den schrijnwerker Martha's grafkruis en betaalde het vooruit met een handvol sprokkelgeld.

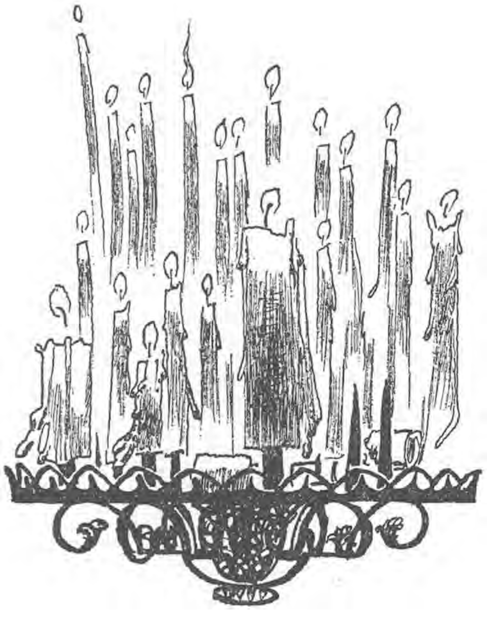

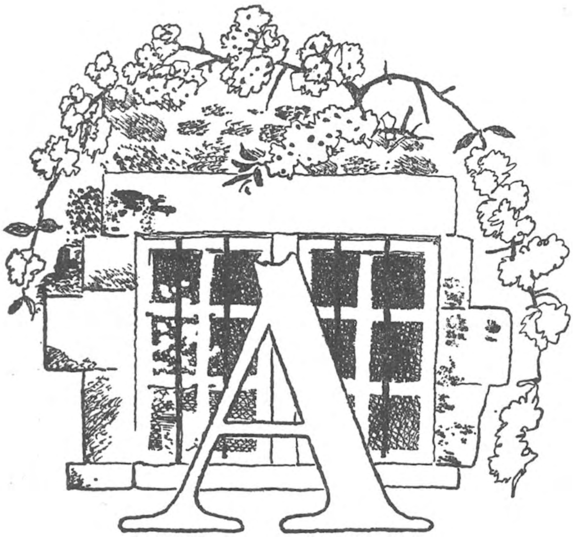

ALZOO ZETTE Trezia zich, dien eersten Maandagmorgen weer als naar gewoonte te naaien achter haar horretje, daar in haren gemoedelijken hoek bij de fuchsiapotten.

Hoopvol hervatte ze den daagschen arbeid. Ze geloofde al werkend haren eigen innerlijken vrede meester te kunnen blijven, en zat daar zonder op- of omzien, morgen en middag. Ze werkte in een koortsige jacht, met den drang van al haar levenskrachten, star gebogen met een starren doodschen blik: Ze wilde niet denken, dat was alles. Ze had van den ochtend af iedere gedachte die leven wilde, met schietgebeden en geprevel verdreven. Ze wilde niet denken en niet opzien. Er sloop een vale verschrikking door het kamertje, ze moest op haar hoede zijn. Ze werkte. 't Werd zoo avond en nacht. Haar slaap was een verdooving.

Ze is wakker geschrokken in het daglicht, plotseling in de volle bezinning van haren angst. Er woekerde een felle pijn door al haar ledematen, de keel zat haar dichtgeschroefd.

Eerst laat in dien volgenden dag heeft ze bemerkt, dat het feestelijke voorjaar daarbuiten in plasbuien vergaan was. Ze voelde den grauwen regennevel door reten en kieren haar huisje binnendringen en meende, dat het de koude was, die haar huiveren deed en haar handen verstarde. „Ze ging ziek worden zoo." Er kwam een week verlangen in haar om zich heel stil neer te leggen, om roerloos en rustig op den verlossenden dood te wachten, zooals Martha gedaan had. Martha was een brave, stille ziel geweest, en al te vroeg was de ouderdom over haar gekomen, als een duistere nachtnevel, doodstil en zacht. Twee jaren had Martha daar gelegen, zwijgend en zonder zuchten. Ze was een heilige ziel, die ten hemel varen wilde. Trezia begreep dat nu eerst. Het viel niet te verwonderen, dat Martha's oogen aldoor lichter en glanziger naar omhoog zochten; het viel niet te verwonderen, dat Martha een dood zonder smarten stierf, een schoonen zaligen dood. Urenlang daarna had het huis hierbinnen een plechtig heiligdom geleken. En toen? Ach, hoe had zij-zelve, zij, Trezia, dat alles kunnen bezinnen: de doodsklok, die drie keeren daags luiden moest, de mooie kist en het burengebed, de deftige uitvaart en het graf aan den rijken kant. Had ze iets van dit alles vergeten? had ze er een traan bij gelaten? Ze was er grootsch op gegaan, evenals op haar deftige rouwkleeren.

„Ach, en toch was Martha haar zoo lief geweest, nu-eerst wist ze hoezeer, en de dood is een wreede verbreker, die alle banden scheurt. 't Is een rag en broos weefsel dat zich legt om menschenhart en -hart, een wonderschoon weefsel van gouden en glinsterende webfijne draden. Men ziet en voelt het later eerst. Later, wanneer het reeds lang verrafeld is, veel later in een stillen grauwen avond, als het hartzeer wakker wordt. Was daar een vleugelslag van Martha's zalige ziel door het kamertje gegaan? Er hing een avond vol geheimenis vaal-donker over de huiverige dingen. Er leefde een nasuizeling van iets wonderbaars. Ging er een vleugelslag? Zondag in de zon, toen was er een witte duif opgevlogen van het dak, over haar hoofd

heen. Er waren hemelsche teekenen ontegenzeglijk, en een gemeenschap bestond er tusschen de zegepralende en de strijdende zielen: Zou Martha aan den gouden troon van God den Heer geknield zitten te bidden voor haar zusters menschelijke nooden?"

En weer had Trezia een rustigen slaap dien nacht. Ze droomde van de kaarsen in het kapelletje en zag niets dan licht en glansen.

Na haar ontwaken bleven de oogen haar pijn doen, alsof ze heel lang in een verblindenden zonnegloed had getuurd, en haar mond leek verstijfd in een starren glimlach. Het was eenzelfde duisterige dag. Ze zat te werken en dacht aan Martha, verlangend naar den avond om te weten of ze dien zonderbaren vleugelslag weer zou hooren ruischen door duisternis en stilte. Maar de avond bracht niets dan de donkerte. En terwijl Trezia aldoor te turen zat en luisterend haar uren te vermijmeren, hervond ze in-eenmaal zoo zich zelve, zooals ze hier zat in dit gruwbare duister, een arm vereenzaamd oud-mensch. Ze verkromp van medelijden met haar eigen verlatenheid. Ze moest aan haar jeugd denken op Sint-Martenshof en zat ten laatste met het voorhoofd voorover op het blad van het commoodje te schreien. Het was een lafenis zooals die tranenstroom warm opwelde uit haar hart, en uit haar oogen brak. Ze begon er een genot in te vinden, zich meer en meer over te geven aan haar droefenis en ging er de oorzaak van vergeten. Ze is aldoor schreiend ingeslapen, en zag opnieuw en ten tweeden male kaarsen branden in haar droom. Het waren er honderd. Ze telde die aanhoudend. Ze hoorde haar eigen stem, eentonig en dof, tellen en tellen, totdat ze omtrent middernacht met een hevigen schok uit haar slaap schoot: „Ik heb gestolen!" Daar was het!

Het had haar door de ziel gestriemd, dat ze kermde en kromp van pijn.

Van-toen-af speelden de traagwisselende uren van dagen en nachten een zeer wreed spel met Trezia. Ze moest er tegen vechten. Ze bedrongen haar met folteringen, en ze had al haar krachten in te spannen om staande te blijven en

haar zielsellende te verloochenen. Om ondanks alles met dien fellen drang van verlangen naar den Paaschmorgen uit te zien: Paaschmorgen zou alle vertroosting brengen en een nieuw geluk! Ze vroeg zich niet af hoe, maar geloofde dit vast. Ze hoopte. En reeds Zaterdags meende ze den aanvang te voelen van de verwezenlijking. Er was toen een vreemde verandering, zoowel in het aanbreken van dien zacht-glanzigen morgen, als in de wijze hoe de stilte heel den dag vol wijding leefde in Trezia's huisje en daarbuiten. „Het is Jesus onze Heer, die begraven ligt." — En Trezia's voeten gingen heel stil. Ze zorgde er voor geen gerucht te maken bij haar Zaterdagsch werk, alsof ze een slaap kon verstoren. Ze leek zoo weer de kalm-peinzende Trezia van al haar vorige levensdagen.

Daarbuiten hing het aardsche wonderlijk versluierd in een zonnewaas van vervlietende paarlmoeren tinten, waarin de boomen onwezenlijk meteen verglansden en vernevelden. Omlaag over den weg en het muurtje lag een bleeke schijn van goud. „Er is een Verrijzenis", overdacht Trezia. Bijna blijmoedig bracht ze den zondagschen blink binnen haar huisje, ze schuurde en boende, en strooide ten laatste het witte zand in heel bijzondere krullen en kronkels over de roode plavuizen, in geen jaren had ze daar zoo'n kunstvaardige zorg aan besteed.

Toen stak ze de kaarsen aan bij het beeldje op de schouw en zette ze zich, zooals alle Zaterdagen, met haren rozenkrans bij het venster. En wel wezenlijk werd het na zonsondergang de vooravond van een hoogfeest. De stilte was plechtig en de kaarsevlammen leken twee vurige-tongen van den Heiligen Geest, vonken die de vroomheid ontvlamden en het geloof. „Er is een vergiffenis der zonden." Over den weg langs Trezia's venster ging bijwijlen een stille gedaante door den avondschemer, — een jongen, die in z'n eigen dorp ginder Paschen ging vieren of een eenzaam vrouwtje in Zondagskleeren, dat biddend ter kerke en te biechten ging.

Paaschmorgen brak aan in een heerlijke verrijzenis van

licht en glansen, een zonnejubel die al-meteen de dorpshuizen met een blijheidspellenden lach overvallen was en hen te schitteren zette in feestelijkheid.
Trezia ging door de straat. Ze kwam uit een verre wereld. Ze hervond de oude vertrouwelijkheid niet meer om en bij die huizen en huisjes. Ze was hier vreemd geworden, en zoowel haar blik als haar gedachten botsten af op die gesloten menschenwoningen. Ze leken leeg van alle leven. Maar toch, er moest iets omgaan in hun innerlijk, iets geheimzinnigs, dat Trezia niet weten mocht.
„Goeden morgen, Trezia, en een zalige Paschen." — Het was Bella de bakkersvrouw op haar paaschbest met den hoed vol bloemen. Ze had een zachtaardig moederlijk gezicht, en ze zei haar groet hartelijk en welgemeend.
Trezia mompelde iets weerom van: „insgelijks zoo", maar ze was zoodanig verschrokken van die onverwachte stem haar te hooren aanspreken, dat ze meteen de regelmaat in haren stap verloor en sneller en strompelend in een zenuwachtige onvastheid begon te loopen, angstig vooruitziende naar die andere menschen daar, welke haar zoo dadelijk voorbij zouden komen. En als ze kwamen en hun groet en goeden morgen zeiden, zag Trezia hen starlings en zonder verblikken in het gelaat, als iemand die door de kracht van z'n blik een verschrikking af wil weren. Toch wrong ze een weerwoord uit haar keel.
Ze kwam in de kerk de eerste van allen. Ze voelde een drang om zich op een knielbank neer te werpen en met het hoofd in de handen te schreien.
Maar toen de menschen kwamen, vonden ze haar als alle Zondagen even statig en stil op de blauwe plavuizen van het middenschip halverwegen. Ze verroerde daar niet, en haar oogen keken over de menschenhoofden heen zooals immer. Maar bidden durfde ze niet. Ze durfde zelfs niet opzien naar den pastoor, die ging preeken. En toen de menschen zich omkeerden om te luisteren, meende ze dat hun aller blikken tegelijk zich op haar vestigden. Ze duizelde alsof ze vallen zou, viel niet en bewoog niet. Er gebeurde niets. De pastoor moest gesproken hebben over

de Verrijzenis, het orgel en de zang klonken weer, en de Mis kwam aan de voleinding. Dit alles kon zóó ook in een droom gebeuren. De menschen schuifelden stilzwijgend langs Trezia de kerk uit, ze week geen duimbreed. Maar haar blik speurde onrustig al die stilzwijgende menschen in het gelaat: „Hielden ze achter de bedrieglijke rust van hun wezen een geheim verborgen, het geheim, Trezia's eigen doodzondig geheim? Er viel veel te wantrouwen."

Rustig en met breede armen, statig-stil in de morgenzon, stond het kruis op Martha's graf. Een fonkelnieuw houten kruis, glimmend zwart met veel krijtwitte letters en een doodshoofd. Het stond in het zonlicht te glanzen en was van vorm en afmetingen geheel gelijk aan dat van Nardus Vonken.

Trezia stond er voor en meende nu te bidden en gerust te zijn. Rosa van den koster zat weer geknield op haar moeders graf. De zon scheen feestelijk. Het zou zoo de voortzetting kunnen zijn van den vorigen Zondag. Heel deze week met al haar angsten en kwellingen zou in het einde het bedrog van een kwaden droom kunnen blijken. Alles was hetzelfde gebleven, behalve dat Evelien en Lucie van den Heiwert nu vrij mochten komen omdolen — „het kruis stond er!"

Trezia meende te bidden en gerust te zijn. Ze stond met gevouwen handen in de zon. Achter haar was het ijzeren hek en dan de straatweg. Er naderden voetstappen en stemmen, mannenstemmen. Wat praatten ze? Ze hielden zich in, zachter, het leek opzettelijk. Ach toch, om dat te verstaan wat ze nu zeiden! Hoe een menschenhart toch bonzen kan!

— Spronkenhoven? De bus? — Het doodzondige geheim — de bus van de kapel — gestolen? Hadden ze dát gezegd? — Hun voetstappen stierven weg.

Ademloos stond Trezia en luisterde. Ze durfde het kruis niet meer bezien. Ze luisterde. Ging ten laatste, verschuwd dorp en straat mijdend, dolend door de verlaten smalle paden tusschen de doornheggen, het achtermuurtje om

van den Heiwertschen bongerd, sluipend tot binnen haar huisje, waar ze wegkroop in haar ellende.

Het duurde.

Hoe Trezia tot dezen volgenden Zaterdag gekomen was? Ze durfde dat niet bezinnen. De week lag achter haar als een eindelooze jammer, één nacht, zwart als een hel en langer dan heel haar vorige levensduur. Ze durfde niet terugzien.

Het was nu reeds duister, en op de schouw brandden de kaarsen bij het beeldje. Ze had niet kunnen nalaten die aan te steken en in haar eigen hoekske te gaan zitten om te bidden. 't Was Zaterdagavond.

Het liep nu ten einde. Ze wist het: Dit waren de allerlaatste uren. Ze moest haar biecht gaan spreken — „ge zult tenminste eens in het jaar aan uwen priester". — De paaschbiecht. Ze moest en ze zou volgens Gods geboden en de wetten der Kerk. Ze moest nog haar Paschen houden. En ach God, ze durfde niet.

Het klamme zweet brak haar uit. Ze voelde haar tanden verklemd en haar oogen opengesperd, hol en blind. Elke rimpel in haar saamgetrokken voorhoofd was pijnlijk als een bloedende snede.

Twee keeren reeds wilde Trezia opstaan en bleef toch als verlamd zitten. De handen lagen haar loodzwaar in den schoot. 't Was morgen beloken Paschen.

„Ge zult". Nu bij haar derde poging stond ze dan recht. „Ge zult." Ze haalde den omslagdoek uit de bedstee en zette haar krippen muts op. Ieder van haar gebaren voelde ze los van zich zelve. Ze blies boven de kaarsen. Het was duister. Ze ging. Ze duizelde bij elken tred. Ze hoorde toch den harden grond onder haar voeten opklinken. Ze zag sterren omhoog en voelde den speelschen voorjaarswind als op vlindervleugels langs haar voorhoofd streelen.

„Er is een vergiffenis der zonden." Over een korte wijle door de genade Gods. „Ge zult licht als een engel op wolken gaan." 't Was een stem uit haar kinderjaren. Ze was toen nog een klein-meisje en moest haar eerste biecht gaan

spreken. Martha nam haar mee naar de leering bij het vrome begijntje Brigitta. Ze zaten daar samen in een wit kamertje. „Al uw zonden worden u vergeven, en ge zult licht als een engel op wolken gaan." Er ging een klaarte voor Trezia open. Had ze zoo kunnen doorloopen langs dezen eenzamen zijweg met haar oogen naar de heilige sterren!
Maar ze kwam in de dorpsstraat tusschen de huizen, en daar naderde een oud manneke, dat haar bezag. 't Was Gillis Jonker, de schoenmaker, in z'n lakensche zondagsjas. Hij vroeg aan Trezia of ze „nou voortaan ook met de molenaars Paschen ging houden?" waarbij hij haar spotzuchtig door z'n ronde brilleglazen aangluurde. Trezia moest een oogenblik aan een uil denken, en glimlachte zuur. „Ik ben voor m'n eigen gangen verantwoord." Ze bezag dat prulventje verder niet. „Wie durfde zich bemoeien met haar!"
Bij den bakker lagen groote ronde roggebrooden achter de ruitjes. Ze moesten er haar zoo-een brengen. Bella stond heel alleen in het voorhuis. Trezia kon het alzoo wagen: Ze bestelde. Bella had praatlust en stond alreeds met haar handen op de heupen. — „Het gaat komen." In een schichtigen oogwenk was Trezia weer buiten. „Ze zou nooit geen menschenpraat meer kunnen verdragen, nooit meer een blik uit menschenoogen. Er viel veel te wantrouwen." En huiverig ging ze daar door den ros-roodigen gloed, die uit het venster van dat volgend winkelhuis over den weg viel, een vaal onheilslicht, zooals het ook somwijlen over sombere noodweerwolken leven kan. 't Was vol kwade beduidenis, en het viel niet te verwonderen, dat die vier, vijf vrouwen daarbinnen voor de toonbank met saamgestoken hoofden te fluisteren stonden. Daar zag ze het nu! Wat konden ze anders bepraten als wat iedereen wel weten moest? De bus was gestolen, en Trezia Mathijssen had een kruis gekocht op Martha's graf, een kruis — ach, hemelsche ontferming — een kruis, hier voor haar oogen — zag ze niet? — daar stond het, rees het reuzengroot en zwart, boven de boomen, spookachtig boven de boomen,

en z'n eindelooze armen wezen van den kerktoren naar het kapelletje op den heuvel.
„Heilige Moeder, God in den hemel, wees ons arme zondaren genadig!" Ze zegende zich en vluchtte binnen de kerk. 't Was er duisterig en stil, er zwierven schaduwen. Trezia zat daar te klappertanden op de bank van de biechtelingen, de allerlaatste. Ze zat met de knokkels in de oogkassen gewrongen en rilde over al haar leden. Er woedde een vreeselijke storm in haar innerlijk, al haar gedachten, al de krachten van haar ziel en haar leven waren ontbonden en daverden door haar bloed. Ze kon niet stil worden.
„Heilige Geest, verlicht mijn verstand, opdat ik mijne zonden kenne en wete." Ze trachtte haar gebedje te zeggen, zooals ze dat van haar kindertijd-af voor elk gewetensonderzoek gezegd had. En dan: „Bovenal bemint éénen God. IJdellijk en zweert, noch en spot. — Het is daartegen niet, lieve Heer, dat ik zondigde. — Viert de heiligendagen altegader, — 't is dat allemaal niet, zooals Ge weet, lieve Heer. Maar gestolen heb ik! Vergrepen heb ik me aan de offers voor de heilige Moeder-Gods, — tegen het zevende gebod heb ik gezondigd, op dien Zondag in het kapelletje. Het was een heiligschennende diefstal, waartoe ik gedreven werd door mijn hoovaardigheid. Ook heb ik daarna niet meer geleefd als een Christenmensch, maar mijn dagelijksche plichten en gebeden heb ik verzuimd en ik heb gewanhoopt. Mijn zonde is voor mijne oogen: — maar gij, o Heer, beminnaar der waarheid, ge hebt me doen kennen de geheimen en het mysterie Uwer wijsheid. Besproei mij met hysop, en ik zal gezuiverd worden, wasch mij, en ik zal witter zijn dan sneeuw. Ge zult mijn ooren doen hooren een woord van vertroosting en vreugde, en mijn vernederde beenderen zullen sidderen. Wend Uw aangezicht af van mijne zonden, wisch mijne ongerechtigheden uit."
Het luikje binnen den biechtstoel klapte open en toe. Trezia schrok op van dit gerucht en vond zich alleen: het was haar beurt. Ze moest. Om haar henen viel en wankelde alles. Ze stapte met gesloten oogen in een duistren af-

grond, een duivelsche hand neep haar de keel toe. Toch moest ze niet zoo bang zijn. Het was immers maar een ijlkoorts. Een kwade droom. Dadelijk zou ze ontwaken in het zonlicht. Ze kende dit. En ook was het niet waar, dat ze gestolen had en het biechten moest. Zij, Trezia Mathijssen, stelen en een dievegge zijn? Ze was er immers te trotsch toe, te trotsch en te rechtvaardig. Ze had niet gestolen. De Moeder-Gods had alleen maar het wonder verricht, waarvoor zij, Trezia, haar gebeden had. Het was immers door een heilig mirakel, dat haar die bus met al het geld geschonken werd. Ze hoefde zich niet te verontrusten. Ze kon stil zijn. — De hengsels van het luikdeurtje knarsten, de vage schim van een gelaat zag naar haar door het lofwerk van het houten tralie-venstertje. Het was doodstil en duister. Trezia moest nu het kruisteeken maken en zeggen: „Ik belijd voor God almachtig." Ze hoorde haar eigen stem fluisteren over verzuimenissen en dagelijksche zonden, over verstrooiingen bij het bidden en gebrek aan naastenliefde. Er viel een stilte. Toen: „M'n kind, en is dit alles?" Weer haar eigen gefluister: „Het is alles." Er zonk een nevel.
Ze moest met neergeslagen oogen luisteren naar de woorden van den pastoor en haar akte-van-berouw zeggen, het hoofd buigen voor de absolutie en heel stil henengaan, haar tien weesgegroeten penitentie bidden, naar huis terug, aldoor maar bidden, maar aldoor. Ze was heel rustig, ze vroeg zich geen rekenschap. Alleen heeft ze telkens dien avond, en later in den nacht nog herhaalde malen, de rechterhand in een vaag droomgebaar opgeheven tot boven haar voorhoofd. Heel stil, nog stiller daarna ze neerwaarts bewogen door de ijlte, terwijl zuchten pijnlijk verkreunden in haar keel. — Er was een nevel, geheimzinnig en wonderbaar. Ze kon zien noch hooren of ademen. En ze moest dat toch wel, om binnen te treden in dien zomerschen rozentuin vol zon en geuren en blijde zangen...
Het werd Zondagmorgen. Trezia wist dat ze eten noch drinken mocht en ter kerke moest, dat ze zoo moest neerknielen op de communiebank, de handen onder het com-

munie-kleed gevouwen, het hoofd opgewend en de oogen neergeslagen. Ze ontving Ons Heer.
Ze zag in dat oogenblik een bloedig-rood voor haar oogen schemeren en hoorde in haar ooren een ontzettende davering. De nevel brak open met helsche geruchten, en met verdwaasden blik staarde Trezia in den eeuwigen nacht, waar gehuil is en knarsing der tanden.

„Trezia Mathijssen? Trezia? — 't Is haar in het hoofd geslagen. Wie had het kunnen denken! Braaf en ernstig als ze was en werkzaam."
Gemompel. Hoofden steken samen. Menschengroepen in de zon, op de dorpels, midden in de straat, voor den Heiwert, om dien hoek de meesten, tot voor Trezia's huisje.
't Was op Vrijdag na beloken Paschen.
Trezia Mathijssen was dezen morgen bleek-bestorven en met den waanzin in de oogen om eten komen bedelen aan de Heiwertsche poort.

DIT WAS HET: ER VIEL LICHT over den drempel. 'n Mensch hoefde zich heelemaal niet te verwonderen. 't Was het licht van het eeuwige leven en de drempel des hemels."

Andere dingen dan zulke wist Trezia niet. Ze was een arme verdoolde ziel. Waar ze ging of stond, waande ze zich op een weg door nacht en duister, en zag ze voor haar oogen, in een immer-wijkend verschiet, den raadselachtigen rooden gloed schemeren, die haar laatste levende gedachten bezighield. Zelfs hier, waar ze leefde en liep door zon en zomer. Het was na den middag.

Er bewoog geen adem. Alom en naar alle einden niets dan blakend zonnevuur, waarin het hemelblauw verzengde en de aarde te verbluisteren lag, de oogstvelden, de zomerboomen en het witte dorp.

Voor wie Trezia Mathijssen in haar hoogmoed gekend hadden, was het erbarmelijk haar, dag-in-dag-uit, reeds

vier jaren lang, zooals nu langs de wegen te zien dolen, biddend en bedelend, van den eenen grooten boerenhof naar den anderen, een armzalige zwerfster, meer niet, zij in haren verschrompelden ouderdom hier in den stralenden dag een kwade verschijning van menschelijke ellende.
Ze ging langzaam, met moeizame schreden, steeds dieper gedoken, staag hoofdschuddend en doffe woorden mompelend. Ze bad aan haar palmhouten paternoster. Aan den arm droeg ze een ouden klep-korf. Zooeven hadden ze dien op den Kasteelhof volgeladen met brood en met het overschot van het middagmaal: De menschen waren goed voor Trezia. Wie in den omtrek zou Trezia Mathijssen als een bedelaarster durven behandelen? Had ze niet den allerdroevigsten oudendag, dien ooit iemand van haar komaf zou kunnen hebben? Op Sint-Martenshof geboren zijn en in z'n ouderdom arm en kindsch te loopen bedelen! Ze wist niet wat ze deed. Zij zelve, ze zou er geen hartzeer over hebben. Maar was het om aan te zien?
Overal, in het dorp en op de groote hofsteden, waren de menschen alzoo goed voor Trezia. Het was een wedijver: iedereen deed goede werken aan haar. Bijzonder op den Heiwert. Hier had vooral Lucie haar reeds dadelijk ter liefde Gods onder haar bescherming genomen. Nu Lucie in het klooster was, zette Evelien haar zusters werk van barmhartigheid voort. Deed ze dit uit naastenliefde, uit plichtsbesef of uit menschelijk opzicht? Men hield in het dorp niet van Evelien. Men had liever gezien dat Lucie meesteresse op den Heiwert was geworden. Maar Evelien heerschte er alleen. Ongeveer twee jaar geleden, nog voor haar vader stierf, was ze volgens zijn wil en de familiebeschikkingen getrouwd met Leonard Vonken, haar verren neef. En al had Everaard Janszoon, Lucies en Eveliens vader, nooit een zoon gehad, nu was er in het voorjaar op den Heiwert toch een jongen geboren, die den naam kon dragen van Jan Everaard Vonken.

De landweg liep dalend, en kwam in breede bochten, wit tusschen de gras-overgroeide bermen, omlaag langs oude

boomgaarden en korenland. Men geraakte zoo op den grintweg in het dal, en moest schuin-oversteken om het smalle voetpad te nemen tusschen de meidoornheggen. Deze waren hoog en gaaf-geschoren. Trezia schuifelde er zoo rakelings langs, dat de dor-droge bladertjes ritselden tegen haar omslagdoek.

Binnen het weiland lagen koeien onder een eenzamen knotwilg; een hief er den zwaren kop, luisterde naar het voorbijgaande gerucht, boog op de knieën, beurde den loggen romp en kwam met tragen tred naar de haag gewandeld. Een tweede volgde zoo door de zon, dan een jonge vaars. Hun koppen en de goedige oogen gluurden door de doorntakken en het weefsel van groen naar Trezia. Die mompelde opnieuw haar: „Ik geloof in God den Vader" en verzette rustig de voeten. „Almaar verder. 'n Mensch moet geduldig zijn. Het kon ginder evengoed een bloemhof wezen met stokrozen overal langs de witte muren en op groote ronde perken. Er zouden open slingerpaadjes liggen in zoomen van meizoentjes. Martha wandelde daar, zwijgend en glimlachend, en wachtte."

Het voetpad liep hier door een klaverweitje, waar boven groen en paars veel klaprozen blij te blinken stonden in de zomerzon. Bloemen en groen tierden welig aan dezen vochtigen waterkant. Het riviertje schuifelde langs het oevergras. Schaduw viel er over van den verlaten en vervallen watermolen aan de overzij. Het wrakke rad stond mos-overgroeid in het stroomwater. De golfjes braken tegen de slibbig-zwarte schepplanken, sloegen uit in ringen en rimpels en spatten fonkeldruppels op tegen het rottend hout. Er was hier van den eenen naar den anderen oeverkant een vermolmd brugje. Dat splinterde en kraakte onder de voeten. Maar men kwam er over, en tusschen huizen door dan eindelijk en ten laatste in de dorpsstraat. Hier vond Trezia deur na deur gesloten, deur en vensterluiken overal, de huizen stonden te dommelen als bij nacht. Gedwee treuzelde Trezia al die dichte deuren voorbij, ten laatste toch met een vage verwondering over den doffen slaap, waarin de menschenwoningen bevangen la-

gen. Omzien moest ze eindelijk, waar de kleine kinders toch bleven, die haar anders altijd kwamen vergezellen bij haar gang langs de huizen, haar zwijgend volgden of langs haar opgingen, schuin-uit glurend, bang-nieuwsgierig, zwijgend en kijkend. Trezia miste het vertrouwelijk klossen en klapperen van hun klompjes. Ze moest stilstaan en omzien. Er begon een vreemde nieuwe gedachte te roeren in haar hoofd. Maar zoodra ze den adem inhield om te luisteren naar die wonderlijke innerlijke stem, voelde ze plotseling de hitte met priemen en spelden in haar nek steken door den witten hoofddoek heen. Er brak in haar brein een vreemd gonzen en bonzen los. „'t Is het vuur van den hemel." Ze werd bang en zag om naar een beschutting. Ze was voor den ingang van den Heiwert.

Het klapdeurtje van de groote poort stond op een kier. Trezia had het opengeduwd en was door den bestraten doorgang op het erf gekomen. Bezijden sprong de hond op uit z'n hok en gromde even. 'n Paar kippen, die zich breeddonzig te zonnen lagen in het omgewoelde stof, stoven weg met gerekte halzen en gerekte pooten, klapwiekend en kakelend naar het hoenderhok. Een oud paard kwam gemoedelijk z'n trouwen kop over de onderdeur van den stal steken. Trezia slofte over de breede stoep langs de mestvaalt en kwam zoo door het boogpoortje binnen het voorhuis, waar koperen kannen en blinkende melkemmers op schappen langs den muur stonden, de witgeschuurde karnton in een hoek. 't Was hier koel en veilig. Men kon er lang zoo blijven en rustig zijn, lang zoo luisteren naar het zachte zoemende neuren dat aansuizelde door de stilte. Tot men zich afvroeg wat dit beteekende. Dan had men geen rust meer. Trezia trad de keuken binnen, maar die lag doodsch en leeg met al den blink en pronk van tin en koper. De deur van de opkamer, vier treden hoog, was stijf gesloten. Maar de droomerige fluisterzang duurde. Vooral moest ze zorgen geen gerucht te maken en zacht die andere deur openduwen, verder en zachter nog, en vooral stil zijn en den adem inhouden. Het was Evelien, die haar wiegezang zong, een zoet slaapliedje. Ze stond gebogen over het witte wiegemandje,

suste en fluisterde. Men mocht niet verroeren. Een ademtocht kon hier een onheil veroorzaken.
Trezia was bang.
De jonge vrouw zong, zoetjes, zoetjes, het werd niet meer dan een zuchtend ademen. Het kindje kreunde.
Langs de witte zoldering gonsden rustelooze vliegen in het zonlicht, dat daar omhoog zachtjes kwam schijnen door de bovenruitjes der gesloten vensters. Naar omlaag, om de moeder en het wiegje, langs de oude donkere meubels zeefde die glans in een donzen schemer.
Het was nu niet meer dan een ademen. „Zou het kindje slapen?" Trezia deed een stap en nog een, aarzelend naderend. De moeder bleef gebogen alsof haar levensadem met het sluimer-ademen van het kindje verweven was. „M'n arm onnoozel harteke." Lag hij niet te lachen in z'n slaap? Zoo wijs als hij toch lachen kon.
„Stil maar, m'n manneke." De oogjes waren opengeblikkerd, bleven staren, wit, met den blik verloren. „Wees nu maar stil!" Doch het kindje hijgde en snakte naar adem, alsof het schreien wilde en geen geluid kon geven, en toen, in een schok, verkromp heel dat lichaampje, de beentjes trokken op, de armpjes kromden, en de handjes balden zich, even maar. Met een schrillen schreeuw was het wicht wakker geschrokken.
„Jesus-Maria!" — daar tegelijkertijd had de moeder de donkere schaduw gezien, die over de wieg viel. Aan het voeteneind stond Trezia! „Weg, weg, van hier!" — Wat bezielde Evelien? Wat stond ze daar met haar arm te gebaren? Haar stem was heesch, en een felle boosaardigheid schoot uit haar oogen recht Trezia's hart in.
„Moet ge m'n kind komen beheksen? — Gij? gij? — Weg, zeg-ik!"
„Durf me weg te jagen!" In haar verrafelde plunje stond Trezia daar, recht en met opgeheven hoofd, uitdagend en even trotsch als in vroeger dagen.
Evelien bleef haar verstomd aanzien, oogenblikken lang, totdat het kindje weer begon te kreunen.

Trezia was ten laatste tóch gegaan, schoorvoetend en mompelend.
In de straat had ze zich nog eens omgewend om te zoeken naar het schild boven de poort.
Heel den verderen dag bleef er in Trezia iets wakker. Hoofdschuddend was ze in haar huisje gekomen, en 's avonds nog zat ze daar binnensmonds te grommen over Evelien en over den Heiwert: „Men moest dat volk van Vonken kennen!"
Eerst nadat ze, aldoor nog met Eveliens kijvende stem in de ooren, was ingeslapen, werd het eindelijk weer stil. Stiller dan ooit. Langen, langen tijd.
Maar boven Trezia's huisje, boven het slapende dorp en de boomen zwierven de nachtwolken rusteloos aan. Ze doken op van achter de heuvels en zwermden samen voor de sterren. De nacht werd zwaar en donker, en bang lag de aarde te wachten, ademloos te luisteren, totdat van ginder ver de wind kwam aanritselen. In de peppels langs het riviertje werd hij geboren, suizelend en fluisterend vluchtte hij henen. Er leefde geen boom in het dal of er voer een huivering door z'n loover. Eèn siddering. Toen viel de eerste bliksemflits.
En onderwijl de donder begon te rommelen, en van uit de diepste verte van het dal de zomerstorm kwam aanloeien, had Trezia een droom.
Het begon met zoeken en omtasten. „Er was iets verloren in het duister, zoeken moest ze, tasten en zoeken, al verder, loopen en loopen totdat de voeten geen grond meer raakten, en er niets meer bleef dan het zonderbaar suizelen alleen, aldoor het suizelen. Van waar kwam het? Was het een geruisch van vogelvleugels, of ruischten hier de bladers van de boomen zoo? Ze was immers in een weiland. Ze was een kind en liep door het avondrood — luisterend — totdat ze tusschen hooggeschoten gras en lentebloemen ten laatste water hoorde ruizelen! Er lag een bron. Ze moest zich op de knieën er over heen buigen: het avondrood leefde in de bron. Het was een bron van fonkelend-rood zonnebloed. Ze kon dit in de holle handen

scheppen, en drinken. Maar bevredigd werd ze niet. Het gesuizel bleef duren en kwam niet van tusschen het gras, het kwam van omhoog, het was meer. Het had niets gemeen met al het aardsche. Muziek kon het zijn. Maar het kwam uit den hemel. Het waren bazuinen, die schalden..."
En daar, in een plotselingen en geweldigen schok wakker geschrokken, zat Trezia in het donker, recht op haren stroozak, star luisterend met al haar verbijsterde zinnen. Maar de beduidenis vond ze niet van de aanzwellende vlagen, die henenloeiden over haar hoofd. Het was een druischen en draven zonder oorsprong of einde.
„Het is de verdoemenis," kermde Trezia, en fel-opgezweept uit den duizel van haar ontwaken, waande ze krimpend van ontzetting, dat haar lichaam in rillingen wegviel. Ze sloeg de nagels in het aangezicht. „Het is de verdoemenis."
De duisternis hing als een dikke walm. Er was geen glimp van hoop op uitkomst ergens, en Trezia wachtte verstard van angst, minuten lang, wachtte steeds, klappertandend, „de helsche pijnen kwamen voor eeuwig en immer, de pijnen van de hel." Ze wachtte. Er gebeurde niets, loeien en druischen en daveren, maar er gebeurde niets. Trezia begon zelve te weten, hoe ze wachtte op iets, dat maar niet kwam. „Was er dan nog tijd?"
Ze zat op den spondekant, met de voeten schrafelend langs den vloer te tasten naar haar klompen.
Bij haar eerste zoekende schreden meende ze in zwarte leegten te trappen en neer te zullen slaan. „Was er dan nog tijd? Gaf God de Heer nog den tijd aan een mensch om z'n ziel te redden? Maar zie nu toch, en bedrog was het niet, daar stootte ze opeens tegen haar eigen commoodje. Wel dan, ze was in haar eigen huis! En ze zou naar de kaars zoeken, naar de gewijde kaars, die ook bij Martha's sterfbed gebrand had. Hier in de bovenste lade moest de kaars liggen. Ze moest die zoeken en maar bidden.
„Om een christelijken dood, lieve-Heer, om een zaligen dood als die van Martha, ge weet wel, van Martha Mathijssen, m'n eenige zuster."

Bij al het gerucht van haar eigen klossende voetstappen, haar eigen zoeken en rondtasten naar die kaars eerst, en toen naar den bak met zwavelstokken onder de schouwkap, aldoende zoo, was Trezia buiten haren angst gekomen.
Ze begon te weten, dat er een verschrikkelijk noodweer aan 't woeden was.
Ze zat nu in den schijn van de gewijde kaars goedwetend te luisteren hoe de voordeur te kreunen hing in de scharnieren, en hoe het vensterluik, los van z'n grendel, in de windrukken open en dicht flapte. „Het zou nog versplinteren." Langs de wanden gruizelde de verzande metselkalk. Dit was een akelig geritsel, ze deed beter er niet naar te luisteren en hard-op te bidden.
Maar zoo biddend, dof en eentonig, aldoor biddend, begon Trezia weer weg te dommelen in haar eigen duisteren ouderdom, ze voelde zich zinken en zinken.
Totdat ze voor de tweede maal wakker schoot, in nog schriller schrik. Ze stond op haar voeten, ze stond met de vuisten in de oogen gewrongen om het schichtige witte vuur af te weren, dat sissend en knetterend het heelal ging verdelgen, het heelal en haar huis, hoor dan toch, haar huis! Kwam het krakend te samen storten? — „Jesus-Maria."
Ze hervond zich zelve op de knieën liggend voor haar stoel, met de kneukels steeds in de oogen en aldoor aan 't luisteren. Er bleef boven haar hoofd een gerucht van dorre geraamten die ineenzakten, een aanhoudend geschrafel van doodsbeenderen.
„Gods stem ging spreken, het was de laatste-dag-des-oordeels en Gods stem ging spreken." Trezia durfde niet opzien of ademen. „Gods oogen zagen op haar neer. Waarom bleef de stem van God zwijgen? Wat zagen de oogen van God? Zagen ze haar hier liggen in verworpenheid en wanhoop? Zochten ze, hoe ze zoo te liggen kwam? En hoe dan toch? Wat had ze dan toch misdaan? verworpen en in wanhoop? Stil, stil, ze moest nu voor de oogen van God gaan zoeken in haar hart, alles daar uitrafelen, zooals

vroeger, wanneer ze biechten ging. Biechten? Heere God in den hemel!
„Was zij het die hier op de knieën te kruipen lag? Zij, Trezia Mathijssen? Zij zelve? Wat was er omgegaan? Sint-Martenshof? Martha, en zij, Trezia? Het grafkruis? En Evelien, die gezongen had en gescholden? Was dat vanmiddag? En nu? Wat dan toch ging er om?"
Verbijsterd zat Trezia daar, aldoor geknield, maar het hoofd roerloos omhoog, starlings de oogen in de vlam van de noodkaars, de handen tot vuisten verkrompen op den stoelrand steunend, alsof ze zich meteen zou oprichten — verstard in die houding — minuten na minuten, en nog.
Onder de schouwkap hing een dorre bos gewijde Sint-Janskruiden heen en weer te wiegen door de vlagen, die in den schoorsteen sloegen. Als een kwade vleermuis zwierde de schaduw over Trezia's hoofd.
„Ben ik het, lieve-Heer, ik zelve? Ik, Trezia Mathijssen, die de offerbus van de kapel heb gestolen? die in de biecht m'n doodzonde verzwegen heb? en daarna — kon ik dat doen, ik, Trezia Mathijssen, kon ik doen, wat ik niet durf denken? Wat is er omgegaan? Om een grafkruis zooals dat van Nardus Vonken."
Het was stil geworden.
Trezia Mathijssen stond voor haar open venstertje.
Vochtige koelte wademde naar binnen.
Het was in het allervroegste, in het grijsgrauwe van den morgen. Regendruppels verruizelden in het loover.
„En hebt Gij, goede God, mij toch nog in het leven gelaten?" Welgemoed begon daar uit de stilte een merel te zingen. Trezia luisterde. Ze zocht tusschen de boomtakken. Ze zag al-meteen de oude appelboomen weer, en er kwam een glans in haar oogen. Ze hervond zich daar opeenmaal tusschen trouwe vrienden. Stonden ze daar niet in hun vollen bladerdos, een voor een dezelfde, zooals ze hen immer gekend had. Maar haar eigen pereboom? Het kon toch niet zijn? Er stond een arme oude verkreupelde boom voor haar huisje. Zag hij er zoo haveloos uit? Maar had ze dan geen oogen? z'n allergrootste en sterkste stam-

tak? die hing gebroken, met een gapende witte wonde, afgeknakt, de bladers slierden langs den grond. Was het om aan te zien? Rakelings, rakelings moest Gods oordeel over het huis zijn gegaan! Was het de boom, die het had afgeweerd?"

En zij stond hier. Ze leefde en ademde. Ze hoorde de merel fluiten. Ze zag de boomen, en achter de boomen ginder ver tusschen de stammen, den rooden schemer. Zag ze wel? Ze hoefde niet te bedenken, wat ze doen moest. Ze moest haar zondagsche kleeren zoeken, en daarheen gaan, ginder ver. Het was Gods glimlach, die haar wenkte, de glimlach van God. Ze zou den weg wel vinden...

In haar versleten zwarte sjaal en met de verslenste krippen muts op, toog Trezia langs het voetpad achter den Heiwert om. Haar oogen tuurden zich blind in den glans van het morgenrood, dat heerlijk verrees boven de kim van het dauw-overwaasde dal.

Maar toen het wegje omboog naar de dorpsstraat, en Trezia voor haar oogen dien glans verloren had, stond ze bevreemd rond te zien, tusschen de huizen nu. Die waren nog in hun slaap, maar over de daken fladderden en tsjilpten de musschen, ze vlogen neer langs de gesloten vensters en vochten in de straat, musschen en meezen. Een paar zaten in een raamkozijn te kwetteren. Maar in een tuintje achter een donkere dennenhaag zong in een vlierboom weer een merel. Laag over de straat dreef de morgengloor, en damp verwaasde naar omhoog. Trezia moest sluipend gaan door dezen vreemden schijn, sluipend langs de kerkdeur gaan. Ze hoorde haar hart bonzen en het bloed in haar slapen. Ze moest langs het kerkhof, verder, en schuin-uitzien, even maar schuin-uit door het ijzeren hek. En waarlijk ze stonden er! De twee zwarte grafkruisen stonden daar neveneen, geheel aan mekaar gelijk, twee doodstille kruisen.

Trezia werd bang. Ze vertraagde den stap, zag nog eens om naar de gesloten kerkdeur, schichtig. Hoofdschuddend en talmend. Maar ten laatste kwam ze toch op de steenen

brug naar het broekland. Daar stond ze opeens midden in den luister van zonsopgang. De weg lag open in het licht. Trezia's weg. Ze wist het nu in-eenmaal. Ze moest naar het kapelletje op den heuvel. De Moeder-Gods daar wist alles van Trezia, beter dan zij-zelve dit wist, alles en alles, ze moest aan de Moeder-Gods gaan vragen wat te beginnen.

Ze sloeg een kruis en ging bidden. Ze moest den beeweg doen. De wei lag volgestrooid met glanzig groene bladeren, met takjes en twijgjes. Omhoog was de lucht vol gevleugel en vogelgezang, goudlicht droop wazend van de takken, over het gras glinsterde en parelde de morgendauw.

„Deur des hemels, — Morgenster — bid voor ons."

Trezia was reeds aan haar litanie, maar het ging nu met heel lange tusschenpoozen, want hier langs den holleweg was het lastiger klimmen dan ooit. Telkens schoof de verregende grond weg onder de voeten, en ze moest zich stap voor stap vastgrijpen in de takken van het kreupelhout. Daar kwam dan een groot geruizel en gedruppel. De lucht was zwaar van boschgeur, die opwademde uit het vochtige loover en hout en uit de regen-doordrenkte laag van dorre bladers. Het was een moeilijke gang.

Maar ten laatste was Trezia toch boven. Ze geloofde dat het hart haar in de keel bonsde. Ze stond lang zoo met gesloten oogen, toen — „Behoudenis der kranken, bid voor ons, — Toevlucht der zondaren." Ze moest verder. Midden door de paarse hei, midden door den stralenden gloed van den morgen. En dan eindelijk en ten laatste kwam ze aan het kapelletje.

Toen was het groene poortje gesloten!

Bijna schreiend zat Trezia daar nu voor dat gesloten groene-deurtje op den drempel te bidden. „Om uwe hulp en uwen bijstand, zoete Moeder-Gods, en opdat het u believe het poortje te openen." Ze bad met gestrekte armen, heel langen tijd. Toen naderden er schreden. En naast Trezia op den drempel zette zich een jonge vrouw te knielen, achter haar een klein meisje. Toen een oud moe-

dertje en een man. Die zaten dan evenzoo geknield op het pleintje van gestampte kiezels. Nog meer menschen kwamen en lieten zich op de knieën neer. Maar toen naderden er twee paters: ze kwamen uit het klooster van Groot-Spronkenhoven. De jongste in bruine pij ging den oudere voor. Deze droeg albe en stool en de witte kap over het hoofd getrokken, in z'n handen hield hij den miskelk. De jongere stak den grooten sleutel in het slot en opende het poortje. Toen stonden alle menschen op en gingen zwijgend het kapelletje binnen. Behalve Trezia. Die zat weer op den drempel geknield en tuurde haar oogen blind naar de Moeder-Gods, wier kleed glinsterde in het morgenlicht. Nadat de jongste pater de altaarkaarsen ontstoken had, ging hij trekken aan de koord die daar opzij neerhing. Toen luidde het klokje. Tot driemaal drie keeren. Iedereen die het hoorde, ver in den omtrek, iedereen die in de zon stond en het hoorde, moest het teeken des kruises maken en bad den Engel-des-Heeren.

In het kapelletje was de Mis begonnen. De menschen zaten met gebogen hoofd. Maar Trezia zag het immers wel, over die gebogen menschenhoofden heen keek de Moeder-Gods alleen naar haar, waar ze geknield zat op den drempel, alleen naar haar, met een glimlach van bemoediging. „Trezia moest maar gerust zijn en vol vertrouwen. Zij zou haar wel helpen. Trezia moest maar gerust en geduldig zijn en veel bidden, de Moeder-Gods zou wel voor haar zorgen."
Toen de Mis voleindigd was, en al die andere menschen opstonden, stond Trezia ook op en zegende zich opnieuw met het kruisteeken.
„Goeden dag," zei de vrouw met het kleine meisje als ze daarna langs Trezia kwam, en ook de twee oude menschen zeiden zoo gemoedelijk hun morgengroet, alsof ze Trezia levenslang gekend hadden. Niemand was er, die zich verwonderde, dat zij hier met gevouwen handen in de zon, met zoo'n glanzende oogen naar de Moeder-Gods stond te kijken.
Maar opgeroepen door den klank van die stemmen, moest

nu ook Trezia „goeden morgen" zeggen, en zonder verder bezinnen volgde ze de menschen het pleintje af.
Heel zeker wist Trezia nu, dat de Moeder-Gods een wonder aan haar zou doen.
Maar ze moest eerst naar huis. Naar behooren evenwel moest ze onderweg blijven bidden.

Zooeven waren er twee vrouwen door het klapdeurtje van den Heiwert in de straat gekomen. Het waren Tonia van der Zanden, en Lena, de vrouw van Gillis Jonker. Ze hadden het deurtje behoedzaam achter zich dichtgetrokken en zagen er heel ontdaan uit. Toen ze die twee naar buiten zag treden, kwam de overbuursche van haren dorpel op haar af.
Ze stonden met 'r drieën midden op straat in de zon. 't Was over zevenen.
„Arme stumperd, zeg ik, die het ontgelden moet."
„'t Is een engel in den hemel, Tonia."
„Maar een leeg wiegske, en ik zeg, een moederhart moet doodbloeden."
Alle luiken en blindjes van den Heiwert waren, evenals de groote poort, gesloten. „Het kind van Evelien was vannacht in z'n stuipen gebleven." De treurige mare ging door het dorp.
Andere moeders kwamen aangetreuzeld, meewarig.
„En ze waren zoo trotsch dat het een jongen was — Jan Everaard! Ieder mensch krijgt z'n deel in Gods beproevingen."
't Werd een heele samenscholing hier om Tonia en om Lena Jonker. Maar die twee zeiden niet meer, dan ze kwijt wilden wezen. Ze deden heel geheimzinnig. Wat viel er te verbergen? „Hoe laat is het gestorven? — Omtrent middernacht. — Dus vóór het noodweer? — Vóór het noodweer. — Bij Verdeurzen is de schoorsteen van het dak gewaaid. — Er zullen nog wel meer ongelukken gebeurd zijn. — „Er gaan vreemdsoortige dingen om, zeg ik." 't Was Tonia die daar het laatst sprak, hoofdschuddend.

Lena kneep den mond dicht. Maar onder den fellen aandrang van al die vorschende, vragende oogen kon Tonia niet langer verzwijgen, wat haar op de lippen brandde. Ze deed mompelend het vreemde verhaal over Trezia, dat Evelien haar al schreiend verteld had. Hoe ze gisterenmiddag plotseling daar Trezia aan het voeteneind van de wieg had zien staan, juist toen het kind den eersten aanval kreeg van z'n stuipen — och arm — en hoe zonderling en trotsch Trezia gedaan had, opeens uit haar gedutsel opgeleefd. „Ze is niet kindsch, die! Vertrouw haar niet!" Maar daar was het niet genoeg mee. „Trezia?" vroegen de anderen. „Ik vraag, wat zou Trezia aan een kind kunnen doen?" — „Doen? Wat ze zou doen? Een kind te beheksen! wat ze doen zou!" — „Ge moogt zulke booze verdenkingen niet laden op een ongelukkig oud mensch, Tonia!" — „Ge zult er van hooren, wacht maar, ge zult het hooren als Evelien het u zelf vertelt. En zijt ge vergeten hoe er van oudsher haat en vijandschap was op Sint-Martenshof tegen die van den Heiwert? Ge zult er van hooren!" Doch de anderen stonden nog ongeloovig, iets van opkomenden argwaan in de oogen, maar hoofdschuddend. De oude eerbied voor Trezia Mathijssen zat nog diep.
Toch bleven ze daar zoo staan. Er ging iets om. Gillis Jonker was er ook bijgekomen en verkocht kwinkslagen. „Er valt niet mee te spotten," vonden de vrouwen verontwaardigd. Bella de bakkersvrouw en hoe langer hoe meer kinders en jongens kwamen er bij.
Ze waren langzaam aan met hun allen op den hoek van den zijweg geraakt, en keken den kant uit van Trezia's huisje.
„Daar komt ze!" riep Fons van den bakker. — „Kwajongen!" — „Welwaar, welwaar, hij heeft gelijk, 't is Trezia. Hoe recht-op of ze loopt! Ze is het en ze is het niet. Stil, wees stil."
Twee, drie moeders hadden naar haar kinderen gegrepen, die stonden nu in haar rokplooien te drenzen. Tonia gromde. Anders zweeg eenieder. Ze weken uit, ze lieten Trezia

den doorgang. Trezia zag hen aan met verwijderden blik, het hoofd opgewend, haar vreemd stroef wezen tuurde uit naar iets omhoog in de verte. Ze ging voorbij. 't Was Trezia van vroeger, die op het beeld van Sinte Barbara leek. Met ingehouden adem bleven de menschen een lang oogenblik haar nazien, er was iets heel ongewoons aan haar. Ze wisten niet wat.
„Ze heeft den klepkorf niet bij zich."
Maar dit was het niet. Er ging iets om. Voet voor voet volgden ze Trezia, op een afstand zonder 't zelf te weten. Ze zagen haar over het klinkerwegje gaan naar de voordeur. „Zie eens, 'r pereboom." — „Stil!" — „Ze kan 'r voeten haast niet meer verzetten. — Waar komt ze vandaan? Ze is dood-op. God-beware! — Viel ze daar bijna? — Laat haar met rust."
Trezia ging haar voordeur binnen. Maar juist in dit oogenblik bukte de koejongen van den Heiwert, die vooraan stond, zich naar den wegkant en in diezelfde beweging slingerde hij een groote kluit aard en gras over Trezia's hoofd het huisje binnen. „Heks!" schreeuwde hij. Maar meteen suizelden z'n ooren gloeiend. Bella had hem een klap om z'n ooren gegeven dat hij tuimelde. „Gemeene duvel!" Dit vond bijval. De koejongen zocht z'n behoud, en Bella ging over het klinkerwegje bij Trezia binnen.
Trezia zat er kreunend op een stoel gevallen. Ze zag naar Bella, die haar aansprak. „Ge zijt ziek," zei Bella. Trezia schudde van neen, en frazelde iets over een wonder. Bella verstond dit niet. Ze ging op den drempel een paar anderen binnen wenken, en met haar drieën hielpen ze Trezia te bed. „Ze zouden een doodziek oud-mensch belasteren en mishandelen. 't Is zonde en schande."
De menschen buiten, de een voor, de ander na, waren schoorvoetend heengegaan.

Het bleef zoo tot laat in den namiddag. Er was een dokter geweest, die weifelend z'n schouders had opgehaald. Ze was uitgeput en scheen al te veel van haar krachten te hebben gevergd. Het kon nog lang duren, of evengoed

gauw afloopen. Maar tegen den ouderdom was geen kruid gewassen.
Trezia lag met glanzende oogen in de zon te kijken en sprak aldoor over een wonder. De vrouwen meenden, dat ze ijlde, en Bella kon het niet langer aanhooren. „Er moet gehandeld worden vóór het te laat is."
Ze was heengegaan en na een half uur teruggekomen met den voorschoot vol. Toen moesten op haar zeggen de twee anderen het commoodje opnemen en dit alvast terzijde van de bedstee zetten aan het voeteneind. Nadat dit gedaan was, spreidde Bella een witten doek over het marmeren blaadje en zette daarop haar eigen staande kruisbeeld en twee kandelaars met kaarsen. Maar ze stak die nog niet aan.
Na een korte wijl kwam toen mijnheer pastoor. Die zette zich aan Trezia's bedstee. De vrouwen gingen zoolang achter in het hofke.
Trezia lag met gevouwen handen, de stralende oogen op Bella's kruishout gevestigd. Ze hoorde toe. Het was Gods stem, die sprak. De tranen stroomden haar over de wangen. Ze wist dit niet. Ze lag roerloos.
En fluisterend heeft ze haar zonden beleden, alles van haren diefstal en haar heiligschennis.
Nadat de pastoor de vrouwen had binnengeroepen en zelf was heengegaan, ontstak Bella de kaarsen naast het kruishout. Nu werd het commoodje een statig klein altaar. Trezia lag heel rustig met een zaligen glimlach. Almeer en almeer licht stroomde er in haar oogen. Ze wachtte.
De vrouwen lagen geknield te bidden. Ze hadden de voordeur wijd opengezet. Toen kwam er bellegeklinkel nader. Trezia's huisje werd een plechtig heiligdom.

Nog vijf dagen heeft Trezia geleefd. Ze was aldoor heel rustig en heel helder van zinnen. Er ontging haar niets van wat de vrouwen deden. Ze sprak veel en vroeg naar de menschen in het dorp.
Den derden dag 's morgens, toen ze alleen met Bella was, begon Trezia over haar huisje en den inboedel. Hoeveel

dacht Bella, dat het, alles-met-al, op zou brengen? Want het moest natuurlijk na haar dood verkocht worden.
Bella, die van zulke dingen geen verstand had, sloeg er een slag naar en zei: „Laat zien. Allicht dat alles samen twee honderd gulden waard is." Trezia's oogen schitterden. Ze zweeg een lange wijl, en toen: „Ge moet zorgen, Bella, dat ik deftig begraven word. In alles en alles zooals m'n zuster Martha. Ge moet zeggen, dat het zoo bekostigd kan worden met het geld van den verkoop."
„Daar kunt ge gerust over zijn," antwoordde Bella. Maar na een lange tusschenpooze begon Trezia opnieuw: „In ieder geval moet ge dit onthouden, Bella: tien gulden voor het kapelletje van Groot-Spronkenhoven, en al de rest voor de begrafenis. In alles en alles zooals die van m'n zuster."
En weer herhaalde Bella: „Daar kunt ge gerust over zijn."
De uiterste wil van Trezia Mathijssen is volbracht geworden.
In den nacht van Woensdag op Donderdag is ze gestorven, zoo zacht alsof ze slapen ging.
De drie volgende dagen luidde de doodsklok drie keeren daags en kwamen 's avonds de vrouwen uit het dorp in het sterfhuis den rozenkrans bidden.
Op Zaterdagmorgen was de plechtige uitvaart. Weer luidde de klok, het orgel speelde, en de twintig kaarsen brandden op het altaar.
Trezia werd bij haar zuster Martha begraven. Behalve alle menschen uit het dorp, stonden om Trezia's graf verschillende bewoners van de groote hofsteden in den omtrek, de meesters zelve of de vrouwen met haar zonen. Onder hen was ook Leonard Vonken, de man van Evelien.
Het was een deftige begrafenis.

Er staat op het kerkhof nog altijd een grafkruis, waarop ge lezen kunt, dat hier begraven liggen: Martha en Trezia Mathijssen.

DE RUIL

JAREN NA JAREN — en het heugde niemand meer wanneer het was begonnen — waren met Sinte Barbara en daarna acht dagen lang, de pelgrims van heinde en ver naar Eeldert ter beevaart gekomen. Ze kwamen van Daelrode en Born drie uren ver uit het zijdal, ze kwamen van Den Hout en Weezelt noordwaarts in het Maasdal en uit de stad zuidwaarts zes mijlen ver. Ze kwamen met heele families, met heele wijken en gehuchten tegelijk, met rolwagens vol kinderen, met korven vol mondvoorraad en in hun paaschbesten dos. En die van Veldheuvel waar Sint Christoffel vereerd werd, anderhalf uur ver op den berg, kwamen wel van dichtstbij, maar die kwamen dan ook het plechtigst van al, in een groote processie, met het kerkvaandel voorop en onder het zingen van schoone cantieken. Uit de verte hoorde men ze reeds naderen over de heuvelvlakte en dan langs den holleweg, die als een diepe klove door den boschachtigen heuvelrug afdaalde naar de wijde groene vallei, waarin Eeldert ligt op den drie mijlen breeden linker Maasoever. Ze kwamen immer den eersten dag, en openden zoo het Eeldertsche octaaf.

Daarna bleef het, de acht dagen door, zwart van menschen op alle wegen en voetpaden, die dwars kruisten over het broekland tusschen de popelstammen. Tot laat in het najaar hadden daar koeien en paarden loopen grazen bij twintigtallen.
Die van Eeldert leefden van veeteelt en hooibouw, en hun dorp met veel groote hoeven en veel welvaart lag naar alle zijden-heen in de weien. Ze verdienden het dagelijksch brood zonder veel moeite en zoo rijkelijk, dat ze van zorgen en nood niet wisten. Ook Sinte Barbara's beegang met al de pelgrims bracht hun veel voordeel in 't begin van den winter, en daarenboven een groot feest!
Sinte Barbara's klok luidde 's morgens en 's avonds acht dagen lang, dat het wijd uitklonk over de open wintersche vallei.
Er woei een vlag uit den toren, en er waren plechtige diensten in de kerk. Gouden warmte straalde van wel honderd kaarsen, en Sinte Barbara's beeld stond op een troon voor het altaar zoo plechtig alsof 't het beeld der Moeder-Gods zelve was. Sinte Barbara van Eeldert droeg een goud-bestarden mantel en een kroon van roode rozen. Op de rechterhand torste ze statig haar achtkantigen steenen toren met venstertjes en kanteelen. Ze had een blos op de wangen, een glimlach om de lippen en vriendelijke blauwe oogen. Ze wekte vertrouwen en genegenheid in ieders hart, en al wie haar in Eeldert zag, wist dat ze even aanminnig en plechtig als ze hier voor het altaar stond, daarboven omging in het hemelrijk en opging naar Gods troon met al hun gebeden en al hun offers voor een zaligen dood. De voet van Sinte Barbara's troon in Eeldert was dan ook overvol behangen met zilveren harten, zoodanig werd ze vereerd en geliefd, en het offerblok moest in haar octaaf iederen dag worden geledigd. De kerk werd te klein voor den steeds aanwassenden toeloop, de menschen stonden tot op het plein tusschen de lindeboomen, en die van Eeldert zeiden, dat ze zelve niet meer binnen hun eigen kerk konden. Ze deden daar overigens ook niet veel moeite voor in de laatste jaren, en steeds min-

der, omdat ze het te druk hadden met de andere dingen van het feest.
Al een week-lang tevoren duurde hun bedrijvigheid.
Opeens werd het leven wakker in Eeldert, midden in het verzonken jaargetij en uit de grauwe nevels. Alles in Eeldert moest blinken van welvaart en zindelijkheid wanneer de vreemden kwamen: de puien van de huisjes werden gewit, de deuren en blaffeturen*) glimmend groen geverfd, geschuurd en geschrobd werd er binnen en buiten alsof het Paschen ging worden. En op Sinte Barbara's dag zelf waren niet alleen alle herbergen, maar ook alle hoeven en huizen doortrokken van den smijigen geur van versche mikken en rijstevlaaien, en uit iedere open deur sloeg een damp van gebak en gebraad. Het werd een groote smulpartij, en bier vloeide bij stroomen.
Buiten in de straat en op het plein woelden de vreemdelingen.
Het was een bonte drukte. Want ieder jaar bracht steeds meer kermiswagens, kunstenmakers, marskramers en liedjeszangers aan; ook kooplui die kraampjes met kleurige waar opsloegen tusschen de linden. Zelfs stond er een mallemolen met steigerende houten paardjes op een veldje. Draaiorgels deunden, en elk octaaf kwam dezelfde belleman met zijn turksche trom en zijn doedelzak, met mouwen en helm vol rinkelende schellen.
Zoo was de Eeldertsche beegang langzamerhand een vroolijke kermis geworden.
Die van Veldheuvel alleen deden nooit aan die kermis mee. Zij kwamen altijd even plechtig met hun kerkvaandel, en keerden na hoogmis en overlezing met hun heele processie terug nog ernstiger dan ze gekomen waren. Ze keken naar herberg of mallemolen niet om. Het waren stroeve zwijgers allemaal, mannen met bultige koppen en verzonken blik, vrouwen met scherpe trekken en knokige handen, harde werkers en nazaten van harde werkers, die met zwoegen en zweeten van den heigrond der heuvelvlakte uren ver om hun dorp heen korenvelden hadden ge-

*) Limb. dialect = vensterluiken.

maakt. En het bleef zwoegen en zweeten daarboven op het waterlooze heuvelvlak met zijn steenigen ondergrond, het bleef worstelen tegen droogte en zonnebrand. Maar nergens lag er dan ook zomers een dorp in zulk een wijde zee van graan. Glanzingen en golvingen waarden daar over, en het was alsof de gouden weerschijn van die velden het dorp altijd in licht zette, zoo blonken er het spitse torentje en de witte windmolen met kap en wieken, alle daken van blond stroo, alle witte geveltjes en alle vensterruiten. Maar één ding was jammer voor die van Veldheuvel: dat het feest van hun goeden patroon Sint Christoffel juist in het volle van den oogst viel, zoodat het bijna jaar-in jaar-uit gebeurde, dat ze op zijnen dag van den vroegsten morgen tot den laten avond, met zon en mooi weer, moesten doorwerken om hun garven op hooge wagens vol naar de schuren te rijden.
Dan stond Sint Christoffel, de sterke reus, daar in het Veldheuvelsche kerkje wel evengoed midden voor het altaar op een troon als Sinte Barbara in Eeldert, en er kwamen ook wel pelgrims uit het zijdal en van bij de Maas, maar die van Veldheuvel zelf op hun akkers moesten het aanhooren als de klok zijn feestdag luidde! Ze meenden altijd, dat ze hun heiligen schutspatroon en daardoor den grooten Meester hierboven te kort deden en daarom trokken ze in zoo schoone processie iederen winter naar Sinte Barbara.
Ze waren dan gerust dat God en de lieve heiligen tenminste hun goeden wil zagen.
Bij die van Eeldert waren ze ondanks hun schoone processie voor niets geteld!
Zooveel van de andere pelgrims die lang en laat in Eeldert mee bleven kermis houden. Tot diep in den vooravond treuzelden ze tusschen de kraampjes en in de herbergen. Ze verteerden veel.
En waren ze 's avonds eenmaal weg, dan zetten die van Eeldert het lieve leven voort.
Er werd gejoeld, gedanst en geruzied in en om de herbergen. Orgels deunden daarbinnen, of een speelman stond

er te vedelen. Er hing een zware walm van tabaksrook en opgejaagd stof. Olielampen schenen ros door nevelkringen heen.
Buiten trok men in troepjes zingend en zwierend als zotte lotelingen of vastenavondhouders achter de harmonica-spelers op. En midden in den winternacht brak er soms ineens het getier los van een vechtpartij of lalden dronkemannen een klaagdeun tusschen de dommelende Eeldertsche huisjes.
Acht dagen lang duurde het, en ieder jaar opnieuw ving het weer erger aan, ondanks boetepreeken en straffe sermoenen.
De tijd kwam dat alleen de alleroudste lieden van Eeldert bij de schutspatrones gingen bidden, de overigen vierden enkel nog maar kermis in haar octaaf, brasten mee of streken welvoldaan de braspenningen op van dorpsgenooten en vreemden.
Maar Sinte Barbara zelve, onbewogen heel een jaar in haar nis bezijden het altaar of pralend op haar troon in het midden, waakte immerdoor in Eeldert met denzelfden vriendelijken genade-lach. De oudelieden echter meenden somwijlen in haar oogen een peinzenden blik te zien, die heel ver over hen en over alles heen iets zocht en verwachtte.
De oudelieden dan ook alleen waren niet verwonderd, dat de groote overstrooming kwam juist omtrent Sinte Barbara's feest. „Ze had voor Eeldert niet eerder of later in het jaar kunnen komen," zeiden ze, „maar wel veel jaren vroeger toen de zondige braspartijen pas begonnen." De oudelieden noemden de groote overstrooming „Sinte Barbara's zondvloed".
Van twee kanten kwam het water Eeldert belagen.
Door zware November-regens en vroege smeltende sneeuw waren al de bronnen en de beekjes in de helling-bosschen zoodanig vol, dat ze in watervallen neerstortten tusschen de dorre hazelaars, de jonge berken, de eikeboomen en het elzenhout door, alles naar de lage beemden en naar Eeldert heen.

Van de andere zijde kwam de Maas als een blanke zee over de weien, over de Eeldertsche erven en straten. De huizen, de hoeven, de kerk van Eeldert, ze lagen nu opeens ieder op een verlaten eilandje, of als versloten arken midden in het wijde water, dat doodstil bleef onder de starre klaarte van den zon-doorschenen bleek-blauwen winterhemel. Er bewoog geen tochtje of geen zucht, en het vroor evenmin.

Het was op Sinte Barbara's dag het schoonste weer van ooit, luw en open als in Maart.

Maar het wijde water stond als een zee zonder kreuk of rimpel, onbewogen en door geen menschelijke macht te bewegen, geheel alsof het eeuwig zoo blijven zou, en nimmer meer zou weg ebben van de huisdorpels, die het met vredig gekabbel bespoelde, juist tot de intree.

Sinte Barbara's klok luidde met zilverklare, hel-doortonende klanken over die vlakte van enkel lichtend water, met hier en daar als zonderlinge bakens huizen en hoeven en dorre boomen, tusschen wier paarsige takken heel den dag ijle witte nevel hangen bleef.

Toen die van Eeldert Sinte Barbara's klok hoorden, den eersten morgen en alle volgende morgens en avonden, staken ze het hoofd uit het venstertje of kwamen ze op klompen op hun natten dorpel staan. Ze riepen elkaar over het water heen kwinkslagen toe en dat ze nu maar binnenshuis kermis zouden houden. Hadden ze geen hammen te over aan den balk? een oven vol vla en mik, tonnen vol spek en zuurkool? van alles zoo grooten overvloed om 't wel den heelen winter uit te houden!

Ze lieten hun haardvuur hoog opvlammen, en staken vroeg de avondlichten aan, die rood en goud door hun ruitjes schenen, en die zoo bedrieglijk diep in het water weerspiegelden, dat het geleek of de dorpelhoog-overplaste straten, wegen en weien, grondeloos verzonken lagen onder een doodstille zee.

En als de rood-en-gouden lamplichten doofden en het nachtduister als een zwaar ooglid over de feestelijke lichtvenstertjes zonk, — dan bleef er toch veel lichtschijn nog

waren in de ruimte tusschen den hemel en de waterzee. Omhoog schenen maan en sterren, en omlaag lag even helder een maan te schijnen en sterren evenveel.
Het duurde acht dagen en acht nachten, en elken morgen en avondstond luidde Sinte Barbara's klok in dezelfde klaarte over dezelfde waterzee heen. 't Was al vergeefs, dat ze luidde.
Den negenden dag, toen ze niet meer luidde, kwamen die van Eeldert op haar uur toch maar aan hun venstertjes en op hun dorpelsteen. Daar zagen ze de wegen weer zwart en de weien weer groen!
Als bij tooverslag kwam meteen al het dorpsbedrijf weer losgebroken. Schoolkinderen op klompjes, boeren op baggerlaarzen met kruiwagens en kroten-karren, de koeiers met hun beesten, jongens met varkens en geiten, marktgangers met korven en hondenkarren. Maar Sinte Barbara's octaaf voor Eeldert was voorbij zonder kermis! En Sinte Barbara's octaaf voor die van Veldheuvel was voorbij zonder hun mooie processie. 't Was hun, alsof ze nu den ganschen winter, het heele jaar door, voor God met leege handen liepen.
Boven op den berg in Veldheuvel, en beneden in Eeldert zagen ze een heel jaar uit naar het volgend octaaf, ieder om op zijn wijze de schade in te halen.
Herfst kwam. November kwam. Regens en stormen kwamen, stortbeken kwamen en watervallen kwamen weer van de heuvels stroomen.
De Maas echter kwam niet. Maar wel kwam het water, dat de dalweien verleden jaar hadden ingedronken, uit den weeken grond opwellen, en maakte van de beemden tusschen de popels, van de wegjes daar en de wegen blanke bronnen, met grasssprieten ijl geplant er bovenuit, bronnen zoo groot als vischvijvers, droge plekken niet grooter dan groene zoden.
Weer konden die van Veldheuvel niet komen, en van nergens kwamen ze, pelgrims noch kermisvolk.
't Was een groote verveling binnen Eeldert. Ze zeiden: „Sinte Barbara mocht wel wat beter voor haar dorp zorgen!"

In Veldheuvel zeiden ze: „We zullen voortaan onzen eigen Christoffel-Zondag moeten vieren, al kost het ons den heelen oogst.” Maar in den zomer ging Christoffel-Zondag voorbij met zwoegen en zweeten om het onweer, dat van-over de Maas kwam opzetten, vóór te zijn.
Ze zeiden in Veldheuvel: „We zullen dezen winter naar Sinte Barbara gaan, al moeten we tot over de knieën door het water of de modder.” Het stond vast als een heilige gelofte.
Het derde jaar kwam: — de herfst, de regens, het grondwater in de weien, watervallen en stortbeken van de heuvels, heel het broekland één-plas al-plas, met hier en daar een groene zode.
Sinte Barbara's klok luidde. De zon scheen. Die van Eeldert liepen samen op den hoogen berm, tusschen de achterste popels van den beemd om de Veldheuvelsche processie te zien naderen. Ze stonden er in heele troepen, kinderen en vrouwen, de boeren en de oudelieden, allen in kermisdos, allen op klompen vanwege de modder, de plassen en de poelen overal. Ze tuurden in spanning naar den heuvel. — En opeens begon 't zwart te krioelen daarboven, menschen en nog meer menschen, klein en donker in de hooge verte, maar met al hun gebaren en bewegingen scherp afgeteekend, met hun vijfkantig vaandel als het zeil van een scheepje tegen de kleurlooze klaarte van den hemel.
Die van Eeldert beneden zeiden: „Daar zijn ze. Waarom komen ze niet? Ze loopen heen en weer alsof ze den weg niet meer vinden.”
Die van Veldheuvel boven zeiden: „Ginder staan ze te gapen, of we niet komen. Hadden ze liever beter voor hun holleweg gezorgd. Hij is erger dan een beekbedding, glad van slib en slijk, vol geulen en groeven en rollende kiezelsteenen. We zullen tusschen de struiken door moeten.”
Ze beproefden het.
Er kwamen bressen in de rijen langs den heuvelkant, en tusschen het bosch werd 't zwart van menschen hier en daar.

„Ze hangen als klitten en nesten in de takken," zeiden die van Eeldert. „Komen ze, of komen ze niet?"
Eindelijk was er één beneden aan den heuvelvoet, en nog één, toen met tienen, met twaalven ten laatste, allemaal jongens.
Ze stonden voor de weien, één-plas ál-plas, met hier en daar een groene zode. Twee sprongen er van de eene groene zode op de andere een eindweegs ver, en ook weer terug, riepen luidkeels iets tegen den heuvel op, en kropen met tien anderen weer tusschen de hazelaars en het elzenhout naar boven. „Ze geven het op!" zuchtten die van Eeldert. Ze zagen hoe de kerkvaan weer in de lucht werd gestoken, hoe de menschen zich in rijen stelden, en daar trok de Veldheuvelsche processie henen. „Het gaat niet aan," klaagden ze daarboven. „'s Winters beloven we Sint Christoffel in den zomer te vieren, 's zomers Sinte Barbara in den winter — en we doen 't geen van beiden. Er moet verandering in komen!"
„Het gaat niet aan," klaagden ze beneden. „Sinte Barbara is klaar-en-duidelijk van Eeldert of den Eeldertschen beegang niet meer gediend. Er moet verandering in komen!"
Als ze nu maar zelve bij hun schutspatrones waren gaan bidden. Willens en wetens deden ze dat niet! Zij kreeg van alles de schuld. En ze wachtten zoowaar hoe zij alles weer goed zou maken, in plaats van zelf de hand aan 't werk te slaan, zooals 't zoo klaarblijkelijk in Gods bedoeling lag.
Ze hadden slooten moeten gaan graven, geulen en goten door het broekland heen om het water af te voeren en den toevloed te regelen. Ze hadden mergelzand onder den slibbigen grond moeten spitten, kiezels in de wegen moeten stampen, en een nieuwen holleweg moeten aanleggen door het bosch. Ze hadden aardappels moeten gaan verbouwen en bieten, boomgaarden moeten aanplanten en nog honderderlei dingen meer moeten doen, nu het Eeldertsche vee zoo achteruitging, het Eeldertsche hooi niet meer gewild was, en de Eeldertsche boter een kwaden naam kreeg in de

stad. Ze hadden een nijver volk moeten worden, dat Eeldert tot grooter bloei bracht dan ooit. Nu bleven ze lijdelijk wachten.
En erger.
De drie grootste boeren trokken, van het derde in het vierde jaar, met geheel hun gezin en al hun volk, — met al hun vee en hun paarden, met heel hun huisraad en gerief op oogstwagens en veldkarren, wel twintig achter elkaar, — uit Eeldert weg, den heuvel over, omdat het gras van de Maasweien verzuurd was.
Toen begon het wrokken en morren in Eeldert pas voorgoed: „Was 't een schutspatrones naar behooren, die dit alles zoo maar kon aanzien? Het Maaswater eerst, het grondwater dan en nog, de drie leege hoeven nu, de zure weien, het dorp zonder kermis of vertier, met verarmoeid vee en verarmoeiende menschen? Er moest verandering komen. Een andere schutspatroon, een zomersche schutspatroon, nieuwe beegang, nieuwe kermis, nieuwe welvaart in Eeldert!"
't Werd een oproerige aandrang. En de oudelieden waren vol zorg en angst over Eeldert. Ze zagen wederom een zoo raadselachtigen blik in Sinte Barbara's oogen. „Wat verwachtte ze? Wien wachtte ze? Ze zag weer iets of iemand naderen. Was 't goed? Was 't kwaad? Was 't de Booze of was 't een vredestichter?"
De oudelieden alleen zijn er nooit verwonderd over geweest, dat juist van het vierde in het vijfde jaar pastoor Daneels van Veldheuvel bij pastoor Servaas van Eeldert op bezoek gekomen is.
Pastoor Daneels kwam in het laatst van de Meimaand, toen de wegen weer hard waren en het heuvelbosch vol nachtegalen zat.
Hij wist van al het wrokken en morren in Eeldert niets, maar door den aandrang van zijn eigen kerkmeesters en door heel zijn parochie gezonden, kwam hij bij den ouden pastoor Servaas in Eeldert vragen of ze boven Sinte Barbara mochten hebben, als ze hier beneden Sint Christoffel kregen.

Pastoor Servaas zat na dat woord langen tijd in ontstelde verwondering z'n bezoeker aan te staren.
„Wist gij daarboven ervan?" bracht hij er ten laatste weifelend uit.
„Waarvan?"
„Dat ik dag en nacht heb gebeden om een uitkomst. 't Is hier avond en morgen: „We willen Sinte Barbara niet meer, er moet een ander en haar plaats." Twee jaar lang heb ik 't bestreden, en 't duikt telkens weer op en duurt nog. Wist gij, of iemand daarboven, ervan?"
„Neen, wij! Ik niet. Niemand niet. Met een gerust hart kwam ik, omdat het zuivere bedoelingen zijn, die me sturen."
„Zou het Gods beschikking zijn, dat ge komt? teeken en vingerwijzing waarom ik bad?"

In den nazomer, toen de oogst in Veldheuvel binnen was en het stoppelland nog niet hoefde omgeploegd, is 't gebeurd.
Ze kwamen in groote processie met het vijfkantig kerkvaandel voorop, en met in hun midden op schouders gedragen Sint Christoffel zelven. Ze kwamen, en ze keerden terug nog ernstiger en met meer plechtstatigheid dan ze gekomen waren. Ze droegen Sinte Barbara in hun midden met haar kroon van rozen en haar mantel vol sterren. Het avondrood scheen over Eeldert, en alle menschen stonden er op hun dorpelsteen.
Sinte Barbara toog langs de huizen.
Ze zag met haar goedige oogen ver vooruit, en ze werd zoo hoog gedragen, dat het geleek alsof ze heenzweefde. 't Geleek geheel alsof ze uit vrije beweging ging, goedwillig en met een heilige intentie. Die van Eeldert kwamen van hun dorpels af. Hun oogen konden haar niet loslaten. Ze volgden dicht saamgedrongen de Veldheuvelsche processie, al biddend en zingend de beemden door, tot aan den holleweg.
Toen was 't hun, alsof er nooit-gevoelde banden met smartdoende scheuring braken.

Door den schemer keerden ze terug. De meesten voelden zich beklemd en vol bekommernis. De oudelieden en vele anderen waren zielsbedroefd en konden hun tranen niet weerhouden.
Kwam 't door het stille avonduur alleen, dat ze maar aanhoudend moesten denken aan zooveel goeds dat voorbij was gegaan, aan zooveel geluk, dat ze verloren hadden in heel hun levensduur, telkens weer nieuw, telkens weer anders? Toen ze 't bezaten waren ze er niet dankbaar voor en wanneer 't hun ontvlood, dan zouden ze, juist als nu, door dagen en nachten en eindeloos hebben willen zoeken om nog eens een glans of een glimp ervan te voelen weerschijnen in hun hart!...
Geen van allen spraken ze.
Maar toch als bij afspraak, trokken ze altesaam in hun dichten troep de kerk binnen, waar Sint Christoffel op Barbara's troon stond. Hij was een sterke reus, met een zwaren boomstronk tot staf en met het heilig Christuskind op zijn rechter-schouder. Dit droeg een kleedje met gouden bloemen doorweven en een zilveren kroon. Het hield twee vingers opgeheven als om te waarschuwen.
Sint Christoffel zelf stond met den rechtervoet vooruit, de linkerknie wat doorgebogen, hij deed een zwaren en wijden voetstap, gereed om dadelijk den tweeden te doen, en nog, en weder...
't Geleek alsof hij hun maar even voorbij geschreden kwam om hen allen aan te zien en te doorgronden. Tusschen den baard hield hij de lippen streng en vastberaden gesloten en zijn oogen keken zoo doordringend en uitvorschend, en toch tegelijk zoo vol vertrouwen zijn nieuwe beschermelingen aan, alsof hij iets groots en goeds van hen verwachtte.
Zoo bleef het.
En zoo kwam het, dat die van Eeldert niet meer met een gerust hart onder zijn forschen blik durfden verschijnen, zonder te kunnen denken: „We hebben slooten en geulen gegraven in het broekland," of „we hebben karrenvol mergelzand uit den heuvel gehaald en onder den weigrond

gespit," of „we hebben appelaars op ons huisweitje geplant om een schoonen bongerd te krijgen," of „we hebben het nieuwe wortelland goed gewied," of „we hebben morgen en avond gedaan wat we kunnen."

En 's winters:

„We zijn in een zoo plechtige processie met het kerkvaandel voorop naar Sinte Barbara in Veldheuvel getogen. We hebben gebeden, en cantieken gezongen. Ernstig en plechtig zijn we gegaan en gekomen. 't Wemelde daarboven van pelgrims. Die van Veldheuvel hebben een schoone groote kerk gebouwd met gekleurde vensters en een hoogen toren. Maar we zijn niet afgunstig."

En 's zomers:

„We hebben, Sint Christoffel, uwen feestdag waardig gevierd. Wel is er geen levende ziel ter beevaart gekomen, we hebben geen belleman of geen dans-orgel gezien of gehoord. Maar 't is ons goed zoo, Sint Christoffel, als 't u hier maar naar den zin is."

Want heel zeker waren ze er nooit van, en ze zijn het nog immer niet, of Sint Christoffel niet gereed staat om zoometeen den tweeden voetstap te doen, en nog, en weer, en heen te wandelen tegen den hollen weg op naar Veldheuvel terug. Dat zou een groote schande voor die van Eeldert zijn.

DE KLOK VAN MELDAERT

HEEL DEN TIJD DAT DEOdatus Abels er pastoor is geweest, was en bleef Meldaert aldoor maar hetzelfde arme dorp dat hij gevonden had: het armste van heel de heuvelstreek tusschen den grooten stroom en de zijrivier.

Meldaert lag toen, als nu nog, gedeeltelijk in het dal van den grooten stroom waar het grasland is, gedeeltelijk in het boschachtig dal van het riviertje, maar voor het grootste deel tegen de glooiingen en boven op de vlakte van den Heiberg, de heuvelrij die de twee dalen van elkander scheidt. Het waren eigenlijk vijf gehuchten, vijf handenvol hutten en leemen huisjes, die samen ééne kerk hadden: Walk in de beemden en Hoole tusschen de boomen, het verst af in de dalen. Roodbron halverwegen op de helling die afglooit naar den grooten stroom. Er was daar akkergrond. Leedem aan de andere heuvelzijde bij de kiezelgroeven, en Meldaert, — dat het grootst was en zijn naam gaf aan de heele parochie, — boven op de heuvelvlakte, die een wijde hei geleek. Midden hier in Meldaert lag de

kerk. Ze was zoo klein, dat de parochianen Zondags niet eens allen een knielplaats konden vinden in haar banken of op haar vloer van plavuizen. Ze bleven dan buiten op de drie dorpeltreden en het glooiend kerkhofwegje.
De kerk van Meldaert was in dien tijd de kleinste en armzaligste van al de dorpskerken in deze streek. Toch toonde ze, in vergelijk met de hutten en huisjes om haar heen, heel hoog en mooi en plechtig. Was ze met haar toren ook niet uren ver in den omtrek te zien? Ze wees uit, zij alleen, dat de parochie Meldaert wel wezenlijk een dorp op zich-zelve was, afgezonderd en eigenmachtig. Zoodat wie er geboren waren, later in den vreemde altijd hun hart en hun heimwee er heen voelden zoeken, en dat wie er woonden in de hutten en huisjes der vijf-gehuchten-samen zich voelden bijeen-behooren als leden van één gezin. Op hun aller lippen en in hun aller gehoor had de naam Meldaert een klank zoo innig-eigen als de naam van geen ander dorp.
Maar al was dit-alles zoo, het nam niet weg, dat Meldaert ook nog in den tijd van pastoor Abels, het armste dorp bleef van ergens. Vóór den tijd van pastoor Abels was Meldaert nog armzaliger geweest:
Toen had het zelfs geen klok in zijn toren en geen Moeder-Godsbeeld op zijn altaar gehad.
De klok en het Moeder-Godsbeeld waren geschenken van pastoor Abels.
Het beeld had hij zelf uit hout gesneden, en voor de klok had hij heel zijn ouders versterf gegeven.
Op een morgen hadden de menschen van Meldaert het beeld in de leege nis boven het altaar vinden staan: Maria met het Kindje. Het kleed en de mantel waren purper en blauw en vielen in veel plooien. Het hoofd was wat op zij gebogen, de oogen neergeslagen. Het gezicht had een raadselachtige uitdrukking: sommigen meenden dat het een gelukkige glimlach was; anderen zagen een trek van pijn en veel treurige gedachten; weer anderen, die soms onder het bidden verwonderd hadden opgekeken, wisten dat er een zachtzinnig en alwetend mededogen uitscheen van het voorhoofd en de stilgesloten lippen.

Het was zeker een groot geluk voor Meldaert voortaan een zoo schoone Moeder-Gods te bezitten. En toch, reeds van den eersten morgen af geleek het alsof ze daar altijd in die nis had gestaan, en al dadelijk kon niemand zich meer herinneren hoe het er eerst in de kerk had uitgezien zonder dat beeld.

Heel anders ging het met de klok. Die was en die bleef een altijd nieuwe rijkdom.

De menschen van Meldaert hadden haar voor de eerste maal gezien, toen ze nog op het groene gras van het kerkhof stond.

Het was een buitengewoon mooie klok en zoo groot als ze maar zijn kón. Ze had twee randen van hart-vormige bladertjes en één rand van letters: „Sancta † Maria † ora † pro † nobis † peccatoribus." Pastoor Abels had haar zelf gezegend in aller tegenwoordigheid en haar toegewijd aan de heilige Maagd Maria.

Van den eersten Zondag af voelden de menschen van Meldaert zich rijkelieden als hun klok luidde over de dalen heen. Ze droegen het hoofd rechter. Het geleek hun alsof over hun hoofden de klokketonen wegwiekten op duivenvleugels, wijd de blauwe lucht door. Er waren alevel nooit duiven. Alleen den eersten Zondag twee zwarte kraaien. Die hadden genesteld in den toren. Ze vlogen dien Zondagmorgen naar het bosch van Hoole om een nieuw nest te bouwen.

Alles was natuurlijk even eng en bekrompen binnen de kerk van Meldaert, duisterig en oud. En buiten stond de toren nieteens vast en vierkant, met ingang en portaal, vóór de kerk aangebouwd zooals in de andere dorpen. De toren van Meldaert was maar van binten en leien en stak uit het dak, juist op de plaats, waar, binnen, de kleine ruimte lag tusschen het altaar en de communiebank. De banken van de kerkmeesters stonden daar aan weerszijden tegen den muur, en in 't midden hing de Godslamp. Vlak vóór de Godslamp hing nu voortaan ook het klokkezeel neer.

De klok luidde dikwijls: 's morgens en 's avonds voor Mis

en Lof, morgen, middag en avond bij het angelus. Als er een doode was in het dorp luidde ze drie dagen lang telkens opnieuw. Bij de vigilie voor een hoogfeest luidde ze vóór zonsondergang. En er was geen andere hand, die bij al dit luiden het klokkezeel ooit aanraakte dan de eigen hand van pastoor Abels.

Alleen Zondags in het heilige midden der Mis mocht de misdienaar de klok haar zes slagen laten luiden. Het werd de allergrootste eer en belooning voor de schooljongens van Meldaert misdienaar te zijn en zoo de klok te mogen luiden.

Het was dan het aller-plechtigste oogenblik van de heele week. Iedereen lag in aanbidding verzonken.Geen adem bewoog. Binnen de kerk niet. Buiten de kerk niet. Alleen de klok luidde, zes keeren, diep bezonnen en zegenend. Nooit klonk haar stem zoo zingend en welluidend als in dezen stond.

De menschen van Meldaert konden het zoo niet zeggen, maar in hun hart meenden ze, dat hun klok meer dan ééne stem had of meer dan ééne taal sprak.

Het angelus in den morgen klonk zoo heel anders, noodend en opwekkend, dan het biddend en nadenkend angelus in den avond. Zondags voor de Hoogmis was er iets verblijdends en bevredigends in de stem van de klok. Dat deed goed om te hooren. Soms echter sprak de klok talmend en verlegen, heel eentonig en dof: dan was er een doode ergens in een van de hutten of leemen huisjes.

Toch had de klok van Meldaert maar éene stem, en wist ze maar éene taal. Maar ze was als een menschenhart. Ze wist afwisselend alles van vrede en blijdschap, of alles van nood en dood, alles van moeheid en angst, of alles van kracht en ruste, alles van bidden, alles van zwijgen, alles van zingen. Ze was als een menschenhart, en haar stem sprak de taal van een menschenhart. Haar stem sprak de taal van het hart van pastoor Abels zelf.

Toen pastoor Abels die klok aan de parochianen van Meldaert ten geschenke had gegeven, wisten ze dat

hij daardoor even arm was geworden als een van hen. Nu hij zijn ouders versterf niet meer bezat, had ook hij niets meer om van te leven dan een moestuintje, een aardappellandje, een stalletje met een geit, en wat hoenders, zooals zij.
Hij werkte zelf in zijn tuin en op zijn landje. In zijn overige vrije uren sneed hij de kleine houten beeldjes: Christus aan het kruis of een van alle lieve hemelheiligen. Deze beeldjes bracht hij op gestelde tijden naar de stad. Dan keerde hij tegen den avondstond pas weerom. Hij kreeg er zilvergeld voor, vertelden de menschen uit de vijf gehuchten. Dit had hij noodig voor de kerk, voor de altaarkaarsen en den wierook en al het overige. Ook om brood te koopen voor wie het zelf niet meer kon. Want pastoor Abels kende aller armoede en aller nood. Aller kommer en treurnis en rouw kende hij ook, evengoed als aller blijdschap en liefde en verwachting.
Pastoor Abels schreide met de menschen van Meldaert om hun dooden, en had met hen hun kinderen lief. Hij deelde al hun groote en kleine zorgen, vierde hun feesten mede en leed met hen gebrek. Hij geleek volkomen een van hen allemaal. En toch was hij een heilige wijze-man. Hij wist troost en ware woorden, hij voorzag het naderend leed of de toekomstige blijdschap. Hij kweekte kruiden, kende geneeskrachten voor alle ziekten en zag de voorteekenen van den dood. Hij wist en zag alles, ook wat ieder het duisterst verborgen in het hart omdroeg: liefde of haat of zonde, boozen toeleg of diepe geheimen.
En toch was er niemand of hij werd gerust onder zijn blik. En wie met wrevel, of in zielsangst of vertwijfeling tot hem kwam, voelde zich opnieuw een liefdevol of moedig of hopend mensch worden, alleen reeds als pastoor Abels met zijn wijze en zachtzinnige zwijgzaamheid het verhaal van dien wrevel of dien zielsangst of die vertwijfeling aanhoorde. Harde en gramme stemmen werden dan zacht, of het bange schreien verging in een glimlach van vertrouwen.
Twee keeren in het jaar preekte pastoor Abels hoe Chris-

tus gesproken had: „Komt allen tot Mij, die belast en beladen zijt." Pastoor Abels was nu reeds een oude man van diep in de zeventig, bijna veertig jaren was hij pastoor geweest in Meldaert, maar nog nooit had hij Zondags vóór Allerheiligen of op Palmpaschen nagelaten hierover te preeken. Zou er, ergens of ooit, iets schooner zijn geweest om aan te hooren dan deze preek van pastoor Abels?

Wanneer hij zoo zachtjes dan die zoete woorden zeide en herhaalde, alsof hij schreien moest van aandoening en niet schreien durfde, wanneer hij zoo sprak en met tranen in de oogen uitzag over de menschen van Meldaert, en de armen uitbreidde alsof hij ze allen zegenen wilde en tot zich roepen, dan moesten al die armelieden ook bijna schreien, omdat ze dachten in hun hart: „Christus zelve zal zóó gesproken hebben met een stem die schreien moest en niet schreien durfde. Christus zelve zal zóó zegenend de armen hebben uitgebreid..."

De armelieden in Meldaert wisten immers wel wat het zeggen wil: belast en beladen te zijn. De menschen van altijd en van overal weten het. En in Meldaert wisten ze het toen ook, niet meer of niet minder dan anderen, maar ze wisten het.

Het was toen in Meldaert zooals het er te voren was, en zooals het er thans nog is, al werd Meldaert sindsdien een rijk en schoon dorp. Leed en zorg en ziekte woekerden er om, in den tijd van pastoor Abels, van huisje naar hut, van hut naar huisje, van hart naar hart. Toen, zooals vroeger en nu, lagen er kleine kinderen of oude menschen, een moeder of een vader, te verkwijnen in de bedsteden, waren er zielen in doodspijn, zondaars in zielsnood; heele gezinnen die verkommerden door de schuld van de moeder, door de schuld van den vader; moeders en vaders die van hartzeer vergingen omdat hun doeniet van een zoon, barrevoets en ellendig, als een vagebond langs de wegen zwierf. Ziekten en kwade koortsen waarden er om, en ook al het bedrijf van den Booze, haat en nijd en alle hoofdzonden en hartstochten. Ook kwam somwijlen de hagel-

slag den oogst verwoesten of viel het hemelvuur op de strooien daken. Soms sloeg er een nachtvorst neer op den bloei der boomgaarden. En zooveel, zooveel meer nog van het menschenleed, erger nog, en alles samen nooit te noemen, dat zooals vroeger en nu, ook in den tijd van pastoor Abels in Meldaert omwoekerde, gelijk het overal omwoekert om de menschenharten te beproeven en te louteren en het aardsche leven te maken tot het aardsche leven, dat leed en strijd moet zijn om ons te leeren bidden van verlangen naar de hemelsche vreugde.

Wie wist meer en beter van het menschenleed dan pastoor Abels? Hij droeg niet wat één mensch, hij zelf, zou moeten dragen, — hij droeg mede juk en kruis van ieder en allen in Meldaert. In zijn hart schreide aller droefenis, zuchtten aller klachten, kreunden aller pijnen. Zoo doodsbeklemd was zijn hart soms van smart en rouw om anderer ongeluk, dat de eenzaamheid met God hem benauwde, dat zijn stem stamelde en zijn gedachten zich verwarden van angst, en hij, alleen, niet meer bidden kon.

Dan kwam er altijd weer het uur in ochtend- of avondstond, dat de klok van Meldaert, met hem, zijn benauwenis moest weten — en luidde, luidde — zooals ze alleen dán luidde, gejaagd en nopend, alsof er een stem snikte uit een hart te overmatig vol van angst en liefde.

Het was een vlaag van ongetelde vlugge en jagende, nopende, noodende klokkeslagen — een stilte — en weer zoo'n vlaag. Het was een zeldzame en heel bijzondere oproep. Een roepstem die allen hoorden, maar die niet allen riep. Allen hoorden en wisten dat er gebeden en gebeden moest worden om den bijstand van God en Gods Moeder. Allen sloegen een kruis en baden. Maar niemand werd geroepen om boven naar het kerkje te komen dan alleen de kinderen.

Dit was de klok voor de kinderen.

Ze hadden het geleerd van toen ze hooren en verstaan konden, en wisten het tot twee jaren na hun Communie, dat zij, en zij alleen, komen moesten als zóó de klok luidde. Ze kwamen.

In troepjes en rijtjes, een voor een, alleen en samen, bij paren en in kleine stoeten, allen kwamen ze uit alle lage deurtjes, langs alle paden en hollewegen kwamen ze aan, en ook waren er altijd die tegen de heuvelhelling opkropen door het heikruid, zich vastgrijpend van bremstruik tot bremstruik om toch maar gauw, om toch maar het eerst boven te zijn, om toch maar het dichtst nabij de Godslamp en het altaar, het dichtst naast pastoor Abels zelven, te kunnen neerknielen en hem te helpen bidden voor ergens een armen zondaar, ergens een ziel in de macht van den Booze, ergens een ziel in het perikel van den dood.
Dan zaten al die kinderen, heel stilletjes, handen gevouwen, op de blauwe steenen neergeknield. Ze werden wat verwonderd en wat bang hier zoo te zitten bij het lichtje van de lamp en op te zien naar de Moeder Gods, die wel zoetjes naar hen zou willen glimlachen. Maar daar was ze te bedroefd voor. Veel gouden sterren begonnen ten laatste te spelen en te dansen in den lichtnevel tusschen hun oogen en haar gebogen voorhoofd.
Maar heel zelden gebeurde al deze bange blijdschap voor de kinderen.
Soms toch wel eens zes keeren in een jaar; soms maar twee keeren of één keer.
Maar nog nimmer een heel jaar lang niet. Zooals nu. Van Meimaand tot Meimaand niet.
Het was nu een Zaterdag-avond.
Pastoor Abels trok in dit oogenblik den sleutel uit het slot van de kerkdeur en stond er een wijle duizelachtig over te zinnen: „Een heel jaarlang niet? Van Meimaand tot Meimaand niet.'' En hoe 't was om God en de Moeder Gods te danken, dat de mensen in Meldaert en hij-zelve zoo al die lange maanden van het groote leed gespaard waren gebleven.
Pastoor Abels was na zijn avondeten de leliestengels en de kaarsen in de altaarnis gaan brengen, die daar ieder jaar in de Meimaand bij de Moeder Gods stonden.
Daarna?
Hij was zooeven uit een van de bidbanken opgestaan. Hij

moest daar wel al te lang gebleven zijn. Het leek diep in den nacht.
Te middernacht begon de Meimaand.
Was het vóór of na middernacht?
En hoe was hij nacht en uur kunnen vergeten?
Had hij gebeden?
Had hij slapend of wakend gedroomd?
Hij wist niets meer. Alleen herinnerde hij zich, ten laatste een verre klaagstem gehoord te hebben, en zuchten ook, en ijl gekreun. Toen had hij zich-zelf daar in die bank gevonden. Hij was begonnen te bidden voor wie er in pijnen of gevaren waren. Wie? en waar?
Opgestaan al biddend, had hij aan de klok moeten denken en aan dit heele jaar zonder angsten.
Nu?
Pastoor Abels stond in een duizel van verwondering op den kerkdorpel drie treden hoog, en zag nadenkend uit over het kerkhof heen, zoekend naar de hutten en leemen huisjes van Meldaert.
Het was om God te danken. Hij behoefde niet bang te zijn. Hij behoefde niet zoo te bidden in dit oogenblik om nooden en gevaren van Meldaert af te weren.
Er waren geen nooden en gevaren, nergens.
De hutten en huisjes van Meldaert lagen in den zoelen nachtschemer vermijmerd. Een ijl zwevend webbe van sterrenschijn en stilte en geuren wischte alle vorm en vastheid der aardsche dingen weg en verheerlijkte ze tot een droom-schoone onwezenlijkheid: de boomen en de bloesemkruinen, die menschenwoningen, haag en struik en de wegen.
Het was nu goed. Rust en geluk waren over Meldaert als een hemelsche verheerlijking. Zoo lag Hoole tusschen de boomen in het dal, Walk in de beemden. Zoo lagen Roodbron en Leedem tegen de glooiingen, zoo lag heel de parochie in rust en geluk. Het was alles gegeven waarom hij ooit gebeden had. Het was de verhooring. Rust en geluk waren uiterlijk de bloei en innerlijk de groeikracht. Zag hij niet? Te wachten lag Meldaert.

Het geleek pastoor Abels, nu hij met vage tastingen over het pad ging naar het kleine witte huis waar hij alleen woonde, alsof hij des levens lasten en zorgen, of hij alle benauwing en ouderdom en het levenslange eenzame zwijgen van zich af voelde glijden.

De geur-doordroomde nachtschemer ademde hem over de oogen.

Zijn borst werd verruimd door een overmatig geluk.

Heel en al ging zijn ziel van hem uit in den glimlach, dien hij zelf niet voelde, maar die met zijn ontzwervende gedachten zich verweefde in het webbe van stillen sterrenschijn en geuren, dat over de hutten en huisjes van zijn parochie zweefde.

Hij was nu niet meer een oude-man van bijna tachtig jaren. Er zou een nieuw begin opengaan ergens. Hij hoefde nooit meer te werken aan dat allerzwaarste werk. Wat ook weer? waar ook weer? Niemand kon het weten als hij-zelf, want stil en alleen had hij het gedaan. Niemand kon het weten, en hij zelf was het vergeten. God alleen wist het nog. Was het goed en stil genoeg geweest? Was het in eerbied en liefde gedaan? Was het altijd meer en nooit genoeg geweest in liefde en eerbied? God en Gods Moeder moesten hem genadig zijn.

Zachtjes was pastoor Abels in zijn stoel gaan zitten bij het open raam.

Hij hield den kerksleutel tusschen de handen. Hij klemde de vingers krampachtig vast om het ijzer, om een laatste aardsche tastbaarheid te voelen.

Ineens meende hij, opschrikkend, zich vast te klemmen aan een hard kruis, en dat hij luid om hulp moest roepen. Het was niet voor hem zelven. Maar er was ergens een ziel in de benauwenis van den dood, er was ergens een oude man die verlaten te sterven zat, zonder het zelf te weten. Hij, pastoor Abels, moest er nu dadelijk heengaan met Ons-Heer en de heilige Olie om hem te bedienen. Hij, pastoor Abels, moest nu opstaan en daarheen gaan. Wat weerhield hem dan-toch om op te staan en erheen te gaan? Wat duwde hem telkens en telkens terug? Hij kon niet.

Een angst. En hij kon niet. God moest hem genadig zijn, dat hij toch zou kunnen opstaan. En gaan. En dit doen. Al was dit het laatste. Al zou hij nooit ervan terugkeeren. Al zou hij, hij ook, — oog in oog met dien armen doodsbenauwden ouden-man, hun handen in hun handen, biddend daar moeten sterven.
„Corpus Domini nostri Jesu Christi custodiat animam tuam in vitam aeternam."
Opeens is er een zachte goudige schijn opengegaan voor de oogen van pastoor Abels. Een zoete en zinnende stem had die heilige woorden gefluisterd in dat licht. Toen is het heel stil geworden.
Pastoor Abels heeft niet durven ademen of bewegen in die stilte, maar zijn hart klopte luid en tranen stroomden hem uit de oogen, die in een verzaligden lach maar zien bleven, almaar zien: Maria-met-het-Kind stond zelve voor hem. Het kleed en de mantel waren purper en blauw en vielen in veel plooien. Het hoofd was opzij gebogen, de oogen neergeslagen. Een zachtzinnig en alwetend mededogen scheen uit van het voorhoofd en den stillen mond.
Ze neeg zich tot hem over met het Kind in haar armen.
„Corpus Domini nostri Jesu Christi custodiat animam tuam in vitam aeternam."
Veel stemmen zongen.
De lippen van het Kind kusten pastoor Abels op het voorhoofd.

Toen bleef er niets over dan de zachte goudige schijn en het luiden van een verre klok.
Het docht pastoor Abels dat het de morgenster zelve was, die als een waaklampe brandde voor zijn venster; dat het de klok van Meldaert zelve was die luidde en luiden bleef. En het wás de morgenster. En het wás de klok van Meldaert.
Een vlaag noodende nopende klanken — een stilte — en weer zoo'n vlaag. En telkens zwijgen. Telkens luiden. De klok voor de kinderen. Zij-zelve. Maar er was een ingehouden, een diepe en geheime blijdschap in haar stem.

Pastoor Abels sloot de oogen. Het was nu goed. „Hem was nu alles gegeven..."
Uit Hoole kwamen ze van tusschen de boomen. Uit Walk door de weien en den dauw. Van Leedem en Roodbron kwamen ze, en in Meldaert zelve uit alle lage deuren. De klok voor de kinderen had geluid.
Nu kwamen ze.
Ze gingen zachtjes in rijtjes en bij paren; alleen; met troepjes hand-in-hand. Ze kwamen langs alle hollewegen, langs alle sluippaadjes. Ze kwamen door het heikruid tegen de hellingen opgekropen en grepen zich vast van bremstruik tot bremstruik. Ze kwamen op klompjes en op hun bloote voeten. Ze kwamen met groote oogen en zeiden niets. Ze moesten komen bidden. Ze baden al. Ze kwamen allen en allen van alle zijden. Ze kwamen in stoet-en-schare het kerkhof van Meldaert op, en omdat ze de kerkdeur gesloten vonden, bleven ze tusschen de grafkruisen en op het groene gras. Ze zaten op hun knieën en baden weesgegroet na weesgegroet. Hun klare stemmen verzwierven in den ochtend. In de struiken en bloesemboomen werden de vogels wakker: nachtegaal en merel, alle vinken, alle musschen en meezen. Alle vogelstemmen. Alle kinderstemmen. Er is nooit een schooner cantiek op het kerkhof van Meldaert gezongen.
Het was in den allervroegsten morgen van Mei.
De moeders van de kinderen vonden pastoor Abels dood in zijn stoel bij het open venster.
Hij had den kerksleutel nog in de gevouwen handen. Een stil geluk scheen van zijn voorhoofd en van zijn glimlachenden mond. Hij moet een zeer zaligen dood gestorven zijn.
Niemand heeft ooit geweten, wie dien morgen de klok voor de kinderen luidde.
Maar de Moeder Gods van Meldaert kwam in heel groote eere. Nog doet ze weldaden en wonderen.
De klok hangt in een hoogen steenen toren met galmgaten en met een achtkantige spits en een gouden kruis.
Meldaert is nu de rijkste en schoonste parochie van deze streek.

DE MOEDER GODS IN DE HEG

DE KARREWEG VAN ORzel begon daar bergop te klimmen en splitste zich juist bij dezen bongerdhoek in twee smalle paden, die tusschen de hooge meidoornheggen verdwenen.

Drie wilgen, oude holle knoesten, sloten de punt van den appelboomgaard af, en de twee heggen vonden tusschen die holle knoesten hun einde en aanvang met warrig groeisel van dorens, takken en ranken. Het was op dezen vroeg-Maartschen morgen een ruige wildernis aan dien driesprong. De wilgen leken in hun na-wintersche naaktheid niet meer dan molmige schorsmantels, waaruit de levende boom was weggekuierd.

De warrige dorre meidorens zelf waren overwoekerd door

het doode groeisel van hop en lierelei, van winden en clematis, zwart-vergane ranken over het stekelig hout.
Toch begonnen blad- en bloemknoppen van de haag reeds glimmend bruin te zwellen, en in den oplichtenden dag blonk en glinsterde aan elken doorn en aan elk dor blad, aan elke doode bloem of vergane vrucht of leeg zaadhulsel, een parel, dien de nachtnevel daar had nagelaten.
Melia Santen, de eenige dochter van de hoeve Hoogvelt, was juist berg-af bij den driesprong gekomen op haar dagelijkschen weg naar de kerk van Haelem, die nog een half uur verder lag. Zij zag het parelig geglinster in de dorens, dacht aan lentedauw en Meischen regen, en het viel haar opeens bij, dat tusschen het wakbruine overjaarsche bladstrooisel aan den voet van heg en wilgen, wel reeds de eerste viooltjes moesten bloeien. Het was de tijd. Tegelijk meende Melia ze te ruiken, en meteen bukte ze zich op de knieën, legde haar dik kerkboek met de zilveren sloten op den grond, en begon met de vingers voorzichtig in de vochtige bladers te woelen. Frisch ontsproten hadden juist de eerste kleine malsch groene blaadjes aan de violenstruikjes zich opengeplooid en diep gebogen en verscholen zaten de bloemknopjes er tusschen. Na lang geduldig turen vond Melia twee ontloken bloemekes, die ze huiverig-behoedzaam afplukte en tusschen den top van duim en wijsvinger hield. Kort gesteeld waren ze, en hun sombere kopjes hielden ze als verlegen neergewend. Lichtschuw en droefgeestig, overdropen van dauw, leken ze nu tastbare tranen.
„'t Is nog om alle leed van den winter," dacht Melia. Er had ziekte geheerscht en veel sterfte in de voorbije donkere, gure maanden. Zóó hoog had de sneeuw gelegen dat hun hoeve op den heuvel wekenlang vereenzaamd en afgezonderd van dorp en kerk was, onbereikbaar voor alles en ieder, behalve voor de ziekte en den dood.
Ze wist wel dat in Orzel veel armoede en verdriet was geslopen in de kleine huisjes, die eigenlijk niet meer waren dan schamele leemen hutten. Maar op hun rijke boerderij was haar eenige broer gestorven. Nu bleef ze er alleen met haar vader, die zich rampzalig voelde omdat hij z'n helper

en opvolger moest missen. En niemand had hier in Orzel zeker zoo'n eenzaam en treurig tehuis als zij daar boven. Zoo was ze bedroefd en blij met deze eerste viooltjes, die haar evenveel van den voorbijen winter als van de komende lente vertelden. 't Zou met het voorjaar daarboven beter worden, vast en zeker...

Nu ze wilde opstaan en haar kerkboek grijpen, viel haar blik op het vreemde, nooit gekende beeldje, een Moeder Gods, daar tusschen de dorens en ranken van de heg.

Het had de kleur van de wilgeschors, grauw-grijs, en het was dan ook van molmig hout. Het was niet hooger dan een klomp, en ruw, oud en onooglijk; het had een groven mantel om met lompe plooien, geen schoenen maar holsblokken aan de voeten, geen kroon maar een spits gevouwen doek om het glad-gescheiden haar. Maria droeg haar kindje alsof ze moegewerkt was, scheef ingezonken het steunend op haar heup. Ze keek wel goedig, maar zoo zorgelijk, en ook Jesus had reeds ouwelijke rimpels in het rond gezichtje. Aandachtig voorovergebogen stond Melia dit alles aan te zien. Ze legde haar twee viooltjes op het uitgestoken Jesushandje. „'t Offer van alle tranen, die 'k dezen winter op Hoogvelt heb geschreid," dacht ze, en ze moest glimlachen dat de bloemekes zoo mooi op dat platte houten handje pasten. Toen scheen het, alsof ook het gezicht van Moeder en Kind ineens opklaarden, glimlachend in teeder welbehagen juist als zij.

„Dat ik u nooit gezien heb," zei Melia: „Duizendmaal ben ik hier langs gekomen op weg naar de kerk. Staat ge er sindslang?"

't Zou haar niets verwonderd hebben als de Moeder Gods ja of neen had geknikt; maar die keek even wachtend en verbaasd als zij zelve. En Melia zag dat ze stevig en goed beschermd daar stond midden in de omhoogreikende dorentakken, tegen den Noordenwind beschut door de wilgenknoesten, en voor zomerzon en regen overhuifd door de overhangende kruin van den scheef gegroeiden ouden appelaar op den boomgaardhoek. Al-met-al, of ze zich het beste plaatsje in de haag had uitgezocht.

Waar kwam ze opeens vandaan?
Melia keek om. Ze wilde hier niet weg, of ze moest het weten.
Eindelijk kwam uit het besloten gehuchtstraatje dat dwars er langs liep, de oude boer Dries met z'n geit en z'n koe den karreweg op. Melia wees hem het beeldje. Hij trok de pelsmuts van den grauwen kop: „Bid voor ons, heilige Moeder Gods," mummelde hij, en de koe stond stil, hief de zware horens, en keek met even dom-verbaasde oogen als haar meester. „Hebt gij dat daar gezet, jonkvrouw?" vroeg Dries.
„'t Stond er."
„'t Heeft er nooit gestaan. Ik ben zeventig jaar lang hier drie keeren daags met de koe langs gekomen. Maak me niks wijs."
Ze keken met d'r tweeën om. Mechelke-van-Tonia, de stijf-magere oude jongdochter, stapte haar leemen huisje uit, vlak tegenover den karreweg, om met haar emmers aan het juk naar de bron te gaan. Ze riepen haar, en dadelijk kwam ze, heel nieuwsgierig.
„Hebt gij dat daar gezet?" vroegen Melia en Dries tegelijk. Ze wisten dat Mechelke een vrome ziel was, in voortdurend verkeer met den Hemel.
„Gods heilige Moeder!" riep Mechelke. „Ik? In de dorens? Alsof ik ze niet tusschen rozemeien en kaarsen op m'n schouw zou zetten! Hoe komt die daar?"
Ze wist het niet. Al evenmin als Jaak de schrijner, die met z'n bijl op den schouder uit het heggepad kwam; als Tina Tip met haar drie schapen; als Mechelke's stokoude moeder, die het achter de bloempotten van hun venstertje niet meer kon uithouden bij dien oploop.
Ze stonden er met zessen en gauw met tienen. Maar niemand van allemaal had ooit de Moeder Gods in de heg gezien, en al evenmin wist iemand, wie ze daar gezet zou hebben of waar ze vandaan kwam.
„Dan is ze zelf gekomen!" besloot Melia, en haar heldere hooge jongemeisjesstem klonk boven al het gemompel zoo overtuigd en verblijd, dat ze het allemaal ineens geloofden.

Ze keken eerbiedig, en zagen hoe de zon begon te schijnen tusschen de takken. Elk der duizend pareldroppels werd daar een kleine ster, die stralen uitschoot naar de Moeder Gods.

„Ze is van ons," wist iedereen in z'n hart, en ze voelden zich aanstonds zoo heelemaal vertrouwd en verwant met dat simpele, boersche Lieve-vrouwtje. „Ze lijkt op m'n eigen moeder."

Dit dachten zelfs Dries en Tonia, de alleroudsten van Orzel en van de zeven gehuchten van Haelem bijeen, zij die hun moeder meer dan een halve eeuw geleden hadden begraven.

Tegelijk wisten ze allemaal: „Er is een mirakel gebeurd in Orzel," maar niemand zei dit hardop, bang om uitgelachen te worden en voor spot of hoon dat zoete geloof te moeten prijsgeven. Ze keken elkaar nadenkend aan. Zeker, ze hadden eindelijk weleens iets anders verdiend, dan altijd maar armoe en beproeving. Zou deze wonderbare komst van de Moeder Gods in hun midden geen betere dagen beloven?

Het was een opglanzing van hoop en vreugde in hun hart. Maar ze zeiden niets. Ze zagen allemaal nogeens naar het beeldje tusschen de glinsterige dorens, en gingen toen ieder zijns weegs, zonder woord of groet, verlegen het hoofd schuddend. Ze wilden voor elkaar niet weten, dat hun oogen vol warme milde tranen stonden. Maar Melia, die stil haren kerkweg verderging, dacht: „Zou de Moeder Gods iets bijzonders met mij voorhebben, dat ze op deze wijze verschijnt in de heg?" En ze mijmerde over haar leven op Hoogvelt, dat zoo heel eenzaam en verdrietig was.

In Orzel bleef het zoo. De een wilde voor den ander verbergen, wat een groote vereering ze voelden voor die goede Moeder Gods in de heg. Ze slopen er stil heen; als in 't voorbijgaan bleven ze er kijken om er heimelijk schietgebeden te bidden; of ze deden een verren omweg om moeilijker bij de heg te komen als ter beevaart, tot boete en uit zuivere devotie.

Maar 't waren vooral Mechelke en Melia, die zich de

Moeder Gods aantrokken. Mechelke stond midden in den nacht op om rozenkransen te bidden aan den driesprong, en Melia kwam in het vroegst van den morgen den heuvel af, om er telkens een verschen kleinen ruiker tusschen de dorens te steken: kerkesleutels, maagdenpalm, keizerskronen, violen, duizenschoon, lelies, en alles wat in het vorderend jaargetij openbloeide in haar bont hofke achter de zware, platgeschoren bukshagen. Melia dacht: „Die Moeder Gods is daar toch enkel voor mij gekomen. Vandaag of morgen zal ik weten waarom." — Maar Mechelke dacht alleen aan Orzel, aan alle andere arme tobbers, die daar met haar woonden, aan zich zelve niet.
Het ging in Orzel alles in stilte, maar ieder wist toch van den ander hun gemeenschappelijk geloof in het wonder. Dit was zeker: wanneer het mirakel bekend werd in Haelem en de zes gehuchten, zou Orzel hoog in eere komen. Altijd waren zij hier achteruitgezet. Ze telden niet mee! En dit bleek het duidelijkst uit den weg, dien de processie nam. Door alle zes de andere gehuchten trok de bronk met z'n praal, en kon Jezus de huizen en hofkes zegenen bij dien plechtigen ommegang. Orzel alleen bleef verstoken van dat geluk. Maar 't ging anders worden...
Nieuw leven was er ontwaakt in het gehucht. 't Was of er van het heggebeeldje zegen en wijding uitgingen, die met de jonge lente over alle hutten en tuintjes en boomgaarden straalden.
Groei en bloei waren nooit zoo veelbelovend geweest. Alles gedijde en alles gelukte. Zieken werden beter. Dutselige sukkelaars vroolijkten op. De ouderen werden jong opnieuw, en de kleine kinders tierden als de koolen in den moestuin. Iedereen begon z'n huisje op te knappen, deur en vensters te verven, de gaten in het strooien dak en de leemen gevels dicht te stoppen. De spronk werd gewied, de heg geknipt, de deel gebezemd. Alles, of ook hier eindelijk de Haelemsche processie op komst was.
Het was in 't midden van Mei. De dorenheg bloeide en geurde, kruivend en overschuimend van lenteweligheid. Van de overhangende takken van den appelaar schemerden

teer-bevende schaduwen over de Moeder Gods en het Kindje, die tevreden het karrepad afkeken, het stille straatje in, en recht Mechelke's en Tonia's venster binnen.
Het was om dezen tijd dat Melia en Mechelke elkaar voor 't eerst weer bij het beeldje ontmoetten; de ééne was er nóg, de andere kwam er rééds in het allervroegste uur van den ochtend.
Ze knikten elkaar wat verlegen toe. Maar Melia vermande zich, en zei stoutweg: „Is 't wel goed, dat er in Orzel niets gedaan wordt voor dit beeld?"
„Ja," stotterde Mechelke, onthutst dat zoomaar haar heimelijke angstigheid met woorden werd uitgesproken. „Ik heb dat ook al gedacht. Als de Moeder Gods zoo goed is door een mirakel bij ons te komen, dan dienen we dank te betoonen. Wat kunnen we?"
„Ik heb al lang kaarsen willen zetten tusschen de takken hier."
„Waarom hebt ge 't dan niet gedaan?" vroeg Mechelke, die toch spijt had, dit zelf niet bedacht te hebben.
Melia kneep de lippen trotsch dicht, ze wilde niet zeggen: „Ik durf niet toonen wat ik denk, dat de Moeder Gods hier enkel voor mij is gekomen. En tóch is 't zoo. Was 't voor Orzel, dan zou ze wel 't eerst aan Mechelke zijn verschenen."
„Laat ons 't nóg doen," drong Mechelke aan. „Het zou hier een schoon altaar kunnen worden, wel ooit een kapelleke voor de processie misschien."
Daar had ze ineens alles uitgesproken wat ze hoopte voor Orzel.
„Goed," zei Melia, „laat ons de kaarsen dan maar aansteken." Maar ze dacht in haar hart: „Niet voor Orzel, maar voor mij. Ik wacht een groot geluk, dat de Moeder Gods mij geven wil."
Ze haalde de kaarsen uit haar diepen zak, en zij en Mechelke begonnen ze samen tusschen de dorens te zetten.
't Was windstil. Geen loovertje bewoog, geen bloesemblaadje dwarrelde neer. Maar nu ze met Melia's zwavelstokken de lichtjes wilde aansteken, doofde telkens ieder

vlammetje weer uit. Mechelke ging in een test vuur halen uit den haard thuis, en ze beproefden het opnieuw met het spaanlicht. Maar aldoor bleef het mislukken. Bij Mechelke thuis op de tafel brandden de zes kaarsen aanstonds stralend, maar namen ze haar lichtjes verheugd op, om ze naar de Moeder Gods in de heg te dragen, dan doofden ze dadelijk.
„Ze is niet van lichtjes gediend," besloot Melia spijtig.
„'t Is klaar en duidelijk," stemde Mechelke onderworpen in.
En ook de anderen van Orzel die waren nadergedrenteld, om zwijgend toe te kijken naar de vergeefsche pogingen, vonden dat ze er liever mee moesten ophouden.
„We zullen wachten wat ze wèl wil," zeiden ze, en sterker popelde weer die angstige blijheid in hun hart, omdat er in Orzel zoomaar wonderen gebeurden.
Maar ze lieten hun Lieve Vrouwke ongemoeid tusschen de bloesems, in de zon, in den regen, in de sterrennachten en de onweersuren.
De zomer vorderde.
De bronk was, van de kerk van Haelem uit, door de zes gehuchten getrokken, en in Orzel kwam zooals immer alleen de nagalm van de klok, van zang en muziek versterven voor de doodsch gesloten deuren en raampjes; geen altaartjes in de kozijnen, geen vaantjes langs de straat, geen strooisel over den grond, geen eerepoort bij den driesprong.
„Wacht maar," dacht ieder in z'n hart, en geen was er in Orzel of hij had dien Zondag hun Moeder Gods aangezien en haar bemoedigenden glimlach begrepen.
Zoo was er in Orzel eigenlijk niemand verwonderd, toen er op den dag van Onze lieve Vrouw-Hemelvaart die rijke ruiter door het straatje kwam rijden, recht naar den driesprong toe. Hij droeg een breedgeranden vilthoed, fluweelen wambuis en broek, kanten aan hals en mouwen, zijden strikken aan de knieën, laarzen met gouden sporen; en z'n zwart paard was fier en prachtig, zwierig opgetuigd met kleurige tressen en teugels, rinkelende gouden bellen en satijnen zadeldek.

Juist was de Hoogmis uit en kwamen die van Orzel uit den kerkweg hun straatje in; ook Melia met haar deftig kerkboek, haar groen-veloeren keurs en haar zwart-satijnen rok. „Daar is 't," dacht ieder, toen ze den pralenden ruiter zagen. En met een schok alsof haar hart opsprong, dacht ook Melia „Dáár is 't." De vervulling van het wonder! Ze geloofde niet anders, of de Moeder Gods had dezen prachtigen ruiter gezonden, om háár te halen tot zijn bruid. Nu was het eenzaam leven bij haar treurenden vader op de verlaten hoeve gedaan. Rijk en voornaam ging ze worden, de eerste onder de steedsche vrouwen.
Vlak voor het beeldje was de ruiter afgesprongen, hij lichtte den hoed van het hoofd en stond, met den arm door den teugel, lang roerloos en mijmerend naar de armelijke Moeder Gods te kijken.
Toen keerde hij zich om en zag den oploop, Mechelke en Melia vooraan.
„Goede vrienden," zei hij, „ik vervul een gelofte. Midden op zee, toen mijn schip bijna verging in den storm, riep ik de Moeder Gods aan, en ik hoorde een stem, die sprak: „Ga bidden en offeren bij mijn beeld in Orzel bij Haelem." „Niets verlang ik liever dan uw wil te doen," antwoordde ik. De storm bedaarde en we kwamen in behouden haven. 'n Half jaar heb ik gezocht naar Orzel bij Haelem. Ik heb de vlakke weilanden en de grenzenlooze hei doorkruist, van noorden tot zuiden, almaar vragend naar een genadebeeld der Moeder Gods en naar uw dorp. Eindelijk vind ik het. Armer gehucht is er nergens, en 't lijkt me dat ge uw wonderbeeld weinig in eere houdt. Komaan, zorgt dat het verguld wordt en versierd. Besteedt tot haar eere dit geld, dat ik dankbaar opoffer en u toevertrouw. M'n schip ligt ginds al weken zeilree. Ik moet gaan, nu ik m'n belofte eindelijk vervuld heb. Zorgt gij er verder voor."
„Goede reis, heer" zei Mechelke, de eerste die haar spraak terugvond. Ze wikte de zware goudbeurs op haar uitgestoken handpalm, waar de vreemdeling ze gelegd had, en toen ze den hoefslag van het wegdravend paard niet meer hoorde, begon ze zegevierend tot de verblufte omstaanders:

„Nu hebt ge 't gehoord!"
„Wat zullen we doen?" vroeg Tina Tip, die 'n woord mee durfde praten, nu ze haar grooten bonten Zondagschen omslagdoek om had.
„'n Heiligenhuisje voor haar bouwen," riep Jaak de schrijner.
„Goed, goed!" stemden allen in. „Maar 't duurt zoolang eer dat klaar is. We moeten aanstonds beginnen met iets tot haar eer."
„Geef haar een gouden mantel om," zei Tina Tip, die alweer aan haar eigen prachtigen omslagdoek dacht.
„Ja, dat is 't beste. Dat eerst. Haar mantel en haar kleed, alles wat ze om en aan heeft, en ook het hemdje van het Kind, zullen we vergulden," Jaak sprak het uit, en iedereen stemde er mee in. Beter begin kon er niet zijn.
„Maar al dat geld, hou *ik* niet in huis," zei Mechelke huiverig. „Geen oog zou ik meer slapen, van onrust dat 't gestolen werd."
„Juffrouw Melia moet 't maar bewaren, die is aan rijkdom gewoon," weerde Jaak af, dien ze 't wilde overgeven.
Maar Melia schudde het hoofd, bleek en met spijtige spitse lippen zei ze: „Danke, dat geld werd mij niet toevertrouwd." En ze ging stilletjes weg, omdat ze toch beschaamd was over haar nijpende teleurstelling. „Een ring van zwaar goud, een halssnoer met edelsteenen, alle bruidsieraad had ik voor dat geld kunnen krijgen... Al mijn levensgeluk!" En ze zag aldoor den schitterenden ruiter voor haar oogen, die haar als in een droom was verschenen.
„Laat ons de beurs dan maar bij den pastoor brengen," besloot Mechelke, die wel inzag hoe zij over Orzel en over het Moeder-Godsbeeld toch eigenlijk het beheer voerde, want iedereen vond goed wat ze zei. Jaak de schrijner zou de beurs naar de pastorie brengen en morgenvroeg dadelijk beginnen bij het begin: het beeld vergulden.
Twee dagen later liep heel Orzel uit.
Jaak was klaar.
Prachtig straalde de Moeder Gods tusschen het groen, als

van louter blinkend goud gesmeed, rijker nog, zoo vol luister, alsof ze met de zon zelve was bekleed. Geen tipje van haar mantel, van haar holsblokken en haar hoofddoek, of 't was dik met goud bestreken, en ook het hemdje van het Kindeke schitterde even prachtig. De stralende zomerdag en de trots van aller oogen weerspiegelden in dien glans. Alleen het gezicht van de Moeder Gods en het Kindje leek zorgelijker, ouwelijker en rimpeliger dan ooit, en heelemaal niet tevreden en vroolijk zooals den laatsten tijd immertoe.

Ze durfden haar niet aanzien. Hadden ze wél gedaan met wat ze deden? De beurs bij den pastoor, het dure vergulden...

Den volgenden morgen werd de onrust tot schrik: Al het goud was van mantel, hoofddoek, holsblokken en het kinderhemdje verdwenen. Er was niets over dan het grauw verweerde molmhout, dat de kleur had van de wilgeschors, van den grond en van hun eigen versleten werkdaagsche kleeren.

„Ze heeft den pronk afgeschud," dachten de Orzelaars.

„De nachtregen heeft het losgeweekt," opperde Jaak.

Maar alles was stoffig en droog, geen druppel dauw of regen was er gevallen sinds weken.

Ze zwegen evenwel en vonden goed, dat hij alvast een kastje ging timmeren om het beeld tegen zon en nat te beschutten, totdat de kapel zou gebouwd zijn.

Zaterdagavond stond de Moeder Gods in een blauw geverfd huisje met een glazen deurtje; een zilveren lelietak te weerskanten van haar achter het glas. Jaak hing het aan een spijker tegen den middelsten wilgestam. Ze staarde zoo bedrukt door dat venstertje, alsof ze zeggen wilde: „Ik hoor hier immers tóch niet thuis." Dat begreep niemand. Iedereen vond het kapelletje prachtig en Jaak sloot het deurtje met een kleinen sleutel dicht, en meende dat hij 't nu best tegen den volgenden Zondag nogeens met vergulden kon probeeren.

Alleen Mechelke zweeg. Den anderen morgen vroeg was zij in 't minst niet verwonderd toen ze de Moeder Gods

weer op haar oud plaatsje tusschen de dorens zag staan. Het deurtje van het glazen kastje hing wijd open en de leegte tusschen de zilveren lelies leek hol en ongezellig. Maar rustig en veilig stond het Lievevrouwtje in 't groen en keek vriendelijk en voldaan het karrepad af.

In Orzel heerschte dien dag een drukte en een gedrang als nog nooit: heel Haelem, alle zeven de gehuchten waren leeggeloopen om het wonderbeeldje te zien; en na vesper en lof kwam de pastoor zelf, en zei, wat alle Orzelaars sindslang heimelijk hadden gevreesd:

„Als er met en door dit beeld waarlijk wonderen gebeuren, dan mag 't hier niet langer in de heg staan. In de parochiekerk hoort het thuis. We zullen het er op een altaar plaatsen. Totdat de zijkapel gereed is, die ik voor 't geld uit de goudbeurs van den vreemdeling zal laten bouwen." Alle kerkmeesters stemden hier mee in, en de Orzelaars konden niet anders dan het goedvinden. Het beeld werd opnieuw in het kastje geplaatst, en de koster droeg het van Orzel naar Haelem langs het kerkpad door de weien. De pastoor en de kerkmeesters en alle kijkers uit de zes andere gehuchten wandelden er achteraan. Alleen die van Orzel gingen stil en treurig hun hutten binnen. Ze hadden immers het beste verloren wat ze bezaten!

„Wacht maar," zei Mechelke en kneep wijs de lippen dicht. Zij, ze kende de Moeder Gods uit de heg ondertusschen wel!

En waarlijk, dien zelfden nacht nog kwam de Moeder Gods teruggewandeld naar den driesprong. Tenminste den volgenden ochtend stond ze weer stil en vastberaden met haar Kindje tusschen de takken, alsof er niets was omgegaan.

„De Orzelaars hebben haar weggehaald van het altaar," zeiden die van de andere gehuchten, en ook de pastoor en de kerkmeesters schenen zoo te denken. Zonder een woord kwam de pastoor naar den driesprong, hulde het beeldje in een doek en nam het opnieuw mee.

Maar sleutels of grendels, zelfs geen bewakers leek het te achten. En toen het voor den tweeden en voor den derden keer van de kerk in de heg was teruggekomen, gaf de

pastoor het op, achterdochtig toch. Alleen de beurs met het goud van den vreemden zeevaarder, was hem een teeken, dat die van Orzel dan toch geen spel speelden met hem en met heel de parochie.
Wat moest er met dat goud?
Heel den winter hield het den praat en het overleg in de zeven gehuchten van Haelem gaande. In het voorjaar duurde het nog. Maar die van Orzel zeiden op aanraden van Mechelke: „Bewaar het geld zoolang totdat onze Moeder Gods een teeken geeft, wat of ze eigenlijk verlangt. Misschien doet ze het als de processie hier langs trekt."
En toen er eenmaal gesproken was over de processie ten opzichte van de Moeder Gods in de heg, voelden alle parochianen het als een noodzaak dat de bronk haar weg zou uitbreiden door de straat van Orzel. Het mocht niet anders, genadebeeld of niet, mirakels of niet, de mogelijkheid was er, dat de Moeder Gods dit verlangde van Haelem.
Er werd ten laatste van huis tot huis over gesproken in de zeven gehuchten. En ook de pastoor en de kerkmeesters begrepen, dat het noodig was de Moeder Gods niet voorbij te gaan.
Het werd een groot feest en een diep geluk voor Orzel, door hun Moeder Gods hun bereid.
Er stond op het karrepad voor den driesprong een eerepoort, betaald met geld uit de goudbeurs en breed en ruim als een tempel. Op vier met groen en bloemen omslingerde palen werd het prieël van groene guirlanden opgeheven, en in het midden van die looverzoldering was op een karton het Oog Gods geschilderd, dat wakend over alles neerzag. Achter die mooie poort stond de Moeder Gods in haar grijs werkdaagsche kleed, simpel en beschroomd uit de dorentakken naar al de voorbijtrekkende staatsie te kijken. Mechelke en Melia zaten aan haar voeten geknield. Waakzaam. Maar op het oogenblik dat de pastoor voorbijschreed onder den glinsterenden troonhemel, met het Allerheiligste opgeheven, terwijl de bellen klonken en de muziek schetterde, waren ze zóó aangedaan, dat ze door

snikken en tranen niets meer zagen, niets meer wisten. Ze hadden allebei op een teeken gehoopt, Mechelke voor Orzel, Melia voor zich zelve. Verbijsterd zagen ze elkaar aan, toen het weer stil was in de straat.

En nu wist de eene nog niet, of de Moeder Gods in Orzel een steenen heiligenhuisje wilde; of verlangde meegedragen te worden in de processie naar de parochiekerk, in een nieuwe zijkapel; of het allerliefst maar bleef waar ze was, en het overgebleven geld onder de armen van Orzel wilde verdeelen.

En de andere moest maar weer voortleven in haar verdriet van dag na dag, treuren om het geluk dat haar ontgaan was, en om de eenzaamheid op Hoogvelt.

Voor heel Haelem bleef de vraag: „wat te doen met het geld van den vreemdeling?" De groote meerderheid, zes der gehuchten, waren vóór de zijkapel. Maar niemand durfde dit doorvoeren, zoolang die van Orzel hun toestemming niet gaven. „Eén ding is zeker: Ze is van pronk en praal niet gediend," zei Mechelke.

En zoo durfden ze in Orzel zelf ook niet beginnen aan het steenen bedehuisje, dat ze toch zoo graag zouden gezien hebben op den driesprong.

Met wachten en beraadslagen, met plannen maken en uitstellen ging jaar na jaar voorbij. De Moeder Gods leek er zich heelemaal niet om te bekommeren. 't Scheen haar genoeg, dat de processie nu door Orzel trok, dat de menschen er met goeden moed werkten, dat hun huisjes er gaaf en proper uitzagen, dat ze niet meer zoo arm waren als eerst, en het hoofd hooger droegen nu zij ook meetelden in Haelem.

Maar één was er, die treurde en kwijnde in haar lange bange wachten op het teeken der Moeder Gods: Melia, die in de voorbijgaande jaren haar vader van hartzeer om z'n zoon zag wegteren en sterven. Na zijn dood wist ze heelemaal niet meer, waar ze 't zoeken moest. Ze kwam heel dikwijls bij Mechelke. Ook deze had haar stok-oud moedertje zien sterven, en zij zelf was aangetast door een vreemde ziekte, die haar verstijfde en verlamde.

Maar niet zoozeer om de zieke te verzorgen kwam Melia zoo geregeld naar het leemen huisje, dan wel om het oog te houden op de Moeder Gods in de heg. Want ze was bijna voortdurend in twijfel en tweestrijd, wat te doen of te laten, en hoopte ondanks alles nog, dat de Moeder Gods daar stond om háár te helpen.

Ze was een bloeiend jongmeisje geweest, toen ze bij het plukken der eerste Maartsche viooltjes het Moeder-Godsbeeld in de heg had gevonden; toen, dien eigen zomer nog, de vreemdeling haar verschenen was, dien ze haar door den Hemel gezonden bruidegom waande.

Nu begon ze al ouder te worden. Maar ze was heel rijk, want het erfgoed van haar ouders was haar als eenig overgebleven kind alleen ten deel gevallen.

Menige deftige hoevenaar uit den omtrek had naar haar hand gedongen. Ze wees echter ieder aanzoek af, omdat geen enkele ook maar 't minste op dien éénen geleek. Het bedrijf op de hoeve lag stil, het ouderlijk huis uitgestorven. Ze wist, dat dit leege, doellooze leven onwaardig en zeker zondig was. Ze durfde de Moeder Gods niet de schuld er van geven, maar ze bad met bijna verwijtenden aandrang:

„Help me toch, gij! Wat moet ik doen?"

En daar ze voor die van Orzel beschaamd was, altijd maar weer bij dat beeldje te staan, was het haar een uitkomst zich te kunnen verschuilen in Mechelke's leemen huisje. Vanzelf moest ze Mechelke met allerlei bijstaan en helpen en toen deze al zieker en hulpeloozer werd, kon ze niet anders dan de heele dagen bij haar blijven, ten laatste ook alle nachten. En ze baden samen rozenkransen ter eere der Moeder Gods, en praatten veel over haar beeldje in de heg, aldoor alletwee nog onzeker wat het eigenlijk bedoelde.

Maar op een zomermorgen kwamen er zes door de Franschen uitgedreven Brabantsche begijntjes op hun klapperende houten sandaaltjes Orzel binnenstappen. Ze klopten aan Mechelke's deur, en vroegen:

„Is hier nergens een huis, waar we kunnen wonen en ons kloosterleven opnieuw beginnen?"

„Ga maar den berg op. Ge moogt wonen op Hoogvelt. Er is ruimte genoeg," zei Melia.
„Wijs ons den weg," vroegen de begijntjes.
En Melia geleidde haar. Maar al gauw stonden ze stil. Ze hadden de Moeder Gods in de heg gezien en moesten er alles van weten.
Met uitroepen van bewondering en vereering hoorden ze Melia's verhaal aan. En ze zeiden:
„Over een zoo heilig genadebeeld willen wij samen met u waken. Laat ons ook in dat leemen huisje wonen."
„Er is geen plaats," weifelde Melia.
„De Moeder Gods zelf schijnt ons hier geroepen te hebben, om bij haar beeld te wonen," drongen de begijntjes aan.
„Hoogvelt is rijk en ruim."
„We zouden er nooit rust hebben, en altijd naar het dal verlangen om bij Háár te zijn," wezen de vrome begijntjes naar het stil toeluisterende Lieve-Vrouwtje.
„Weet ge dan wat!" riep Melia opeens uit, sinds jaren had haar stem niet zoo blij geklonken: „Ik koop den appelboomgaard, en zal er een klooster laten bouwen, waar we samen kunnen leven tot onzen dood."
Zoo werd achter in den bongerd bij den driesprong een klooster gebouwd. Maar aan de heg of het beeldje raakte niemand. En Melia verhuisde met de zieke uit de leemen hut naar het witte convent en droeg voortaan het zwarte kloosterkleed, de witte kap en den donkeren sluier, waaruit haar bleek vermagerd gezicht even goedig en even zorgelijk keek als dat der Moeder Gods in de heg.
Alle zieken, alle oude menschen, alle ongelukkigen van de zeven gehuchten en wijd uit den omtrek, kwamen naar Melia's klooster om troost, om raad en bijstand. En geen werd er afgewezen. Het eenig loon dat de stille kloosteroverste vroeg voor al haar weldaden was: „Ga de heg niet voorbij, zonder een wees-gegroet te bidden bij de Moeder Gods."
Ten laatste was er niemand uit den omtrek in nood of angst of smart, of hij vereenzelvigde zuster Melia met de

Moeder Gods in de heg, zoo alsof in de eene het wezen van de andere was overgegaan.
Dit wist Melia niet. Ze zag wel, toen Mechelke op haar doodsbed lag, dat deze, stram en verschrompeld, juist op het vermolmde houten beeldje leek. En die gedachte drong warme tranen naar haar ogen. Alsof ze een groot geluk verloren had, nu ze haar liefde voor de Moeder Gods niet meer uiten kon in de zorg voor deze zieke... Maar zooveel zieken bleven er immers over, op wie ze ook deze diepe liefde en teederste zorg kon overdragen.
Steeds voller en rijker werd haar leven. Steeds uitgebreider het klooster. Uit veel dorpen van den omtrek kwamen er processies van dankbaren en vertrouwenden, om te bidden en te offeren bij de Moeder Gods in de heg. Orzel werd rijk en steeds grooter bij den toevloed van zooveel pelgrims. Herbergen, winkels en gasthuizen werden er gebouwd. En Zuster Melia kwam in een roep van heiligheid. Zij moest de kleine kinderen zegenen en de zieken de handen opleggen, of ze wilde of niet.
Na zulke dagen, dat de smeekelingen zich verdrongen om haar, dwaalde ze 's avonds alleen de kloosterpoort uit, naar den driesprong, waar de Moeder Gods altijd even simpel en arm tusschen de dorens stond. Dan bad ze staande en zag haar aan: „Het is een overmaat van genade, die ge geeft aan mij, zoete Moeder. Al te veel. Lang heb ik gewacht, zelfzuchtig en werkeloos. Maar gij hebt medelijden gehad, en mij gemaakt tot het werktuig van uw wil en uw liefde. Zie, ik ben bereid tot alles. Maar neem den roem van me weg... voor U, voor U alleen."
Waardig, maar steeds stiller en bleeker, bestierde moeder-overste Melia het klooster en volbracht ze er haar werk zoo wonderdadig gezegend.
Tot de zes uitgedreven begijntjes na jaren den wensch uitspraken, om weer naar het bevrijde Brabantsche klooster terug te keeren. „Ik ga met u mee." Ze was dadelijk bereid. „Anderen van de velen, die zich in ons convent God en zijn heilige Moeder toewijdden, zullen hier onze plaats innemen."

„En de Moeder Gods in de heg?" vroegen de begijntjes angstig en verwonderd.
„Geen hand mag haar aanroeren. Ze moet blijven waar ze is." Moeder Melia schreide, toen ze 't zei.
„Ge kunt haar immers niet missen!" De begijntjes schudden het hoofd.
„Ik wil om haar lijden uit boete, omdat ik al te langen tijd heb geloofd, dat ze voor mij en niet voor Orzel was gekomen."
Daar wisten de zes begijntjes geen antwoord op.
Het was een treurige boetetocht van het rijke, ruime convent in Orzel, naar dat oude bouwvallige Brabantsche kloostertje.
En denzelfden dag van haar aankomst moesten ze Moeder Melia ziek te bed leggen. Ze werd niet meer beter.
„Hebt ge dan geweten, enkel mee te gaan om hier te sterven?" schreiden de begijntjes.
Moeder Melia knikte, en lag met wijde glanzende oogen te staren naar iets, dat zij niet zagen.
„Ontferming, ontferming," prevelde ze aldoor, alsof ze een groote zondares was.
Wekenlang duurde het zoo, het was als een doodstrijd die niet kon eindigen.
„Ik ruik viooltjes," zei ze op een morgen, nadat de priester haar weer de laatste Heilige Sacramenten had gebracht.
De zes trouwe begijntjes zaten geknield om haar bed.
En elk der zes heeft het gezien, dat in dit eigen oogenblik Onze-lieve-Vrouw met het Kindje op den arm, Moeder Melia's kloostercel binnenkwam. Ze had een vaal-versleten bedelmantel om, een doek om het hoofd, molmige holsblokken aan de voeten. Met haar verweerd en gerimpeld gezicht leek ze een oud Orzelsch boerinneke, dat heel haar leven op den akker had gewerkt. Maar zoo goedig en zachtaardig was haar glimlach, dat heel het vertrekje doorschenen werd als van de zomersche zon over Orzels appelboomgaarden.
Ze ging naar het bed en kuste Melia op het voorhoofd. Toen vielen de bevende wimpers dicht en klaarde er over

Melia's gezicht een lach, die een weerschijn was van dien lach der Moeder Gods.
Ze stierf als een heilige.
Maar al sierden de zes begijntjes in hun kapel een prachtig altaar met palmen en rozen, de nis bleef leeg, zoo schoon bereid tot een woonplaats der Moeder Gods, die moeder-overste Melia bezocht had, in haar stervensuur. In de heg van Orzel bleef Onze-lieve-Vrouw met het Kindje, keerde ze altijd weer terug, schudde ze altijd weer alle sieraad en praal van zich af, totdat de molm, de regen en de zon het hout heel en al verteerden, het stof verwoei, en er in Orzel niets overbleef van haar dan het rijke klooster, de bloeiende welvaart en de herinnering.

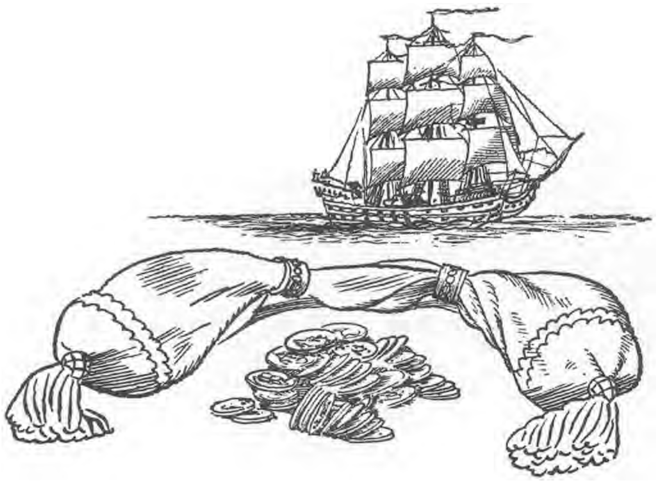

DE MADELIEFJES

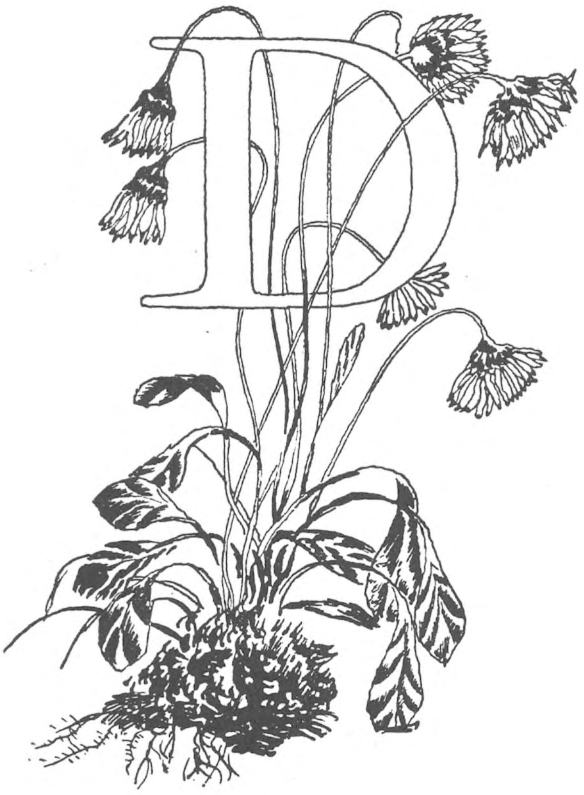

DE AUGUSTUSzon zeeg glanzend rood tusschen gouden wolken weg, achter de bosschen aan de overzijde der Maas. Bij de meidorenhaag van het bloemhofke stond grootvader er naar te zien: en Peterke die op het bankje onder den buksboom zat, keek niet meer naar de tafelsommetjes op z'n lei, maar naar grootvader en hoe de glans om z'n hoofd scheen.

'tWas heel stil terwijl ze allebei zoo keken, en daarom schrokken ze, toen het klapdeurtje in de groote hoevepoort openknarste. Zij en Peterke's vader, die den weg opging, zagen elkaar een oogenblik recht in het gezicht, maar tegelijk wendden ze

ook alledrie den blik weer af, grootvader treurig naar de zon, Peterke bang naar z'n cijfers, de vader norsch voor zich uit. Hij ging dwars over het gras naar den bergrand, en daar het slingerend paadje af dat uitmondde in den grintweg, die met een breede bocht den heuvel afdaalde naar de herberg. Hij was op z'n zondagsch als een heer, met hoed en boord en das. Peterke vond dat hij er deftig uitzag, en wist ook hoe blij alle kleine kinderen binnen waren, dat hij maar weer weg was en niet meer schelden kon en klappen uitdeelen. 't Negenjarig Peterke was de oudste van de zeven en zorgde wel uit den klappenregen weg te blijven. Hier in het bloemhofke tusschen de dichte heggen was hij 't allerveiligste, ook omdat grootvader er bijna altijd aan 't harken of aan 't wieden was, aan 't schoffelen of verplanten op het ééne groote bloembed in het midden of op de smalle randperken. Maar nu stond grootvader zoo doodstil bij de haag naar de verte te kijken, zoolang roerloos, dat Peterke nieuwsgierig werd, wat er ginder toch zou te zien zijn. Hij schoof van het bankje op en ging naast hem staan.
Alsof hij met 'n schok wakker werd, keek de oude man Peterke aan, die twee groote tranen langzaam over z'n rimpelig gezicht in z'n baard zag rollen. Z'n oogen waren rood, al was de gloed van de avondzon nu ook uitgedoofd. Peterke drong zich tegen grootvader aan, en als zoo dikwijls kwam de groote dorre hand zich over z'n glad kopje leggen, dat er heelemaal in schuil ging.
„Onthoud wat ik je zeg," begon grootvader op eenmaal, dof en stooterig, alsof hij snikken en tranen inslikte, „als God en Zijn heilige Moeder 't niet verhoeden, dan loopt 't mis hier op Bloemberg."
Zoo vreemd en plechtig waren die woorden, dat Peterke bang werd, al begreep hij ze niet.
„Is er iets gebeurd?" huiverde z'n hoog stemmetje.
„Gebeurd? 't Gaat niet ineens, 't gaat stap voor stap, maar zeker naar den ondergang, als huis en hof verwaarloosd worden om te brassen en te lanterfanten. Ik ben te oud, moeder kan weinig met al haar kinderen. Jij bent te

klein. Als 't nog zes jaar zoo duurt, — je mag later zeggen, dat grootvader 't voorspeld heeft, — dan is er geen stuk meer over, dan zitten jullie ginds op den Drasbeemd in een hut... God hale me, eer 't zoo ver is."

Peterke zou 't willen uitschreien van angst om al die vreeselijke dingen, waaraan hij nooit of nimmer had gedacht, en toch besefte hij wel dat 't allemaal door vader kwam.

„Waarom doet hij zoo?" vroeg hij stilletjes. Hij dacht aan vroeger toen vader hem zondags tochwel aan de hand mee wandelen nam, of hem op het paard of in de kar tilde als hij naar het veld ging, en altijd grappen verzon.

„Hij heeft de slechte kameraden van z'n jongen tijd weer opgezocht. En 't gaat hun allemaal te goed tegenwoordig; 't geld rammelt hun in de zakken. Hij scheldt op Bloemberg, dat het een wrak is van hout en leem en stroo, dat de grond en de vruchtboomen uitgeput zijn, dat hij van twee koeien, 'n varken en twintig kippen moet leven met 'n vrouw en zeven kinderen... Alles z'n eigen schuld. Als hij maar werkte, zooals ik vroeger van den vroegen morgen tot den laten avond."

„U moest hem dat maar 'ns zeggen," raadt Peterke wijs.

„Wat is de stem van een man van tachtig jaar? Niemand is hier tegen hem opgewassen. Dat weet hij maar al te goed... 't Eenige wat we kunnen, is bidden."

Peterke vroeg niets meer en grootvader zweeg. Na 'n tijdje schudde hij het hoofd, en zei: „Kom naar moeder, en speel met de kinderen. Vergeet 't maar weer. Je zult in je leven nog zorgen genoeg hebben."

Zoo kwamen ze binnen. Maar 't leek Peterke of het huis en de heele wereld veranderd waren. Opeens zag hij hoe bleek en verdrietig z'n moeder was; wat 'n versleten kleertjes z'n zusjes aan hadden; hoe schraal z'n boterham was gesmeerd; ook dacht hij aan het paard dat verkocht was, aan de verlaten schaapskooi, den leegen paardenstal, het erf dat één vuilnishoop leek, aan hun koeien, die de magerste waren van het heele gehucht.

En toen moeder zei, zooals alle avonden na den laatsten

hap brood: „Nu bidden," en hij haar grooten paternoster hoorde rinkelen, zag hij voor 't eerst niet tegen die lange, lange reeks van weesgegroeten op. Hij ging stram op de knieën zitten, kneep de oogen stijf dicht en knelde de gevouwen vingers vast tegeneen, om door die pijn goed wakker te blijven. Nog nooit had hij zóó aandachtig elk woord uitgesproken. „Dat vader worden mag, zooals grootvader vroeger was," bad hij na elk tientje in stilte na, want hij wist zeker, dat dan alleen alles weer goed kon gaan.
Toen hij bij z'n twee kleine broertjes op het zoldertje onder de roodgebloemde deken lag, viel hij niet aanstonds in slaap zooals anders. In z'n hoofd klopten en bonsden de gedachten. „Bidden," had grootvader gezegd. Maar al bad zoo'n kleine jongen als hij honderdduizend rozenkransen, dan zouden ze in den Hemel misschien nóg denken: „'t Is maar een spelletje." Zóó moest hij kunnen bidden, dat Onze-Lieve-Heer en de Moeder Gods wel luisteren moest en begrijpen dat 't héél erg en héél treurig was. Dat ze van zelf zeiden: „zoo'n gebed moeten we wel verhooren..." Iets heel groots en heel moeilijks moest hij kunnen doen voor Onzen-Lieven-Heer en de Moeder Gods. Wát toch? wát? Hij lag te woelen, gooide zich van de éene zij op de andere, sloeg de deken weg en trok ze weer over z'n hoofd, lag weer doodstil als z'n broertjes wakker werden en gromden in hun slaap. En eindelijk besloot hij, elken keer als hij de koeien langs den weg moest te grazen leiden, naar het kapelletje bij den viersprong te gaan, er een boeket van bloemen te brengen bij de Moeder Gods en maar weesgegroeten te bidden, tot hij weten zou wat het andere kon zijn, het betere en allermoeilijkste dat hij zou kunnen.

Toen gingen de weken om, en bijna elken dag kwam Peterke met bloemen beladen in het mergelsteenen kapelletje onder de drie linden, midden in het veld. Maria met het Kindje stonden er armelijk en eenzaam tusschen twee verschoten papieren meien op het altaar. Er was op het houten beeldje, op mantel en kleed, nog wat rood en groen en een beetje goud over van betere dagen.

Korenbloemen, klaprozen, lierelei, handenvol marjolein legde Peterke aan de voeten van het beeld, zoolang de zomer nog duurde; in September bracht hij alle Cathrinabloemen uit het hofke, dan de zes dahlia's van z'n struik; daarna tijloozen, die hij op den terugweg uit school in de beemden plukte. Maar hij merkte best dat 't hoe langer hoe minder werd, wat hij brengen kon, en ten laatste moest hij de Moeder Gods wel zeggen, dat het alleen nog maar op zondagen en heiligdagen zou kunnen. Hij dacht daarbij aan de laatste geraniums en violen, die nog in het tuintje stonden. Zuinig zou hij die één voor één afplukken. Want als hij eindelijk met leege handen moest gaan, dan was 't voorbij, dan zou hij de hoop maar opgeven ooit iets te weten, dat beter was dan te bidden zooals hij bad. En dan zou alles wel gebeuren zooals grootvader gezegd had, zij van Bloemberg weg, arm als bedelaars in een hut van den Drasbeemd. Grootvader dood van verdriet. Moeder zeker ook, en hij alleen met de broertjes en zusjes, en vader...

Hij rilde en het koud zweet brak hem uit, wanneer hij er aan dacht. En maar gauw ging hij weer aan 't werk. Want sinds dien Augustusavond hielp hij moeder wat hij helpen kon aan alles en alles op het erf en in huis.

Zoo was 't de zondag vóór Kerstmis geworden.

Elk aan een hand van grootvader waren hij en het oudste zusje mee naar de Hoogmis geweest, en toen ze thuis kwamen, had moeder het eten klaar en was vader juist opgestaan. Met lodderige oogen, slordig en ongewasschen zat hij op een stoel en stootte het bord met rapen en aardappels weg, dat moeder hem voorzette.

„Da's varkenskost. Ik wil soep op zondag."

Moeder zuchtte, en ging naar het kleine kindje dat lag te huilen. Grootvader bleef in de deur staan, schudde het hoofd en mompelde: „Er is 'n andere manier om den zondag te heiligen..." En toen vader vloekend met de vuist op tafel sloeg dat alles rammelde en rinkelde, glipte Peterke het portaaltje uit, het erf over, en door poort en hekje het bloemhofke in.

't Was een zonnige Decemberdag. Op den kerkweg had-

den de menschen tegen elkaar gezegd: „'t Lijkt of 't Paschen moet worden in plaats van Kerstmis." Maar Peterke wist maar al te goed dat het winter was. Alleen de buksboom was en bleef groen, en er zaten nog fel roode kralen aan het rozeboompje: maar anders was het tuintje heelemaal overdekt met rottende dorre bladeren, waar hier en daar nog een gehavende stronk of struik uit opstak... niets, niets meer, dan de éene, de allerlaatste gele pensee.
Treurig kijkt ze hem aan, terwijl hij over haar neerbuigt. Maar 't is héél noodig. Tot hier buiten klinkt vaders stem. Hij moet haar plukken en bij de Moeder Gods brengen. Hij moet raad weten.
Als hij reeds op weg is met het slappe bloempje voorzichtig in z'n hand gesloten, bedenkt hij in schrik, dat het overmorgen Kerstmis is, het allergrootste feest van het jaar, het feest van de Moeder Gods en Jesus samen, en dat hij dan niets zal hebben voor hen, voor 't allereerst niets juist op dien dag!
Om bij het kapelletje te komen moet hij het karrepad tusschen de hagen volgen, en dan den veldweg in tot het kruispunt, waar het midden op de heuvelvlakte heel verlaten staat onder de drie kaal-gewaaide wintersche linden.
Hij gaat er binnen, legt het arme gele viooltje, dat nog warm is van z'n hand, aan de voeten van het beeld en kijkt op.
't Is of de Moeder Gods hem aanziet, zooals grootvader dien Augustus-avond, alsof ze hem iets heel ernstigs moet zeggen, dat hij nooit meer kan vergeten. Maar hij bedenkt, dat een beeld immers niet spreken kan. 't Staat hier maar in Maria's plaats — en ja, dàt zou kunnen: de Moeder Gods in den Hemel wil hem misschien vandaag eindelijk laten aanzeggen, wat hij moet doen om verhoord te worden.
„Weet ge 't nu?" fluistert hij.
Ze kijkt even strak en diep.
„Vindt ge 't erg, dat het de laatste bloem is? Wilt ge er meer?"

Maar het ernstige, veelbeduidende wezen van het beeld verandert niet.
„Wilt ge ook met Kerstmis bloemen? Bedoelt ge dat? Maar dat zou moeielijk gaan."
Tegelijk licht er iets op in z'n gedachten, een klaarte flitst z'n oogen uit en hij ziet ook het gezicht der Moeder Gods veranderen, alsof ze hetzelfde denkt als hij.
„Ge wilt zeggen, dat ik immers al deze maanden juist gebeden heb om iets heel moeielijks te weten... Is het dit? Ja, dan moet ik wel zoolang zoeken tot ik bloemen vind om ze u op Kerstavond te brengen."
Als hij op den drempel van het kapelletje staat om weg te gaan, kijkt hij zorgelijk de leege dorre wereld in. Nog nooit heeft hij zooals in dit oogenblik gezien hoe vaal en dood de winter is. 'n Bloem? Waar 'n bloem? Er zijn niets wijd en zijd dan slikkerige weien, modderbruine omgeploegde akkers, hier en daar vierkanten frisscher groen van winterkoren. En ergens ginds achter de zwarte hagen en boschjes, hun huis, waar vader zeker nog aan 't razen is, moeder schreit, grootvader somber bij het potkacheltje zwijgend zit ineengedoken, de kinderen huilen...
Neen, hij gaat er niet terug, vóór later in den middag, als vader weer naar het dorp is getrokken. De zon staat nog hoog en hij zal den tijd besteden om vast te zoeken naar de bloemen voor Kerstmis. Hij denkt aan de Kloof, het zijdal tusschen twee boschheuvels, waar hij in 't najaar zooveel purperroode marjolein heeft gevonden, in October nog lierelei en in November nog twee bloesems aan de bramen. Hij moet een zijweg nemen van den Bloemberg af en komt door het smalle glibberige slijkpaadje tusschen de hooge boomgaardhagen eindelijk op het voetwegje langs de helling. Ver vóór hem ligt breed en wijd het Maasdal open, in het blauwe nevelwaas van den winternoen; opzij diept zich het ravijn woest en somber in z'n wintersche verlatenheid. In het zwart-bruine bosch aan den overkant leven alleen nog de kraaien, die al krassend en krijschend over de ijle kruinen vleugelen, rouwig zwart tegen de kleurlooze lucht.

Peterke speurt links en rechts, klautert tegen de helling, zoekt onder en over de altijdgroene braamstruiken, daalt af tot aan de beek, waar zoo laat nog vergeet-mij-nieten bloeiden; klimt weer omhoog langs de wilderozen met haar roode kralen, langs de bezemige brem met haar zwarte, leeren peulen... tot hij, bijna weer op het wegje terug, daar voor z'n voet, een klein struikje ziet met drie heel armzalige madeliefjes, die kouwelijk gesloten en gedoken het kopje laten hangen op het weeke steeltje. 'n Oogenblik staart hij er op neer... bloemen? dat? Maar 't is dan ook wel het allerminste en nietigste wat er bestaat... meizoentjes, en nog zulke schrale en zieke, verkleumd en verschrompeld. Neen, die mag hij niet meetellen onder de bloemen. Die hij zoekt, moeten tenminste kleur en vorm hebben. En zoo gemakkelijk mag hij 't zich niet maken! Als hij hier in de Kloof niets vindt, dan maar verder. De weien door. En het gehucht in. Voor elk huis ligt immers een hofke, ergens zal er immers nog wel een viooltje staan, dat hij vragen kan. Of misschien hebben ze hier en daar beneden in het dorp een bloeiende geranium achter de ruiten waar hij er één van krijgt...

De laatste lichte uren van den Zondag, de eerste van den Maandag heeft Peterke besteed om in het gehucht door alle heggen en hekjes te gluren of er niet iets kleurde, paars of geel, dat op een bloem leek. Maar het eenige wat er overal hetzelfde was overgebleven van de fleurige bloementuintjes, was juist als bij hen: verflenste en doode stronken en struikjes boven de dorre bladers uit. En wel stonden er bij Truuke Arnolds groene planten achter het venstertje, maar een bloem was op heel den berg in huis of hof, niet meer te vinden.
Dinsdag kwam, en morgen zou 't Kerstmis zijn. Hij moest 's morgens toch met alle schoolkinderen te biechten gaan, en uit de kerk liep hij langs den pastorietuin, waar zomers rose oleanders en witte hortensia's, goudenregen en rozen en wel honderderlei andere bloemen bloeiden, dat de lucht vol zoeten geur was... Niets! En niets, venster na venster heel het dorp door.

„Dan toch maar de madeliefjes," dacht hij op den langen terugweg naar den Bloemberg, die duister en droevig daar lag onder de zware loodgrijze lucht. Doodstil was 't alom, alsof er iets dreigde, dat de aarde verwachtte in moedelooze gelatenheid. 't Woog zwaar op Peterke's hartje. Onder al z'n rusteloos zoeken, was hij de eigenlijke reden vergeten van alles wat hij deed en wilde.
Maar nu wist hij 't ineens weer: „Vader, die juist moest worden als grootvader... of ze zouden arm als bedelaars over 'n paar jaar in den Drasbeemd wonen, omkomen van honger en kou en verdriet..."
Huiverig keek hij tusschen de peppelstammen door naar het ineengezakte huisje, dat er verlaten stond midden tusschen de dof-zwarte plassen van het kwelwater... Dáár wonen? Wat zouden de jongens op school zeggen? En als hij dan langs hun huizen in het dorp op bloote voeten moest gaan bedelen?
Tranen sprongen hem uit de oogen. Maar tegelijk zei hij zich: „Als ik nu maar die bloemen kon brengen, dan zou ik ook wel verder weten wat te doen... 't hééle groote en moeielijke."
En ook dacht hij er weer aan, hoe z'n hart geklopt had in den biechtstoel, toen de pastoor hem zei, dat hij toch vooral gehoorzaam en behulpzaam voor moeder moest zijn. 't Leek hem in dat oogenblik alsof hij liever maar alles zeggen moest van vader en de bloemen. Maar hij kon zoo gauw geen woorden vinden. De eigenlijke zonden te zeggen was al zoo moeilijk. En zonde was dit niet, dat wist hij zeker, als hij z'n belofte maar hield.
„'k Zal vóór den avond de madeliefjes in de Kloof halen en ze dadelijk bij Ons-Lieve-Vrouwke en Jesuke brengen. Ze hebben ze dan vannacht in het heiligste uur van het jaar."
Peterke was vastbesloten toen hij thuis kwam, en daarom wel geruster, maar tegelijk bedroefd, dat hij met die onnoozele klommeltjes zou moeten komen. Ze konden onmogelijk meetellen voor het moeilijkste. Dat begreep hij wel. En daarom zou 't opnieuw duren van week tot week, totdat het te laat zou zijn.

Eerst moest hij aardappels schillen voor moeder; toen met twee emmers aan een juk, halverwegen den heuvel af, op en neer, naar de bron om water te halen; daarna onder de schob hout gaan kappen.
Vader was, met een koe voor de kar, in het veld knollen wezen halen voor de beesten. Peterke hoorde hem komen en keek. 't Schokkend karretje half vol groen, met vader er bovenop en de schonkige koe er vóór, kwam zoo armoedig de open poort binnen treuzelen, die hoog en breed toch gebouwd was voor groote oogstwagens met sterke paarden er voor. Maar ditmaal duurde Peterke's verdriet om hun armoe maar een kort oogenblik, want tegelijk zag hij dat er sneeuwvlokken begonnen neer te warrelen, heel langzaam, als durfden ze niet goed op de zwarte aarde neerkomen, juist kleine witte vogeltjes.
De zusjes kwamen buiten loopen en staken de handen uit om ze op te vangen, en vóór vader het voer had afgeladen en de koe uitgespannen, was hij heelemaal wit.
Na den eten, terwijl moeder de schotels spoelde, moest Peterke het krijtend kindje dragen. Vader zei dat hij gewerkt had als 'n paard, en ging naar bed. Grootvader zat kouwelijk vlakbij het kacheltje; z'n hoofd schudde nog bevender dan anders en z'n oogen die naar de sneeuwvlokken achter het venstertje keken, leken twee pijnlijke wonden, waarvan het bloed pas gestelpt is.
Peterke wees het kindje naar de witte vogeltjes, over de hoofden van de vijf anderen heen, die voor het kozijn opeen stonden gedrongen.

Onze lieve Vrouwke,
Schud d'n bedje
En laat de veerkes vliegen —

zongen ze.
Peterke dacht opeens met schrik aan z'n meizoentjes. Maar hij wist immers wel juist, waar het stronkje stond op de helling, de wilderozenstruiken voorbij, stelde hij zich gerust.

„De wind steekt op," zei grootvader. „Nu wordt 't nog erger."
Ze hielden zich allemaal even stil om te luisteren. 't Druischte en loeide buiten, de takken zwiepten, 't floot en daverde of er ergens in de verte op een groot kerkorgel werd gespeeld, dat het galmde over alle bosschen en heuvels. Onderwijl ritselde de wild opgejaagde sneeuw tegen de ruitjes en pakte zich samen op de vensterbank. Ze konden niet veel meer zien.
„'t Wordt tijd dat 'k ga," dacht Peterke. Maar hij durfde niets te zeggen.
„Haal gauw hout binnen," zei moeder, „zooveel mogelijk. Anders ligt alles nat onder de sneeuw straks, en kunnen we morgen niet stoken."
De zusjes liepen mee, en ze laadden mand na mand vol. Onderwijl zag Peterke, dat vader de vracht veevoer zoo maar als een slordigen hoop op den schuurdorpel had gegooid, en dat ook die ondersneeuwde. Hij moest met de schop aan den gang, en eerst toen hij het veilig achter de goed gesloten plankendeur wist, was hij gerust.
„Nu zal 'k gauw gaan," dacht hij. En bang om binnen weer andere opdrachten te krijgen, liep hij maar regelrecht op z'n klompjes, in z'n dun kieltje en met z'n bloote hoofd, de poort uit.
Hij vond 't plezierig, sprong en spartelde tegen den woesten sneeuwdans in, liet z'n gezicht geeselen door de vlokken, hapte naar de vlokken, die op z'n lippen kleefden, werd niet moe telkens maar weer naar z'n klompen te bukken, die aanhoudend bleven steken in de laag, waarin z'n voeten al tot over de enkels wegzonken. 't Was aardig de eerste stappen te zetten in dat strakke donzen wit, dat alle kuilen en groeven en wegen en paadjes wegmoffelde. Alleen de boomen, de struiken en heggen staken zwart tusschen het vlokkengewarrel en wezen den weg. Zoo kwam hij zonder veel zoeken in de Kloof, waar de wind lang niet zoo'n geweld maakte en de vlokken rustiger neerdwarrelden. 'n Oogenblik stond hij rond te kijken, en toen wist hij 't plekje wel: daar voorbij de schuddende boschjes

van lenige dunne dorentakken met de roode bottels, die nog duidelijk te onderscheiden waren. En toen hij den afstand tusschen de struiken en de plaats van het nu bedolven voetwegje goed gemeten had, liet hij zich in de sneeuw op de knieën zinken en begon de rulle wittigheid met beide handen om te woelen tot het groene gras weer te voorschijn kwam. Zoo gauw vond hij 't niet. Maar al verder en breeder groef hij de sneeuw om, z'n handen werden rood als bloed, en hij voelde de witte vacht over z'n hoofd en rug. Maar dan stond hij op, schudde zich, klapte de armen 'n tijdlang overeen met de handen tegen de schouders, en begon opnieuw. Er tintelde een warmende blijdschap in z'n hartje, dat het nu tòch heel moeielijk werd, en geduldig begon hij telkens weer opnieuw, voorzichtig tastend en frutselend tusschen de eindelijk ontbloote grasprieten, tot hij ten laatste wezenlijk stootte op het madelievenstruikje. Want dit moest het wel zijn, al telde hij in plaats van drie wel zeven bloemetjes er aan, allemaal even klein en krankelijk, de kraagjes dicht, diep ineen gedoken, maar toch niet gekneusd door de zware sneeuw.
Met z'n nagels stootte hij het plokje groene blaadjes uit den grond op, ademde er over om het te warmen, en drukte het dan met z'n twee handen tegen z'n borst, alsof hij een arm halfdood vogeltje had opgeraapt.
„Nu maar ineens gauw door naar 't kapelletje," zei hij bij zich zelf, bemoedigd en heel blij om z'n vondst. En hij stapte maar, waar hij stappen kon, in de richting van de boomgaardhagen. De avond duisterde reeds achter den vlokkendans, die aldoor duurde. Maar van de witte aarde scheen zooveel licht uit, dat hij nog best het kapelletje zou vinden.
Toen hij tusschen de hagen uit op den grintweg kwam, hielp de wind hem, die de vlokken juist den kant opjoeg, waarheen hij ook moest, en ook hem, het witte mannetje, meenam als een heele groote sneeuwvlok, hem voortblies en duwde met zoo'n kracht, dat hij moeite moest doen om met z'n voeten op den grond te blijven. Maar op dezen harden weg lag de sneeuw niet zoo mul en hoog als elders. De

wind veegde hier de sneeuw als stuifsel voor zich uit en veel, veel vlugger ging 't, dan hij had durven denken.
Tevreden was hij, alsof hij nu alles deed wat hij kon en daarom ook alles vervuld zou worden. Hoe? dat zouden de Moeder Gods en het Kerstkindje wel weten. Zeven bloempjes in plaats van drie! Dat zouden zij ook wel zien. Zou hij durven zeggen: „Zeven madeliefjes geef ik u in plaats van onze zeven hartjes...?" Dan deden de zusjes, de broertjes en het kleine kindje ook mee aan het moeielijke offer, want als die alles wisten, hoe zouden ze bidden!
Maar nu werd het vreemd: Hij zag daar het kapelletje als een schaduw voor zich, niet ver meer — en hoe dichter hij het naderde, hoe hooger de sneeuw lag, alsof de wind die daar allemaal bijeen had gedreven. Tot aan z'n knieën waadde hij er doorheen. Z'n klompen had hij maar uitgetrokken. Eerst droeg hij ze in de éene hand. Maar omdat hij vooral moest zorgen z'n madelievenstruikje niet te bezeeren of te verliezen, en z'n ellebogen en een vrije hand noodig had om zich door de sneeuw te werken, stopte hij die dikke holsblokken maar zoo goed mogelijk tusschen z'n kiel en z'n hemd. En weer verder! Moe? Hij was er immers bijna. Door het allerlaatste, al was 't een wal van sneeuw, zou hij zich ook nogwel heenslaan...
En hij kwam er! Meer dan een sneeuwberg was het kapelletje ook van binnen niet, maar boven alle sneeuw uit, die de wind er had opgehoopt, stonden de Moeder Gods met het Kindje hem aan te kijken of ze hem wel hadden verwacht en even tevreden waren, dat hij eindelijk kwam, als hij zelf. Hij groef zich een gangetje door de sneeuw, voelde duidelijk de twee trapjes onder z'n voeten, en hief zich als zoo heel dikwijls reeds, op de armen tegen het altaar omhoog. Hij legde het groene struikje aan Maria's voeten, schikte het nog goed recht, prutste voorzichtig aan de zeven bloempjes en zei 't maar, dat 't hun zeven hartjes waren. Even keek hij nog, het leek wel 'n klein groen nestje, en toen kon hij zich niet meer opgeheschen houden tegen het altaarblok, z'n gestrekte arm zwikte ineen, en hij plofte neer op het altaartrapje. „Ik val," dacht hij, „maar

de sneeuw is zacht. Heerlijk om er in te rusten." En hij wentelde zich om, dat hij met den rug tegen het altaar zat. Toen warrelden er opeens geen sneeuwvlokken meer voor z'n oogen, maar niets meer dan madeliefjes, een wondere sneeuw van almaar kleine witgekraagde bloemetjes met gouden hartjes, zeven aan zeven telkens bijeen... Ze dekten hem warm toe, ze geurden zoet, er scheen licht van hen uit, de lentezon! En wel duizend vogels zongen...

Grootvader miste hem 't eerst, toen moeder het lampje had opgestoken en vader op z'n zondagsch, met een norsch gezicht om die vervloekte sneeuw, de deur uit was.
„Waar is Peterke toch?" vroeg grootvader.
Ze keken allemaal verwonderd op.
„Hij was in de schuur bij 't beestenvoer," zei het oudste zusje.
Moeder stond al op den dorpel, en riep: „Peterke, binnenkomen!"
Maar 't bleef stil.
„Hij komt aanstonds wel," stelde moeder zich zelve en de anderen gerust, „hij is misschien met de jongens gaan sleeën en sneeuwballen gooien."
En grootvader geloofde dat ook maar.
„Kerstavond," zei hij tegen de kinderen, die druk roesden met stoelen en banken, „kennen jullie geen liedje?" En hij begon zelf met z'n beverige, doffe stem het zijne:

„De herderkens lagen bij nachte,
Ze lagen bij nacht in het veld."

Moeder, die zat kousen te stoppen, stemde in, en de kinderen keken met groote gelukkige oogen, alsof de Hemel openging. Want 't was of het liedje alle vloeken en scheldwoorden van vader, alle zuchten van moeder en grootvader, wegjoeg uit de kamer met heel hun eigen rumoerige stoutigheid. Warmer en lichter werd het, en zelfs het kleine kindje schreide niet langer.
„Méér," dwongen ze, toen het liedje uit was.

Maar moeder en grootvader luisterden.
„Waar blijft die jongen toch?"
't Is zoo stil, dat ze allemaal den ketel met varkensvoer op het vuur hooren pruttelen, de klok hooren tikken. De wind buiten schijnt den adem in te houden, juist als zij. Moeder steekt de stallantaarn aan.
„'k Zal 'ns gaan kijken," zegt ze.
Ze hooren haar de trap opklimmen, boven over het slaapzoldertje loopen, dan weer beneden komen en over het erf gaan. Ze hooren één voor één de deur van koestal en schuur en varkenskot open-en-dicht knarsen, en dan haar voetstappen doffelen door de sneeuw, de groote poort uit. Als ze na 'n langen tijd, alléén, met de lantaarn in de hand terugkomt, zitten grootvader en de kinderen nog zooals ze zaten, bang te luisteren.
„Hij is nergens te vinden," zegt moeder met een schrille stem, en dan ineens zinkt ze op haar stoel bij de tafel neer, slaat de handen voor de oogen en begint klagelijk te schreien. „Was 't nog niet genoeg? Hij heeft zeker 'n ongeluk... nu nog buiten in al die sneeuw — zoo'n wijs en braaf manneke."
De zusjes dringen op haar aan, dan ook de kleintjes: ze grienen en krijten allemaal.
Maar op eenmaal staat grootvader recht. „Bidt liever," zegt hij plechtig. „Terwijl zal ik gaan zoeken." Hij neemt z'n langen stok met het herdersschopje uit den hoek, haalt den dikken mantel uit z'n bedstee, trekt de muts diep in de oogen, en komt de lantaarn van de tafel nemen.
„Waar zult ge heen?" schrikt moeder, die nu eerst ziet en begrijpt dat hij wil uitgaan. „'n Oude man, zooals gij... Moeten er nog meer verongelukken?"
„'k Zeg je, bid, moeder, en bedaar. Ik weet waarheen!"

In de herberg onder aan den heuvel zitten er drie te kaarten onder de blikken beugellamp, dicht naast de kachel. De waard staat achter het buffet met al het blinkend gerei, en moet telkens weer de leege glazen halen om ze vol te tappen onder de bierkraan. De tabakswalm drijft

in blauwe wolken langs het licht... De drie smakken de vette kaarten op tafel, en zitten in spanning gebogen, leven alleen op telkens als winst of verlies weer beslist is.
„Elk rondje het dubbele," zegt Peterke's vader, die alweer de kwartjes uit den pot schaart, en hij roept om jenever in plaats van dat kinderachtige bier. „We moeten weten dat het Kerstavond is." Hij voert het hooge woord en kijkt heelemaal niet norsch. Behagelijk rekt hij zich uit, den rug naar het vuur. Ze hebben het-rijk-alleen, met hun drieën, verwoede spelers, die aan elkaar gewaagd zijn: de eenige zoon van den secretaris, die heel z'n vaders zuinig vergaard erfgoed verbrast; de rijkgeworden fruit-koopman, die renteniert en alleen nog aan kaarten en drinken denkt; en Peterke's vader, die doet alsof hij een heer is en het geld maar voor 't weggooien heeft. Juist heeft deze de kaarten rondgedeeld en zitten de drie, bij de nieuwe troef hun kansen te berekenen, als er gestommel op de stoep komt, en de deur moeielijk wordt opengestooten.
't Gaat zoo ongewoon en zoo langzaam, dat de drie en de waard wel moeten kijken, met het voorgevoel dat er iets bijzonders gaat gebeuren.
Op den dorpel staat een man in wijden mantel, steunend op een langen herdersstaf, de stallantaarn in de andere hand, de pelsmuts diep in de oogen, het gezicht met den witten baard kijkt als verblind de lichte warme gelagkamer in...
„Sinterklaas," lacht de secretariszoon.
„Nee, nee, Sint Jozef," spot de fruitkoopman. „'t Is immers Kerstavond!"
Maar Peterke's vader staat haastig op, stoot een stoel opzij, dat hij kantelt.
„Wat moet dat beduiden, vader?" roept hij heesch van drift.
Doch de oude komt rustig nader, knikt aldoor met het hoofd, en zegt eindelijk nadrukkelijk en langzaam:
„Weet je waar je oudste kind is?"
„Peterke?"
„Ja juist, Peterke. Die komt niet thuis. Die moet ver-

dwaald zijn in de sneeuw en den avond." Hij ziet z'n zoon strak en diep aan, en deze hem juist zoo, verbijsterd...
„Ja," zegt Peterke's vader eindelijk, want hij weet dat allen naar hem kijken en wachten wat hij doen zal. Hij strijkt door z'n haren, en ziet de twee andere kaarters aan: „'t Is plezierig! Moet ik nu zoo'n vlegel gaan zoeken? en waar?"
„Je zult er op uit moeten," raadt de waard aan. „Je mag 't er zoo niet bij laten."
„'t Is me 't weer wel, om 'n kind alleen te laten loopen," misprijst de fruitkoopman, en hij gaart alreeds de kaarten bijeen om opnieuw te geven voor 't spel met twee in plaats van drie. De secretariszoon wipt z'n borrel leeg en gnuift: „Jij liever dan ik..." Geen van drieën denken ze er aan, dat ze wel konden aanbieden mee te gaan zoeken. Bij dat besef draait Peterke's vader hen woedend den rug toe, al durft hij hun het scheldwoord niet toesnauwen, dat hij op de lippen heeft. Wel tegen z'n vader gromt hij: „Waarom pasten jullie niet beter op hem?"
Weer ziet de oude hem doordringend aan, schudt het hoofd, maar zegt niets.
„Kom." Peterke's vader, nu met jas en hoed, grijpt hem de lantaarn uit de hand. „Waar kan hij naartoe zijn?"
Ze staan buiten op den weg. 't Sneeuwt niet meer en ook de storm is bedaard.
Doodstil is 't, en 't lijkt of al de wattige witheid naar alle kanten, ook het geluid van hun stemmen versmoort, zooals dat van hun voetstappen.
„We moeten in 't gehucht gaan vragen."
„Wel ja, natuurlijk, daar zit hij ergens bij 't wafelbakken. Waarom zooveel drukte om niks?"
„'k Mag 't lijden voor jou, Peter... je oudste zoon..."
„Da's zeker. De beste van den heelen troep."
Grootvader denkt: „'t Is het eerste waardeerend woord, dat ik hem in jaren over één van z'n gezin heb hooren zeggen."
„Je kent ze geen van allen," mompelt hij, „ze zijn bang van je, de moeder en de kinderen, hun leven schrompelt ineen van angst en armoe."

De zoon zwijgt. 't Is lang geleden dat de vader hem iets durfde verwijten.
En nu begrijpt hij zelf niet, waarom hij geen brutaal antwoord weet, zooals anders. Maar hij hoort den oude amechtig hijgen en steunen, en weer staat hij stil: „'t Is zwaar door de sneeuw, bergop."
De kou bijt vinnig; door het rosse waas van de lantaarn drijft hun adem als een wolk.
Ze zijn bij het eerste huisje van het gehucht, dat van den timmerman. Het licht valt goud door het ruitje over de sneeuw. Grootvader klopt met z'n herdersstaf op de deur...
„Ons Peterke niet gezien?" vraagt hij aan den opgeschoten jongen, die opendoet...
„Is die kwijt?" schrikt de jongen. „In zoo'n sneeuw!" En naar binnen roept hij: „Peterke van Bloemberg is kwijt!" En ze komen allemaal toeloopen. „Waar kan hij zijn?" De kleinste van de jongens weet: „Hij gaat altijd met de koeien naar 't kapelletje boven."
„Koeien?" gromt de timmerman. „Die staan op stal, en kinderen moesten al lang in bed liggen. Ik ga mee zoeken." Hij heeft ook een stallantaarn opgestoken en sukkelt op z'n holsblokken zoo gróót als kleine scheepjes, mee den berg op. In het volgend huisje woont de oude jongedochter Truuke Arnolds, die op hun kloppen achter de deur roept: „Wie is daar?" Eerst als ze timmermans stem herkent, doet ze open...
„'t Lijken wel de Drie Koningen," zegt ze, de handen ineen slaande. En Peterke's vader, die zich achteraf houdt, denkt: „Ze ziet mij voor den zwarten aan." Neen, ze heeft Peterke vandaag niet gezien. En anders zoo dikwijls. Altijd als ze voer gaat halen voor de koe... boven bij 't kapelletje... „'n Kind kwijt in den Kerstnacht!" jammert ze, of 't nu eerst tot haar doordringt. „Maar 'k ga mee zoeken! Ik zal overal wel loopen vragen... Zoo'n braaf stil manneke, zoo wijs al. Die drijft u over drie jaren 't heele labeur."
Ze heeft ook een lantaarn en loopt naast Peterke's vader, die bij al haar praten maar onverstaanbaar tusschen de

tanden gromt. Wat moet 't met al die menschen, die hem één voor één zoo verbaasd aankijken, dat hij, hij! hun vragen komt naar z'n kind! Nu weer, hier bij de poort van De Kamp, de vader en de drie groote lummels, allemaal 't oog op hém... Wat denken ze dan wel? Zoo ontaard zou hij zijn, dat hij niet zelf z'n kind gaat zoeken door nacht en ontij...? Goed, goed, alle vier de Kampen willen mee. 't Wordt een processie van lantaarns tegen den berg op.
„We moeten ons haasten," zegt de timmerman. „'t Vriest hard — en als hij ergens onder de sneeuw ligt..."
„Hij zal toch niet onder de sneeuw liggen!" schrikt Peterke's vader, en bij z'n ongewone schrille stem, kijken ze weer allemaal naar hém. Alsof *hij* niet bang kan zijn om z'n kind! Wat meenen ze toch wel...?
„Zeker onder de sneeuw," knikt het wijze, alwetende Truuke beslist. „Was hij ergens in een huis, dan hadden ze hem allang naar moeder gejaagd."
Ze zijn boven, vlak bij Bloemberg. Peterke's moeder komt uit de poort op hen toegeloopen, de handen wringend. „Hij is er nòg niet... hij is nergens."
„Kom," gebiedt de timmerman. „De Kampen de Kloof in. Truuke en ik verder de huizen en de helling af... Grootvader naar huis."
„*Ik* zal naar de kapel gaan!" overstemt hem Peterke's vader, en allen verstommen. Hij balt de vuist in z'n jaszak, terwijl hij al op weg is. De lantaarn schudt in z'n driftige hand... „Alsof hij niet den heelen nacht zou doorloopen om z'n kind terug te vinden! 'n Hart heeft hij, zoo goed als allemaal... *Zijn* kind doodvriezen? Z'n lief Peterke... 't eerste! en hoe trotsch hij op hem was! zijn zoon!..." De tranen springen hem uit de oogen, terwijl hij voortstapt, almaar omsponnen door den rossen lichtkring van de lantaarn...
„Ze hebben gelijk, hij is tóch 'n slechte vader... als hij denkt aan vroeger, toen hij met zoo'n kind kon spelen, en 't in z'n bedje leggen, en 't meenam... Peterke? Maar hij weet bijna niet meer hoe die er uitziet, zoo stilletjes en schuw glist die altijd weg zoogauw hij binnenkomt, alsof hij bang voor hem is...

Bang voor slagen en vloeken. Want anders kent zoo'n kind niets meer van hem, dat begrijpt hij nu zelf maar al te goed. Allemaal door dat kaarten en dat drinken? Zeker, hij doet het om de miserie te vergeten... Maar die miserie? Vroeger ging het toch beter, hadden ze een paard en schapen. Alle boeren gaat het goed — alleen hém... Eigen schuld?"

Nu en dan heft hij de lantaarn, om het veld te overzien, of bukt hij zich onder struik of heg, waar de sneeuw zich heeft opgehoopt, tast met z'n schoenpunt... „Had hij ooit kunnen denken, nogeens zoo naar z'n kind te moeten zoeken... Op Kerstavond!"

En dan weer plotseling schokt de schrik in hem op, zou hij 't uitschreeuwen in de stilte — — „Peterke, Peterke toch!"

Maar stram stapt hij verder, plichtmatig, recht op het kapelletje toe. Hij ziet de drie linden reeds met hun takkenwirwar schemeren tegen de lucht, merkt nu eerst hoe helder die weer is en vol sterren. 't Vriest bijtend en fel. „Arm, arm kind, in zoo'n kou."

De sneeuw ligt hier hoog, maar 't lijkt dat iemand vóór hem over dit pad is gegaan, er is een gleuf opengewoeld, waar hij zijn voeten gemakkelijk kan verzetten, en die hem recht het kapelletje binnenvoert... Hij staat daar op den dorpel, eensklaps in een schok stokstijf... dáár? tóch?... Hij hoeft de lantaarn nieteens op te heffen: in den eigen lichtkring waarin hij zelf staat, leunt daar klein en donker tegen het altaar... Peterke, half oversneeuwd, met de handen gevouwen over z'n kieltje, waaronder z'n klompen bulten. „Slaapt hij?... of..."

Hij durft niet verder denken. Hij durft evenmin naderen en hem betasten... „Als hij 'ns niet sliep, maar..."

't Koud zweet breekt hem uit, klappertandend staat hij, zou willen roepen en kan niet.

Is 't een kwade droom? Z'n kind, het zijne... „O God, neen, laat hem leven, straf me niet. Aan z'n moeder wil ik hem terugbrengen... hem en me zelf, m'n hart, m'n herleefd hart... Moeder Maria en Jesus... Kerstkind voor ons geboren... ook voor mij, alles verzoenend..."

Hij schreit en snikt het uit, zet z'n lantaarn neer, kruipt op de knieën al dichter en dichter bij, buigt het gezicht over dat van Peterke, raakt met z'n lippen het gladde blanke voorhoofd, en, Gods barmhartigheid, ja... hij leeft! warm is z'n gezichtje, heel zacht gaat de adem, en de wimpers beven even. Maar hij blijft slapen.
En voorzichtig, teeder en zorgzaam als een moeder, neemt hij z'n kind op in z'n armen, om het te warmen aan z'n hart, met z'n streelenden adem. Hij voelt hoe nat doorweekt het dunne kieltje is, en wikkelt hem in z'n jas, dat alleen mond en oogen bloot blijven. Dan draagt hij hem in z'n armen naar huis, en vergeet de lantaarn, die aan den voet van het altaar z'n klaarte uitschijnt door het kapelletje, dat midden in de blanke velden een wondere witte grot lijkt, waar Maria en het Kindje, goud overstraald, over het struikje met de zeven madeliefjes heen, den vader met z'n kind nakijken, dien het licht der Kerstnachtsterren den weg wijst naar huis.

DE ZUSTERS

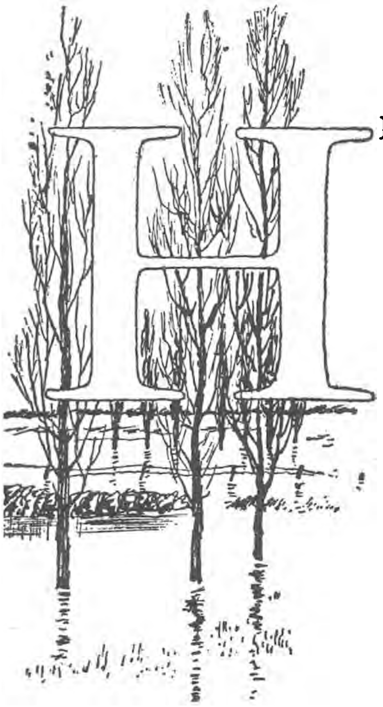

HET AVONDROOD GLOORde door de boomgaardhagen en tusschen de kromme stammen der zomersche appelaars. Telkens als Anne-Marie weer een arm vol waschgoed van de lijnen tusschen boom en boom had bijeengegaard en er mee neerboog over den korf, scheen de gloed neer te vloeien van haar handen over het stralend blanke linnen. Maar ze verlustigde zich alleen in den geur van gras en zon, die haar droge wasch had doortrokken, en berekende, hoe er nog precies tijd genoeg zou zijn om ze vóór het avondeten op te rekken en in te sprenkelen... als Lucia tenminste eindelijk zou thuiskomen.

De gedachte aan haar zusters lang uitblijven ontstemde haar en gemelijk bezon ze, dat die boodschap naar den winkel eigenlijk heelemaal onnoodig was geweest, zooals gister en eergister en verleden week ook al. „Vier keer loopen in plaats van alles ineens? Er steekt wat achter!"

Met dat plotse inzicht sprong de bangheid, die sedert hun

moeders dood, altijd onbestemd en steeds weer weggeduwd, in haar geleefd had, kwaadwillig op en beet zich grimmig vast in haar binnenste. „'t Eind is natuurlijk, dat ik hier voor alles alleen blijf zitten."

Kwam het, omdat ze tegelijk die voetstappen hoorde op het heggepad, dat tusschen hun boomgaard en dien van Gosewijn Donkers, uit de korenvelden leidde naar den grintweg, langs hun huisje en Donkers hoeve?

Stemmen ook, die van een man en een meisje... de lach van Lucia. Daar was 't! Wie ging er naast haar op het smalle wegje? Anne-Marie sloop achter den naasten boom en gluurde met half dichtgenepen oogen tegen den lichtwemel in. Maar meer dan de stappen en stemmen, het ritselen langs de hegbladertjes en de voorbijglijdende schaduwen kon ze niet onderscheiden.

„Toch is 't Gosewijn!" beet de angst feller en dieper. En met een ruwen ruk nam ze de volgetaste mand tegen haar heup om naar voren te haasten. Maar toen ze haar last neerdofte op de ronde keien van den spronk, waar de avondschemer zich reeds duisterder samentrok onder het laag en zwaar overhangend stroodak, bedwong ze zich toch. 't Lage deurtje in den poortvleugel zat stevig dicht, en de ijzeren klink werd voor haar oogen als een groote, nijdig afwerende sluitboom, die haar tegenhield. „Doe 't niet. Wees er te trotsch voor. Ook zonder op den weg te kijken, zul je 't gauw genoeg weten."

En stram den nek, de lippen stijf opeen, ging ze met haar korf de woonkeuken in, trok de tafel onder de hanglamp weg en begon aan het waschgoed. Maar ontrust bleven haar gedachten dooreen-warrelen. Ze was twaalf jaar ouder en had de zorg over dat kind. Want al werd Lucia drie en twintig met de najaarskermis, 'n kind bleef ze, onnoozel genoeg om er in te loopen. Gosewijn? Hoe lang was 't geleden, dat zij, Anne-Marie, voor zich zelf had uitgemaakt, dat hij de eenige was dien ze haar liefde en leven zou willen geven? Twintig was ze toen en hij vier jaar ouder, 'n stille werkzame jongen, die voor z'n eenig plezier over de heuvels en door de beemden ging zwerven, of

liep te visschen langs de Maas. Maar ze was toen reeds te trotsch en te verstandig geweest om hem ook maar 't minste aan te moedigen, al poogde hij wel haar te naderen. Ze besefte te goed, dat zij geen partuur voor hem was, en ze dankte er voor zich altijd de mindere te moeten voelen in dat rijke huis, een die vandaag of morgen 'r lage komaf toch voor de voeten kreeg geworpen.

Want die van Donkers hadden twee paarden en acht koeien, groote weiden en bunders bouwland; en alleen door veel zwoegen en zweeten in hun dienst had haar vader hun dit leemen boerderijtje hier, dat haar en Lucia's erfgoed werd, tegen afbetaling kunnen afkoopen.

In de dagen, dat zij twintig en Gosewijn vier en twintig was, toen ze schuw en blozend langs elkaar gingen, was hier in huis het uitpijnen en hongerlijden, om het koopgeld bijeen te schrapen, nog volop aan den gang. En ze had zich liever het hart uitgerukt, dan den eenigen zoon van die rijke buren te toonen, hoe graag ze hem zag en hoe zijn schuchter toenaderen haar tòch deed hopen, al trok zij zich steeds stugger van hem terug. Ze had zich vast voorgenomen: „Alleen als hij me ten slotte bidden en smeeken zal, en me zegt zonder mij niet meer te kunnen leven, geef 'k toe." Maar zoover kwam 't nooit! De jaren gingen om, en hij die zoolang 'n eenzelvig droomer was geweest, leek tot een ander leven ontwaakt. De herberg van Gevers in den kerkhoek werd z'n tweede tehuis, en hij kreeg een ganschen aanhang uit het dorp en den omtrek, lanterfanters en niksnutters, die teerden op z'n zak, z'n dorpel platliepen en hem mee op sjouw namen per fiets of sjees, de festivals en kermissen af. Geen enkele van z'n nieuwe vrinden, die ze zag komen en gaan langs de wegen, vond genade in Anne-Marie's oogen. Alles van z'n doen en laten ergerde haar, en ze noemde zich zelve gelukkig, dat ze zoo wijs was geweest. Alles in stilzwijgen. Want intusschen was ook heel háár aard veranderd. Norsch en hard werd ze, zij die vroeger bijna goedhartig was geweest. Almaar werken en werken wilde ze, om zich zelf te vergeten. Geen huis in Dreve zoo blinkend proper als 't hunne,

dat, dank haar overleg en haar nooit rustende handen, spoedig voluit hun eigendom werd.
Vader stierf. Moeder werd ziekelijk. Lucia leerde 't naaien. Zij, Anne-Marie, dreef en bestierde alles met vastberaden inzicht. Zes jaren lang zorgde ze voor de zieke, plichtmatig; ze stelde de goedige Lucia de wet in 't kleine en groote, en besloot op 't onverwachts dat ze nu wel volleerd zou zijn en naar werk moest uitzien. 't Kind kreeg waarlijk 'n paar naaihuizen en wat verstelgoed. Maar het bracht nauwelijks genoeg op om 't geld van de naaimachine af te betalen, dat zij van 'r spaarpenningen had voorgeschoten. En toen moeder stierf, had zij gezegd: „Blijf voortaan maar heelemaal thuis. Er is werk genoeg voor twee. We zullen wat land er bij pachten, 'n moestuin aanleggen, en met de groenten naar de markt gaan elke week, tot we 'n koe kunnen koopen."
Binnen zes jaar was er de koe! Nu waren ze aan 't sparen en garen voor de tweede. Lucia altijd vroolijk of alle werk 'n grap was, zij-zelf somber, stug en halsstarrig, dat wist ze. Alleen de onverwachte dood van den ouden Donkers, 'n jaar geleden, had weer beroering in haar leven gebracht, want Gosewijn zelf was haar tweeën komen vragen om de burendiensten en had hier in hun keuken zóó vertrouwelijk en rustig over z'n vader en hun thuis zitten praten, alsof hij daar goeddoen van had. Aanstonds was het toen in haar gedachten opgeklaard: „Hij is toch zoo kwaad niet! En misschien, nu hij alleen overblijft in z'n huis en niemand meer verantwoording hoeft te geven, zal hij tot z'n liefde van vroeger terugkeeren."
Lucia en zij waren drie dagen lang het huis van Donkers in- en uitgegaan en hadden voor den doode, het bidden en de begrafenis gezorgd, zooals goede buren betaamt. En aldoor had Gosewijn hun bijzijn gezocht. Ook nadat alles was afgeloopen, bleef hij komen, die avonden van verleden winter als Lucia zat te naaien onder de lamp en zij zelf naast het driepootig potkacheltje spon op moeders oud wieltje. Telkens gaf het haar een schok, wanneer ze zijn gestommel hoorde bij de poort en op den spronk. Ze boog

zich over den draad, die tusschen haar vingers gleed, om den blos te verbergen, dien ze alaan koortsig warm over haar gezicht voelde gloeien, als hij daar, gemoedelijk met z'n pijp, te keuvelen zat over het weer en het dorpsnieuws en altijd opnieuw, moeilijk en stooterig, over dat leege huis bij hem en z'n eenzaam doelloos leven. Dan was zij bijna dankbaar als Lucia lachte: „Maar ge hebt toch kippen en koeien, varkens en schapen genoeg, Nelia de meid en Jan en Joep de knechten. En zooveel vrienden, als ge zelf wilt."

Lucia's onbevangen en onverstoorde vroolijkheid, die haar anders dikwijls hinderde, redde haar uit een schroom en verwarring, verergerd door haar schaamte er om. Ze trachtte mee te lachen en zag wel hoe beduusd Gosewijn naar Lucia keek, hoorde hem mompelen met minachting: „Vrinden?" en ze meende dat hij, in z'n vroegere schuchterheid terug, haar zelfs niet dorst aanzien. Uur na uur lag ze wakker na zoo'n avond, overleggend dat het nog niet te laat was, dat zeker nu eerst de tijd kwam voor haar en hem, dat ze hem wel uit de herberg zou weghouden, en hoe ze nu zelf bijna twee koeien hadden, welstand en aanzien, en zij zeker ook verstand en eigenwaarde genoeg om zich niet meer zijn mindere te voelen.

Maar toen ze zoover was met haar gedachten en besluiten, kwam Gosewijn niet meer terug. 't Was voorjaar geworden, de dagen lengden, en ze zei tot zich zelve: „Bij licht schaamt hij zich, ons huis binnen te komen." Ze noemde z'n naam niet meer. Kneep de lippen nog stroever opeen. Een diepe rimpel groefde zich in haar voorhoofd, en haar oogen stonden dof en star. Lucia keek haar soms vragend en treurig aan, als ze den heelen dag weer zoo zwijgend doorjachtte met het werk, zonder opzien of verademen, en zuchtte dan wel: „Hadden we die tweede koe alvast," alsof ze meende dat er anders niets ter wereld voor haar zusters hart bestond dan die gedroomde koeien. Maar de jongste werkte al even ijverig, werd al even stil, heel het voorjaar door. Tot 'n paar weken geleden dat geloop heen en terug naar het dorp was begonnen, het lang wegblijven,

die verzonnen boodschappen, — Anne-Marie rukte en trok zoo hardhandig aan de halfsleetsche sloopen dat ze scheurden. Er woelde wrok en pijn in haar hart. En ze wist zelf niet: was 't om Lucia? de eenige en alles wat ze nog op aarde had, het kind dat ze mee grootgebracht en bemoederd had z'n leven lang en met wier leven het hare allengs steeds vaster vergroeid was.
Neen, neen... ze kon haar niet missen, in geen geval. En zeker niet voor dien Gosewijn, die haar leven al genoeg had bedorven. Wat?... Plotseling drong 't weer in haar, vinniger bijtend. Ze had hen samen gehoord achter de heg. Hij 'n veertiger, die als 'n kwajongen daar gekte. Ze moest het kind waarschuwen. Jaloezie en haat voor hem? Angst om 'r zuster kwijt te raken? En was 't ook dit alles samen, haar heilige plicht was er ook, te waken over de jongste!
„Eindelijk!" bestrafte ze, toen Lucia daar met 'n plezierig goeden-avond binnenkwam, en met stekend fellen blik zag ze haar doordringend aan.
In de oogen van de jongste waasde verlegenheid. Maar als onverstoord stapte ze op de eikenkast toe om de koffietrommel. Terwijl de meegebrachte boonen uit den grijzen buil er in stroelden, kwam Anne-Marie's schrille vraag:
„Wie had je bij je daareven?"
„Ik?" ontstelde het meisje zonder haar schrik en den gloeienden blos, die haar naar het voorhoofd sloeg, te kunnen verbergen. Haar hart was ruim geweest, toen ze binnenkwam, en als doorzongen van het nieuwe geluk, dat haar reeds dagenlang liet voortzweven in een glanzige vergetelheid. Nu stootte de achterdochtige bitse vraag haar ruw terug in de werkelijkheid:
Gosewijn Donkers had haar ten huwelijk gevraagd, en ze had „ja" gezegd, omdat ze niet anders kón. Ze hielden van elkaar. Veilig en gelukkig voelde zij zich bij hem, en hij sterk en levenslustig bij haar, zooals hij zei. 't Was alles zoo vanzelf gekomen, en verwonderd waren ze niets, alleen maar gelukkig. Maar de harde zwarte werkelijkheid was, dat ze 't nu aan die strenge, norsche Anne-Marie moest zeggen en dat nooit zou durven.

„Zeg op!" gebood de harde stem.
„Och!" Lucia haalde onthutst de schouders op. „Zoo maar."
„Lieg me niks voor, asjeblieft," hitste Anne-Marie, „'k weet en zie toch alles, dat heb 'k je al 'ns eerder gezegd."
„Ja," knikte Lucia, „je mag 't ook wel weten. 't Is er toch door!"
„Wat?" schreeuwde de oudste uit. 't Duizelde haar voor de oogen alsof ze ging neerslaan.
„Gosewijn"... wilde Lucia beginnen. Maar de andere sprong op haar toe, zóó doodsbleek en met zóó wilde oogen, dat ze terugdeinsde en achter de tafel liep, in bang verweer de handen op. Die schrik bracht Anne-Marie weer tot bezinning. Neen, ze zou wel oppassen het eigenlijke niet te verraden! Alles gooien op Gosewijn.
„Hij deugt niet!" stootte ze uit.
„Da's gelogen!" stelde Lucia zich plotseling te weer. „'t Is de braafste, beste man."
„Wat weet jij van mannen? Heb ik je ooit iets voorgelogen? Hij deugt niet... 't Is zoo."
„Waarom liet je hem van 't winter dan zoo graag hier in huis komen?" Lucia stond slagvaardig. En toen Anne-Marie dien helderen blik zoo vorschend en diep in den haren voelde dringen bij de straffe vraag, moest ze zich bedwingen om niet ontdaan achteruit te wijken. Had de jongste haar doorzien? Verliefdheid geeft scherpe oogen! Maar wacht even, zoo'n kind, dat heelemaal van haar had afgehangen, dat haar dank en eerbied verschuldigd was. Trotsch stramde ze nek en rug, en beet haar toe:
„Als 'k hem in ons huis liet, was 't uit meelij en naastenliefde. Je ziet, wat hij waard is, als hij tot loon m'n zuster 't hoofd op hol brengt. Want al praat hij misschien nog zoo mooi, denk niet dat hij er iets van meent of je ooit zal trouwen. Zoo een als hij houdt er tien meisjes tegelijk op na, en neemt z'n plezier waar hij 't vindt. Je bent gewaarschuwd. En daarmee uit!" Haar gezicht versteende.
Ze begon de rollen ingevocht strijkgoed van de tafel weer in te laden, met den rug naar Lucia toe, nam de mand op

en ging de keuken uit, het smalle krakend trapje op. Lucia staarde naar de dichtgesmakte deur, dan naar de driepootige potkachel. Door de open onderschuif gloeide een vakje rood licht over de roode plavuizen.
De waterketel begon juist z'n hoog zing-deuntje. 't Was alles onveranderd en levenslang gekend, maar 't werd Lucia plotseling zoo bang om 't hart, alsof de lage balken-zoldering, de wit gekalkte muren van het nauwe halfduistere vertrek haar op het hoofd gingen storten. Floersen gleden vervreemdend over de dingen om haar heen, en ze drong als om hulp en uitkomst het hoofd tegen het eenig venstertje, dat haar, zonder dat ze 't wist, had aangelokt met dien schijn van het stervend daglicht door het gordijntje.
Toen vloeiden haar oogen over en een hongerend verlangen groef zich in haar hart: „Was ik maar bij hem!" alsof ze nu eerst de leegte en liefdeloosheid van het leven bij Anne-Marie inzag, en haar eigen naar warmte en innigheid hunkerenden aard. Och, te schuilen aan z'n hart, zijn groot goed hart, dat ze begreep en dat ze beheerschen zou met een lach — „de mijne, hij!" — Opgericht stond ze. Droomig voelde ze de weldoende warmte van het nieuwe geluk weer in haar opleven en 't werd tot een duizel van verteedering, weer de glanzige vergetelheid. „Als hij nu buiten was? Als zij nu naar buiten ging? Als ze samen, handen ineen, heel zacht en stil over den weg konden loopen en opzien naar de sterren die één voor één nu aan den hemel kwamen? Had hij niet gezegd, iederen avond wel te moeten dwalen langs hun huis, of hij soms een schim of schaduw van haar zou zien bewegen. Hij niet deugen, die haar aanhing als een kind? die almaar poogde al z'n gedachten, heel z'n verleden en z'n heden aan haar over te geven...
Ze stond voor de keukendeur. Schuw luisterend lichtte ze héél voorzichtig de klink op, gleed, schichtiger nog, den spronk over, op de poort aan, dicht langs huis en haag den weg op, en zag Gosewijn opstaan van de bank naast z'n inrij, kalm z'n pijp uitkloppen en dan haastig haar tegemoet komen. „Kind," groette hij verwonderd en gelukkig. „Kom je óók

buiten? Maar als hij haar oogen groot-open en strak uit de bleeke betrokkenheid van haar gezicht zoekend in de zijne voelde staren, greep hij haar handen en vroeg bezorgd: „Is er iets?"

„Ze heeft gezegd, dat je niet deugt," onberaden stootte Lucia van het hart wat er 't zwaarste woog.

„Wie?" vroeg hij met z'n lossen zwaren lach. Maar tegelijk vond hij 't zelf reeds: „Je zuster natuurlijk! Ja..." even rimpelde z'n voorhoofd, „wat zal ik je zeggen? Ze heeft haar tijd voorbij laten gaan. Natuurlijk jaloezie. Geloof je er iets van? 'k Heb je toch alles opgebiecht. Niet deugen?" Hij zocht zelf weer naar z'n oude zonden. „Dat heb 'k je al 'ns gezegd. Er is 'n tijd in m'n leven geweest, dat 'k verstrooiing moest zoeken. En dat was háár schuld!" beleed hij plotseling het eenig verzwegene. „Misschien heeft ze nu spijt," lachte hij weer. „Maar, we storen er ons niet aan, hè kind? Of wel?" verbangde z'n stem, toen hij tranen zag wazen voor haar oogen. Nog altijd had hij haar handen in z'n warmen greep. Ze waren heel alleen op den schemerigen weg. Links van hen de groote hoeve en het leemen huis, de boomgaarden in hun hagen; rechts — achter warrig struweel van els en bramen, waaruit de knoestige kromme wilgen opstronkten, — strekten zich de Maasbeemden uit met hun schimmige peppels, de vallei die aan de eene zijde bewald is door de boschheuvels en naar dezen kant wijd-uit verloopt naar de rondende kimmen. De popels lispelden ver. 'n Paar late musschen waren nog wakker in de haag, sjilpten schel en fladderden vechtend op. Dan werd 't weer stil.

Gosewijn had haar dichter aan zich getrokken, en ze borg zich in z'n arm, het hoofd tegen z'n schouder. „Zou ik niet in je vertrouwen?" prevelde ze. Tegelijk week ze met een schok terug, rukte 'r handen los. Had hun bovenvenstertje niet gekraakt? Er verzwierf een gerucht.

„Maar wat nu?" mompelde Gosewijn, verschrikt door haar weghuiveren.

„'k Voel, dat ze ons begluurt. En 'k durf niet meer naar binnen dadelijk. 'k Ben zoo bang van haar."

„Hoor 'ns," stilde z'n vaste mannenstem haar. „Als ze je ook maar 'n stroobreed in den weg legt, kom je hier terug. 'k Zal wachten. En als 't niet meer gaat thuis, dan breng ik je bij moeders zuster op den berg. En we trouwen van daar uit — binnen zes weken."
„Binnen zes weken?" ontstelde ze.
„Meen je dan, dat ik zes jaar zou willen wachten? Zes maanden op 't allerlangst. En als zij-daar begint...!"
„'k Zal me heel stil houden," beloofde Lucia. „Och arm..."
„Ja," overdacht hij weer, ook meewarig nu: „Zoo is 't leven. Geluk moeten anderen soms voor ons betalen met hartzeer en tranen." Z'n handen hielden de hare gevangen, maar met een ruk hief zij ze aan haar lippen, en na haar schuchteren kus op z'n harde knokkels, liep ze ijlings weg, als een opgejaagde vogel op hun poort aan.

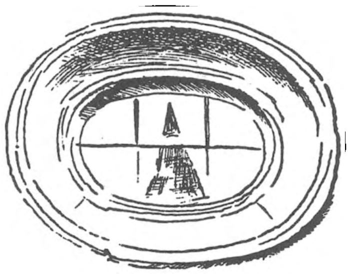

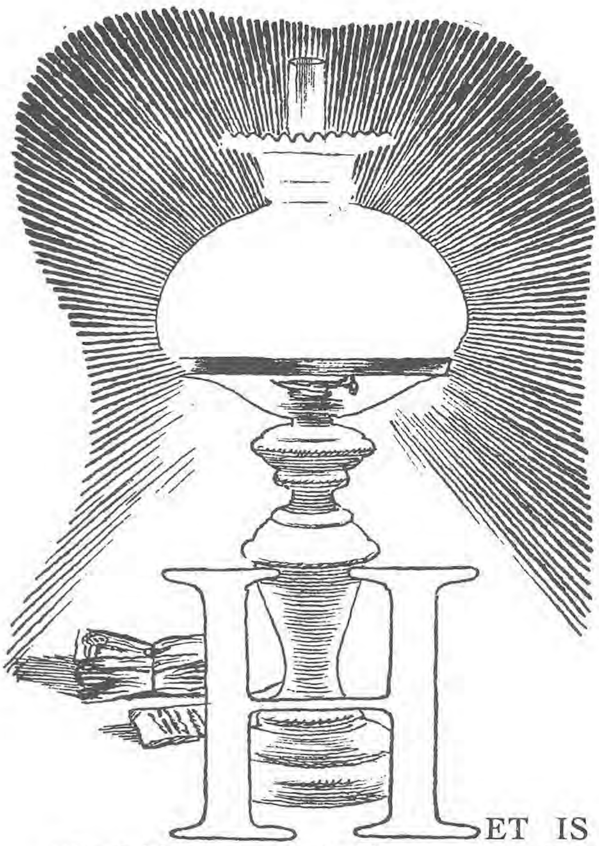

HET IS EERLIJK EN uitgeteld precies de helft van wat alles samen waard is, mijnheer pastoor," zei Anne-Marie, den bundel bankbiljetten met een bruusk gebaar van haar bruine knokige werkhand op de tafel duwend.

„En ge wilt dus, dat ik haar die geven zal uit uw naam?" vroeg de pastoor, nog niet over z'n verbazing heen.

„Zeg dat 't haar ouderlijk part is. Zonder mijn naam te noemen."

Tusschen hen op het rood en zwart wollen tafelkleed stond de wit-porseleinen petrollamp; in haar goudig schijnsel waren hun gezichten naar elkaar toegewend. Breed en rustig in zijn leeren armstoel keek de pastoor haar over z'n bril met z'n donkere flikkeroogen vorschend aan, en schudde bedenkelijk het hoofd.

„Anne-Marie, wat hebt ge toch verzonnen?"
„Och," stootte ze schamper uit, maar zenuwachtig vertrok haar vermagerd gezicht. „Eerlijkheid gaat bovenal!"
„En liefde," vulde de pastoor veelbeduidend aan, en z'n stompe blanke vingers speelden achteloos met den zilveren horlogeketting op z'n toog.
Recht en vast bleef ze hem aanzien. „Mijnheer pastoor," begon ze dan nadrukkelijk, „ik kon vooruit weten, dat ge probeeren zoudt 't bij te leggen. Maar doe geen moeite! Nu 'k overtuigd ben aan al m'n verplichtingen voldaan te hebben, bestaat ze verder niet meer voor me."
„Kind," wilde de diepe, wat onvaste stem vergoelijken, „waarlijk, ik begrijp niet..." Bij haar boos-opvlammenden blik brak hij af, toegevend met een handwenk: „Nou ja, 't had anders moeten gaan. Ze had 't huis niet mogen uitloopen. Bij u uit had ze moeten trouwen. Ordentelijk alles met 'r oudere zuster overleggen."
„Had, had," smaalde de bezoekster. „Gedane zaken nemen geen keer."
„Wat hààr betreft," greep de pastoor toe, „ze is altijd bereid 't met u goed te maken. Eergisteren bij 't aanteekenen zei ze dat uit eigen beweging. En ik beloofde..."
„Ze is dood voor me," sneed Anne-Marie hem het woord af. Met een schouderschok richtte ze zich nog stijver recht op den stoel. De loshangende zwart-cachemiren omslagdoek plooide achter haar hoekig smal bovenlijf; de handen lagen nu stijf opeen op den strakken rok. Overtuigd van haar gelijk bleef ze den pastoor zoo star uitdagend aanzien, dat hij verwarde in z'n pleit. Zorg schaduwde over z'n moederlijk-goedig grof gezicht. „Hoofdzondige haat," waarschuwde hij.
„Zij dood voor mij, en ik dood voor haar," herhaalde Anne-Marie hardnekkig. „Dood. Dat is geen haat. Er is niks. Of ze nooit bestaan heeft." Stooterig en hard kwamen de woorden. Ze bewoog niet uit haar strakke rechtheid. Kalm en koel keek ze den geestelijke aan, die aldoor meewarig afkeurend het hoofd schudde, vergeefs zoekend naar het rechte woord op de rechte plaats, dat hij

bij ieder ander immertoe zoo welvoldaan wist te vinden.
„Tegen koppigheid is geen redeneeren."
Anne-Marie deed of ze het gemompel niet verstond. Ze schoof vooruit, alsof ze ging opstaan en nu heelemaal op den stoelrand, stootte ze den bundel groen en grijze bankbiljetten verder de tafel op.
„Wees zoo goed die na te tellen, mijnheer pastoor, en haar 't bewijs te laten teekenen, dat er tusschen ligt. Dat kom 'k later wel 'ns halen hier."
Overheerscht door haar onverzettelijkheid begon de pastoor het papierengeld uiteen te bladeren. „Honderd, tweehonderd, tweehonderd zestig, vijfentachtig, drie honderd." Haar scherpe blik telde mee.
„Vijftienhonderd vijfenzeventig," samen noemden ze tegelijk de slotsom.
„'n Heel bedrag," overdacht de pastoor, haar vragend aanziende. Op zijn lippen lag: „Hoe haalde je 't bijeen?" op de hare, wrang en stug: „Dat zijn mijn zaken." Maar 't bleef een netelig zwijgen.
„De helft van ons ouders versterf," verklaarde Anne-Marie trotsch terwijl ze opstond. Ze zette aanstonds, met beide handen aan de leuning, den stoel van het rood en grijs gestreepte karpet achteruit op z'n plaats tegen het lichte behang.
„En dus..." wilde de pastoor nog een poging wagen.
„M'n naam hoeft niet genoemd," gebood zij ruw. En de pastoor moest wel opstaan. Hij hield haar de kamerdeur half open om het lamplicht in de nog donkere gang te laten vallen. „'k Vind 't wel," voorkwam ze zijn verder uitgeleide. „'n Goeden nacht, mijnheer pastoor, en wel bedankt," bedacht ze zich, opeens weer wellevend.
Schielijk was ze dan de voordeur uit en over het klinkerpad, buiten het tuinhek.
In den vroegen September-avond schenen reeds sterren en door de schaduw van de kerk was 't donker in den engen doorgang tusschen het oude brikken muurtje van den pastorietuin en dat van het kerkhof. Haar gehaaste stappen klonken hard op, en eerst bekwam ze tot overdenken, toen

ze, ook tusschen de schemerige huizen en hoeven van den Kerkhoek uit, op den eigen grintweg liep.
„Tevreden mag 'k zijn."
In eindeloos gerekte watten wolkstrepen dreef uit de Maasweien de nevel dwars over en door het kreupelhout en langs de wilgetronken van den berm, door de hagen rechts de boomgaarden in.
Moest ze van afstand tot afstand door zoo'n melkwitte zweefwolk heen, dan neep ze weerzinnig mond en oogen dicht. Toch prikkelde de vochte, dorre reuk van dien herfstmist scherp haar keel en rillig trok ze den dunnen doek dichter om haar schouders en armen.
Maar dit achtte ze nauwelijks. Ze dacht maar aldoor, hoe opgelucht ze zich voelde, alsof nu voorgoed die druk weggenomen was van haar hart, die er zwaar en bijna verstikkend woog, sinds den Juli-avond dat Lucia bij haar verwijten, schreiend het huis was uitgeloopen om niet meer terug te komen. Twee maanden was dat nu geleden. In de koorts van 'r booze opgewondenheid, had ze toen dadelijk het besluit genomen, dat in de starre kalmte later een dwang werd, een noodzaak voor haar eer en eigenwaarde: Geen penning of geen dakpan wilde ze meer dan haar rechtmatig toekwam! Ze zou haar de andere helft van hun ouders versterf overdoen, en dan gedaan er mee!
Dag na dag sindsdien was ze aan 't schatten en rekenen geweest, vergeelde koopbrieven en kwitanties uit 'r vaders kleerkist diepend, en tot een halven cent nauwkeurig alles optellend — kosten, winsten en waarden. — Eerst toen ze nauwgezet wist dat het vijftienhonderd vijf en zeventig bedroeg, wat ze zou afstaan, begon het nieuwe overleg: Hoe dat baar geld bijeen te krijgen?
„'t Huis verkoopen en wegtrekken van den Beemdweg, waar zeker niets dan ergernis voor haar overbleef?" Dáárover hoefde ze zelfs niet na te denken. „Nooit 't huis uit," dat stond vast en voorop. Al leek 't haar in de lengende avonden nu ook al leeg en somber als een graf, 't zou wennen. Verhuizen om zich niet te ergeren? Kom, daar kwam ze ook overheen. Afstompen moest maar die wrok.

'r Verder leven laten bederven er door? Die twee? 't Moest zijn of ze nooit hadden bestaan. En dat kon en kwam, als ze 't allerlaatste wat haar aan Lucia herinnerde van zich afdrong. Ze had Nelia van Donkers toegeroepen met een kruiwagen op den spronk te komen, en duwde daar alle kleeren en spullen op, die de andere toebehoorden. „Zorg er maar verder voor," grimde ze, toen de oude dienstmeid praten en vragen wilde. „'t Kan me niet schelen," en ze was alweer binnen met de deuren dicht. Verder kon alles blijven. De naaimachine, die haar voor de helft toekwam, zou ze verkoopen, en het geld bij de driehonderd voegen, die uitstonden voor de tweede koe. Twee honderd had ze op 'r eigen spaarboekje. Dan die overige duizend nog. Nachtenlang spookte het groote getal voor haar oogen, en toen vond ze 't, verbaasd dit niet eerder bedacht te hebben: Opnemen moest ze 't bij den notaris, die ook den aankoop van het huis beschreven had!
Den anderen morgen ging ze op stap naar het naaste groote dorp waar de notaris woonde. De kortste weg was het voetpad dwars door de beemden, waarover de twee bovenraampjes van haar huis uitzagen. Na een eindweegs keek ze nog 'ns om en zag die venstertjes, in het spitstoeloopende witgekalkte leemen geveltje, stralend naar haar kijken als een paar vriendelijke oogen, onder het ruige groen-bruine mosdak uit en tusschen de bladeren en zwarte takken van den ouden wingerd door.
Zij hield het huis! Ze hield den boomgaard, den moestuin, de kippen, de koe! 't Bleef allemaal tòch van haar, van haar alleen!
Monter was ze dien morgen, ook door het genomen besluit en de zekerheid van haar toekomst. Ze zag de lichtpaarse tijloozen sterrelen tusschen het gras, dat fluweelig glad leek na den groemet, dèn tweeden hooioogst. De zon die stilaan hooger klom, spon haar stralen met den ijlen nevel tusschen de peppelstammen samen tot goud-schemerige lichtbalken, schuinuit van de gele boomtoppen nevelend over de weien en de Maas. Toen ze even stilstond om te verademen, hoorde ze den stroom ruischen en spoelen.

Onderweg had ze de deftige woorden samengepast, om haar zaak uiteen te zetten. En 't lukte zonder moeite op het kantoor. Ze had alleen 'n gezegeld papier te teekenen. Daar stond beschreven dat zij, Anne-Marie Zegers, het huis tot borg stelde en alle jaren vijf en veertig gulden rente zou betalen, tot ze het bedrag ineens kon aflossen. De duizend gulden werden haar in papieren geld toegeteld, en en ze nam ze mee in haar zakdoek geknoopt, krampachtig ze omklemmend.
Met gesloten deuren voegde ze thuis het overige er bij en verborg alles samen op een nieuwe plaats in haar stroozak. In de week na den eersten roep, zou ze 't bij den pastoor brengen, besloot ze, en angstvallig paste ze op het huis, alle grendels en sloten dicht, wanneer ze uit moest naar kerk of winkel.
Dus voortaan was ook die zorg van 't hart. 't Geld het huis uit. Alle plichten voldaan. Alles 't hare. Nu kon ze het leven opnieuw beginnen. Werken! Ze had zich zelf zware lasten opgelegd. De rente. Al 't overige inhalen. En zoo gauw mogelijk tóch de koe er bij, om die twee te laten zien hoe goed ze 't stelde op 'r eenigheid!
„Die twee?" Ze was alweer lang binnen. Zat met 'r werkjak en den blauwen sloof weer aan, achter de tafel. In den lichtkring van de hanglamp lag het roggebrood naast het bebloemde aarden kommetje met witte kaas. Ze beet in den blank besmeerden broodhomp, en nam 'n teug van de koude koffie. Dat ze 't eten de keel moest afwringen sedert dien avond, wist ze wel. 't Eerste voordeel! Wat had ze noodig voor zich zelve? Uitpijnen zou ze 't, op 'n kooltje vuur, op 'n kruimel en 'n draad. Zonder dat iemand er immers iets van merkte. 'n Mensch alleen, is tenminste zijn eigen baas. En dit was nu 't eerste en eenige: tóch twee koeien!
Zoo trachtte ze met zich zelf afleidend te praten, terwijl ze het hard, oudbakken avondbrood kauwde of het hooi was. Maar weer drong het, ze wist niet van waar, hel in haar gedachten: „Die twee zouden dus binnen drie weken samen hiernaast wonen. En zij zat hier..."

Met een ruk stond ze plotseling op. Wat was er opeens, dat ze 't zou kunnen uitschreeuwen van jammer? 't Donkere holle huis uitloopen, almaar recht uit, op de Maas aan, de Maas in, zoomaar pardoes... Met verwilderde oogen stond ze te staren op de dichte deur... daar achter lagen de beemden immers open, daar was het water... Alles uit. En voor die twee, als ze haar zoo vonden, nooit 'n gelukkig uur meer.
„O..." kermde ze, de vuisten tegen het hart stompend „die pijn, die pijn... God in den Hemel!" Zij? Had de duivel zelf haar besprongen. Zij wilde... Wat? Werken. Sparen. De koe...
Ze keerde zich om naar de potkachel, sloeg de handen aan het hengsel van den grooten ijzeren ketel met het stalvoer, en zonder te zien of het gaar was of niet, zwoegde ze er de keukendeur mee uit, den spronk op. Eerst buiten in 't donker bedacht ze, dat ze vooraf de lantaarn had moeten brengen. En jachtig ging ze terug. Haar handen beefden nog toen ze het saamgevouwen papierstrookje op de gloeiende kachelkolen hield om er het licht mee te kunnen opsteken en den zwavelstok uit te sparen.
Eerst toen ze de lantaarn op den leemen stalvloer zette, het varken hoorde knorren achter het witte walletje van het mesthok, en de koe, die tusschen de twee planken beschotten op 'r stroo lag, den kop zag opheffen met de verstandige oogen naar háár, hervond ze haar wil weer, vaster en sterker dan ooit.
„Ze kon 't alléén af!"

VERSTROOID DUWDE Gosewijn z'n verschoten vilthoed op het hoofd en bleef nadenkend talmen tusschen kapstok en voordeur in het koele licht van de breede blanke gang. „Kom," moedigde hij zichzelf aan, „'t moet maar."

Reeds tot den dorpel gekomen, zag hij echter weer om, hunkerend naar een stem of een noodzaak, die hem zou terugroepen. Maar 't bleef stoorloos beneden en boven, stil of 't zondagmorgen was. Gaaf dicht, rechts en links, de grijze deuren van zaal en woonkamer, gaaf leeg de breede eiken trap bij de gang-vernauwing. Haast plechtig alles, in de geruststelling na de angsten eerst, in de bezinkende vreugde na den eersten jubel.

„'t Kind!" doorschokte hem de blijdschap weer nieuw, nu z'n gedachten het nog oneigen besef een oogenblik hadden verloren in den afschrik voor dien allermoeilijksten gang naar Anne-Marie.

Behoedzaam als nooit trok hij de deur dicht, en met een steelschen blik naar de neergelaten jaloezieën van de slaapkamer boven, sloop hij met wijde lichte passen over de kiezels naar het tuinhek. Lucia sliep nu, en ook het kind, in z'n wiegje. Z'n hart werd warm en week van verteedering nu hij hier

buiten in den Meimorgen aan die beiden dacht: de zijnen! Nog met sluippassen daalde hij de negen gescheurde en gladgesleten hardsteenen trapjes af van het hooge met brikken bewalde terras, waarop woning, stallen en schuren van de hoeve in tuinen en erf lagen, statig en beheerschend uit boven wegen en weien, het stil-deftige oude familiegoed, machtig met z'n strakke witte gevels, z'n leien daken, hoog en laag. „Had z'n vader 't nog geweten, dat er tóch een nieuw Donkers-geslacht zou leven..."

Handen in de broekzakken, slenterde Gosewijn voet voor voet den glooienden grintweg af, de oogen droomerig in de doorzichtige blauwheid van de zonneklare lucht. Bijna drie jaar hadden ze op 'n kind gewacht, en het dezen nacht dan eindelijk duur gekocht in pijn en angst. Alsof een schrikbaar noodweer door het huis had gedaverd. Maar met zonsopgang was er wonderbaar ineens de stilte en het geluk. En weer had Lucia al aanstonds aan 'r zuster gedacht, met een mat lachje hem er aan herinnerd: „Nu moet je straks ook gáán!" 't Was háár gelofte en zijn vast woord: Bij de geboorte van hun eersteling zouden ze zelf en rechtstreeks den eersten stap wagen tot de verzoening. Ze hadden geen paat gevraagd om aan Anne-Marie het meterschap te kunnen opdragen op den eigen dag der geboorte. En hij wist wel, dat Lucia alles hoopte van hun lang beraamden onverhoedschen overval op Anne-Marie's hart. „Goed en gevoelig is ze tóch," hield ze vol „'r koppige trots onderdrukt 'r eigenlijken aard. Maar als ze klaar en levend bewezen ziet, dat we heelemaal onderdoen, en dan... 't eerste kleinkind van haar ouders!" Bijna drie jaar lang waren ze van hun eenzame nabuursche niets gewaar geworden, dan soms haar schaduw achter de boomgaardhaag, of haar omwendende schichtig weghaastende gedaante bij haar poort.

Voor Lucia bleef 't een kwelling, het eenige verdriet van haar leven, de vijandschap van 'r zuster. Maar in haar glanzige milde verbeelding was dat voornemen ter verzoening gerijpt tegelijk met het verlangen naar een kind. Zooals haar levenslust en energie was ook dit vertrouwen.

het overtuigde weten dat 't zóó moest en niet anders kon dan gelukken, voor hem aanstekelijk geweest. Als een gelofte werd het, die het ongeboren leven zou wijden... Zonder er veel over te spreken hadden ze er samen aldoor aan gedacht, evenveel als aan het kind.

Nu was 't zoo ver, en, — vreemd — nu durfde hij bijna niet! Want waarom 't zichzelf niet bekend: nog nooit had hij zoodanig tegen iets opgezien. Bang en tegelijk wars ging hij, om Lucia's wil te doen en zijn woord te houden. Maar nu hij daar Zegers' huis vóór zich zag, als nederig gedoken op een eerbiedigen afstand van 't hunne, zooveel lager, als in een kuil weggezakt, armelijk vlak aan den weg, leek hem die glimmend zwart geteerde spletige erfpoort zoo ontoegankelijk gesloten, de twee bovenvenstertjes in het bultend topgeveltje zoo dreig-starend open, dat hij de hartvormige klink van het spronkdeurtje niet durfde grijpen. Als onbewogen, doelloos, zonder verder een blik, drentelde hij voorbij.

„Eerst wat lucht scheppen en wat moed," bespotte hij z'n eigen dubben en dralen.

En hij begon vlugger en vaster te stappen. „'ns Even tot aan de Maas, en dan in het terugkomen..."

Hij sloeg het karrepad in naar de beemden. De hooge meidorenhagen te weerszijden waren onderlangs stronkig en doorward met klimveil, bramen, winden en lierelei. Boven echter vertakten ze zich vrij, zoo wijd en verstrengelend dat haar kruivende witte bloei ineengeweven was tot een tent.

„'n Dak boven m'n hoofd." Gosewijn zag met welbehagen op; en hij rook den zoelen meigeur van den bloei, hoorde dien doorzoemd van bijen. En dan ook, een nachtegaal, verderop, lager tusschen den struikigen wirwar. Hij zocht en zag hem, vertrouwelijk tam op zijn takje tusschen de prille bladers. En hij glimlachte genoegelijk, floot ook tusschen de tanden, en was moeilijken plicht en tweestrijd vergeten... Bij het eind achter het bloesem- en looverpoortje van het prieëlig pad, lagen de beemden voor hem open in den gulden zweem van den bloei der boterbloemen.

't Glanzige, pril ontsproten gras scheen te reiken naar dien wemel van kleine gouden kronen boven z'n groei uit... Om ze niet te pletteren onder z'n zware voeten, liep Gosewijn verder over het diep-doorgroefde karrepad, tot het den breeden grasweg kruiste, die tusschen de zilvergrijze peppelstammen, statig als een dreef, uit de kloof tusschen de boschheuvels kwam dalen naar den Maasoever.
Daar voortgaande naar den waterklaren glans, die achter de verste peppels boven de Maas blonk, voelde Gosewijn z'n hart steeds ruimer. Wat 'n pracht-morgen! Bij al dit late levensgeluk van hem! Die vrouw als 'n roos. Dat kind! Z'n dochter. Anneke zouden ze haar noemen. En als dat ooit hier aan z'n hand zou loopen, en wel midden tusschen de boterbloemen door. O God, nu tranen van geluk om iets waarnaar hij vroeger nooit had verlangd.
Doorzongen was z'n hart van dat gemijmer, en wiesen er vleugels aan zijn schouders, hij zou niet verwonderd zijn geweest ze te kunnen uitslaan. Mooi waren de beemden in meibloei en morgenzon, als de hemel zelf. Blind werden z'n oogen van den lichtduizel, dronken z'n gedachten... Eensklaps stond hij stil. Daar vóór hem, donker, die vrouw, den rug naar hem toe, voet voor voet, smal en hoekig, het hoofd wat gedoken naar haar breikous. Maar dat was Anne-Marie! 'r Koe liet ze grazen tusschen de stammen. Als dit geen beschikking van de Voorzienigheid was, wat dan wel? Nu moest en zou hij toch! En hij durfde zoomaar.
„Anne-Marie."
Ze schrikte op bij die stem en zag hem verbijsterd aan, met een schok.
Onwillekeurig tikte hij aan z'n hoed, en z'n mond trok in een breeden verlegen lach. „Ik zocht u, om 't goede nieuws te vertellen," sloeg hij er zich doorheen. „We hebben 'n dochter." Anne-Marie's mond verbeet stroef en grimmig alle ontroering. Kalm weer doorboorden haar oogen hem. „En nu laat Lucia vragen," zwatelde hij zenuwachtig door, „of... nou ja, ze wil zoo graag alles weer goed, en of gij meter wilt zijn vanmiddag."
Anne-Marie had het breiwerk in de éene hand gefrommeld

en reikte met de andere, bukkend, naar den ketting van het koebeest. „Hot," riep ze, het dier dieper het gras induwend. Hij zag haar rug. „Feeks," vloekte 't in hem. Maar verward bleef hij toch nog dralen. Voor Lucia moest hij doen, wat hij kon.

„Ze wil niets liever," overwon hij z'n woede, en tastend naar redenen, verried hij het geheimste: „'t Is een gelofte." Maar hij had ook tegen een muur kunnen praten. Z'n stem kaatste naar hem zelf terug, striemde hem met schaamte. Afgewend drentelde zij nu door het hooge gras voet voor voet, de koe voorbij, weer aan 't breien. De peppelstammen waren tusschen hen, de boterbloemen...

„Verdomd." Met die dreunende verwensching en een korten hoonlach, had Gosewijn zich gewroken en bedwongen, genoeg om de gebalde vuisten in de zakken te kunnen duiken en voort te gaan, hij ook, zooals hij zooeven nog op weg was, naar de Maas.

Toen het wakkeren en flakkeren van z'n opwinding wat bezonk, bevond hij zich op het voetpaadje, dat vlak langs den lagen oever meeboog met de rivierbocht. Hij liep en keek tegen den stroom in en hoorde het kabbelen en spoelen, zóó rustig, dat 't hem goeddeed. „Geen hart heeft ze. Maar 'n gek, die er zich iets van aantrekt! We hebben haar niet noodig — en ons niets te verwijten."

Hij zag schubbige lichtschampen tintelen over het golvend voortschuivend snelle water en naar het midden glansrimpeling over gladder hemelblauwe spiegel als een zilverig net. 'n Visch flitste op en weer onder, met den stroom mee, en veel verder roeide de veerman z'n schuit dwars over. Daar blonk het water donker en dieper in de schaduw van de Maashuizen, achter wier hoog-en-lage daken van roode pannen of bruin-groen van stroo en mos, het grijze kerktorentje z'n leien spits in de klaarte stak.

Weer floot hij tusschen de tanden een onbestemd wijsje, niet uit lust, maar om zich te verstrooien. Want nu moest hij aan Lucia's tranen denken, die bittere teleurstelling na de milde bedoeling. Zoo'n goed hart als 't hare kon zelf niet gissen, wat haat en kwaad was...

Zonder 't zelf te weten, stond hij stil in den stroom te kijken, maar 't leek hem of hij zag in de klare zonnigheid van Lucia's oogen, waar diep in het licht verborgen het geheim droomde van haar aantrekkingskracht op hem, nooit weerstaan en steeds inniger doorleefd. Haar ziel? Haar heele wezen, dat enkel liefde was?

Voortgaande vroeg hij zich verwonderd af, of het water hem dan z'n levensgeheimen kon ophelderen, dat hij hier ineenmaal wist, wat hij zich nooit had kunnen verklaren. En verteederd keek hij weer naar de Maas, tusschen haar lage groene zoomen een stroom van louter hemelblauw, al vrede en geluk, zooals ze spelend en spiegelend vloot door de weien in het lommer der peppels. Wonder water...

Nog nooit had hij gevoeld zooveel er van te houden. 't Was of de koelte, die er hem uit tegenwoei, hem doorstroomde met een leven van denken en willen.

„En nu in de eerste plaats naar pastorie en raadhuis," bedacht hij z'n vaderplichten.

Anne-Marie had hem nagestaard tot de laatste schim van hem in verte en licht was verdwenen. En toen duizelde 't nog door haar hoofd en haar hart alsof ze ten laatste tóch zou neerslaan.

Maar ze zei tot zich zelve: „'t Is om het eerste wat er in drie jaren gebeurt. En 'k ben aan een menschenstem niet meer gewoon. Daarom dat beven en duizelen. Die twee? Dood... dood..."

Toen ze tegen den middag de koe voor zich uitdreef, het meidorenpad langs, stapte ze nog op den doffen maatslag van dat woord. Maar toch bleef ze Gosewijn zien, zooals ze hem zag, groot en breed vóór haar, met z'n goedige oogen vol zon, en dan... z'n vloek... En dien had zij, zij alleen met 'r zwijgen opgezweept uit dien gemoedelijken, luchthartigen goedzak. En straks zou die andere tranen schreien, omdat ze aan het heele dorp den triomf niet kon toonen van een toenadering, die de pastoor haar natuurlijk had voorgepraat... Vloeken en tranen door hààr, Anne-

Marie. Dus leefde ze dan toch niet vergeefs, zooals ze somwijlen wel dacht.
Dit nieuwe besef gaf weer goeden moed tot verder doortasten. En 't werd tijd, nu 't daar in dat hooge eigendunkelijke huis van Donkers een kindernest ging worden. Ze ging vanmiddag nog naar den notaris om haar testament te laten schrijven. Alles voor de kerk! Dan zou de pastoor, die haar voor een schurftig schaap aanzag, weten dat er godsdienst en vromigheid genoeg kon zijn, ook in iemand die door haar eenige zuster zóó was behandeld. Alles voor de kerk, maar een deftige begrafenis, eeuwigdurende jaardiensten en een graf voor altijd haar eenig eigendom! Dat kon betaald van haar eerlijk en ijverig slaven en sparen... Alles voor de kerk! Van morgen af zou ze 't vertellen in den winkel, aan iedere bekende die ze tegenkwam, en nog meer in aanzien komen en nog beter toonen, dat ze 't alleen af kon, ook na haar dood.
In den stal, met den melkemmer gereed in haar hand, den driepoot omgekanteld voor haar klompen, stond ze nog zoo te denken, terwijl haar rechter vingertoppen streelend de koe tusschen de horens krauwden en ze zonder 't zelf te weten of te hooren, almaar koozend mompelde: „Goed dier — goed dier."
Achter haar over de onderdeur stroomde de Meizon den stal binnen, die tusschen z'n wrakke wanden van vlechtwerk, stroo en leem, een dompe kuil leek. Maar het stroo op den vloer, zorgzaam gespreid, glinsterde, en de huid van de koe vlekte blank.

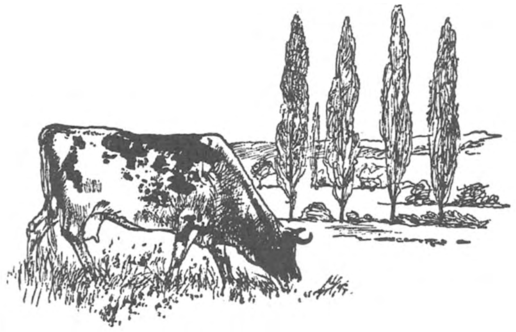

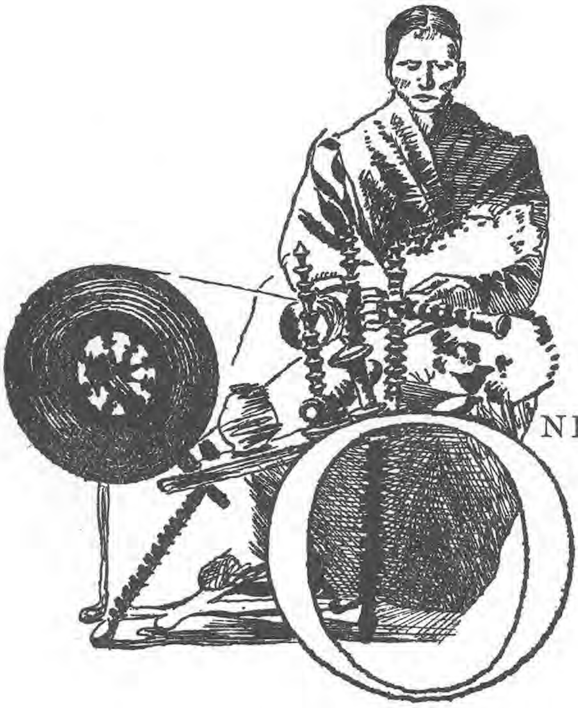

ONDERBROKEN door korte verademingen, als plotselingdekimmen klaarden en een stille sterrennacht of een dag, rustig en helder, liet hopen op vorst, was de winter van Allerheiligen tot nu na Driekoningen voorbijgegaan met plasregen en stormen. Anne-Marie, eindelijk gereed met pannen- en emmergerammel, streek met een natte hand het strak gescheiden haar glad en bond den schoonen schort voor. Ze luisterde, de oogen bedenkelijk opgewend: „'t Begint zoowaar opnieuw!"

Loeiend en druischend raasde de wind aan uit de diepe nachtspelonk, die daar zwart en grondeloos gruwde achter huis en boomgaard. En weer schudden de wanden, kraakte het dak, schokten deuren en venstertjes in hun sponning, en huilde 't met gierende uithalen in de schouw. Vonken sintelden door den rooster in den kachelbak.

„'t Is tenminste warm en licht bij me," troostte ze zich, het spinnewiel voor haar stoel stellend. En met gefronst voorhoofd boog ze aandachtig naar den draad, tevreden dat het weerom zoover was voor vandaag. Lust voelde ze

om maar te trappen en te trappen, dat het klapperen der tree en het snorren van het rad den storm en haar huiverig luisteren zou overstemmen. Op de potkachel prutste en pruttelde de veeketel. 't Borrelend water, de uitdijende schillen en knollen reutelden het deksel op, en de scherpe kooklucht doorwasemde de warmte.

„Straks nog naar de koeien," bedacht ze bangelijk. Ze wist hoe achter deur en vensterluik, spronk en poortdoorgang nu lagen als een holle groeve, waar alle stormen en duisternissen saamjoegen als in een vangkuil.

Bemerkend dat ze weer zat te luisteren en bang te kijken, trapte ze weer, trapte... tot rad en tree razend bewogen.

„Hoe kinderachtig, zoo op dien storm te letten vanavond. Zoovéél geweld had er de jaren door immers al over haar huis geraasd. 't Kon er tegen! Zij zelve misschien niet op den langen duur? Begon ze triest en zwaarmoedig te worden? Kom, kom — 't was immers enkel iets van buitenaf. Als haar eigen hart maar stil bleef.

Maand na maand, gansch het afgeloopen jaar door, was 't goed gegaan. Beter aldoor. Weer had ze precies op den dag de rente afgedaan, en tóch van 't zomer de tweede koe er bij gekocht! Geluk, gewonnen met haar eigen handen. Verder was ze over-tevreden met wat de wisselende seizoenen brachten, de dagen die van stilte in stilte gleden, met den regelmaat van het werk en de plichten uur na uur. Zeven jaar geleden, dat ze het testament liet maken, op den verren Meidag toen die Gosewijn daar had staan vloeken? De tijd vloog om! Mocht ze niet voldaan zijn over zoo'n geleidelijk verloopend leven in eer en welstand? Maar de beste bevrediging door alles heen, was tòch dat ze 't buurhuis waarlijk niet meer zag, alsof daar naast haar eigen boomgaard de weien onversperd voortglooiden naar de heuvels. En dat ze „die twee" zonder verblikken, zonder de minste innerlijke ontrusting kon voorbijgaan, alsof 't leeg bleef naast haar schreden. Dààr was ze overheen! Wel had ze soms even boven door het gordijntje gegluurd, wanneer de oude Nelia weer pronkend voorbij drentelde met den kinderwagen vol blondkopjes. Vier, telde ze. En

hoe 't kwam was onbegrijpelijk, maar zij, ze wist precies hun namen... Pronken? dat kon zij even goed met de twee eigen verdiende koeien, prachtbeesten, de hare...
Allo, ze moest nu liever alvast naar den stal. Dat prakkezeeren was niets waard, en het spinnen vlotte niet."
Bedrijvig nam ze de groote lantaarn van de kast en toen de vlam helder door het glas scheen, ging ze er mee op de deur aan, om eerst het licht in den stal te brengen, en dan het voer.
Maar op den spronk kon ze eensklaps niet voort, zóó woest wierp de rukkende en stuwende daver zich op haar. 't Licht woei uit, en worstelend moest ze zich omwenden om weer binnen te komen.
Door de wijd opengeflapte deur vaagde het geraas de keuken in, dat alles er schokte en waggelde en de blaak uit de lamp sloeg. En terwijl ze met radelooze kracht de deur dichtsmakte, hoorde ze het vensterluik openklappen. Ze stond bij de kachel gereed om die tegen te houden, wanneer ze door het gebulder in de schouw zou kantelen. Ze dacht aan brand. En dan weer of het huis krakend ging ineenstorten. 't Vreemde gruwen van eerst bedrong haar benauwend. Maar in Godsnaam, wat kwaad kon 't hier? Zooveel noodweer had de jaren door 's zomers en 's winters over het huis gevlaagd. Juist lag het laag genoeg, en ook weer hoog genoeg, en ver genoeg van het water... Over het water hoefde ze zelfs niet te denken. Al hoorde ze dan vanmiddag in den winkel: „De Maas is uit!" Van het dwarspaadje af had ze, als zoo menigmaal 's winters, het water weer zien blinken over de weien langs den kerkweg — vuil bruin onder de grauwe lucht met de jagende wolken. Daarachter hadden ze 't erger! Hier was alleen maar wat tocht en rumoer, een uitgewaaid licht, een opengeklapt luik... Kom, kom, ze moest tegen dien afschrik in! Hoelang stond ze hier nu weer te dubben? 't Leek zoowaar of buiten het geweld was bedaard intusschen. Zoo'n oogenblik van stilte moest ze benutten.
En reeds brandde de lantaarn weer, en schoof ze schielijk naar buiten, rakelings langs den muur op de staldeur aan.

In de hooigeurige warmte binnen, zwoel van den asem der beesten, hief ze de wazig beslaande lantaarn en zag het licht weerspiegeld in de opwendende oogen van Lies en Bel, die herkauwend op hun gestrekte pooten lagen en kwispelden met den staart.
„En niet bang voor 't weer?" begon ze te praten. Ze voelde hoe 't haar star geschroefd gezicht ontspande. „Honger? Komt de vrouw zoo laat? Brave dieren... Ze weten wel, wie 'n goed hart voor hen heeft."
Rustiger voelde ze zich bij dit warm ademend leven. Met weerzin ging ze terug om den ketel met voer te halen; de lantaarn liet ze achter.
Langs het opengewaaid luik scheen door het bloote venstertje het licht uit de keuken, een nevelschijn door den zwarten nacht gezeefd. Rosse schemer blaakte tegen de poort. „'t Wijst me den weg," dacht ze, ook tevreden wijl de storm weer den adem leek in te houden. Alleen in de verte duurde een vreemd diep ruischen. 't Water? Wel, ze had 't hier immers nog nooit gehoord. Ze wendde zich om, den blik het grondeloos donker in. Maar aanstonds haastte ze weer voort, opgemonterd omdat de storm nu ging luwen en de Maas haar hier in geen geval kon deren. Al had ze de vlakke poelen van het kwelwater vanmiddag boven uit het venster wel zien spiegelen in de weien aan den voorkant — veraf! Kordaat droeg ze den ketel den stal in. Leunend tegen het beschot zag ze toe, terwijl de dieren het warme voer opslobberden. „'k Zou willen hierblijven," dacht ze hunkerend.
Maar ze lachte toch weer zich zelve uit, zooals ook andere keeren, wanneer ze den drang voelde zoo'n dier den arm om den nek te slaan en steun en koestering te zoeken tegen het warme lijf. Wat hield ze ter wereld ook over dan die beesten?... Hel herinnerde ze zich plots Lucia's verzuchting van lang geleden: „Was er vast die tweede koe maar!' en haar wrevel dan om de onderstelling, dat er voor háár niets dan koeien waren. Maar toentertijd was 't ook anders: Lucia bij haar, en dan — de eigen jeugd nog vol verlangen naar een onbestemd geluk.

„'t Is slapenstijd," porde ze zich opnieuw uit het almaar verdwalend gedroom. „De beesten hebben hun bekomst van 't voer, en ik van den dag."
De lantaarn schommelde in haar linker, terwijl ze met de andere hand de staldeur van buiten grendelde. Voldaan lette ze op het beveiligende groote kruis, dat ze er ieder voorjaar opnieuw met den witkwast op kalkte.
Als een ondier, dat z'n sprong gaat doen, gromde de storm, ver-weg in den afgrond der dal-diepte, waar dagreizen ver achter de stad, de onbekende wereld lag verborgen met de overloopende bronnen van het water.
En duidelijker weer hoorde ze dat vreemde zoevende ruischen, alsof de duisternissen zelve stroomend toeschoven en aanspoelden. Nooit had ze zooiets gehoord, maar best mogelijk dat ze er nimmer tevoren acht op had geslagen. De storm in haar eigen binnenste had jaar-in jaar-uit de ooren verdoofd en de oogen verblind voor alles buitenaf. Nu was dit anders geworden...

Boven, na het gestommel bij het uitkleeden, roerloos uitgestrekt in bed, luisterde ze weer. De storm zoemde van verre als op fluiten en orgelpijpen, en in haar hoofd gonsden de gedachten mee, over vroeger en nu, over dat eenzame vrouwmensch, zij-zelf, hier in een hokje van leemen muren geborgen, midden tusschen de woelende duisternissen en dreigingen...
„En tóch nog beter hier, dan later in dat graf, al is 't ook eeuwigdurend eigendom voor mij alleen, zooals dat in het testament staat beschreven."
Tranen van zelfbeklag kwamen brandend in haar oogen. Ze kende dat: nu moest ze oppassen, of haar gemoedsrust stormde weer uiteen, woest opgezweept als door den Booze zelf.
Om z'n aanrandingen af te weren, zegende ze met een duimkruisje voorhoofd, lippen en borst, zooals in de kerk bij het Evangelie. En wist, dat ze nu even veilig kon slapen, als de koeien achter de witte kruisen op de staldeur.

Uit een zwart woelenden droom sprong ze recht, en wierp het dek van zich af, alsof het de tastbare duisternis zelf was, die haar benauwde.
Maar meteen luisterde ze hel-wakker naar den daver van den storm. 't Was niet meer alleen het loeien en druischen van eerst. Wat was er anders? Luidden er klokken? Draafden er drommen paarden voorbij? Kraakten en bonsden er binten en balken?
Op den rand van het houten bed zat ze, starend met schrikoogen.
Riep er dan toch telkens een zware dreunende stem haar naam boven al het helsche rumoer uit? Neen, ze droomde 't niet! Weer hoorde ze kloppen op de poort, met evenmatige tusschenpoozen, kort en doordringend „Anne-Marie!"
Rillig sloeg ze den sjaal om, en toen ze tegelijk weer, harder en nopender, een slag tegen het hout hoorde, liep ze gejaagd op het venstertje aan. Heel de woeste nacht overstortte haar, terwijl ze over het kozijn boog en gilde boven het geweld uit: „Wie is daar?"
Meteen zag ze het schijnsel van een lantaarn tegen het huis op en even een vreemd glimmen langs den weg, waarover de rosse lichtwaaier wiekte.
„'t Water komt!" riep de stem, nu vlak onder haar venstertje, en plots herkende ze: Gosewijn!
In haar verbijstering drong de beduidenis van z'n noodroep niet tot haar door.
„Wat hebben ze van mij noodig?" was haar eerste weerzinnige gedachte.
„Kom naar ons. 't Huis hier gaat onderstroomen!" poogde Gosewijn den storm te overgalmen.
Anne-Marie verstond...„Ik kan me alléén redden!" snerpte haar weerwoord door het gieren heen; en kwaadaardig smeet ze het venstertje dicht, dat het rammelde en rinkte. Er verschoten vonken en flitsen voor haar oogen, en trillend over al haar leden, moest ze de handen tegen het hart drukken, dat bonsde, bonsde. Wat dan toch? Woede om dien Gosewijn? Ging dat nooit dood?

En weer opnieuw dat helsch-harde, driftig dreigende kloppen. Verbeeldde hij zich werkelijk, dat zij hem zou opendoen? „Kom naar ons!" O, ze doorzag die twee! Overrompelen wilden ze haar met schrik, dat ze zou komen en de minste zijn. Zooals ze vroeger die eerste groote gebeurtenis van hun huwelijk wilden benutten... Nu dit! 't Water? Of dat zoomaar opeens tot hier... Raaskal! Ze had getast naar de zwavelstokken, en stak de lantaarn op, en nu haar opwinding bezonk, hoorde ze weer het kraken en schudden van dak en wanden, het huilen en joelen door het dal. Haar huis overstroomen?
Met onvaste handen schoot ze haar kleeren aan, ontwend aan haar eigen bewegingen, telkens ademloos opkijkend, klappertandend.
Hoorde ze toch, door den winddaver heen, weer dat zoeven en ruischen, aanzwellend met de loeiende vlagen? 't Bleef haar in de ooren gonzen.
Vervreemd was haar het oude trapje. Angstig omklemde ze de leuning, want stap na stap vreesde ze neer te slaan in een zwarte diepte. Dan weer stond ze naar de gegrendelde deur te zien, zich afvragend of 't eigenlijk wel waar en echt was, hier, in dit ongewone uur van den nacht.
„'t Water?" Op den spronk hief ze de lantaarn omhoog. Bij het opwiekende licht leken muren, poort en vloer wel wankend dooreen te schuiven, maar niets was er veranderd en helder droog bultten de ingestampte ronde kiezelkeien voor haar klompen. Kalm blikte het blanke kruis op de staldeur haar aan. Ze ging er voorbij, voet voor voet tegen den storm indringend, het hoofd gedoken, de schouders schorend of ze iets zwaars vooruitduwde. Plotseling weer vastberaden, wilde ze tot het einde van den boomgaard om overtuigd te weten, dat het gekkenpraat was... de Maas tot hier!
Den schuurhoek langs, waar de vlakte van gaarden en weien zich onbeschut voor haar opende, moest ze met een ruk zich omwenden. De lantaarn flakkerde uit en de geeselende stormregen overviel haar met zoo'n macht, dat ze meende te verstikken. Weer tot adem gekomen, begon ze

er opnieuw tegen in te vechten. Haren, rokken, omslagdoek, het wapperde alles om haar heen en trok haar terug, zooals de wind dreef en duwde.
Maar voort moest ze en zou ze! Ze voelde het boomgaardgras week en slikkig onder haar voeten. En dan opeens stond ze stil. Water over haar klomp? 'n Tastende stap, en het spoelde om haar enkel. Toch? Ze bukte en streek met de hand door spoelend nat, links en rechts, overal voor haar uit. Gods barmhartigheid — de Maas tot bij de voorste appelaars van haar boomgaard! Tòch. Tòch!... Ze hoorde en ze voelde het water. Ze zag glimpen van z'n blink tusschen haag en haag. Ze rook het, grondreukig, een wadem van modder en mist. De Maas, die aanstonds deel en spronk ging overvloeien, onweerhoudbaar als een zee... Den stal!
Reeds stond ze voor de deur, in het donker tastend naar den grendel. Haar koeien redden, eer het water, o God, gulpend en gutsend hier dien kuil kwam volstroomen! Eerst opnieuw licht aansteken? Maar er was immers geen oogenblik te verliezen. Met den wind zwol de vloed aan, breeduit klotsend en ruischend over de dalvelden om hier, hier in den kolk van haar poortgang, tot één stortzee neer te druischen. Den stal uit met de koeien! Ze vond immers het horenblok en de kettingen wel in den blinde. „Hot Lies. Hot Bel. Brave beesten. Och arm, zoo gerust in het hooi!"
Tastend had ze de kettingen gegrepen en gekoppeld, en ze trok, trok... Wat gaf 't, of ze ook bijna struikelde over de omgekantelde lantaarn en dat het glas scherfde onder haar voeten? Neen, in geen geval de keuken in met de beesten, die lag nog lager dan de stal. Wat zij deed, deed ze ineens goed! Geen half werk! Den weg af moest ze, naar den eersten stal aan dezen kant van den Kerkhoek. Die lag hoog genoeg op z'n terp. Daar zou Gradus Gilissen de beesten bij de zijne zetten, warm en veilig.
„Maar eerst moet hier de poort wijd open," bezon ze, „dat het water 'n vrijen doorloop vindt en niet tegen 'n sluis zal opstuwen." Zeker, ze had verstand en doorzicht, zij! Ze durfde. Ze kón. Zonder iemands raad of hulp.

Kalm bij haar doortasten, haakte ze de gedweeë, slaaploome beesten met den kopketting aan de huisdeur-kruk. De wind drukte haar vlak tegen de poort aan, terwijl ze den dwarsboom uit z'n gleuf lichtte. Dan wipte ze door het spronkdeurtje naar buiten om eerst den eenen poortvleugel, dan den anderen met al haar kracht en zwaarte open te duwen tegen den storm in en vast te krammen aan den muur.
Snakkend en hijgend, zweet op het voorhoofd, moest ze tot adem komen. Maar dan ook met bruuske haast, rukte ze de dommelige dieren vooruit, den weg op, links naar den Kerkhoek. Log en langzaam, bang uitspiedend in den joelenden nacht, lieten ze zich trekken. Treuzelden. Driftig rukte ze, zelf achteruittredend. Ze zag hun zware schaduwen. Even blankten de horens, de witte borsten. De oogen glommen.
En dan, plotseling, sprong ze met een schreeuw van schrik terug, vlak tegen de horens op van de deinzende dieren. Nauwelijks den weg op, had ze onvoorziens weer in spoelend stroomwater gestapt, dat het opspatte tegen haar knieën... Maria-Jozef! Daar kwam die vermaledijde Maas ook langs den voorkant aan! Erger dan een ten bloede wondende klem, die haar voeten zou omgrijpen, was dit water hier. Bijna tot aan haar dorpel.
„En toch moet ik er door!" vermande ze zich. „En gauw! Den laatsten drogen rand langs, naar Gradus' stal."
Ze tastte met de klompen over de kiezelstrook en stelde zich naast de koeien, om ze met haar lijf op dat smalle pad langs de haag te dringen. Wat kon 't haar schelen, dat ze zelf de voeten door het water sleepte? Alles kwam terecht, wanneer eerst de beesten maar bezorgd waren.
Haar oogen boorden door het donker, of er ginder niet een licht was. Ze zou willen roepen! Had zij de lantaarn nog maar, en een stok om die stomme trage dieren te laten voelen, dat het meenens was. „In Gods naam — vooruit toch!"
Met de vuist sloeg ze hen op de schonken, met schouder en heup duwde ze tegen de flanken, en riep almaar hun

namen tegen den storm in. Ze hoorde wel hun hoeven door het water plassen, dat ze zelf tegen de schenen voelde. Kletsnat sloeg de dunne rok om haar knieën. En de vervaarlijke storm gierde maar, zwiepte de peppels dat ze kraakten en kreunden. Klokken in de verte? Dof bonzende kanonschoten? Was alles aan 't samenstorten en vergaan, en gruwde de eeuwige nacht daar vóór haar, met het woeste bassen en krijschen van alle duivelen?...
Ze stond stil. Omdat de beesten pal en koppig niet meer verder wilden. Omdat zij zelf niet kon. Midden in het donker water, dat vóór hen aldoor dieper leek te worden, dat achter hen zwalpend samensloeg.
„God in den Hemel! Terug moeten we. Liever nog thuis verdrinken, dan hier in die zwarte hel." Ze zei 't hardop tegen de dieren. Om zelf haar diepere gedachten niet te hooren. 't IJzige water verstramde haar beenen. Ze had geen adem, geen macht meer... Als ze zich liet neerglijen en die zee zich over haar sloot? Wat was er aan haar verloren? Wat verloor ze zelf? Ziel en zaligheid? Zeker had ze die sinds lang verspeeld, dat ze in zoo'n hellepoel werd gedreven... Maar de dieren, de onschuldige goeie dieren?
„Terug!" schreeuwde ze 't uit, worstelend zich omwendend. En bij haar radeloos zuchten sprong een der koeien op, dat het water over hun drieën heen plonsde. De ketting ontschoot haar hand. Ze wankelde, gilde... Maar de ééne trok de aangekoppelde ander mee, blindelings door het water terug, midden door het opstuivende plassen en spatten... Ze wist zelf niet hoe — had wanhoop of doodsangst haar losgemaakt van haar eigen wil en weten? Was ze gestuwd of getrokken? Ze haalde de dieren in, sprong met gestrekte armen voor hun koppen, dat de horens naar haar borst staken, en ze schreeuwde maar: „Stil toch, braaf toch..." Ze had de ketting weer vast, en nu ze de verbijsterde beesten opnieuw meester was, wilde ze hen vooruitzeulen op het eigen huis aan. Maar zoekend keek ze rond. Waar stonden ze? 't Huis voorbij? Ze merkte nu eerst, dat ze haar klompen had verloren en op het droge stond. En daar

vóór haar schaduwde zwarter in het donker... Gosewijns huis? Wat nu? Stond ze hier halverwegen den oprij naar Donkers groote zijpoort... vlak bij dien hooggelegen veiligen stal?
Neen, neen, neen... Zij had die twee niet noodig! Maar die stal voor haar arme beesten? Als ze toch 'ns? Onzin! Hier op den vasten grond van den ophellenden weg stonden ze immers al gered. Alleen de storm nog. Alleen de kou en het nat, dat hun in plassen van de leden droop...
Zeker, de Maas hoorde ze klotsen tegen het brikken walletje van het tuinterras almaar aanstroomend of ze haar achtervolgde en voortdreef, hier heen, almaar dichter op het huis van die twee aan. Onderdoen?
Kleumend en krimpend stond ze met haar sluiken natten rok op haar doorweekte kousevoeten kreunend van ellende en met de tranen over het gezicht, naast de druipende dieren, die nu eigenzinnig en ongeduldig voortwilden. Lies duwde haar opzij, Bel hief den kop en bulkte dat het galmde door den storm. Hun lauwe adem sloeg warmend over haar handen.
Kloppen op die schim-grijze stalpoort? Onweerstaanbaar trok ze haar aan. Als ze niet zoo zeker wist, dat toch niemand anders dan Jan of Joep, een van de knechten die bij het vee sliepen, haar zou opendoen, zou ze er zelfs niet over denken, dáár te gaan vragen: „laat de beesten binnen." Even een woord aan één van die twee, de koeien bezorgd, en dan zelf naar huis terug...
Of ineens alle angst met het laatste aarzelen van haar afgleed, stapte ze op de poort aan, en klopte er zonder verder bedenken met den ring van den ketting tegen, driemaal met evenmatige tusschenpoozen.
Hunkerend stonden de dieren te kijken, alsof ze reeds in de stilte van dezen beschutten hoek, de veilige rust voorvoelden, die hen binnen wachtte.
Met ingehouden adem luisterde Anne-Marie. 't Zou Joep wel zijn die aankwam, de stuntelige bezorgde grijsaard. „Er is geen andere weg voor me," ging ze haar noodgedwongen komst verklaren. Reeds rammelde binnen de

klink van het spronkdeurtje. Hoorde ze meer stemmen? Niet Joep? De deur werd opengetrokken.
„God zij dank!" Lucia stond daar, en riep 't hartelijk blij, de lantaarn omhoog, den sjaal dicht om hoofd en schouders, de rokken opgeschort. Ontdaan staarde Anne-Marie haar aan, zonder stem of bezinning te vinden. „Kom gauw binnen," noodde Lucia gemoedelijk alsof ze den vorigen avond nog zusterlijk waren bijeen geweest. „'k Wilde je juist komen halen. Want 't wordt gevaarlijk. 't Water wast voeten hoog met 't uur. De koeien? Ja, wat anders? Die zetten we hier in den stal... Joep, zorg er voor."
Achter haar stonden ze, de knechts en Gosewijn, de gezichten in den rossen lichtschijn stil tevreden naar de geredde koeien.
Anne-Marie staarde wezenloos. Hadden ze haar den ketting uit de handen genomen? Terug naar huis moest ze nu, toonen dat ze bleef wie ze was...
„Maar je druipt van 't nat!" jammerde Lucia. „Is 't water er dan al, bij ons?"
„Bij ons," dat was: het ouderlijke huis, het eigene van hun samen. Hoe drong dat innige woord opeens in Anne-Marie's hart, dat er een warme golf van tranen naar haar keel welde, naar haar oogen? Schuw beefde toch een glimlach over haar gezicht, verwijt en verwondering. Die vergeten jonge stem met den diepen harteklank, ze riep ineens alles van langgeleden wakker. „Kind," prevelde ze.
En tegelijk voelde ze Lucia's handen de hare omgrijpen. „Stil maar, stil... binnen zal je wel bekomen. Wat 'n nacht ook!"
Ze praatte van de overstrooming en hoe ze 't gewaarwerden, en wat ze tegen Gosewijn zooal had gezegd. Ze stonden reeds aan de achterdeur van het woonhuis, reeds in de gang in het goudige lamplicht, terwijl de gezellige geur van versche koffie en gebraden spek aanwademde. Gosewijn kwam met z'n pijp op den drempel van de woonkamer, en knikte voldaan: „Goed zoo."
„Droge kleeren, wat warms drinken en eten, en dan naar bed," beredderde Lucia moederlijk.

Uitgeput en kreunend was Anne-Marie neergezonken op den stoel vlak naast de deur. En reeds knielde de jongste bij haar neer en trok haar de doorweekte kousen van de voeten. Gosewijn kwam voet voor voet van de tafel met een dampende kom koffie in z'n twee handen.
Zonder verroeren zat Anne-Marie, het hoofd achterover tegen den muur. Haar lippen trilden, en ze sloot de wimpers om de tranen tegen te houden. Maar ze vloeiden toch warm over haar gezicht.
„De Maas," begon ze ijl te frazelen, tóch zoekend naar een ontleg voor haar hier-zijn.
„Die zal zeker nergens en niemand vannacht zooveel goed doen als ons," zei Lucia, ook door haar tranen heen. Ze had de verkleumde voeten in haar schoot genomen en warmde ze in haar handen.
„'k Was dood." Die snik brak de verstarring. 't Leek Anne-Marie of leven en liefde plotseling haar hart overstelpten. En toen Lucia opstond om haar te duffelen in den eigen sjaal, door Gosewijn geduldig breed uitgehouden bij de kachel om hem te verwarmen, sloeg de oudste haar de armen om het middel en smakte het hoofd aan haar borst, almaar snikkend en sidderend. „Je bent zoo goed voor me, al te goed..."

DE GODSVLAM

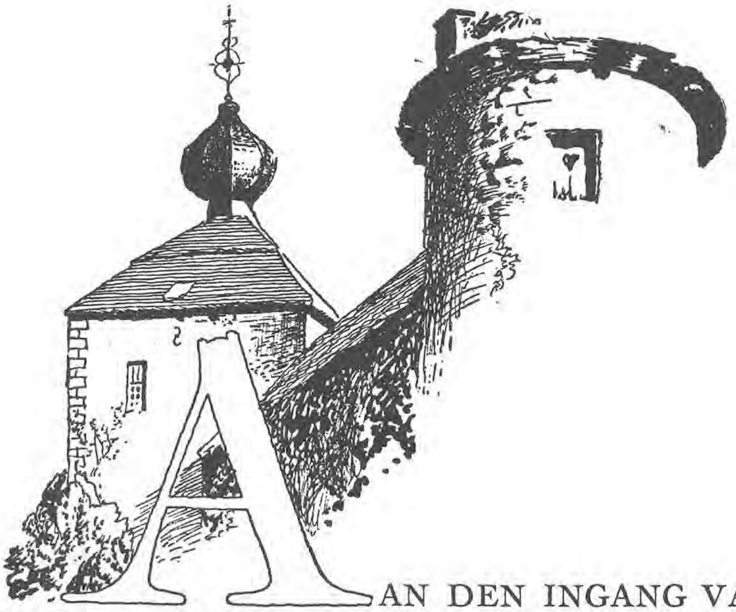

AAN DEN INGANG VAN het besloten dal, bij den samenloop der twee hollewegen uit de boschheuvels met den breeden grintweg uit de lage velden, lag Sterrensteen, de rijke burchthoeve met de beide plompe peertorens boven den geweldigen samenbouw der leien daken uit; de ontzaglijke poort tot ijzer benageld; de tuinmuren en ruggevels door reuzige schoorbeeren versterkt tot wallen, bespoeld door de breede gracht, waarin twee watergulle bergbeken alle seizoenen door haar helder water stortten, dat als een tamme sloot door het sluisje er weer uitvloeide, de boomgaarden in.
Over deze weidsche boomgaarden zagen de bovenvensters van het hooge woonhuis, dat heel de breedte van het binnenplein achter de poort besloeg, op de groep leemen huisjes uit, bij den dal-uitgang genesteld aan den voet der duisterige struikenhelling, om het mergelkerkje heen, dat van buiten een bouwval was en van binnen een spelonk, armer dan de stal van Bethlehem. Dit was het dorpje Case, waar de Godsvlam waakte.

Sinds de oude pastoor Xaverius, die den tegenwoordigen heer van Sterrensteen zijn wangedrag had durven verwijten, van hartzeer om zijn verarmoeide parochie gestorven was, had Case geen priester meer. De goddelooze Sterrensteener, die als schout en als eigenaar van allen grond oppermachtig was in Case, wilde verder met zedenpreekers en dwarskijkers niets te doen hebben.
Het meerendeel der Casenaars kon zelden of nooit den mijlen-verren kerkgang doen naar de naaste parochie. Maar elken dag in het uur der vroegmis van voorheen, zaten ze allen neergeknield op de uitgesleten plavuizen hunner eigen van God beroofde kerk. Zuchtend of lispelend baden ze, terwijl ze met tevreden en vrome oogen uitzagen naar het kleine pinkende waaklichtje in de eeuwige lamp voor het leege tabernakel, hun Godsvlam, die ze zoo noemden uit eerbied voor dit laatste zichtbare teeken der Hemelsche Genade, dat hun geloof, hun liefde en hoop in leven hield.
Onder voorwendsel, dat alles in de kerk eenmaal het geschenk en dus nu het eigendom was van het huis, had de Sterrensteener de heilige altaarvaten, beelden, kandelaars, kruiswegstaties, zelfs het doopvont, den biechtstoel en de communiebank aan stadsche opkoopers verhandeld. Alleen de simpele koperen altaarlamp had hij vergeten. Zoo was hun de Godsvlam gebleven als door het bestier der Voorzienigheid.
Eigenlijk was het maar een nietig lichtje. Toch werd het altijd weer, wanneer ze er naar uitschouwden, tot een schoonen glans, waarin ze de mysteries van het geloof zagen opleven alsof ze zich voltrokken in hun bijzijn. Daar lag in den Kerstnacht het Kindeke in de kribbe tusschen os en ezel, terwijl Maria bad, Jozef waakte en de Engelen op uitgespreide wieken zweefden; later was het heel de bittere Passie onzes Heeren, van den Hof van Olijven tot den smadelijken Kruisdood; tot de Verrezene uit het steenen graf weer over de aarde wandelde naar Zijn glorierijke Hemelvaart.
De vurige tongen van Pinksteren waarden van de Gods-

vlam uit over hun hoofden. Allerheiligen, en de scharen der uitverkorenen in hun witte kleeren volgden in haar licht het Lam met de roode wonde. Allerzielen, en een doffe vage vuurgloed gleed langs de rouwfloersige nevels, waarin de wanden veranderd leken.
Plotseling ook kon blinklicht en schitterflits opglinsteren uit hun Godsvlam, als weerstraalde haar schijnsel schielijk in den schakel van een koningsketen of in de edelsteenen van een kroon. Zoo meenden velen, dat ze eigenlijk een sintel was van de ster der Driekoningen. Anderen wisten hoe de roerlooze lichtvonk zelf bijwijlen opeens begon te leven met gouden tintelingen, die heenstreken door den schemer, en hemelglans uitwuifden over het armzalig wormstekig altaar, over de gescheurde vochtzilte wanden en de verscherfde vensters.
Het kon niet anders dan Gods ademtocht zijn, die zoo de kleine vlam aanblies, en veeleer dan een sterrevonk, was ze wellicht een glimp uit den gloeienden vuuroven van Zijn Hart.
Niemand in heel de heuvelstreek wist van al dit wonderlijke, dan enkel de lieden uit de leemen huisjes en hutten van Case. En deze slechts ieder voor zich alleen in de stille verborgenheid der ziel. Ze spraken er nooit over. Hoe er woorden voor te vinden? Sindslang echter hadden ze in elkaars oogen gelezen, hoe zij allen hetzelfde geheim van genade en geluk omdroegen.
Eerst in den rampzaligen wintertijd, die thans over Case woedde met joelende sneeuwstormen en grimmig-bijtende koude, nu ze elkaar aanhoudend moed dienden in te spreken, vonden ze ten laatste toch niets anders meer te zeggen dan het eenige en eigenlijke: „De Godsvlam waakt in Case." Dan leek het of ze baden. Een veege lach kwam om hun lippen.
De ellende nam steeds toe. De vorst deed de aarde kraken, de heuvels splijten. Er viel echter geen sneeuw meer. De lucht was star helder.
Vreemd en beangstigend was het, dat de storm toch met ijzige vlagen bleef aanhuilen van Sterrensteens daken,

waaronder de rijkaard overvloed en overdaad had opgetast, gierig verborgen achter wallen en grendels: de welige oogst der velden, de vruchten der boomgaarden, het hout der heuvelbosschen, het vee uit de weiden, allen groei van den milden mullen zomergrond in en om het dal, alle wasdom en weelde der leeggeplunderde aarde wijd en zijd. Voor de Casenaars schoot er geen korrel koren over, geen vrucht, geen dorre boomtak, en ten laatste geen andere vonk van vuur, dan de wondere, die waakte in hun kerkje.
Met flitsende angels en doorns van ijs joegen de ademen van den dood neer van Sterrensteens daken, en van de rotsharde hoevemuren stortten de moorddadig hijgende stormen zich op de weerloos wankelende Caser hutten. Afgejaagd van de hoevepoort kwam de doodsverschrikking met haar vale schaduwvlerken zich nestelen in de uitgesmeulde roethaarden der armelieden.
Winter, hongersnood en liefdeloosheid woedden even onmeedoogend in Case. Niemand op Sterrensteen, de losbandige heer noch de hoovaardige vrouwe of een van de vijf wufte dochters, die zich om het arme volk in de hutten bekommerde. De Sterrensteeners haatten Case, dat met zijn kerkbouwval en zijn wrakke krotten een blaam was voor den luister van het huis, een sta-in-den-weg midden in hun domein, dat zonder het vervallen gehucht, daar als een weidsch park zou gelegen hebben tusschen heuvels en bosschen. Wat hadden zij uit te staan met de Casenaars? Die waren immers van ouder tot ouder tevreden toegekomen met hun geit en varken, hun toom kaalgeruide kippen en hun asschig aardappellandje. Verlangden ze nu opeens meer, dan moesten ze maar verhuizen naar elders, hoe verder hoe liever. Zoo terloops haalden ze de schouders op. Wie op Sterrensteen had tijd aan iets anders te denken dan aan de toebereidselen voor het feest, dat op handen was? — de zilveren bruiloft van den heer en de vrouwe, waaruit de vijf bruiloften der dochters noodwendig moesten volgen. Het zou voortaan één aaneenschakeling van feesten zijn, en de Sterrensteener had in den zijvleugel de

vroegere schaapskooi en karnkeukens laten ombouwen in een grootsche zaal, hoog en ruim als een kerk, waar de wanden beschilderd waren met spelende bacchanten en minnegodjes, en het licht door de glazen zoldering over de drie lange tafels en over het verhoog voor de muzikanten viel.
Het gold nu de feestzaal te versieren met guirlanden en laurierboschjes, voorraad en benoodigdheden te vergaren voor het gastmaal, de dienaarschap uit te breiden en af te richten zooals het behoorlijk was in een huis van Sterrensteens aanzien.
Case lag ondergesneeuwd. Des te beter: heel die ergernis bedolven, zooals de mesthoopen en bietenkuilen binnen de hoevemuren. De gasten zouden alleen den praal van het huis zien, zonder iets van het slameur van zijn boerenbedrijf of iets van het hinderlijke uitzicht op het achterbuurtig gehucht gewaar te worden. En Sterrensteens dochters gingen zorgeloos voort zich te spiegelen, om te zien of er nog een steek of strik faalde aan haar nieuwen feestdos van zij en kant. Of ze haalden, in de blinkend opgelakte koets met den koetsier in kersversch livrei, almaar volle korven proviand uit de stad. Want het gastmaal moest zoo kwistig zijn als nog nooit of nergens, om te getuigen watvoor begeerenswaardige bruiden zij vijven waren, partuur voor de aanzienlijksten. Alle kasteelbewoners der streek waren uitgenoodigd, en ofschoon het er om ging, wie al dan niet zouden komen, vereerd of vernederd, zestig zouden er minstens mee aanzitten. Onder deze zestig waren wel vaders vrinden van her en der, rijk genoeg om lekkerbekken en drinkeboers te mogen zijn; maar het jongere geslacht van jolige landjonkers vormde toch het grootste deel. Meer dan één van die lustige leegloopers, dien de vijf dochters elkaar kijvend als tafelgenoot betwistten.

Onderwijl brak voor Case de morgen aan, dat de armelieden hun laatste penning offerden voor de goudgele olie, die de Godslamp moest voeden. Terwille van hun kinderen mochten ze toen niet langer beraden en uitstellen: ze bon-

den de drie uitgemagerde melkgeiten los, het laatste vee, dat hun allen samen was overgebleven, en boden deze te koop aan Sterrensteens poort... Het was voor het eerst, dat ze er aanklopten. Ze dachten aan hun Godsvlam en hoopten veel. Wanneer men op het huis maar eenmaal wist, hoe hoog de nood in Case was gestegen...! Tegen den lakei, die hun opendeed, prevelden ze bedeesd over honger en kou...

De Sterrensteener liet antwoorden, dat hun geiten rammelende karkassen waren, vel-over-been. Maar dat hij om hunnentwil er toch wel een kar vol leeftocht voor in ruil zou geven. En ze kregen ook waarlijk een stapel bevroren aardappelen, uitgedroogde sneden en korsten brood, afgekookte soep- en hamknoken. Onderworpen deelden ze den schralen aanvoer, en teerden er een week op.

Toen hakten ze hun schob en stalletje, den kreupelen noteboom of appelaar uit hun hofke tot spaanders, en met dit brandhout klopten ze opnieuw aan de harde poort. Hoewel de Sterrensteener hun brandstof voor vergane spons en kurk schold, kregen ze er toch hun hondenkar vol vooze koolrapen en bieten voor in de plaats. Eer ze er mee naar huis trokken, riep de oudste dochter hun toe, die toezicht had gehouden bij den ruil: „Niet terugkomen. 't Is nu meer dan genoeg!" en ze gooide de deur van de schuur, waarin het brandhout was opgeborgen, met een ongeduldigen smak dicht en sloot ze kwaadaardig en achterdochtig met grendels, kettingen en sleutels.

Klagelijk jankten de drie scharminkige trekhonden, en nog erbarmelijker kreten de kleine kinderen, terwijl op het plein voor de kerk het veevoer, dat Case tot laatste teerspijs was gegeven, werd rondgedeeld. En voor het eerst kreunde diep in de holle hongerige harten der Casenaars de wrok: „Zij schuren vol, — wij wat hun beesten niet eten."

Toen echter één van allen dit woord, dat ieder toch dacht, uitstiet, zagen ze elkaar met hun rood omrande-doffe oogen schichtig aan, opschrikkend tegelijk. Hoorden ze tot hier de sleutels knarsen van de Sterrensteener schuurdeuren?

De bloeddorstige doggen, die er het erf bewaakten, huilden onheilspellend om het hartverscheurend gejammer van hun uitgehongerde karhonden te overstemmen... „Vloek, vloek, vloek over Sterrensteen!" Ze voelden allen den drang om dit uit te schreeuwen. Ze hoorden het dof naar hun keel reutelen. Maar ze beten de tanden opeen, dat ze schier even hard knarsten als de schuurgrendels ginds, en riepen de vervloeking niet! Banger dan voor den dood waren ze immers voor den haat. Ze wilden niet haten. Huiverend in hun lompen, schoven ze als schaduwen het kerkje binnen. Nooit te voren was het er zoo koud en donker geweest. De Godsvlam? Eerst na lang bang turen ontdekten ze een wegkrimpend, haast uitgesmeuld vuurstipje. Ze durfden toen zelfs de wimpers niet meer bewegen. Wat moest er van hen worden als de Godsvlam zou uitdooven in Case? Ze baden. Niet met hun stem of hun lippen baden ze. Een zucht zou immers het wegstervend glimpje in de eeuwige lamp kunnen uitblusschen. Alleen hun allerstilste gedachten baden, en steeds inniger:
„Ontneem ons alles, Jesus, maar niet de Godsvlam. Neem ons leven, maar laat de Godsvlam voor wie na ons komen. Roep ook die na ons komen, maar laat de Godsvlam tot getuigenis, dat hier menschen U liefhadden. Wisch elk teeken uit van onzen voorbijgang door dit aardsche leven, maar laat de Godsvlam om de harten, die U niet beminnen door haar licht tot U te brengen. Verwarm door haar gloed de harten van de zondaars. Geef door de Godsvlam kwijtschelding en de eeuwige zaligheid aan die van Sterrensteen."
Bij hun bidden was het bevende lichtpuntje in de altaarlamp opgeleefd, en toen ze hun Godsvlam zagen stralen in haar schoonen glans, voelden ze ook hun hart weer leven als voorheen, doorwarmd van liefde. „God zij lof" zeiden ze, en een week lang teerden ze dankbaar op het overschot van Sterrensteens veevoeder.
Maar in den eersten nacht van de volgende week stierven er in Case drie kinderen van kou en honger.
Den dag door stonden de mannen toen gebukt, kapten met

zware slagen één diepen grafkuil voor deze drie en de overigen, die zouden volgen. Van opgebroken vlieringplankjes timmerden ze de drie kleine doodskisten. Ze werkten met stug verbeten lippen en blindstarende oogen. Twee dagen en nachten hielden de vrouwen doodewake. Ze hadden geen tranen. Ze hadden geen stem. Aan haar schoot en in haar armen vergaarden ze haar kinderen, en ze baden tot den Engel des Doods: „Niet één voor één, maar wij met hen samen."

Eerst den derden morgen — het was in den vroegsten ochtendschemer van een der Advent-dagen — toen de armelieden met hun drie vale rouwstoeten binnen het kerkje bijeen waren en de Godsvlam daar als immer waakte en in hun oogen weerscheen, lieten verstarring en angst hun hart weer los. De mannen baden en mild vloeiden de tranen der vrouwen. En over de drie kleine doodskisten scheen de Godsvlam een glans, die steeds lichter en wijder werd, zóó stralend en ruim als het Eeuwige Licht zelf: daarin speelden de drie nieuwe engelen met al de overige, in blinkende zon en zomerweelde met handenvol Paradijsvruchten. Toen spraken de Casenaars tot God: „Het is welgedaan," en het scheen hun of ze de verlossing voelden komen, zacht en zonder geruisch. De dood voor hen allen? Ze bleven opzien in het licht der eeuwigheid. Duizelend van uitputting bleven ze, in een ijle vergetelheid van hun nood, almaar luisteren naar het verre omsuizelen van den engelendans bij de snaarmuziek van de hemelsche koren...

Op den terugweg van de begrafenis verbreidde zich onder het volk der hutten de mare, dat de Sterrensteener, vóór tien uur dezen morgen, versch brood zou uitdeelen in ruil van goed brandhout. Verbijsterd zagen ze elkaar aan. Was dit de verlossing, uit wier schoonen droom ze zich in dit eigen oogenblik voelden ontwaken? Versch brood? Het woord had een onwezenlijken klank voor hen, die de harpen en violen van het hemelrijk hadden gehoord. Armzalig en onzeker begonnen ze hun huisdeur uit haar posten te breken, de binten uit hun dak, ze namen hun ledikant, hun

allerlaatste huisraad en hakten dit alles tot blokken en spaanders.
Wankelend kwamen ze met dit goede brandhout aan Sterrensteens poort, die tot hun verwondering wijd openstond vandaag. Op het binnenplein heerschte een vroolijke bedrijvigheid. Er was geslacht, gebakken, gebrouwen, gebotteld. Meiden en knechten liepen rond met manden en draagbaren vol, met reuzige kannen en casserollen, zaten nog eendvogels en kalkoenen te plukken aan de keukendeuren of hielpen de eerepoort sieren voor den ingang der feestzaal. 't Dennegroen en de bonte papieren rozen gaven iets zomersch aan dat statige voorplein, waar de sneeuw van de ronde kasseien was weggeveegd.
Ieder arm huisgezin kreeg voor zijn brandhout een rond steenhard paardenbrood, met de boodschap er bij, dat het een liefdegave was van den heer en de vrouwe ter eere van de zilveren bruiloft. De Sterrensteener stond bij de uitdeeling zelf op de stoep met zijn onafscheidelijke hondenkarwats in de handen, en wanneer de Casenaars zeiden: „God loone het u," grinnikte hij zoo valsch, dat zijn gezicht in dien scherpen grijns een duivelstronie leek. „En nou vort, rapalje! Loop ons niet langer voor de voeten."
Hij was voldaan. Straks zou z'n vrouw, zooals ze dit wenschte, zoo terloops en zonder ophef, over de royale broodbedeeling kunnen vertellen, en hij kon de eigen gave eikenblokken sparen om ze later voor duur geld te verkoopen.
Hij beval vandaag alle haarden en fornuizen met de spaanders van het armevolk te stoken. Knetterend vlamden in zalen en keukens de vuren op. Blauw pluimde de rook uit de hooge schoorsteenen en over Case waaide de geur van versch gebraad, pasteien en taarten met den damp der zoete sauzen en den rensen geur van stovende vruchten.
Tegen het middaguur kwamen met belgerinkel en lustig zweepgeklap de arresleden en rijtuigen over den breeden grintweg uit het dal en hielden stil voor de open poort van Sterrensteen. Er stapten moeders en dochters uit in dons en pels verborgen, met geritsel van zijden strooken en sleepen;

vaders en zonen, overmoedig en luidruchtig. Hun lachende stemmen drongen met het gerol en belgeklinkel tot de Caser hutten door. Het leek daar nog kouder te worden bij dat feestelijke gedruisch.
't Was alsof de ragge winterstilte in rillige scheuringen uiteen reet tot bleekzwevende, ijl doorschenen nevelen van zichtbare en tastbare vorst, die zich aan de muren kleefden en verstijvend op hen zonken. De kinderen knabbelden sinds vanmorgen op de sneden van het paardenbrood en waren stil. In den diepsten hoek van hun uitgebroken binnenhuis weggescholen, zagen de mannen en moeders in hun koortsdroom almaar arresleden met bepluimde paarden voorbij hun hol deurvak glijden, heele stoeten feestgangers in fel-kleurige groene, roode en gele kleeren over de star-witte sneeuw. Ze verdwenen en kwamen weer, ze bleven komen en verdwijnen in hun eindelooze ronderei, als in den dwang van een doodendans. En bang om meegesleept te worden in het almaar sneller wervelen van dien onwezenlijken maalstroom, richtten de armelieden zich op, om schuw hun kerkje binnen te sluipen. Zuchtend zonken ze er op de knieën en strekten de armen open tot het Kruisgebed.
Hoelang ze zoo gezeten hadden, ze wisten het later niet, — er was hun alleen een heugenis bijgebleven van een ijlte tijdeloos en zonder tastbare grenzen. Ze schouwden uit naar de Godsvlam, en ze was geen glimp in de eeuwigelamp van immer, maar een zwevende ster met vele punten en elke punt de bron van een stralenstroom. Tot het één luister van licht werd.
Eerst de kreet van een der kinderen, die hen met hun broodkorst gevolgd waren over den kerkdorpel, liet hen beseffen, dat ze niet droomden.
„Kijk! Kijk!" riepen de kinderen, bang en blij, en meteen kwamen ze zich aan hun kleeren vastklampen.
In de lichtwolk vóór het leege tabernakel, op de bovenste altaartrede, stond de Menschenzoon opgericht met de doornenkroon en den purperen mantel. Over hun hoofden heen staarden Zijn droevige oogen naar een verte waar

zeker dieper en duisterder leed heerschte, dan het hunne. Langzaam daalde Hij van de altaartreden neer, dwars tusschen de knielenden heen naar den uitgang der kerk. Zij rezen op en volgden Hem.
De schijn der Godsvlam dreef voor Hem uit, en wijd sleepte de purpermantel als een vloed van avondzonnerood over de sneeuw der dorpsstraat. Langs hun wrakke leemhutten zweefde het licht van een prillen Meimorgen, gezeefd door de bloesems der appelaren. Ging er vogelzang ontwaken in dien schijn, het lied van merel en nachtegaal? Ze konden alleen nog denken aan het gelukkigste wat ze ooit beleefden, terwijl ze den Menschenzoon steeds verder volgden, de boomgaarden van Sterrensteen door.

Door de hooge glazen zoldering van Sterrensteens feestzaal viel in dit uur, een vreemde dof-roode smeulgloed, die neerkroop langs de wanden, de brutale gezichten van de geschilderde bacchanten en minnegodjes overblozend en zich nestelend in de sparrefestoenen. Sommigen werden dit gewaar en wezen het de anderen. Eén oogwenk waren de verhitte aangezichten opgeheven in den veegen gloed. „Drink uit! Schenken! Schenken!" riep de Sterrensteener, die bemerkte, dat er een stilte begon rond te sluipen onder de aanzittenden, en zijn brullend geroep joeg de valsche feestvreugde weer op tot een galmend gejoel. Wijn stroomde roemers en bokalen vol, stroomde in gutsende gulpen al die menschen door het bloed, en wakkerde de lang verhuichelde zonden in vuur en vlam.
Nijd sloeg uit in schellen laster. Onverzadigbaar zwolg de gulzigheid de immer hervulde roemers leeg; de wellust spatte schaamteloos uit in flikkerige schichten van woorden en blikken; de gierigheid begon roovend om zich heen te grijpen in de overdaad. „Wijn! Wijn!" brulde de Sterrensteener. „Muziek!" gilde de vrouwe naar de fanfarespelers tusschen de laurierboschjes op het verhoog. Tuba's en pauken, triangels en klarinetten zochten vergeefs naar samenklank. Het werd een vervaarlijk valsch bassen, krijschen en jouwen, waarmee allen instemden. De

dochters grepen hun tafelgenooten bij de hand, en ook de anderen werden meegesleept in een wilden rondedans de tafel om en om: „Hand aan hand, poot aan poot, morgen is de duvel dood", zongen ze. De stoelen kantelden om, de ammelakens werden meegesleurd met schotels, schalen, kannen en roemers, rinkelend in scherven voor de voeten der dansers, die de taarten en pasteien vertrapten terwijl de wijn in beken over den vloer stroomde.
De lange Sterrensteener zelf had een van de triangels gegrepen, hief die hoog boven z'n hoofd en sloeg er op, met potsierlijke clownsprongen de wervelende ronderei vóór dansend. Schatervlagen van geile lol en lust overstemden zijn rinken en tinken, dat hij dol liet duren door alles heen, boven alles uit.
Maar eensklaps, midden in den joelenden wervel, doorschokte een schrik de verdwaasden.
Bots stonden ze stil. De hoofden op. De handen afwerend uitgeslagen.
Een helsche roode weerschijn flakkerde langs de muren. Ze keken met wezenloos starre oogen.
„Lampen! Alle lampen aan!" raasde de Sterrensteener tot de knechten en meiden. Maar die hadden geslurpt van de wijnbeken over den vloer, leunden log en lui tegen den wand en lachten zot om de koddige sprongen van hun heer, die al roepend bleef doordansen.
„Brand! brand!" gilden de vrouwen.
„Onzin!" raasde de Sterrensteener. „Allo, dansen, dansen!" en hij tuimelde allen vóór, op de deur aan, trok den grooten sleutel uit het slot, en begon er uitdagend mee op den triangel te slaan.
„Hij sluit ons op, als ratten in een val — de duivel!" schreeuwden de gasten. „Moeten we levend verbranden?"
„Ze zijn allemaal dronken!" hoonde de Sterrensteener. „Er is hier geen brand, nooit brand geweest en nooit brand mogelijk. Rotsmuren heeft Sterrensteen!"
„Laat ons uit!" het gedrang kluwde en kliste al dichter om den Sterrensteener heen, radeloos tegen de gesloten deur op. „Geef den sleutel, duvel, geef op!" — Ze trokken

en scheurden hem de kleeren van het lijf. Maar hij stond pal en grinnikte: „Zou er brand zijn op Sterrensteen? Zotte zatlappen — daar dan, daar!" — en hij deed alsof hij den sleutel te grabbel wierp de zaal in. Het was evenwel de klankstift van den triangel, die neerrinkte op den vloer en waarop allen zich neerstortten als een verwarde zwerm, grissend, tastend, elkaar wegstompend, weer zoekend en grijpend, terwijl ze kropen en schraafden langs den grond, elkaar de kleeren in flarden reten, de nagels in het gezicht sloegen, jammerend, zinneloos van angst, — tóch brand en levensgevaar vergeten, alleen om den sleutel te vinden, die nergens was, terwijl ieder den ander verdacht hem te verbergen in zijn vuist of in een van zijn zakken.

Onderwijl sloeg de Sterrensteener, grinnikend en stampvoetend van plezier, met den sleutel zijn triangel, dat het schaarde en rammelde met den klank van gebarsten bellen. En de roode gloed werd steeds heller en laaiender over de hoofden heen, alsof rond het glazen dak hooge vuurvlammen wakkerden. Een vonkenregen knetterde over de glasplaten, dat ze scheurden en scherfden. Gensters roetvlokken en de glasbrijzels zegen over den warrigen menschenkluwen, die zich krijschend ontwond. Juist wilden allen zich opnieuw razend op den Sterrensteener storten, die plotseling krijtbleek en sidderend met opengespalkte mond en oogen omhoog staarde naar den weerschijn van het vuur en den regen van asch en vonken... toen een alles overstemmende en alles doordringende klop op de deur allen verstomde en verstarde...

En weer klonk dat kloppen, maar het had waarlijk dien diepen klank van een dreunend doortonende kerkklok. De feestelingen sloegen de handen voor de oogen. Sommigen vielen op de knieën en strekten de handen ten hemel. „Ontferm U onzer, Heer, ontferm U onzer," kermden de vrouwen. — „God wees ons zondaars genadig," antwoordden de mannen de Kruisweg-wisselbede, en ze sloegen zich rouwmoedig op de borst.

Voor den derden keer klonk het kloppen: Maar ditmaal

leek een orgel met al zijn hooge jubelstemmen en zijn daverende galmen een koraal aan te heffen...
„Barmhartigheid", mompelde de Sterrensteener, en met bevende hand poogde hij den sleutel in het sleutelgat te steken. Huiverend draaide hij hem om. Toen weken de deuren open, en even, niet langer dan de duur van een ademtocht, stond de Sterrensteener blik in blik met den Menschenzoon. Hij zag de doornenkroon en den purperen mantel, hij zag het lichaam doorkorven van de geeselstriemen, hij zag de oogen, die op hem rustten grondeloos liefdevol en medelijdend... Niets meer dan die oogen zagen ze allen, de feestelingen, dien blik waarin alle droefenis en weemoed die hun uit menschenoogen ooit had tegengeduisterd, scheen verglansd in een teedere smeeking om deernis.
De armelieden echter, die hun Voorganger gevolgd waren tot den drempel van de Sterrensteener feestzaal, zagen in de oogen der feestelingen het Meimorgenlicht der Godsvlam weerspiegelen, zooals het den Eenen en hen was voorgezweefd.
Eén blik, één ademtocht lang...
Toen zonk Hij, die gekomen was, uitgeput op den drempel der feestzaal neer, terwijl de Sterrensteener ontzet de armen opende om Hem op te vangen.
En wonderlijk was het, dat zij allen, het Caser armenvolk, terwijl Hij bezwijmde, Zijn uitputting voelden en het hun toescheen of de armen van den Sterrensteener hen omvingen.
„Zie den Mensch," prevelden de vrouwen in de feestzaal en ze vouwden de handen.
„Hij sterft," jammerden de armelieden.
„Hij moet leven," klaagden de feestelingen.
Toen namen de Sterrensteener en de tafelgenooten van de vijf dochters den stervende voorzichtig op en droegen hem dwars over het binnenplein, waar de bloeddoggen, die razend aan hun kettingen hadden gerukt, zich gelaten als lammeren neerlegden; waar de gloed van den brand, die laaide uit de daken, een dageraad scheen, de vonkenregen

een sneeuw van sterren... Hemelklaarte straalde over Hem, die gekomen was.
Zij, die Hem droegen en zij, die volgden, de armelieden en de feestelingen geschaard als in plechtige processie, wendden den blik niet van Hem af.
Achter hen stortten Sterrensteens verkoolde daken en de gloeiende gevels in, walmde de zware smook in wolken op. Alleen de dienstmeiden en de knechten, die achteraan kwamen, zagen den brand woeden... „Het zijn de vuren gestookt met de huisdeur en het bed van de armen," dachten ze en huiverend drongen ze vooruit tusschen de eersten. Daar zagen ze met de anderen neer op den Stervende, en in hun verwondering vergaten ze evenals de overigen den brand en al het eigene...
Waar waren nu de kroon van doornen en de purperen mantel? Deze, gedragen door de zes rijkaards, was geen koning maar een bedelaar, niet van purper maar van lompen was zijn mantel, een vale vellen muts dekte de ijle vlokken van zijn grijs haar en ten deele zijn verweerd en uitgemergeld gezicht. Zóó verrafeld was zijn kiel, dat de schouderschonken en de ribbige borstkas, dor als verwormd hout, er naakt doorheen staken. De wimpers waren gesloten over de oogen weggeslonken in hun holle zwarte kassen, maar de bleeke mond bleef open, als in een durenden jammerroep om meelijden.
„Hij sterft van ellende," prevelden de armelieden, en ze dachten aan den hongerdood van de drie kinderen.
„Hij moet leven!" herhaalden de feestelingen, in het rouwmoedig besef, dat ze, verlost uit den hellepoel, hier voortgingen over de blanke sneeuw door de ruime reine lucht. Ze weenden om al het vergeefsche Godverloren doen en dolen van hun leven, dat achter hen in vlammen verging. Maar bedroefder nog weenden ze om den Stervende, die hen verlost had uit den eeuwigen dood. En ieder van hen leek het, zelf daar gedragen te worden, haveloos en ellendig, en de doodspijn te lijden, die Zijn veegen mond vertrok. Ook hun lippen bleven open, als in een kreet om erbarming. Ze droegen den Bedelaar de kerk van Case

binnen. Er was immers heinde of verre geen plek beter beschut tegen het vuur en de koude. Voor het altaar, vlak onder de Godsvlam spreidden de vijf dochters van Sterrensteen een bed van haar kanten overkleeren. De vrouwe steunde het hoofd van den Bedelaar in haar schoot. Al de overigen knielden ringsom en baden *Miserere*. Terwijl de gloed van den rooden brand door de verscherfde vensters scheen.
Een oogenblik stond de Sterrensteener toe te zien, hoe die gloed over het uitgeteerde gelaat van den Bedelaar speelde, met wisselingen van glans en schaduw alsof de trekken gingen herleven en de dichtgezonken oogen zich zouden openen. Dan blikte hij plotseling vervaard op naar het leege tabernakel, sloeg een Kruis, wendde zich ijlings om en verdween de kerk door, den avond in.
Omstreeks middernacht deed het langzaam naderend aanklinkelen van een altaarbel de biddenden opzien, en niet lang of de Sterrensteener kwam met die luidende bel in de eene hand, in de andere een lantaarn. Eerbiedig als een koorknaapje ging hij den priester voor, een monnik uit het naaste klooster tusschen de heuvels, die hem volgde met albe en stola over de bruine pij, den schedel verborgen in de kraagkap. Met den overdekten miskelk schreed hij recht het altaar op. Dan knielde hij neer bij den Bedelaar, zegende hem, zalfde hem handen en voeten, en bad: *In paradisum deducant te Angeli*, beklom dan de altaartreden en ving de Heilige Mis aan met *Requiem*.
Toen begrepen allen, dat de Bedelaar was gestorven, maar ook dat God weer en voor immer zou wonen in het tabernakel, dat de Godsvlam had bewaakt.

LIMBURG'S MEINACHT

DE NACHTEGAAL ZINGT, EN zwijgt, en zingt. Dichtbij zingt, en zwijgt, en zingt een andere nachtegaal. Tusschen den meidoornstruik, waar de eene nachtegaal op den bloesemtak zingt en het berkenboschje, waar de andere zingt op een witten tak, ligt de open plek in het heuvelbosch, waar de boterbloemen het maanlicht opvangen in haar gouden bekertjes en waar de madelieven droomen, dat de nieuwe morgen reeds begonnen is. Er omheen, onder de wijd-gespreide kruintakken van eiken en olmen staan de oude knoestlinden, verminkt en verkreupeld, maar nog druist en dreigend, met prille bladertjes over de telgen nieuw ontsproten uit hun afgestompten kop en hun gebalde knuisten. Jonge peppels hebben zich tusschen hen ingedrongen, zijn hun boven het hoofd gegroeid en zien verwaten op hen neer. Blanke jonge berken, bruiden in ijlen sluier, schuilen schuwer achteraf.

De nachtegalen zingen nu tegelijk, en bij dien bezielden samenzang vaart er door de boomen en struiken van het heuvelbosch een schuchter geritsel. Ruischen er lichte voetstappen nader over den neergedwarrelden wildekersenbloei en het Mei-groeisel van den boschgrond?
Een geur van lelietjes-der-dalen waait aan, onnaspeurbaar. Boven de open plek in het Limburgsche bosch verbleeken de sterren in een klaarte die steeds lichter wordt, al is de morgen nog ver en al zonk de jonge maan weer omlaag achter de boomtoppen. Het is een licht bovenaardsch, dat het bosch doorstraalt. Maar toch het licht van een glimlach.
Te middernacht in de Meimaand zit Maria, de zoete Moeder, in het Limburgsche heuvelbosch op haar troon van maagdenpalm en schouwt uit en glimlacht. Ze houdt in de fijne vingers van haar rechterhand een blozend appeltje omhoog, nog uit den herfstbongerd: den linkerarm heeft ze geslagen om het Kindje, dat met Zijn bloote voetjes op haar schoot staat, dat een klein wit pikkend duifje in Zijn handjes houdt en dat uitkijkt en lacht. Allebei lachen ze, Moeder en Kind. Ze lachen met hun oogen, ze lachen met hun lippen, hun stralend voorhoofd lacht, hun lokkig haar van zonnegoud, heel hun wezen lacht gul en goedig zooals alleen een Limburgsche moeder en een Limburgsch kind kunnen lachen. Ze lachen, en kijken uit, en wachten.
De samenzang van de nachtegalen is weer tot een beurtzang geworden. De nachtegaal in de berkenboschjes zingt, als de nachtegaal in de meidoornstruiken zwijgt.
Maria en het Kindje zijn blij, ook om de nachtegalen en de meiboschgeuren; ook om het appeltje, dat ze uit een anderen mooien tijd bewaarden; ook om het lieve witte duifje, dat op Jesus' handjes kwam gevlogen, wie kan weten vanwaar?
Maar nog blijer zijn ze toch, omdat ze zien komen, wie ze telkens weer te middernacht in de Meimaand verwachten. Tusschen de stammen zien zij hen naderen, die uitschouwen zooals zij, die glimlachen omdat de glimlach van Jesus

en Zijn Moeder over hen schijnt één met Limburg's boschgeur en den zang van Limburg's nachtegalen.
In een lange rij komen ze, de een achter den ander, het smalle voetpad af langs de eiken- en olmenstammen, langs de berken en de jonge peppels. Vooraan Maternus, juist zooals hij eenmaal het eerst van allen naar het Maasdal kwam uit het dal waar Jesus den Kruisdood stierf, nadat Hij hem uit den dood had teruggeroepen. Want deze Maternus, in zijn wit apostelkleed, de hemelheilige van thans, hij is immers de zoon van de weduwe van Naïm en nadat de Zaligmaker hem van de lijkbaar deed opstaan, werd hij één van de zeventig, die Jesus volgden. Maternus, later de leerling en metgezel van Petrus, in wiens naam hij, te Tricht aan de Maas, den Zaligmaker het eerste altaar van Limburg heeft toegewijd.
Hem volgt rustig naast den Engel, die hem nooit verliet: Servatius, met mijter en kromstaf, de groote Belijder, die van Tongeren naar Maastricht kwam om er de eerste bisschop te zijn en er te sterven. In het droomlicht van dezen zaligen Meinacht heft hij den sleutel van sterrenzilver gesmeed, dien de apostel Petrus hem in Rome op zijn grafsteen eigenhandig schonk om er voor Limburg den Hemel mee te openen.
In zijn voetspoor tusschen het kersenbloei-strooisel komen Amor en Gerlachus, de kluizenaars, hun schutspatroon na, de twee die bij hun leven dag na dag uren ver liepen, de een uit het westen de andere uit het oosten van Limburg, om te bidden in Tricht bij Servatius' graf.
Dan naderen, en ze prevelen Ave Maria, alle heilige bisschoppen van Maastricht, de twintig die er na Servatius den kromstaf droegen. Ook weer vannacht zijn ze allen gemijterd en hebben ze hun wijde koorkap van goudbrokaat omgeslagen, allen, behalve Joannes Agnus, de huisvader en hoevenaar. Die trok liever zijn boerschen lijfrok weer aan, om meer zich-zelf te zijn. Heel voorzichtig draagt hij het appelboompje, dat de Engel ontluiken liet uit den elzenstok, waarmee Joannes de ossen te ploegen dreef. Eerst bij dit wonderteeken van Gods almacht

geloofde Joannes er in, dat hij waarlijk was uitverkoren om op zijn beurt bisschop van Maastricht te worden. Stoer en manmoedig treedt dan Amandus aan, die in Vlaanderen de afgodsbeelden omwierp en die Tricht kwam bewaken tegen Satan's trawanten. Naast hem Remaclus, die zijn abdijen in de Ardennen verliet om Amandus' opvolger te worden.
Monulfus, van adellijken stam, de bouwbisschop, die de weidsche basiliek oprichtte boven het graf van Sint Servaas, — Gondulfus, zijn leerling en opvolger, ze gaan gepaard. Zoo stonden ze, gepaard, uit hun sarcophaag op, om bij de wijding van het Akener munster het aantal der kerkvorsten aan te vullen met de twee, die er nog aan ontbraken. Toen waren er, daar in Aken, evenveel bisschoppen om keizer en paus verzameld als er dagen in het jaar zijn. Bisschop Lambertus, de edele Trichtenaar, die een martelaar werd, heeft Landoald zijn leermeester tot metgezel. In gedachten verzonken naderen ze, de twee stille wijzen. Zooveel manhaftiger bisschop Hubertus, de hertogszoon, die zelfs naar den Hemel zijn jagershoorn meenam. — Hem volgen in haar sluiers gebogen: Odilia van Herstal, Hubertus' moei en pleegmoeder, en Oda, de Schotsche koningsdochter, op haar schouder een der eksters, die haar tegen indringers beschermden in haar Limburgsche kluis. Als tweelingzusters gaan ze hand in hand, en lichtend schouwen haar oogen uit, als die van kinderen rein en open, beiden eens door een wonder Gods van haar blindheid genezen: op Sint Lambertus' graf — Oda; door Wiro's zegen — Odilia...
Wiro is niet ver waar deze dochter van den laatsten Pepijn voortgaat. Wiro komt met Plechelmus aan zijn eene zijde, Otgerus aan zijn andere zijde, het onafscheidelijk drietal, boden van Christus. Na hun zegenrijke voetreizen door het land van Gelre, kwamen ze in hun levensavond bidden en werken op den Petersberg in de bosschen dicht bij den mond van de Roer, waar hun kluizen verscholen lagen in de schaduw der kerk, door hen daar gebouwd tot Christus' verheerlijking.

Willibrord, de groote geloofsverkondiger, hun vriend, die zoo menigmaal op zijn verren tocht van Utrecht naar Echternach bij hen op hun heiligen heuvel kwam uitrusten, volgt de drie vastberaden en kalm, hij, in zooveel strijd en gevaren de overwinnaar.
In de schaduw van Vader Willibrord, haar zielzorger, komen stil, zoo zacht en licht alsof ze zweven: Reinilda en Harlindis, de maagden van Aldeneik in het Overmaasche, Relindis met het Evangelieboek, dat zij en haar zuster met zulke schoone miniaturen verluchtten; Harlindis met de kaars, die de Booze telkens kwam uitblazen om hen te hinderen bij dat Godgewijd schilderwerk.
Statig nadert dan de abdisse van Susteren's vrouwenstift, Amalberga, door aartsbisschop Willibrord aangewezen om dit eerste zusterklooster in de Lage Landen te bestieren, door hem gesticht op den grond hem geschonken door de gade van Pepijn van Herstal, Plectrudis.
Na de vorstelijke abdis nogweer drie jonkvrouwen: Benedicta, Cecilia en Relindis, de dochters van den Loreinschen koning Swentibold, die in Sittard zijn hof vestigde. In het stift van Susteren heeft abdis Amalberga het drietal den weg naar Jesus gewezen, zooals ze dit in dezen sterrenlichten Meinacht opnieuw doet. Met de saamgelegde vingertoppen voor het hart geheven treden ze nader, de drie koningsdochters, de oogen neer, als gingen ze weer op naar de Tafel des Heeren. Tot de moederlijke glimlach van Maria haar doet opzien en haar blik verzaligd den stralenden blik ontmoet van het Jesuskind.
Het laatst en alsof hij deze lange rij van Hemelheiligen wil beschermen, volgt — tusschen Norbertus van Gennep, den ordestichter, en Albertus, den stichter van Rolduc, — volgt, hoofd en schouders boven deze beiden en boven allen uit, strijdbaar als een krijgsman en waakzaam als een vader: Charlemagne, de keizer, met het machtig kruiszwaard op zijde, den rijksappel in de hand geheven, zinnebeeld van zijn wereldgezag.
Langs den rand van bosch en heuvel zwerven ze voort en zien uit over Limburg. En ze herkennen de wegen hoog en

laag waarlangs ze eens kwamen en gingen, en altijd weer terugkeerden. Ze herkennen in de schemerige verte de stad, het klooster, de kluis waar ze woonden, ze ademen met diepe teugen den geur in van Limburg's grond, en weten dat ze dit gelukkig weerzien danken aan Maria's zorg voor hen...

Want als ze meteen op den heuvelrand, zonder te weten dat hun voeten geen aarde meer raken, voortzweven langs de sterrenstraat boven de Maas en de peppelbeemden, boven de bloeiende boomgaarden en de sluimerende witte hoeven en gehuchten, opnieuw den hoogen Hemel in, — nemen ze van Meimaand tot Meimaand in hun ziel Limburg's zoete heugenis mede, die hen, Limburg's Heiligen, bewaart van het heimwee naar hun lief eigen land, waardoor anders hun eeuwige zaligheid zou worden verstoord. Dat weet Moeder Maria...

ZIJ, DIE WAAKT

ROMEINSCHE SOLDATEN uit het blokhuis bij de schipbrug, hadden aan den oever der rivier een kleinen steenen tempel opgericht voor Diana, de maangodin, en aan den viersprong der wegen, tot voetstuk van den mijlpaal, een viergodensteen. Hier plengden de voorbijtrekkende reizigers offers, om den zegen van Diana, van Apollo, Fortuna, Hercules en Pluto af te smeeken over hun tocht. Een wijd dal rondde zich daar tusschen groene heuvels, twee stroomen vloeiden er samen, de eene breed en statig, de andere smal en speelsch, en het was de groote heirbaan van het zuiden naar het noorden, die er de groote heirbaan van het westen naar het oosten kruiste.

Aller menschen zoete moeder Maria zag, niet lang na haar Hemelvaart, op deze plek neer, treurig dat een zoo lieflijk en vredig oord geheel overheerscht werd door de geesten der duisternis, die in de afgoden gestalte hadden aangenomen. Ze wilde zoo graag zelf waken over de vele schepelingen en voetgangers, die er voorbijgingen. Om haar wensch te vervullen, zond de Voorzienigheid, langs verre omwegen over de waterbanen, een ouden Judeeschen koopman met zijn bark naar deze reede. Als jongeling was

hij onder de drieduizend geweest, die, na Petrus' Pinksterprediking, „zich zelf redden uit het verkeerde geslacht", en zich lieten doopen in den naam van Jesus Christus. Weer was hij als ieder jaar balsem en olijfolie in het noorden wezen ruilen tegen kostbaar pels- en lederwerk. Maar de herfststormen hadden hem uit zee de binnenwateren ingedreven, tot hij zijn zeilschip, diep landwaarts in, meerde aan dezen oever. Overvallen door sneeuw en vorst van een barren duisteren winter moest hij er maandenlang verwijlen. De Romeinsche soldaten schuwend en al de andere heidenen, die kwamen offeren in Diana's tempel of bij den viergodensteen, leefde de grijsaard in volslagen eenzaamheid. Maar toen hij voelde, hoe het heimwee naar zijn zonnig land en naar de gemeenschap en de liefdemalen met zijn medechristenen, als een ziekte zijn ziel ging aantasten, begon hij, om te genezen, uit een blok brandhout de beeltenis te snijden van Maria, de moeder des Heeren, die hij eens door de straten van Jerusalem zag gaan en over wier leven vol genade en smart hij veel mijmerde.
Tot troost van zijn eigen verdrietige verlatenheid wilde hij haar aanschouwen in haar liefste geluk, en dat was als jonge Moedermaagd met het Kindeke op haren arm, Jesus haren Zoon, van wien volgens het woord der apostelen, de engel Gabriël haar voorspeld had, dat Hij, die groot zou zijn, Zoon des Allerhoogste genoemd zou worden, terwijl Zijn koninkrijk geen einde zal hebben. Toen de oude man zag, dat het harde eikenblok waarlijk langzaam de gedaante had aangenomen van de Lieve-Vrouwe in mantel en sluier met het Jesus-kind op haren arm, ontroerde hij zoo, dat zijn oogen vol tranen vloeiden. Door zijn tranen heen zag hij het beeld in een aureool van sterren, veel grooter en schooner dan het in werkelijkheid was, een minnelijke Koninginne met een teederen glimlach over het gelaat, die hem haar Kindeke toonde, dat op haar linkerarm de handjes strekte naar de lelie in haar rechterhand. Haar voeten vertraden rustig zegevierend Diana's halve maan, die het grijnzend gezicht omlaag had moeten keeren naar de duistere gronden waarin het ondergaat. Om

Maria's hoofd echter en om het hoofd van den kleinen Koning-in-eeuwigheid, trilde en glinsterde in den weerschijn van de sterren, die hen omgaven, een kroon van veelkleurige kleinere sterren door gouden bloemranken saamgevlochten.
Ave Maris Stella prevelde de koopvaarder, die over zooveel zeeën en wateren had gezworven, en wel wist hoe noodig hem een leidsterre was. Vele weken leefde hij gelukkig, in vrome overweging verzonken.
Maar toen eindelijk sneeuw en ijs verdwenen, het voorjaar kwam, en de zoele bries zijn schip zoo ongeduldig liet rukken aan kabel en anker, dat het dobberde en danste op het zonnige water, begreep de grijsaard, dat het tijd werd de vaart te hervatten. Nadenkend zag hij het kleine beeld aan, dat een winter lang zijn troost was geweest, en zonder te weten dat deze plotselinge opwelling een inspraak was van de Moeder Gods zelf, besloot hij het hier, tusschen de uitbottende stamtakken van een oude linde, aan den oever achter te laten. „Tot dank", bad hij „voor de veiligheid en den vrede, die ik hier mocht vinden, en misschien tot vertroosting van anderen, die zooals ik ooit eenzaam en vol heimwee aan deze heidensche reede moeten overwinteren".
„Maria overwinne hier Diana!" Dit was zijn afscheidsgroet, terwijl hij de zeilen heesch, blij en dankbaar als iemand, die een schoone levenstaak mocht volbrengen. Ook de Moeder Gods was blij en dankbaar. Nu stond haar beeld in den boom aan den oever, en ze wist in haar hart immers, hoe dit beduidde, dat zij en haar Zoon den voet gezet hadden aan de reede van dit dal door hen uitverkoren, waar hun koninkrijk voortaan geen einde meer zou hebben.
Lang duurde het dan ook niet, of de drie apostelen, Maternus, Eucharius en Valerius, de eerste Evangelie-verkondigers in deze streken, vonden het beeld der Moeder Gods in den boom, zagen Diana's maan vertreden onder haar voeten, en begrepen wat zij en haar Zoon verlangden. De drie heiligen spraken zoo overtuigend tot de Romeinen

der bezetting over de liefdeleer van den Gekruiste, dat eerst de hoofdman en dan vele der soldaten zich lieten doopen. En geen hunner verzette zich, toen de boden van de Blijde Boodschap den viergodensteen omwierpen en vervingen door een Kruis; toen de drie uit den kleinen steenen tempel de maangodin en alle andere geesten der duisternis door hun kruiszegen verjoegen, en er het kleine houten beeld der Moedermaagd met het Kindeke uit de oude linde stelden op Diana's plaats. Van nu af had Maria aan dezen oever haar eigen thuis, waar ze waakte over het eerste altaar, dat voor haar Zoon in dit dal werd opgericht.

Schepelingen en visschers, soldaten en kooplieden, die langs den stroom of over de heirbaan kwamen, vonden in plaats van den viergodensteen dat Kruis, in plaats van de maangodin de Moedermaagd, die met minnelijken glimlach hun haar Kind toonde. Er werden geen offers meer geplengd, maar velen, steeds meer, knielden er neer en baden hoopvol om zegen over hun reis.

Zoo was in dit dal, ver van de kusten, aan den viersprong der wegen en den samenloop der wateren, de Sterre der Zee opgegaan, en vele nieuwe christenen, Romeinen of inboorlingen, voelden zich zoo veilig in haar glans, dat ze niet verder gingen of telkens hier terugkeerden, en zooals Maria, voorgoed hun thuis vestigden bij dezen viersprong en dezen overtocht, Mosae Trajectum geheeten, maar door hen weldra Trega genoemd.

II

Toen de Romeinsche Christen-soldaten uit het blokhuis waren teruggeroepen om het vooze en veege Rome zelf te verdedigen tegen de invallen der vreemde horden, begeerig naar de schatten van het wereldrijk, leek het jonge Trega daar achtergelaten tot een weerlooze prooi voor die verdelgers. Niet lang echter of over de groene wegen langs de zijrivier, kwam, — neen, nog steeds niet de zwarte zwerm der Hunnen, — maar een vreedzame, kleine stoet

van priesters en levieten: Servatius, de bisschop, die door Sint Petrus gewaarschuwd, het weidsche Tongeren verliet om met het kostbaarste wat hij bezat: de schrijnen met de relieken der heiligen, in Maria's kleine kapel veiligheid te zoeken tegen Atilla.

Tongeren verging. Trega bleef gespaard, en in plaats van de Romeinsche soldaten had het voortaan Gallische of Frankische bisschoppen tot bewakers. Twintig volgden er Servatius op, allen roemvol en heilig, drie en een halve eeuw lang paladijnen voor Sterre en stad.

De laatste, Hubertus, in tweestrijd tusschen zijn liefde voor de stad zijner voorgangers en zijn aanhankelijkheid aan zijn vorst en diens huis, komt 's nachts bij de Sterre bidden om raad.

„Ga", hoort hij ten antwoord, „ik blijf". Hij weet het dan: Legia heeft hem meer noodig dan Trega. En geheel gelijk aan den waardigen stoet, die haar eenmaal naderde, trekt thans een stoet uit de Sterrestad heen, priesters en levieten geschaard om hun bisschop. Ook zij torsen op hun schouders een heiligenschrijn, de kiste met het gebeente van Trega's roemvollen zoon: bisschop Lambertus, den martelaar. Over de groene wegen door het zijdal trekken ze naar het middelpunt van het woeste woudland bij de Bovenmaas, waar de bevolking, evenmin als die van het roerige hertogshof in de nabijheid, een bewaker niet langer kan derven.

Christus hoort zijn Moeder bidden voor Trega, dat zijn bewakers verloor. Bisschoppen zijn gegaan, koningen zouden komen. Het is Karel Martel, die kort na Hubertus' vertrek, voor alle Karolingers den weg naar de Sterrestad vindt. Servatius, Trega's eerste bisschop, den grooten verdediger, heeft hij aangeroepen vóór den slag bij Poitiers, waar hij de nieuwe Godsrijk-vijanden, de Saracenen, waarlijk verslaan mag. Naar Trega komt Karel Martel om Servatius op zijn graf te danken voor dezen triomf van het Christendom. Dan klinkt de roem van Trega's heilige wijd om. De herinnering aan de overwinning wordt voortaan jaarlijks gevierd, Servatius' gebeente wordt ver-

heven en boven zijn altaar een ciborium opgericht van goud met edelsteenen. Nu geen nieuwe bisschop in Trega Servatius en de twintig na hem meer zal opvolgen, is Servatius zelf opnieuw de paladijn der Sterrestad geworden, om wien zich de machtigsten der aarde op hun beurt als paladijnen scharen. Koningen en keizers komen als pelgrims, dichte scharen volgen hen langs de wegen uit alle hemelstreken. En de Sterre, die hen Servatius liet vinden, vinden zij door Servatius. Karel de Groote zelf komt, keert telkens weer, en wijdt de Moedermaagd in Trega, bij Servatius' graf, kapel en altaar toe.
Maar opnieuw dringen verdelgers het Christenrijk binnen, woeste heidenen die op draakschepen over zee komen: de Noormannen. In de Maasgouw nestelen zij zich. Vorsten komen, niet meer als pelgrims, maar als legeraanvoerders om die trawanten van Gods vijand te verdrijven. Ze zijn talrijk en halsstarrig, de Noorsche zeeschuimers, die Christus haten, en overal in de steden, langs de groote rivieren, moordend en plunderend, de Christenkerken verbranden. Reeds liggen die van Parijs, Luik, Keulen, Bonn in puin. Maar in Trega worden hun ladders en stormrammen door een onzichtbare hand afgeweerd van de kerkmuren, en de vlammen uit de hooge houtstapels die ze er omheen aanleggen, slaan van de muren terug naar de brandstichters zelf. De koning, die hen eindelijk verslaat, Arnulfus van Korinthië, komt van de Leuvensche Dijle waar ze vernietigd werden, naar Trega.
Het volk roemt het wonder, dat Trega's heiligdommen ongeschonden liet. En heeft Servatius nu niet opnieuw ook geheel het Godsrijk tegen de legers der hel beschermd? Zooals Martel, nadat hij de Saracenen versloeg, komt Arnulfus, nadat hij het Christendom van deze laatsten der heidenen verloste, als pelgrim naar Servatius' graf.
Heerlijk herleefd de roem der Sterrestad. Opnieuw stroomen scharen samen in Servatius' weidsche basiliek, met kostbare gaven vullen zich haar schatkamers, offers en schenkingen blijven abdij, scholen en Godshuizen ver-

rijken, die om Servatius' graf verrijzen en hart en midden worden van de bloeiende stad.
In Maria's heiligdom aan den Maasoever staat haar kleine beeld, zwart van ouderdom en door molm verteerd, niets meer dan een stronk vergaan hout, waarin de lijnen van gestalte en aangezicht nog maar vaag te onderscheiden zijn. De stedelingen weten evenmin de herkomst meer van het onooglijk beeldje, als die van de Sterre in hun stadsblazoen. Trega is Tricht geworden, de groote Servatius schutspatroon der stad, de gouden noodkist met zijn gebeente de verbondsark der Trichtenaren, zijn abten en kanunniken hun vorsten.
Uit den vreemde moeten voor de Sterre der Zee de nieuwe wachters komen. Bisschop Hubertus' waardigste opvolger, Notger, prins-bisschop van Luik, zendt ze haar (990). Eligibilus, kanunnik van Notgers eigen kathedraal, komt als proost met een groep kanunniken uit Malonne en Thuin, roemruchte abdijen uit Notgers bisdom. Maria's kleine kapel, die sinds Servatius er zijn bisschopszetel vestigde, reeds een kerk was geworden, groeit tot een weidsch munster met hoog koor en drie schepen en drie absiden onder machtige steenen bogen en gewelven, door vier torens bewaakt. Deze Onze-lieve-Vrouwenkerk wordt in den loop der jaren in Tricht een wereld op zich met een eigen heer: den prins-bisschop op Hubertus' zetel in het Legia van voorheen. Veilig en onaanrandbaar ligt Maria's besloten hof in de woelige verwarringen van het leven rondom, waar hertogen, koningen en keizers begeerig elkaar het bezit van Sint Servaas' abdij en haar gronden en schatten betwisten. Maar als ook de stedelingen onderling beginnen te kijven over mijn en dijn, over recht en onrecht bij het heffen der tienden in hun tweeheerige stad, en die twee heeren zelf, keizer en prins-bisschop, welhaast in twist geraken over hun rechten in Maastricht, — eer de Sterrestad in kleinzielige verdeeldheid haar schoone roeping geheel zou vergeten: de kern te zijn van het rijk Gods in de Maasgouw, — komt door Paus Eugenius III gezonden, Maria's groote dienaar, Bernardus van Clairvaux, en

predikt in de kerk van de Sterre der Zee den tweeden kruistocht. Bij zijn machtige stem voelen alle Trichtenaren zich weer broeders, één in Christus, en velen volgen den oproep en tijgen in de legers van Keizer Koenraad mede om Jerusalem van de Turken te verlossen. In nieuwe bezieling leeft onder de achterblijvenden het Christendom op, dieper, daadkrachtiger, offervaardiger wordt het geloof, en velen voelen zich geroepen hun leven geheel aan God te wijden. Er bestaan in Tricht weldra acht mannen- en elf vrouwenkloosters, en voortaan zijn het de kloosterlingen, die de Sterrestad voor haar roeping behouden. Onder allen kiest Maria haar eerewachters uit.

Ze komen barvoets, in bedelpij, de zonen van Franciscus, die acht jaren geleden in Assisi stierf. Ze hebben Maria lief als kinderen, en Maria houdt van hen als een moeder. Omdat ze de tijden ziet naderen, dat Tricht haar bijstand zoo noodig zal hebben, besluit ze uit haar verborgenheid te treden. Daar roepen de Luiksche kapittelheeren van de Onze-lieve-Vrouwenkerk, — altijd nog vreemdelingen in Tricht, onzeker van hun verblijf, — de Minderbroeders tot zich en stellen de Sterre der Zee in hun bescherming. Kon hun kostbaarder schat worden toevertrouwd? In vervoering zien ze Trega's aloud kleinood aan, en één onder die broeders der Zonne, aanschouwt in den verweerden houtstronk zoo duidelijk vorm en lijnen, die de schepeling twaalf eeuwen geleden voor zijn vrome schepping gedroomd heeft, dat hij niet meer rusten kan voor hij het beeld herschapen heeft, en die droom uit het grijze verleden daar waarlijk als tastbare wezenlijkheid stralend voor aller oogen daagt.

Niet ver van den Maasoever en de heirbanen, dicht bij Maria's eerste heiligdom, bouwen de Minderbroeders van de blankste mergelblokken, naast hun nederig klooster, hun rijzige kerk, waar het licht klaar en blij schijnt door hooge spitsboogvensters. In deze reine ruimte staat de Sterre op haren troon, de minnelijke Moedermaagd, met het Kindeke op den linkerarm en in de rechterhand de zilveren lelie, de

voeten zegevierend op de grijnzend neergewende halve maan, die in de duisternissen ondergaat...

Ave Maris Stella...

De stedelingen vinden haar weer, hun Sterre. Ze komen in scharen, in dichte drommen, ze verdringen elkaar om haar genadetroon en verheerlijken haar weldaden: — blinden worden ziende, kreupelen werpen hun krukken weg, doofstommen hooren en spreken, uit het perikel van water of vuur worden velen gered. Bidders en boetelingen uit alle oorden van de Maasgouw dingen met de Trichtenaren om haar voorspraak. De dag komt dat de menschenmenigte aanwast tot een zee, voor wie de ruime Minderbroederskerk te eng is: op haar golven draagt ze Trega's Sterre de straten in! Van jaar tot jaar voortaan processie op Paasch-Maandag, waarvan Trichts kronieken blijven gewagen:

„Deze Processie wordt aengeleydt door het geestelyck „Veltteecken van het Kruys en Vaen der Minderbroeders, „het welcke door eenen der Broeders voor af wordt ge-„dragen. Naer hem volgt eene groote menigte van Mans, „Vrouwen en kinderen de welcke oock op een sekere ma-„nier het Kruys van Christus dragen; want sy volbrengen „den geheelen Processie-weg blootvoets gaende, hebbende „hunne lichaamen alleen overdeckt met linne keelen of „wolle rocken, sommige in hunne handen brandende keer-„sen; andere gaen in kleedtsel van publieke penitentie. „Onder de welcke vele mans, die, om niet gekent te „worden, ijzere helmen op hunne hoofden dragen. Daer „volgen oock vele moeders, die aldus gekleedt, hunne „kleyne kinderkens met de handt leyden of hunne suyge-„lingen dragen op de ermen; en die door ouderdom niet „meer en kunnen omgaan, laten sij hun aldus gekleedt „zijnde den selven weg omdragen. Onder het selve Vendel „volgen ook de Flagellanten of Geesselaers, bekleedt met „sacken, met bedeckte aangesighten en gaende met bloote „voeten. Hierna volgt een ander Kruys met een schoon „Kerckvaen, het selve terstondt gevolgd van de Eerw. „Paters Minderbroeders, zingende den geheelen weg ver-„scheijde lofzangen, Maria ter eeren. Naer hun volgen de

„vermaertste Borgers, gaende al' te samen met brandende „kaarsen voor het Beeldt van Ons Lieve Vrouwe welcke „seer eerbiedelijck wordt gedragen door verscheyde seer „eerbaere Maegden. Het Mirakeleus Beeldt van Ons „Lieve Vrouwe wordt opgevolgt door seer vele gewa- „pende mannen op hun bloodt lichaam van het hooft tot de „voeten geheel in het harnas. Sommige van hun trecken al „sleypende naer aen hunnen rechten voet een ijzeren ket- „ting van swaer gewigt, om hierdoor met meerder pijnen „voorts te gaen. Door deese swaere en pynelijcke peni- „tentieele wapenen stortten sy veel bloedt, hetwelck van „hunne leden is afloopende. Die het niet gesien en heeft, „en soude nauwelycks gelooven, hoedanig desen Proces- „sie-weg met druppelen bloedt besproeit is. Andere stroy- „en groen, kruyden en bloemen, seer liefelyck voor de „oogen en reuck; maar deze maecken den weg roodtver- „wig met hun bloedt, om aldus de sonden af te wasschen „en de vlammen van het helsch vuer uyt te blusschen.
„Naer dese boedtveerdige soldaten van Christus volgen „de Heeren van de Magistraat, en beyde de Heeren „Schouten, den eenen van den Bisschop van Luyck, en den „anderen van den Hertog van Braband, daer naer de Hee- „ren Borgemeester en Schepenen, en alle andere Heeren, „die in eenig Officie der Stadt syn, alle met brandende „keerse in de handt gaende voor het Allerheiligste Sacra- „ment, het welcke gedragen wordt met groote eerbiedinge „onder eenen schoonen Hemel. Dese Processie wordt „gesloten door den Gouverneur der Stadt, door menig- „vuldige Edellieden en een groot getal van menschen, soo „Borgers, Soldaten, als vreemdelingen en Pelgrims, soo „mans als vrouwen. Om dese processie te sien zijn alle „huysen, vensters en straeten, daer dese Processie voor- „bij gaet, soodanig vervult van volck, dat de selve nauwe- „lycks sonder groot gedrang en kan geschieden, hoe seer „dat oock het volck door de Hellebaerdiers in geschickt- „heydt wordt gehouden. Ende als wanneer om dese „Processie geeyndigt is, soo en neemt nochthans de Devo- „tie geen eynde: want ten tijde van acht dagen lang komen

„de menschen nog dagelijks met groote menigte, de Godde-
„lycke Diensten bijwonen, het Mirakuleus Beeldt eeren,
„en den Processie-weg omgaan met groote godvruchtig-
„heyt en gestichtigheyt"...

Als het eindelijk weer stil is geworden in haar blanke kerk, als de Minderbroeders hun laatste nachtgebeden hebben gezongen en zelfs de kaarsen om haar troon niet meer knetteren, hoort de Sterre der Zee achter haar altaar het water ruischen der Jeker, de zijrivier, die de absis bespoelt, en uitschouwend met haar mijmerenden glimlach wacht ze de stormen, tegen welke ze haar stad en haar stedelingen beschermen zal.
Want de Booze, die in den loop der eeuwen telkens opnieuw de horden, door hem tegen de Christenheid uitgezonden, — Hunnen, Saracenen, Noormannen —, zag teruggeslagen en verpletterd, verzon in valscher list verdeeldheid te zaaien onder de Christenen zelf, zoodat zij elkaar onderling zouden vernietigen en het Christendom met hen zelf. Over de eeuwen en al haar woelingen heen was de Sterre blijven stralen, maar nu het Christenen tegen Christenen ging in jammerlijken geloofsstrijd, dreigden ruwe handen haar neer te halen en harde voeten haar te vertrappen. Maar zoo lief was zij den Trichtenaren dat dezen voor alles bedacht waren haar te verbergen tegen de aanranders. Reeds eenmaal hadden de beeldstormers in Tricht de macht in handen gekregen, en hun soldaten gelegerd niet alleen bij de vreedzame burgers, maar bij voorkeur in de kloosters, waar ze alle hoeken en kasten doorsnuffelden om te vernielen wat de godgewijde bewoners het heiligst en dierbaarst was. Een van de onverlaten vond op een der zolders van den Nieuwenhof, — het Convent van de Zusterkens der Derde-orde van Sint Franciscus, — verscholen in een houten kist, Trichts genadebeeld. In grimmige vernielzucht wil hij het doorklieven met zijn zwaard, maar de arm verstijft, dien hij er tegen opheft, en terugdeinzend van schrik, vlucht hij naar zijn kapitein, die hem uitscheldt om zijn lafheid, op zijn beurt naar den zol-

der klimt, als een beul het zwaard zwaait boven Maria's teeder terzijde genegen hoofd, — en daar als versteend staat, machteloos verstard, ook hij, zonder den arm nog op of neer te kunnen bewegen, brieschend van woede over de tooverkunsten van die paapsche nonnen. Onverstoorbaar in haar ernstige aanminnigheid schouwt de Moedermaagd hem aan, zij met haar lelie en haar Kindeke, immers onaantastbaar, sterker dan alle legers in slagorde...
De molenaar Jan Ceulen had haar uit zijn Jeker-watermolen, waar de bezorgde Minderbroeders haar verborgen, daar bij Franciscus' zusterkens op den zolder gebracht. Na het razen en vloeken van soldaat en hopman en heel de kettersche bende in haar blanke gangen en kamers, lieten de zusterkens bij nacht het beeld uit het zolderluik over den muur neer in het hofke van haar buurvrouw Mayke Luckers...
Vijftig jaar was dit alles geleden. Hoe zouden de burgers het vergeten zijn, al werden de beeldstormers ook uit hun stad verdreven en stond de Sterre daar weer bijna die halve eeuw lang op haar eigen troon? Te levendiger bleef de herinnering, omdat de geloofsoorlog tusschen broeders en broeders nog niet was uitgevochten.
Geen beeldstormers, geen ketters meer, hervormden noemden zij zelven zich. Christenen die God wilden aanbidden in geest en waarheid, en wat hun vaderen het heiligst was, uit de kerken verbanden, die toch eenmaal niet voor hen maar voor dit Allerheiligste werden gebouwd... Hoe zouden ze naast Christus' afgebroken altaar den troon dulden van Zijn moeder?
In dichter drommen dan in de langgeleden dagen van heil, wanneer de Paaschmaandag-processie zou uittrekken, stond het volk van Tricht, dien 25sten Juni van 1639, saamgedrongen in de kerk der Minderbroeders. Voor het laatst! De Stedendwinger, die de stad voor den nieuwen Staat veroverde, had daags te voren den paters laten aanzeggen, dat ze hun klooster moesten ontruimen. Nogeens zongen ze de Hoogmis voor Maria's licht-omstraalden troon. Het was geen Requiem, maar nimmer nog had een

rouw als deze de harten vervuld, zoodat de klaarte, die de blanke gewelven doorscheen, was geworden tot een stilte, zwaar van angst en smart.
Wat moest er van Tricht worden zonder de goede Minderbroeders en zonder de Sterre?... Maar zie, ze lieten haar achter op haar troon. Onlangs immers had ze hun door blik en hoofdgebaar beduid, dat ze er liever blijven zou tot het laatst. Twee aan twee kwamen de Minderbroeders, tusschen één en twee uur van den nanoen, na de vervroegde Vesper en Completen, ieder met zijn mantel omhangen zeer stichtelijk uit het koor naar de kapel van het genadebeeld, en zongen met gebogen hoofd de Antiphone: *Sancta Maria, succure miseris,* prevelden hun laatste bede tot haar en hun afscheidsgroet, en gingen stil. Hun lange, lange rij, langs de wankellooze blanke pijlers heen, die hun eerste broeders hier zelf oprichtten, hun kerkpoort uit, straat en stadspoort uit.
Daar gingen ze, haar trouwe, haar uitverkoren beschermers, de barrevoeters in hun schamelen mantel gebogen. Maria's teedere wezen was enkel nog deernis. Over de weenende stedelingen heen schouwde haar blik hen na. Twee dagen lang voelden de Trichtenaren hun Sterre afwezig in haar aanwezigheid, alsof met Franciscus' zonen haar licht was meegegaan. Verweesd en beroofd van te voren in hun angst om het gemis, dat immers onvermijdelijk was, verwonderden zij zich niet, toen de Sterre den derden dag waarlijk was verdwenen.
Opnieuw hadden zorgzame zusterkens, de Annunciaten, haar beeld in een kist verborgen, opgenomen in haar slotklooster aan den anderen Maasoever. Maar toen het volk haar schuilplaats daar in Wijk ontdekt had, kwam het in zoo dichte scharen om dat klooster dringen, dat het geheim al te gauw aan de overheerschers zou verraden zijn...
In een vroegen Novemberochtend droegen vrome mannen de kist naar de kleine boot, die aan den Maasoever gemeerd lag. Ze roeiden tegen stroom op en kwamen buiten de stad al spoedig in het vrije Luiker-gebied. Niet ver en ze landden. Het was een doodstille, nevelige morgen.

Maar toen ze den lieven last langs den weg door de dorre struiken den heuvel opdroegen, kwam daar — wie wist van waar? — een leeuwerik boven de kist vliegen, en bleef en steeg mee, en zong als in een lichtenden Meimorgen zijn lied, luid en kwinkeleerend tusschen de mist-bewaasde herfstbladeren, die traag om hen neerdwarrelden.
Naar de wijkplaats van Franciscus' verbannen zonen geleidde de lieve vogel van vader Franciscus de Sterre, en toen ze daar, in haar kist verborgen, stond in dat bouwvallige Luiker Observantenklooster (Slavanten) bij haar wakers van weleer, kwam in de grauwe winterdagen die volgden, morgen na morgen de leeuwerik, voor het tralievenstertje achter de bladerlooze boomen, Maria zijn loflied zingen.
Gedachtig hoe het droeve gebaar en een blik van het even met leven bezielde genadebeeld hen eenige maanden geleden hadden weerhouden het ter beveiliging tijdelijk door een ander te vervangen, vroegen de Minderbroeders zich af: „Is het wel goed gedaan, dat we haar, die in deze tijden zoovelen tot toevlucht en troost kon zijn, hier verborgen houden? Zendt Franciscus, onze vader, ons een van zijn leeuweriken, tot waarschuwing, dat Maria's lofzangen niet mogen zwijgen en de Sterre immers het liefst straalt en schijnt waar stormen te bedaren en duisternissen te ververdrijven zijn?"...
Nog geen maand later, op Maria Immaculatadag, daalden de monniken in zwijgenden stoet den winterschen heuvelweg af om Maria's kiste opnieuw naar een schip te dragen, dat daar wachtte. Tot aan den oever vloog de leeuwerik zingend over hun hoofden mee.
Dan roeide Thomas Libot de Sterre dieper het Luikerland in, naar Visé, waar kort daarop Minderbroeders uit Tongeren kwamen om haar met zich te voeren naar hun kerk, in die aloude veste, waar Sint Servaas woonde eer de veilige Sterrestad hem tot zich trok. Leek het niet of Maria aan Tongeren wilde goedmaken wat het dertien eeuwen geleden voor Tricht had moeten missen? Vier en dertig jaar is ze in Tongeren gebleven, en het was er door

haar een tijd van genade en wonderen. Zoodat de stedelingen er haar liefkregen bovenal en er een luid gejammer opging, toen het ruchtbaar werd, dat de Minderbroeders van Tricht, eindelijk uit hun verbanning verlost, ook hun Sterre uit haar verbanning wilden terugvoeren. Ze kwamen zelf, door vele Maastrichter priesters en burgers vergezeld... En zooals in de vierde eeuw het Gallo-Romeinsche Tongeren zijn bisschop Servatius uitgeleide deed onder rouw-misbaar, vergezelde het Tongeren van dit jaar 1675 de Sterre weeklagend de poorten uit, de groene wegen op langs de zijrivier... *Vale o valde decora...*
Waarlijk, als een wonderschoone koningsbruid hebben de Trichtenaren hun Sterre binnen hun wallen verwelkomd. Op Servatius' graf was haar feestelijke troon opgericht, en wie in Tricht, die Haar daar niet begroeten kwam, tranen van geluk in de oogen om wie daar opnieuw zoo trouw en vertrouwelijk, zoo alles-begrijpend en alles-vergevend, zoo wijs, zoo goedig, zoo moederlijk en toch zoo maagdelijk teer en schuchter, op hen neerschouwde.

Langer dan een eeuw nog zouden de Minderbroeders haar in hun nieuwe klooster mogen bewaken. Toen had de Booze het opnieuw zoo ver gebracht, dat er een leger der hel losbrak over de Christenwereld... Ditmaal waren het de Fransche rebellen, die allereerst weer allen en alles aantastten, wie en wat van Christus was, en goddeloos de Rede vergoddelijkten.
Weer zwierf de Sterre van schuilhoek naar schuilhoek, maar waakte toch over het rijk van God in de Maasgouw. Totdat er na de stormen een koning kwam, Willem I, die Maria's kerk aan Maria's getrouwen teruggaf. Want die kerk — uit het steenen Diana-tempeltje ontstaan, waar eens bij Maria's beeld Servatius' bisschopszetel stond, waar Hubertus in tweestrijd kwam bidden, later de Luiker kapittelheeren haar bewakers werden en Bernardus van Clairvaux den tweeden kruistocht had gepredikt — de aloude Onze-lieve-Vrouwenkerk was een arsenaal

geworden van de Fransche republikeinsche soldaten en arsenaal gebleven, ook nadat zij heengingen.
Tricht was den nieuwen koning van Nederland dankbaar voor zijn vredelievende bemiddeling en Trichts kerkelijke overheid besliste, dat de Sterre weer zou terugkeeren in de woning haar eigen, door haar geworden en zoo schoon en weidsch ontbloeid.
Bijna een eeuw lang troonde de Sterre daar en troont daar nog, Maastrichts Koninginne, met de kroon van goud en edelsteenen, die de stedelingen haar schonken en waarmee hun bisschop haar kroonde, toen van heinde en ver een menschenzee toestroomde om haar te eeren. (1912). Twee jaren later zou de Sterre opnieuw haar stad beschermen tegen nieuwe oorlogshorden ditmaal van ontkerstende Christenen. In eindelooze dichte rijen trokken de stedelingen door de donkere avondstraten naar haar heiligdom, dat het nabije kanongebulder deed schudden op zijn grondvesten. Luider dan de dreun van het geschut, dreunde de smeekzang hunner stemmen langs Maria's eeuwenoude genadebeeld ten Hemel op. En zij-zelve schouwde neer op die duizenden met haar deernis-glimlach moederlijk-wijs. Weer week het gevaar, en steeds waakt ze daar en schouwt ze uit, onaanroerbaar en rustig op haar bloementroon.
Stad en land behoeven niet te vreezen.

DE BOUWBISSCHOPPEN

DE JONGE PRIESTER Gondulfus had in zijn droom een stad gezien, waar zich boven de talrijke kerken en kapellen één machtig heiligdom verhief, dat alle overige in de schaduw stelde. Gekroond door vijf torens, riep het met z'n tinnen en transen, z'n portieken en boogvensters een heugenis op aan den tempel van Sion. Het was van een wijd dal het middelpunt, en de heirbanen van het zuiden naar het noorden, van het oosten naar het westen, vonden aan zijn drempels hun einde en aanvang. Priester Gondulfus was de geheimschrijver van den bisschop van Tricht, den bejaarden Mondulfus, — en hij kon niet laten dien morgen zijn vaderlijken vriend te spreken over den droom, die hem zoo ontstellend duidelijk was bijgebleven.

„Het lijkt me," ging hij voort, zonder van z'n verwondering te bekomen, „alsof ik het niet gedroomd maar wezenlijk beleefd heb; alsof ik vannacht echt ben uitgetrokken

met de mannen van ons goede Tricht naar de bouwvallen van Tongeren. Want ik meende niet anders, of Sint Servaas, onze gebenedijde schutspatroon, had mij zijn eerste bisschopsstad getoond in haar vollen luister van weleer. Waarom anders, dan met den wensch dat voormalig zoo roemrijk Tongeren herbouwd te zien en er te rusten in een grafkerk, geheel gelijk aan den tempel, die mij nog steeds als een lichtend visioen voor oogen staat?... Nauwelijks evenwel hadden in mijn droom onze Trichtenaren ginds de eerste spade tusschen de puinen van Tongeren gestoken, of van alle kanten sprongen er wolven te voorschijn, die zich op hen stortten en hen voor mijn oogen verslonden. — Toen ben ik wakker geschrokken, met een schreeuw van angst."

De grijze bisschop had het verhaal met een glimlach aangehoord. „Wonderbaar is het," begon hij „dat ik nu al evengoed dien tempel van je droom in z'n volle macht en majesteit voor me zie! Je hebt gelijk: dit kan waarlijk alleen maar de kerk zijn, die er op het graf van Sint Servaas gebouwd moet worden. Maar nu de wolven het je kwamen beduiden, mogen wij er wel zeker van zijn, dat je torenstad niet het Tongeren is van voorheen of thans of van de toekomst. Ongetwijfeld is het ons eigen Tricht, zooals het zich zal uitbreiden om de machtige nieuwe grafkerk heen... Tongeren heeft zijn Heilige smadelijk verdreven. Hier in Tricht vond hij zijn toevlucht en ten slotte zijn rust voor eeuwig. Daarom wordt dan ook zienderoogen de oude profetie meer en meer bewaarheid: — Tongeren zal vergaan, Maastricht zal staan."

Zoo zijn de wijze Monulfus en de bezielde Gondulfus de bouwmeesters geworden van het statig heiligdom, dat groeide uit de nederige bidkapel op het crypte-graf van Sint-Servaas, eenmaal gedolven buiten de wallen van het romeinsche Trajectum ad Mosam. Het is een basiliek geworden met rijzige wanden, omhoog de boogvensters in rijen, plechtig het priesterkoor onder de bogen en gewelven van den absis, het hoofdaltaar vlak boven het graf in de crypte.

Nadat vader Monulfus, in 599, na zijn zegenrijk leven opgeroepen werd midden uit zijn bouwwerk in Tricht naar het Hemelsch Sion, kozen de Trichtenaren den begenadigden bouwmeester Gondulfus tot zijn opvolger.
Ook Bisschop Gondulfus bleef bouwen tot het einde zijner dagen, en al zag hij de Sint-Servaaskerk al evenmin voltooid, toch heeft hij haar nog kunnen wijden en haar poorten kunnen openstellen voor de toestroomende stedelingen en pelgrims.
De Trichtenaren legden hun beide Bouw-Bisschoppen naast elkaar in een dubbel-sarcophaag van blauw graniet, zoo breed en zwaar onder haar zadeldak-deksel, dat ze eerder een grafkapel geleek. Met mijter en koormantel, den kromstaf in de rechter- en een waskaars in de linkerhand rustten de stoere bouwmeesters daar neveneen, het gelaat ten Hemel gewend, de voeten gekeerd naar zonsopgang, naar het hoogaltaar en naar de tombe van hun heiligen Beschermer Servatius...
Het was alsof ze daar te luisteren lagen, om bij den eersten oproep op te staan. — Was hun weg op aarde nog niet ten einde, waar hun levensarbeid nog op zijn afwerking wachtte? Binnen ontbrak nog het oksaal aan de Sint-Servaaskerk, buiten ontbraken er nog drie van de vijf torens...
Al twee eeuwen sliepen de Bouw-Bisschoppen nu onder den breeden zerksteen, die hun sarcophaag bedekte bij den ingang van het middenschip. Hun namen, in het arduin gebeiteld, sleten gaandeweg uit, onder de voeten van de kerkbezoekers. Hun nagedachtenis verbleekte in stad en Christenrijk... Toch was er één, die zijn getrouwen niet vergat.
Toen het uur er toe gekomen was, daalde uit den hoogen Hemel een bode neer bij den uitgesleten zerksteen van het dubbele bisschopsgraf: dezelfde Engel, die weleer Sint Servaas geleidde langs de wegen der wereld.
„Monulfus en Gondulfus," riep de Engel, „staat op en gaat gepaard te Aken-waart."
't Was op Driekoningendag van het jaar onzes Heeren 806.

Nog nooit had de grafkerk van Sint Servaas zoo verlaten gelegen, de gasthoven en Godshuizen van Tricht zoo leeg, de heirbanen buiten de stadspoorten zoo verlaten als op dezen helderen wintermorgen.
Vandaag immers was niet alleen heel Maastricht, maar heel het Christenrijk samengestroomd in Aken, waar een feest werd gevierd als nog nooit of nergens ter wereld: Karel de Groote, de Keizer, zou er heden den Paus van Rome verwelkomen, Leo III, die de nieuwe paleiskerk kwam wijden.
De Paus kwam met een onoverzienbaar gevolg, en de Keizer reed hem tegemoet met zijn twaalf Paladijnen en al zijn edelen. — Het volk, dat langs de straten stond opeengedrongen, werd stil van ontzag bij zooveel pracht en praal. Onder de honderdduizenden bevond er zich dien morgen in Aken maar één enkele, die niet met hart en ziel opging in de feeststemming: deze enkeling was nogwel de machtige wereldheerscher zelf in de volheid van zijn glorie, Carolus Magnus: de Keizer, die den Paus bij zijn uitnoodiging had gezworen, hem in de nieuwe paleiskerk van Aken te laten ontvangen en omringen door evenveel bisschoppen uit zijn keizerrijk als er dagen in het jaar zijn...
Juist toen de Keizer zich met zijn hofstoet op weg ging begeven, was de groot-ceremoniarius hem ontdaan komen waarschuwen, dat er twee bisschoppen te weinig waren om den Paus in den nieuwen Dom te begroeten. —
't Was een misrekening geweest! Méér dan 363 bisschoppen waren er niet in het rijk van Carolus Magnus.
Twéé te weinig! Beschaming overviel Keizer Karel. Zijn geweten beschuldigde hem van grootspraak, van een lichtvaardigen eed enkel uit hoogmoed.
De gedachten van den Keizer waren niet bij de plechtigheden. Met kroon, schepter en rijksappel gezeten op zijn troonzetel tegenover den altaartroon van den Paus, zag Carolus Magnus alleen naar de twee open plaatsen in de koorbanken. Die twee leege koorstoelen grijnsden hem aan als nachtdonkere spelonken...
Reeds zette de schola cantorum het Kyrië Eleison in...

„Heer, ontferm U mijner," bad de Keizer, en hij beleed aan God zijn hoofdzondigen hoogmoed.
Daar hoorde Keizer Karel voetstappen naderen. Hij zag op. — En terwijl het Christe Eleison, overgenomen door duizenden stemmen, weergalmde onder de gewelven, schreden daar twee bisschoppen zijde aan zijde het priesterkoor op en knielden er neer op de leege plaatsen in het gestoelte. Beiden waren ze stoer en hoog gebouwd, en toch leek hun koorkap te wijd om hun schouders. Ze droegen het hoofd hoog opgericht, en toch was er van hun gelaat onder den mijter niets anders te onderscheiden dan de oogkassen, waaruit een blik uit de diepten der eeuwigheid Carolus Magnus vol verwachting bleef aanstaren.
...„Voorwaar, het loon zal hun niet onthouden blijven!" dacht de edelmoedige vorst, die zich zoo plotseling van de kwelling om zijn grootspraak bevrijd voelde. „Ze zullen 't weten, dit tweetal, dat ze een wereldheerscher uit den nood gered hebben."
Maar — wie waren ze toch, deze twee? waar vandaan kwamen ze wel, zoo te goeder ure? Keizer Karel kon de oogen niet van hen afwenden. Langzaam ontwaarde hij hoe dof het goudborduursel en hoe beslagen de edelsteenen waren op hun mantel en mijter; dat hun kromstaf vermolmd, hun waskaars verweerd was... Woei er eigenlijk niet een graflucht uit van dit bisschopspaar?...
„Monulfus en Gondulfus, de Bouw-Bisschoppen van Maastricht..." wie had hen het eerst herkend daar in den Dom van Aken? Reeds bij het Gloria leefden hun namen als klokkenklank op in ieders hart. — Zelfs de blik van Paus Leo III peilde den afgrond van hun blik...
Toen het laatste Amen van de wijdingsceremoniën wegstierf in den Dom, waren de twee Trichter Bisschoppen verdwenen zooals ze kwamen, opeens en onbemerkt.
Maar nauwelijks waren ook de laatste naklanken van het hoogtij in Aken weggestorven, of Keizer Karel trok ter beevaart naar Tricht. „Hoe zou ik deze Bouw-Bisschoppen beter kunnen danken en eeren voor den grooten dienst mij bewezen, — dan door de kroon te zetten op hun levens-

arbeid?" dacht de Keizer, terwijl hij daar neerknielde op hun grafsteen in den kerkvloer. — 't Was Karel de Groote, die aan de Sint-Servaaskerk toevoegde het majestueuze oksaal tusschen zuilen, bogen en gaanderijen, — in het midden, boven het zangerskoor, het breede platform, waar hij menigmaal met zijn gevolg de Heilige Diensten bijwoonde. Dit platform staat in verbinding met de schemerstille, laaggewelfde, zuilenrijke Keizerszaal, halverhoogte in den onderbouw der drie torens, die waarlijk de kroon werden en zijn gebleven van het bouwwerk van Monulfus en Gondulfus.

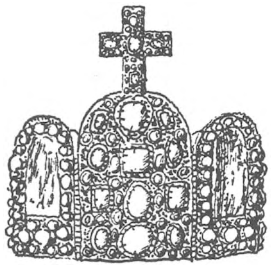

GERLACHUS' LAATSTE REIS

GERLACHUS, DE KLUIZEnaar, sloeg de oogen op uit zijn slaap, en was verwonderd na zijn woelige droomen over tornooien en feestmalen van zijn riddertijd, door de takken van zijn hollen eik de sterren te zien, zoo goud en lichtend als hij ze nimmer nog zag. Roerloos bleef hij liggen en staarde ze aan, en daar zijn oude oogen vol tranen vloeiden, werd elke afzonderlijke ster daardoor tot honderd en meer sterren, tot één groot licht, dat zijn geest verhelderde als nooit te voren.

Voor het eerst, plotseling en in hellen schrik, zag Gerlachus in, dat zijn leven in dezen hollen eik geen leven van eenzaamheid en overgave aan God meer was, zooals hij het met heilige geloften beloofd had. Altijd maar menschen

en meer menschen waren er gekomen naar zijn boomkluis. In den aanvang de hoorigen van Valkenburg om hun vroegeren heer te begroeten na zijn jarenlange boetetijd in het Heilige Land en zijn reizen van Rome naar Jerusalem, van Jerusalem naar Rome. Hij schonk hun alles, wat de bosschen en akkers van zijn erfbezit zouden opbrengen, mits ze hem ongestoord overlieten aan zijn gebeden en aan zijn bedegangen, zes dagen telkens opnieuw heen en weer naar Sint Servaas' graf in Tricht, Zaterdags heen en weer naar Onzer-Vrouwe Munster in Aken, en zoo week na week. Maar weerstaan kon hij hen niet, die smeekten hem te mogen volgen op die dagelijksche tochten. Onmogelijk was het immers te voorzien, dat het aantal van zijn volgers zoo overmatig zou aanwassen? Herwold had moeten zwijgen, Herwold, die barrevoets achter hem aanging door de sneeuw, en die zijn verkleumde voeten voelde warm worden, toen hij uit meelijden hem zei ze te zetten in zijn voetspoor. Ook Rutgerus, de broeder van Kloosterrade, die hem in koorts en krankte vond, had niet mogen vertellen, dat hij tot drie keeren toe geneeskrachtigen wijn in plaats van water voor hem schepte uit den put hier vlakbij. Aan God alleen de eere van Zijn wonderen en weldaden. Hij, Gerlachus, was niet meer dan Gods arme knecht, die zich bij Gods al te groote goedertierenheid voor hem steeds nietswaardiger diende te voelen. In plaats daarvan had hij heel het volk van het Geuldal „wonder" en „heilig" laten roepen en hen zoo lief gekregen, dat hij zich verheugde, wanneer ze in steeds grootere troepen om zijn zegen kwamen: de moeders met haar kleine kinderen; en met hun kranke koe of kreupel paard de boeren, die wisten, hoe hij zelf te Jerusalem zeven jaar het vee had gehoed; herders met de pas-geboren lammeren in hun armen en de ooi aan een zeel geleid, om zijn zegenbede over de kudde; allen samen met zooveel nooden en wenschen, die hij zou aanbevelen aan zijn patroon en hemelschen voorspreker, Sint Servaas, dat hem geen tijd tot eigen overweging of gebed meer overbleef. Want ja, hij zegende, hij bad, hij legde de moederskinderen de handen op, overlas de dieren, en droeg aller

nooden en wenschen in zijn hart met zich mede. Maar een kluizenaar werd hij alleen nog weer 's nachts, en dan was hij veelal zóó overmoe van bidden en pelgrimeeren voor al die anderen, dat hij al te gauw insliep op zijn bed van steenen en dorre bladers; zóó verstrooid door alle stemmen en gestalten van overdag, dat hij telkens weer en telkens meer droomde over het veelbewogen verleden, waarvan hij zich afgestorven waande.
Lenora, zijn lieve vrouw, wandelde door die droomen, jong en schoon, als op den dag, dat hij haar als bruid binnen zijn kasteel van Valkenburg leidde; zelf was hij weer de rijke ridder, hoog te paard, rijdend naar 's werelds roem en festijnen, en leed hij opnieuw den schrik en de smart, die hem bij de tijding van Lenora's rampzaligen dood overweldigd hadden en tot God brachten.
God moest het hem vergeven. Eerst nu begreep hij, dat zijn ziel opnieuw verdoold was op wegen steeds verder van Hem af, verstrikt in een ragfijn en zijde-zacht warnet van bekoringen en gevaren, die hem gingen terugvoeren tot ijdelheid en hoovaardij, tot onrust en tot ontrouw aan den Eéne en Eenige.
Heilige hij? Wonderen voor of door hem? Het volk van het Geuldal had goed roepen, een zondaar was hij, die zichzelf verloren liet loopen. Dank aan de stille sterren daarboven, die hem lieten inzien, dat het geen dag, geen uur meer zoo duren mocht. Hij moest opstaan, en van zijn hollen eik en den put en dit bevolkte Geuldal, ver weg, de heuvels over, ergens heen waar geen mensch hem meer vinden en van God afhouden kon.
Maar waarheen? Zuidwaarts, aldoor hooger, de woeste Ardennenwouden in, waar Sint Hubertus twee eeuwen geleden het hert jaagde? Ach, al te ver zou hij er weg zijn van Sint Servaas' graf. — Noordwaarts over de heuvels neerdalen in de Maasgouw langs Willibrordus' wegen en kerken? Al evenmin zou hij vandaar met de wijde bochten der Maas mee, in één dag heen en weer kunnen naar Tricht. — Westwaarts, in het Kempenland van over-Maas, waren de dennenbosschen niet dicht genoeg om hem

te verbergen. Oostwaarts, Aken, de Keizerstad voorbij, zou hij den Rijn naderen met al de burchten, waar zijn vrienden woonden van weleer.
Weer en nogeens zei Gerlachus tot zichzelf: „Sta op en ga." Maar star en roerloos bleef hij liggen op zijn hard bed. Alleen vermocht hij den blik af te wenden van de sterren en naar den wand van zijn kluis te zien, de binnenschors van den hollen eik, vocht en ziltig glinsterend in den sterrenschijn, als was ze overstrooid met gruis van edelsteenen. Midden in dat zacht geschitter hing kostbaar een kleine krans van witte bloemknoppen, zooals bruiden dragen.
„Schooner en lichtender dan de sterren is Hildegardis' maagdenkroon", mijmerde Gerlachus, en hij dacht aan den geluksdag toen een monnik hem uit haar naam dien krans van haar wijding tot Christus' bruid bracht, een wijgeschenk van de vrome abdisse van Bingen, die zich in zijn gebeden liet aanbevelen, ook zij.
„Heilig en roemruchtig is abdis Hildegardis door de geschriften, die de wijsheid en de liefde Gods haar te schrijven geeft", vertelde de monnik; en Gerlachus, ridder geboren, had Hildegardis' maagdenkrans aan de lippen geheven om hem dan met eerbiedig gebaar te hangen waar hij nog hing.
Een zoete geur woei er van uit, nu als toen. Aan lentebloesem, aan bloeiende boomgaarden, aan zijn eigen pril ontloken burchthof liet het Gerlachus denken, als immer ook nu, aan het Paradijs zelf, waar Lenora omwandelt in haar bruidskleed, en hem wacht...
En toch moet hij dien krans achterlaten, juist omdat hij hem zoo lief is, als de holle eik zelf, als de put waaruit broeder Rutgerus wijn voor water schepte, als heel het Geuldal...
„Sta op en ga", spreekt Gerlachus zichzelf toe, en opnieuw poogt hij zich op te heffen, maar vermag 't niet. Kluis, put en krans verlaten, en de vertrouwelijke boschwegen van elken dag naar Tricht of naar Aken?
„Op, Gerlachus, en ga waar je met God alleen kunt zijn",

beveelt hij zichzelf gestreng, boos en bang tegelijk om zijn besluiteloosheid.

„Maar het landvolk dan? de moeders en moeders-kinderen? de boeren, die zooveel goeds willen en 't alleen niet kunnen volbrengen? de zieke dieren?"

„Allen zijn ze Gode bevolen", spreekt hij luide om zich te vermannen. Want zijn hart is week geworden en de oogen vloeien hem over. Toch wil hij in zelfoverwinning den rug rechten, maar valt terug op de steenen en bladers, kreunend van pijn. Drukt een zware last hem neer? Zijn hem de leden verlamd? Het koud zweet dauwt hem klam over voorhoofd en handen.

„Ik ben ziek", begrijpt hij plotseling „stervensziek. Is dit mijn straf, omdat ik weg wil, waar ik misschien blijven moet? Goede Heere God, wat bedoelt Gij met uw armen knecht, die niet weet en toch wil, alles wat Gij wilt? Blijven? En roepen tot de goede menschen, die een Heilige willen vereeren, hoe onheilig ik ben, hoe groot een zondaar?"

Het wordt een verwarring van willen en niet weten, van weten en niet kunnen, in Gerlachus' gedachten, heviger hem kwellend dan de pijn, die hem, bij elke vernieuwde poging om zich op te heffen, terugsmakt. Het kreunen in zijn borst wordt tot hijgen en snikken.

„Waarheen dan goede God, om U dicht genoeg te naderen en U alleen te vinden? Boom en put en krans en Geuldal en mijn lief landvolk, de moeders en moeders-kinderen, de zieke dieren, alles wil ik verlaten, zelfs het graf van Sint Servaas en Onzer Vrouwe Munster nooit weerzien, alles om U te vinden, den Eénen, in en door Wien alles is."

„Dan is uw uur gekomen, Gerlachus", spreekt daar plotseling een stem. En den adem inhoudend, dat hijgen en snikken zwijgt, luistert Gerlachus. Watvoor stem spreekt zoo, met een klank welbekend en vertrouwd, maar van heel ver en heel lang geleden? Om die stem nogeens te hooren en beter te onderscheiden, vraagt Gerlachus:

„Meent gij als ik, dat mijn uur gekomen is om heen te gaan van hier en God alleen te vinden?"

„Ge zegt het: gekomen is uw uur om heen te gaan van hier en God alleen te vinden."
„O vreemdeling, die spreekt met de stem van mijn vader en moeder, van mijn lieve vrouwe Lenora, van Herwold en Rutgerus en al mijn beste vrienden van vroeger en nu, die spreekt zonderdat ik u zie, hoor mij: ik wil heengaan van hier om God alleen te vinden, maar vermag het niet."
„Omdat u de Teerspijze tot die reis ontbreekt. Maar heb goeden moed, ik breng u die Teerspijze."
Nu kan Gerlachus zich plotseling opheffen en recht blijven zitten, want heviger dan de pijn, die hem striemt en klemt, is zijn ontsteltenis.
Hij ziet een licht in het bosch lichter dan de dag, en tusschen de stammen wemelt een menigte zoo talrijk, als hier nog nooit samenkwam. Ze roepen over een wonder Gods en zingen Alleluia! Alle Valkenburger hoorigen, alle herders van de Geulheuvels, alle houthakkers en kolenbranders uit de Geulbosschen, alle akkerbouwers van de hellingen, die ooit hier bij hem waren, en zie, ook alle koeien en paarden, de lammeren en biggen, die ze ooit meebrachten; alle moeders met de kinderen in haar armen, in trossen aan haar rokken, in volle rolwagens... Maar wat dan toch gaat er om? Wie heeft hun gezegd, dat hij wilde heengaan om God alleen te vinden? Komen ze hem uitgeleiden? Of misschien hem tegenhouden? Ach, dat dezen, die hem zoo lief zijn hem tegenhielden, hier in zijn eigen kluis en thuis, in hun en zijn goed Geuldal...
Hun roepen en zingen verstomt. De stem spreekt: „Zie, Gerlachus, hoeveel van uw vrienden mij gevolgd zijn, toen ik hun hoeve of hut voorbijging, daar ze wisten, dat ik op weg was naar u." — „Een hemelschijn langs onze vensters, die ons wekte. We zagen den Heilige, die naar onzen Heilige ging. Dag na dag ging Gerlachus het graf van Sint Servaas bezoeken, nu is Sint Servaas uit zijn graf opgestaan om Gerlachus te bezoeken! Alleluia", roept het landvolk. En een jubel galmt tusschen de stammen: „Servaas en Gerlachus, alleluia!"
„Ze hooren bij u, Gerlachus, en zonder hen zou uw leven

in den hollen eik geen leven voor God geweest zijn. Ga hun thans voor, waar zij u eenmaal volgen mogen."
Gerlachus blikt op in het goedige en wijze gelaat van den grijsaard met milden blik en zachten glimlach. Een gemijterde bisschop is het, die zich tot hem overbuigt, den kelk in de linkerhand, terwijl de rechter hem de heilige Hostie toereikt.
„Groot is God en Servaas Zijn Heilige", prevelt Gerlachus, de handen vouwend en de oogen sluitend in den glans die van het Brood-ten-eeuwigen-leven uitstraalt. Terwijl hij het nuttigt, zinkt Gerlachus neer en sterft.
Het volk van het Geuldal zag in dit oogenblik een breede baan van louter hemellicht opgaan van den hollen eik over de heuvels hemelwaarts, waar tallooze gestalten, lichter dan het licht, bewogen bij het ruischen van vleugelen en een zoete muziek van vele snaartuigen, cimbalen en fluiten, om de twee gedaanten heen, die langzaam langs die straat van sterren stegen recht naar de wijd open poort van het eeuwige leven: Servaas in zijn wijd-slependen bisschopsmantel van schemerig morgenrood, die aan zijn hand Gerlachus, den kluizenaar, geleidde naar het hart van God.

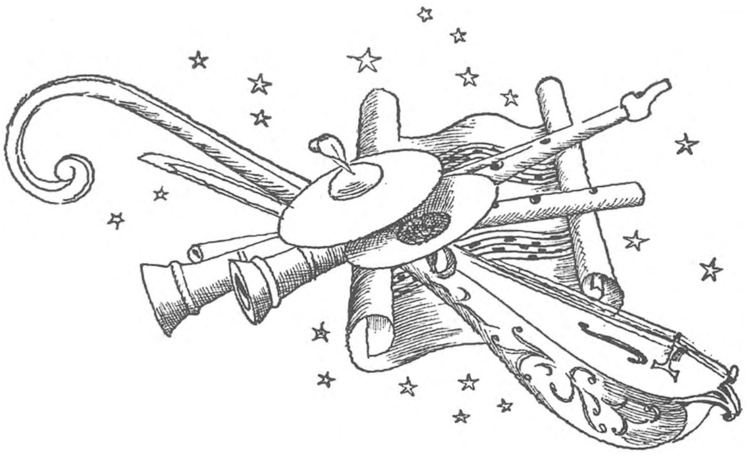

HET MIRAKEL VAN DEN SLEUTEL

KWAAD NIEUWS had den derden dag der Heiligdomsvaart reeds kort na zonsopgang, alle stedelingen en vreemdelingen binnen de poorten van Maastricht uit hun slaap opgeschrikt. Proostdij, kapittelhuizen en schola, alle kloosters, alle overvolle pelgrimshuizen liepen leeg, en aleer de kanunniken de Prime zongen op het hoogkoor, was er om de Sint-Servaaskerk heen een dichter gedrang dan op de drukste beevaartsdagen tijdens de plechtige tooning der relieken.

„De Sleutel gestolen!" — wanneer een der roededragers of een koddebeier, die de orde moest bewaren, 't weereens met somber hoofdknikken bevestigde, nam het gejammer toe, dat in heel de stad de feeststemming in rouw deed verkeeren en er den fleurigen feestdos maakte tot een hinder voor de oogen.

„God zal hen straffen, de booswichten, die den Sleutel durfden stelen!" — „Vermaledijd de heiligschennende

hand, die 't waagde zich te strekken naar den Sleutel!" Met de noodkist was de Sleutel het kostbaarste aandenken dat de stad bewaarde van Sint Servatius, haar schutspatroon.
„Paus Damasus heeft den Sleutel zelf aan onzen eersten Bisschop geschonken. In het zuiver zilver van zijn kunstig vervlochten bloem- en bladranken is vijlsel verwerkt van de ketenen, waarmee de apostel Petrus te Rome in zijn kerker zat vastgeklonken." — Een clerck van de proostdij, die zijn weg zocht tusschen het gedrang door, gaf even diep verslagen als iedereen, dezen naderen uitleg van de herkomst van den Sleutel. Maar de Trichtenaren wisten 't beter: de apostel Petrus en niemand anders had op zijn graf eigenhandig den Sleutel aan Sintervaas gegeven. Recht uit den hemel kwam de Sleutel en Gods Engelen hadden hem zoo wonderschoon van sterrenzilver gesmeed.
„Ach, de Sleutel!" — Vier eeuwen lang had hij zoo veilig verborgen bij Sintervaas in het crypte-graf gelegen. Daarna waren koningen en keizers hem komen vereeren. Zegen spreidde de Sleutel om zich heen, evengoed als de Noodkist met het heilig gebeente van den grooten Beschermer der Christenheid. „Wee de roovers van den Sleutel." Het gejammer begon over te gaan in wraakgeroep.
Maar nu het uur aanbrak, dat een der dekenen van het Kapittel, zooals elken morgen gedurende de Heiligdomsvaart, Mis zou lezen aan het altaar tegen den buitenmuur van de absis opgericht, verschenen op de galerij tusschen de oostertorens reeds de beide herauten, die anders eerst na het laatste Evangelie de tooning der Relieken kwamen aankondigen. Bij het geschal van hun klaroenen verstomde het rouwmisbaar op het Vrijthof. Ze vroegen om stilte en aandacht.
En daar trad in vol ornaat, met mijter en staf, Johannes van Schoonvorst, de groot-proost van het hoogwaardig Kapittel in eigen persoon voor de balustrade, en sprak met wijd doorklinkende stem over de ramp, die Maastricht had getroffen. Waarop hij het besluit van het Kapittel te kennen gaf, om met de tooning der Relieken op te houden

en de stad drie vastendagen voor te schrijven. Dringend vroeg hij de vereerders van Sint Servatius om vol vertrouwen tot den hemelschen Beschermer te bidden, dat de Sleutel teruggevonden mocht worden.
Van stonde af hoorden de Trichtenaren en de pelgrims Requiem zingen inplaats van Alleluia. Drie dagen achtereen vulden ze alle kerken en kapellen van de stad. In de uitgestorven straten, waar de vanen en vlaggen slap neerhingen, sloten de kooplui hun uitstalkasten vol bont geschitter en lekkernij. In de binnenhuizen, waar de smakelijke geur nog omdreef van kermisbaksel en gebraad, werd droog zwartbrood en de waterkruik op den feestdisch gezet. Drie dagen en nachten lang bleven ze vasten en bidden, de stedelingen en de vreemdelingen, al de kloostervrouwen en de monniken, samen met de Hoogwaardige Kapittels van Sint Servaas en van Onze Lieve Vrouwe.
In den vroegen morgen van den vierden dag was het gedrang op het Vrijthof nog dichter dan den eersten ochtend. Alle gezinnen van Tricht, mannen, moeders en kinderen, wachtten daar samen met de pelgrims en alle kloosterlingen in angstige spanning. En zoowaar, voordat de H. Mis aan het buitenaltaar begon, kwamen de beide herauten opnieuw met hun klaroenen op de galerij tusschen de torens, ditmaal om aan te kondigen, dat onmiddellijk na deze vroegmis de processie zou uittrekken om de Noodkist door de straten en buiten de poorten van de stad te dragen, en zoodoende Sint Servaas met nog meer aandrang te smeeken Maastricht toch den Sleutel terug te geven.
Hoe stralend de zomerzon ook scheen over de torens en de hooge daken, de rouwstemming vermocht ze niet te overwinnen in het hart van het volk en te verdrijven uit de straten der stad. En toch werd het dien morgen een processie, schooner en plechtiger dan er ooit was omgegaan door Maastricht.
Gewapend met de hellebaarden openen de mannen uit de kwartieren van Sint Jacob en Sint Joris den weg voor het altaarkruis, dat voorop wordt gedragen. Dan volgen de discipelen der kapittelschool met het waslicht devoot in de

hand; na hen, ook allen met brandende kaarsen: de broederschap der Penitenten; de Minderbroeders van Sint Franciscus; de Predikheeren in wit habijt, waarover de wijde zwarte mantel plooit; de ridders der Duitsche orde; de eremieten van Sint Augustinus, allen in twee rijen geschaard; tusschen hen in, statig gedragen, het vaandel met het embleem van hun orde of met de beeltenis van hun stichter. Na de broederschap van Sint Antonius komen de roededragers als bewakers van de pralende processievanen der beide Kapittels. Tusschen de rijen van jongere scholieren dragen twee acolieten een ivoren reliekschrijn. Hen volgen koorheeren en priesters van de collegiale kerken; pastoors van de parochies in Sint Servaas' domein; de koorzangers, voorafgegaan door twee vicarissen in kazuifel; eindelijk de eremieten van Sint Antonius-abt, en de geestelijken van de Duitsche Orde met de relikwieën uit hun eigen kerk. Twee priesters van Sint Servaas dragen den schrijn met de schedels van Sint Monulfus en Gondulfus. Achter de lange rijen van de meesters en dekens der gilden en ambachten naderen thans in groepen de kanunniken van Sint Servaas en Onze Lieve Vrouwe, ieder van hen met een der heiligdommen uit hun schatkamers in beide handen voor de borst geheven; relieken van de Apostelen, van de H. Moeder en de bloedverwanten des Heeren; van de Maagden en Martelaars, gevat in verguld zilveren monstransen, in elpenbeenen drinkhoorns; in fijn gebeeldwerkte ivoren koffertjes van Oostersche makelij; in beurzen van brokaat en naaldschilderwerk, eeuwenoud zooals al deze kerkschatten.

Gouden statuetten van de Heilige Maagd, van Bisschop Sint Servaas, van Maria Magdalena; zilveren borstbeelden van Johannes den Dooper, van Sint Bartholomeus, van Sint Maarten en Bisschop Sint Amandus; een arm van Sint Thomas in kristal en goud gevat, van den romeinschen legioen-aanvoerder Sint Mauritius; de sierlijke kleine ark met den gordel van de Heilige Maagd Maria; — veel meer nog, te veel om op te noemen, al te zeldzaam en te rijk om te beschrijven.

Te weerszijden van dezen stoet priesterlijke reliekdragers schrijden, tot eerewacht, de leden van de Magistraat der stad met hun flakkerende flambouwen.
Hooggedragen door de vier vicarissen van de Onze-lieve-Vrouwenkerk gaat dan het genadebeeld van de Sterre-der-Zee voorbij, Maria met het Goddelijk Kind, beminnelijk en geruststellend, als om den weg te openen voor de Noodkist, die zooals zij zelve, Maastricht steeds tot troost en zegen is geweest.
De groote schrijn van gedreven koper, schitterend versierd met edelsteenen en bergkristallen, met emails, met kunstig bewerkte reliëfs, randen en omlijstingen, bevat het gebeente van den Schutspatroon der stad. Acht kapelanen torsen de draagbaar met deze vereerde Noodkist op hun schouders, en op elk der vier hoeken worden ze begeleid door een kanunnik in dalmatiek: de eerste met den kromstaf van Sint Servaas, de tweede met zijn flonkerend borstkruis, de derde met zijn drinkbeker, die den vorm heeft van een ontloken waterlelie, — de vierde, anders de Sleuteldrager, vandaag met de handen leeg! Helaas.
Het gemijterde gouden borstbeeld van den Heilige schijnt heel het leger van biddenden, dat zijn pralende sarcophaag voorafgaat, te overzien, en meteen den weg te banen voor het leger van biddenden, dat den stoet sluit.
Het ebbenhouten dubbel-crucifix met fragmenten van het heilig Kruis onzes Heeren opent dit tweede gedeelte der processie, waarin de groot-proost voortschrijdt, heden zonder het Allerheiligste, — niet in plechtgewaad, niet onder een troonhemel, maar als een boeteling, de levietenalbe omgord met het geeselkoord, gevouwen de handen, het hoofd voorover gebogen. — In dichte scharen volgen hem de edelen en ridders uit de omgeving; de burgemeester der stad; de rij-proosten; de gewapende mannen uit de kwartieren van Sint Amor en van Maria ten Oevere, en heel de onoverzienbare stroom van poorters en pelgrims. Allen en alles één gebed: dat de Sleutel toch teruggevonden mag worden!
Uit de „Lange Gang" is de processie de Tweebergerpoort

voorbij getrokken, waar de paal staat met het Sleutelschild, het blazoen van Sint Servaas' Kapittel. Langs het Vrijthof trekt ze de Sint-Jorisstraat in (die later Groote Staat zal heeten), de Spilstraat af en op de Hochterpoort aan. Zoo komt ze buiten de stadsmuren. Achter de onlangs voltooide kerk van de Dominicanen weerklinkt het: Media vita in morte sumus, — „In 't midden van ons leven zijn we in doodsleed."

De litanie van Alle Heiligen, door broederschappen, poorters en pelgrims gebeden, begeleidt den klaagzang als met den dreunenden galm van een kerkorgel. Langzaam trekken ze voort, de zingenden, de biddenden, met hun vaandels en banieren, met hun flonkerende reliekhouders, waaromheen de wierook wolkt, een goudnevel in het stralende zomermorgen-licht, waarin de sterrenvlammen van de tallooze waskaarsen verbleeken.

Plotseling echter, als een stroom tegengehouden door een ontzaglijken dam, houdt de stoet stil en vloeit uit in breede kringen. Toch is er op dit vlakke grasplein wal noch gracht, die het voortgaan zou belemmeren, niets dan tusschen laag struikgewas een jonge lindeboom, wiens blank-gele bloesems als fijne belletjes tusschen het gebladerte ritselen, en — wiens takken en twijgen vol zitten met zingende vogels! Niets dan deze jonge boom en deze zingende vogels, vogels nog en vogels weer, de boom vol, de struiken vol. Zijn 't er duizend en meer? 't Is een kwinkeleeren van merels en meezen, van vinken en lijsters, van sijzen, wielewalen en nachtegalen, zóó luid, dat het de antifonen en de litanieën overstemt, zóó dringend, als riepen de kleine wakers: „Wacht hier en zoek hier!"

Daar wenkt de groot-proost den Sleuteldrager nader en zegt hem den versch omgewoelden grond tusschen de struiken aan den voet van de linde te onderzoeken. Maar eer de Sleuteldrager goed begrijpt, wat hem te doen staat, zijn er zeven goudmerels neergevlogen en pikken met hun sterken snavel in den grond, tot uit de mulle aarde de groote zilveren Sleutel van Sint Servaas blinkend en glinsterend te voorschijn komt.

Daar knielt de groot-proost neer, neemt den Sleutel, om aanstonds, rechtstaande, de wonderbare vondst met een Deo Gratias aan de menigte te toonen, zegevierend en zegenend.
't Wordt in dat glorieuze leger van Sint Servaas, onder tranen van vreugde en dankbaarheid, een alleluia zóó overweldigend, dat het de vogels verschrikt, zoodat ze opwieken, zon op hun vleugels, een lichtende wolk vol muziek, de torens van de Sint-Servaaskerk tegemoet.
In schoone orde heeft de processie zich weer in beweging gesteld, — groot-proost Johannes van Schoonvorst thans zelf de Sleuteldrager. Den blik gevestigd op het glansrijk borstbeeld van Sint Servaas, daar vóór hem, bidt Zijn Hoogwaardigheid de hymne, die hem uit het hart opwelt, en die, eer de Heiligdomsvaart dezen zomer weereens voor zeven jaar voorbij zou zijn, heel Maastricht en alle pelgrims met hem zouden meezingen:

Hunc in somnis visitavit
Rex caelorum, quem donavit
Petrus clavi gratia.

Furtum clavis edidit
Quam fur homo condidit,
Aviam nolatus.

„In zijn droom bezoekt de Heer des Hemels hem, en Petrus reikt hem, met zijn Sleutel, zijn genade.
— Den gestolen Sleutel, door den dief in den grond begraven, brengt de vogelschaar aan 't licht."

HET APPELBOOMPJE

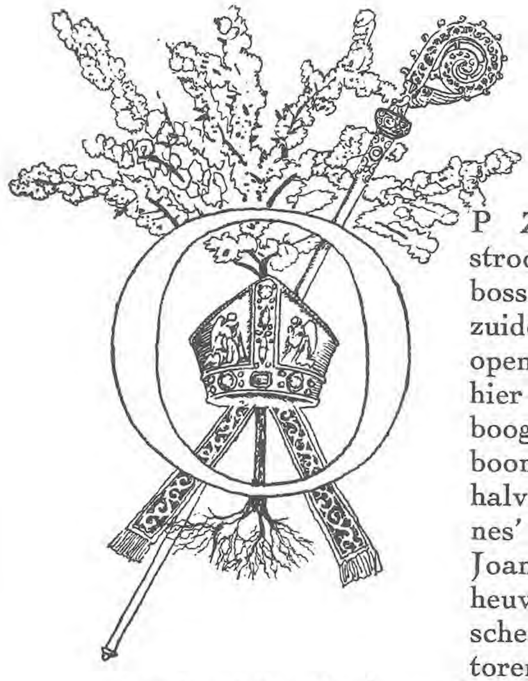

OP ZIJ IN DE LAAGTE stroomde de Maas, die tusschen bosschen en bergen uit, ten zuiden, bij het stadje Hoei, in opener dal zich verbreedde, en hier met een wijde bocht heenboog om den zachtglooienden boomloozen heuvel waarop, halverwegen de helling, Joannes' huis Tihange lag.

Joannes' huis Tihange op de heuvelhelling lag midden tusschen korenakkers. Het had een toren en zware muren en een poort met ijzer beslagen. Maar de toren was van den voet tot den trans met glanzend klimop begroeid, en zijn schietgaten waren tot duiventillen ingericht. De poort was nooit gesloten, en onder haar diepen doorgang puilde en ruigde het blonde hooi uit de houten zolder-betimmering. De zware muren dienden alleen tot achtergevel van schuur naast schuur, altijd vol, altijd open, die langs twee zijden het binnenplein besloten.

Joannes' huis Tihange, midden tusschen de korenakkers, geleek dichtbij gezien meer een vreedzame hoeve dan een sterk kasteel, zooals Joannes zelf met zijn ruigharige schoenen, met de wollen kruisbanden om de beenen en den

valen lijfrok aan, Joannes met zijn verweerd en zongetaand gezicht vol vriendelijke rimpels en met zijn kinderlijke, altijd zacht-lachende oogen, meer een goedmoedige boer geleek dan de rijke edeling, die hij was.
Toen Joannes, de eenige afstammeling, Tihange van zijn vader erfde, was hij sinds een jaar reeds met vrouwe Age getrouwd, en hun eerste zoon was juist geboren. Zoo gelukkig was Joannes met Age en met zijn zoon, dat hij om den Hemel voor al dit onverdiende geluk te danken, juist zijn uiterste best aan 't doen was om een ernstig dienaar Gods te worden.
„'n Rijkeman ben ik opeens!" had Joannes verschrikt gedacht, toen hij Tihange erfde. „Ik heb nu een heel landgoed met toren, poort en muren, ik heb schuren en stallen vol, kisten en kasten vol, en bosschen drie uren diep, drie uren breed. Zal ik met dit alles ooit door het oog van de naald kunnen kruipen, waarvan onze Heer Jesus sprak? Laat ik oppassen dat het landgoed, de schuren, stallen, kisten en kasten, de bosschen drie uren diep, drie uren breed niet aan mij vastgroeien of ik aan hen."
En Joannes werd toen heel nadenkend. Joannes' vader was een ruw maar vroom man geweest. Lezen of schrijven had hij zijn zoon nooit geleerd, omdat hij dat zelf niet kon, maar werken en bidden leerde hij hem wel, en ook alle woorden die onze Heer Jesus op aarde gesproken heeft.
„Gaan en alles verkoopen en aan de armen geven, zooals onze Heer Jesus zeide, kan ik niet," dacht Joannes, „want Age dan en Jan, onze zoon? Ze hebben immers niemand dan mij, die voor hen zorgen kan. Ik moet dus blijven. Blijven kan ik, blijven en alles houden maar 't met de armen eerlijk deelen, dat kan ik!"
„Alles goed en wel," had vrouwe Age gezegd, toen Joannes haar vertelde wat hij had bedacht, „maar hoe komen de armen het te weten, dat we nu voortaan alles wat we hebben, met hen willen deelen?"
„Ze zullen zien, dat de poort van Tihange, van nu te beginnen, altijd voor hen openstaat."

„Maar wie in vredesnaam kan het zien, dat er ergens midden in de bosschen een poort voor hen openstaat?"
„Eenvoudig genoeg: Alle boomen op den heuvel zullen we omhakken, en Tihange met de open poort zal in het licht staan, als de stad op den berg gelegen, uren ver te zien."
Zoo had Joannes gedacht, gezegd en gedaan.
't Was lang geleden, want Joannes begon nu reeds een oude man te worden.
Joannes liep dezen morgen te eggen op de heuvelhelling en dacht het zelf: „'t Is lang geleden, want ik begin al langzaam-aan een oude man te worden." Hij dacht aan al de boomen die hij mee omgekapt had op zijn heuvel, en hoe hij bij iederen bijlslag de weerpijn gevoeld had in zijn eigen hart, want van iederen boom op den heuvel had zijn hart gehouden. Nu waren er alleen onderlangs bij de Maas nog wat hazelaars, eike- en elzestruiken over van het vroegere heuvelbosch. Die waren thans rood en geel in den herfst, en door hun ontbladerde takken blonk zilverachtig het spoelend oeverwater, dat ze des zomers overschaduwden. Bovenlangs ook stond hier en daar nog wat struikgewas van het vroegere bosch, een eik die gebleven was, een troepje jonge berken, die boven het altijd weer uitgroeiende akkermaalshout opnieuw uit de oude worteltronken waren opgeschoten. Verder was er op den heuvel van Tihange van boom of bosch niets meer te bespeuren. Voor Tihange met de altijd open poort, achter Tihange met de open poort, links en rechts van Tihange niets dan de open akkers!
„Ik begin nu langzaam-aan een oude man te worden," dacht Joannes terwijl hij egde, „maar ik mag tevreden zijn. Wel een dagreize ver in den omtrek weten de armelieden sinds jaren, dat de poort van Tihange altijd voor hen openstaat. Er zijn er aldoor meer door de open poort binnengekomen en aldoor meer met steeds zwaardere zakken en korven-vol weer uitgegaan. Ik mag tevreden zijn. Zóóvelen kwamen er, dat ik, om voor die allen voorraad te hebben, vanzelf den grond waar ik het bosch rooide in korenvelden moest veranderen, dat ik vanzelf moest gaan ploegen en

zaaien en eggen voor de armelieden. En wie is er gelukkiger dan een man, die ploegt en zaait en egt voor de armen? Ik mag tevreden zijn.''

Zoo dacht Joannes, terwijl hij liep te eggen en de leidsels hield van z'n twee roodbonte ossen, die traag-staps vorderden van den heuvelrand boven naar den breeden weg, de heirbaan, die de glooiing overdwars in tweeën deelde, komend door het stadje ten-zuiden en het dal, klimmend langs Tihange en verder de heuvels over, rechts van de Maas.

Joannes liep achter de egge en de ossen, met de lange toomtouwen in de eene, met den geschilden elzetak in de andere hand. Hij stapte met lichte passen, nu en dan zijn zwiepigen stok speels-dreigend in de lucht zwaaiend onder aanmoedigend gemompel: „Recht en langzaam! Langzaam en recht! Ga zoo maar door, goedzakken! Luie goedzakken.''

Uit den mul-omwoelden zwarten grond, vochtig van den verwazenden uchtendnevel, sloeg een geur van versche vruchtbaarheid, alsof 't voorjaar ging worden in plaats van winter.

Juist was er een vlucht pikkende kraaien met gekras en geklapwiek voor het naderend ossenspan opgevlogen, met een breeden samen-zwaai de lucht in naar de boschboomen aan de overzijde der Maas. Ze hadden na haar plotselinge luidruchtigheid de stilte nog stiller gelaten. Wel waren de duiven uit den toren er nog, en musschen, meezen en spreeuwen. Ze tripten over klonters en kluiten gulzig pikkend naar de korrels van het versch-gezaaide winterkoren. En als de egge naderde, vlogen ze op met zacht geruisch van hun vleugelveeren, om drie voren verder weer neer te strijken.

„Laat ze maar, laat ze maar wegpikken zooveel ze willen. Hoe meer ze weghalen, hoe meer er komt! Zoo gaat het tenminste bij ons op Tihange: Dagreizen ver komen de arme menschen met heele gezinnen, met heele gehuchten tegelijk alles wat ze noodig hebben weghalen bij ons op Tihange. We zijn er zelf met elven, Age en ik en onze negen kinderen, daarbij al onze knechten en meiden, daarbij ons huis vol oudelieden die nergens meer een onderdak

konden vinden dan op Tihange, zwervers en zieke tobbers: — schuren, kasten en kisten zijn zoomaar met éénen leeg! Maar zonderdat ik weet hoe, komen schuren, kasten en kisten telkens ook weer zoomaar met éénen vol, en alles samen ben ik haast nog rijker dan toen ik Tihange pas van mijn vader erfde. Zonderdat ik weet hoe. Maar tevreden mag ik zijn!"

„Tevreden mag Joannes zijn!" sprak daar opeens een stem. Joannes trok juist aan de toomtouwen om de ossen in te houden, want ze waren aan de akkergrenze bij den weg gekomen. Daar stond een man voor hem, dien hij niet had zien naderen. 't Was een vreemdeling, een grijsaard, in opgeschorte, bestoven en rafelige pelgrimspij. Hij stond te leunen op zijn palster en zag Joannes met een wijzen en vorschenden blik aan: „Tevreden mag Joannes zijn. Maar 't is er niet genoeg mee altijd dezelfde rijkeman te blijven. Onze Heer Jesus zegt: „Kom en volg Mij", en naar die stem moet ge luisteren, Joannes!"

„Hoe bedoelt ge?" vroeg Joannes, wat verlegen onder den blik van den vreemden man, die sprak en keek, alsof hij alles van hem wist. — „Ik bedoel, dat ge nu lang genoeg geëgd en geoogst hebt voor de armen! Ge moogt tevreden zijn: ge deedt een goed en gezegend werk. Maar nu zijn uw zoons groot, en ze zullen er mee voortgaan, en wat u aangaat, het is nu tijd, ge moet komen en volgen."

„Wien volgen?"

„Mij!"

„Ge zijt toch somwijlen niet onze Heer Jesus zelf?" vroeg Joannes, ietwat argwanend, ietwat bang. Hij zag wel, dat de vreemde man geen gewone man was — er was iets in zijn oogen, er was iets over zijn voorhoofd — een glans? een waas? — iets was er aan hem en om hem heen, dat Joannes bij een gewonen man nimmer nog gezien had.

„Niet onze Heer Jesus zelf, maar wel wien onze Heer Jesus te-uwaart zond, omdat Hij weet dat ge een rechtvaardig en zachtmoedig dienaar Gods zijt."

„Ho, ho," zei Joannes, „ik ben maar een zondig mensch zooals alle anderen, niets meer. Ik heb nooit gedaan wat

ik doen moest. Ge zegt het zelf. Ge zegt zelf: „Het is er niet genoeg mee."

„Ge moet me wel verstaan, Joannes. Het is er niet genoeg mee, omdat onze Heer Jesus u thans laat zeggen: „Kom en volg Mij."

„Maar waarheen dan toch in vredesnaam?"

„Naar Tricht de stad. Om er bisschop te worden!"

Toen sprak Joannes niet meer, met open mond en open oogen bleef hij den vreemdeling een korte poos aanstaren, dan rukte hij aan de touwen en wilde zich met ossen en egge en al afwenden, van iemand die hem zulke onmogelijkheden trachtte wijs te maken.

„Hola, Joannes, is het zoo dat ge luistert naar het woord van onzen Heer Jesus?"

„Kom, kom," zei Joannes, „ik heb geen tijd om praatjes te houden. Met heele gezinnen en heele gehuchten komen de arme menschen dagreizen ver om koren en brood te halen bij ons op Tihange, daarbij zijn wij er zelf met elven, ik en m'n vrouw en onze negen kinderen, en hebben we 't huis vol knechts en meiden en oudelieden. Ge begrijpt toch wel, dat ik geen tijd heb voor praatjes."

„Ja maar, Joannes, als onze Heer Jesus iemand tot u zendt, om u te boodschappen dat ge bisschop moet worden van Tricht..."

„Kom, kom, als onze Heer Jesus u zendt, dan dient ge te weten van mijn vrouw en mijn negen kinderen en ook: dat ik daarenboven geen letter lezen of schrijven kan, en niet meer dan Onzevaders en Ave's ooit bid; dat ik alles samen een onwaardig en onwetend man ben, en allerminst geschikt om bisschop van Tricht te worden."

„Ik weet meer dan dat, Joannes! Ik weet, dat onze Heer Jesus almachtig genoeg is om van een man, die een vrouw met negen kinderen heeft, die daarenboven geen letter lezen of schrijven kan, en niet meer dan Onzevaders en Ave's ooit bidt, toch een goeden en heiligen bisschop te maken."

„Maar van mij in ieder geval niet. Hoe zou dat kunnen? Van mij!"

„Juist van u, Joannes!"

„Zoo min van mij een bisschop, als hier van mijn elzenstok een jongen appelaar met wortels en bloesems en vruchten. 't Is evenmin de moeite waard voor onzen Heer Jesus, aan een man gelijk mij, als aan een stok gelijk dezen, zulke wonderen te doen!"
„Plant dien elzenstok eens in den grond, Joannes. Toe!"
„Dat zal ik wel doen, als ge 't zoo graag wilt. Maar dan wordt het ook tijd, om weer voort te eggen. U raad ik aan liever naar ons huis te gaan: Ze hebben er gisteren versch gebakken. Ze zullen er ondertusschen ook wel de meelbrij te koken hangen voor het noenmaal, en Age, m'n vrouw, houdt meer van praatjes dan ik."
Al sprekend had Joannes zich op de knieën gezet om den geschilden stok aan den wegkant in den grond te planten. „Zie zoo, nu hebt ge uw zin," zei hij goedig lachend als tot een kind dat spelen wilde, terwijl hij met de handen den mullen grond nog wat aanplempte.
„Ja maar"... De vreemdeling strekte met een glimlach, die wel de lichtere weerschijn geleek van Joannes' lach, de hand uit naar den geplanten stok, die opeens geen stok meer was, maar een tenger stammetje, dat zienderoogen twijgen schoot en uitbotte; en zienderoogen sprongen de botten open en kwamen de twijgjes vol witte bloesems, rozig bezoomd, rozig doorstreept, en die bloesembladeren vielen als sneeuw over den grond, en de takken ritselden meteen vol glanzende loovers, en tusschen dat loover hingen op eenmaal wel vijftig kleine rijpe appelen te blinken, zijig en zacht-groen van schil, en zoet van geur.
„Hemelsche genade — mijn zweep — dat was mijn zweep!" zuchtte Joannes, toen hij weer woorden kon vinden. Hij lag geknield bij het boompje, omving het met zijn armen zonder het aan te raken, en zonderdat hij 't wist stroomden hem de tranen uit de oogen en vielen als een dauw over de ritselende bladers..
„Gelooft ge me nu, Joannes?"
„Ach, mijn God, wie zou u nu nog niet gelooven? Zeker, zeker, — ge zijt Gods boodschapper. Ge zijt Rafaël, de aartsengel zelf. Moet ik bisschop van Tricht worden, zegt

ge? Mijn God, mijn God, dat was een geschild elzenhout, en nu dit allermooiste groene appelboompje hier op de helling waar geen boom meer stond! En ik, zoomaar van een boer die egt, bisschop van Tricht? Bij God is alles mogelijk, en zijn wonderwerken zijn te prijzen. Maar wat zal Age m'n vrouw zeggen? Zal die dat zoomaar goedvinden? Mijn God en mijn al!"...

Joannes zuchtte en klaagde, almaar knielend, almaar tranen schreiend, die als een dauw neervielen.

„Kom, Joannes, we zullen samen naar Age uw vrouw gaan. Maar neem uw boompje mee".

„Als gij het woord doet," zei Joannes.

„Als gij den weg wijst," zei de boodschapper Gods „maar neem het boompje mee!"

„Dat zal ik zeker wel doen, dat zou ik niet graag nalaten"...

Joannes droeg het boompje, het boompje met de fijne wortels en het tengere stammetje, het boompje met de groene bladerkruin vol glanzende appels, zijig en zachtgroen van schil en zoet van geur. De ossen en de egge vergat Joannes. Maar dat was niet erg. Gods boodschapper nam de neergevallen toomtouwen op, keerde de egge om met de punten naar boven en kwam achter Joannes aan met ossen en egge over den weg. Joannes wist niet meer, of hij droomde of waakte, hij zag niets meer dan de groene bladers en de glanzende appels van het boompje, dat hij dicht aan zijn hart met beide handen voor zich droeg, zoo voorzichtig als hij nog nimmer iets gedragen had. Maar was 't ook niet het allerkostbaarste wat hij ooit had gezien of bezeten: Gods wonder zelf, wezenlijk en tastbaar, Gods wonder met bladers die ritselden, met appelen die geurden! Joannes liep zoo voorzichtig, zoo plechtig en langzaam, dat de ossen en hun geleider vanzelf even langzaam en plechtig achter hem aanstapten. Ze vormden zoo met hun vieren en de egge een kleinen stoet langs den weg. En dit zag Ancelijn, Joannes' jongste zoon, die juist uit de poort van Tihange kwam om naar zijn vader en de ossen op het veld te gaan. Toen Ancelijn hem zag, dien plechtigen

kleinen stoet, zijn vader voorop met het groene boompje, was hij zoo verwonderd, dat hij ijlings terugliep door de poort en over het binnenplein, de armen zwaaiend, luidkeels met zijn rauwe jongensstem schreeuwde: „Kom eens kijken! Kom eens kijken!"
En op dien dringenden en blij klinkenden roep kwamen uit de open deuren overal alle huisgenooten op Tihange van hun werk naar buiten loopen. Van de graanzolders kwamen ze, van onder de afdaken kwamen ze, van den brouwketel en den oven, uit keukens en melkhuis en kelders kwamen ze, uit de stallen en het waschhuis en den hoenderhof: — de zoons, de dochters, de knechten en meiden en staljongens en al de oudelieden, zij, die zich altijd verbeeldden de voornaamste dienaren te zijn op Tihange, — ze kwamen allen aanloopen, en vrouwe Age zelfs, die juist uit haar venstertje keek of het morgenbedrijf om en bij het huis ordelijk toeging, ze werd zoo nieuwsgierig door dat ongewone geroep en geloop over het binnenplein, dat ook zij haastig kwam toestappen, zóó haastig dat de sleutelbos aan haar gordel rinkelde en klingelde. Ze baande zich een weg door de rijen die den poortdoorgang reeds vulden: „Wat staat ge allen-bijeen te kijken met gerekte halzen? Wat in 's hemelsnaam is er gaande?" maar toen ze, door den drom heengedrongen, vooraan kwam, bleef ook zij opeens verstard van verwondering staan, vlak vóór Joannes, die even verstard van verwondering als zijzelve staan bleef en haar en al die kijkers aanstaarde. Daar stond Joannes met zijn groen boompje, Joannes, die voorzichtig en eerbiedig het groene boompje in zijn handen hield, en naast hem stond de vreemdeling, en achter hen beiden stonden de twee ossen, die met de egge den weg versperden, bewegeloos met de koppen gebogen.
„God groet u, Joannes, en den vreemdeling die met u is. Maar wat is er omgegaan? Wat gaat er om?" vrouwe Age had daar 't eerst van allen haar spraak weergevonden.
„Zie toch, zie toch eens aan, dit is mijn geschilde elzenstok, dit is mijn zweep!" stootte Joannes uit met hortende en bevende stem, terwijl hij het boompje met de wortels en de

bladers en de appels hoog ophief boven de hoofden van al wie daar stonden te kijken.
En die allen zagen het mooie groene boompje, dat lommerig wuifde als een zomersche appelboom, klein en fijn en de mooiste van ooit of ergens.
„En dit is Rafaël, de aartsengel zelf," ging Joannes voort, maar zijn stem werd vaster, „Rafaël de aartsengel, die me komt zeggen in naam van onzen Heer Jesus: „Kom en volg mij!" Hoort ge dat, Age? hoort ge dat? Ik moet gaan en bisschop worden van Tricht."
„God zij geloofd!" dat was alles wat Age nog kon zeggen. Toen viel ze op haar knieën en ze kuste den zoom van Joannes' valen lijfrok. „Ik heb altijd wel geweten, dat ge tot groote dingen bestemd waart, Joannes! Ik heb altijd wel erop gewacht, dat God met u iets doen zou, wat Hij nooit met een ander deed."
„Ja, ja — we hebben 't altijd wel geweten, we hebben er altijd wel op gewacht," alle stemmen spraken daar tegelijk, ze klonken van diep-op, die stemmen, ze mompelden en prevelden, alsof ze samen nabaden wat vrouw Age voorbad. Allen lagen ze op den grond geknield aan Joannes' voeten, de zoons van Joannes, de dochters, de dienaren, de beschermelingen, — en, evenals Age, schreiden ze van dankbaarheid en eerbied, ze schreiden en ze lachten, want was 't niet om God te danken met tranen van blijdschap, dat daar de aartsengel Rafaël zelf in menschengedaante zijde aan zijde met Joannes aan de poort van Tihange stond, was 't niet om God te danken, dat Hij zulke wonderen deed voor Joannes, die immers van alle menschen zulke wonderen wel 't meest verdiende? Joannes, de goede en getrouwe, en geen ter wereld rechtvaardiger, geen milddadiger, geen zachtmoediger!
„Bisschop van Tricht! God zij geloofd! Bisschop van Tricht," herhaalde vrouwe Age, en allen baden 't haar weer na.
„Dat gaat hier beter dan ge dacht, Joannes!" zei Gods boodschapper.
„Zoomaar gelooven zij me," antwoordde Joannes, en toen

als in een plots opnevelende teleurstelling, liet hij opeens de handen met het opgeheven boompje zinken. „Laat ge me zoomaar gaan, Age? en Jan en Ancelijn en alle anderen? kunt ge me zoomaar missen?"
„God zij geloofd, die u eindelijk, eindelijk roept, Joannes, tot de groote dingen waartoe ge bestemd zijt! Wat kunnen we anders dan u zoomaar laten gaan? Levenslang zal ik blijven bidden om God te loven en te danken, dat ge gaan mocht. Ik zal immers niets anders meer kunnen of mogen dan bidden, ergens in een klein klooster, ergens in een stille cel, aldoor bidden."
En Age's tranen stroomden, en Jan en Ancelijn, en alle anderen, zonen en dochters en dienaren en beschermelingen, ze schreiden tranen, en Joannes voelde in zijn hart warmte opwellen, een liefde overgroot, en woorden zacht en zegenend, een troost...
Maar opeens — een naderende paardendraf, meteen een luide stem: „Hola! wat beteekent dat hier? Moeten hier ossen en een egge den weg versperren van ons aller Koning Dagobert! Ruimbaan!"
Verschrikt stonden allen daar recht, warde daar de drom onder de poort uiteen, weken ze terug, de vrouwe en de dochters en de dienaren en de oudelieden, stoven ze vooruit, Jan en Ancelijn, de andere zonen van Tihange, op de ossen toe, grepen ze bij de horens, trokken ze voort de ontruimde poort in.
„Ons aller Koning Dagobert..." Het was een groote schrik te midden van al het wonderlijke dat er omging.
Alleen Joannes met zijn boompje was roerloos blijven staan waar hij stond, tot zijn gezel hem zachtjes aanraakte en zeide: „Kom, Joannes."
Nu stonden ze beiden midden op den weg, alleen, want de ossen waren met egge en al reeds op het binnenplein, en de voorrijder was in gestrekten draf verder gedraafd. Maar Joannes met zijn boompje en naast hem Gods boodschapper, ze stonden daar, en bleven en weken niet, al zagen ze Dagoberts stoet ook reeds heel nabij, al nader en nader, de Koning voorop met den gouden hoofdband om de lange

blonde haren, den rooden mantel om met zoomen van hermelijn, de Koning op een hoog wit paard met purperen schabrak. Zoo nabij was hij reeds met al zijn ruiters, dat Joannes en Gods boodschapper de edelsteenen van halsketens en paardentoomen zagen flonkeren, elken in zijn eigen kleur.
Gods boodschapper greep Joannes bij den gordel. „Neen, niet opzij gaan, geen voet. Koning Dagobert moet wachten. We moeten met den Koning spreken!"
Gods boodschapper riep die laatste woorden zóó luid dat Dagobert zelf ze hoorde, en nu deze te paard nogmaar op vijf stappen afstand was, stond hij stil en al zijn ruiters met hem.
„Wie is het die ons hier den weg verspert?" vroeg Dagobert, maar zijn stem was niet barsch, alleen was zijn blik heel verwonderd.
„Hier staat Joannes van Tihange, voor u, die de zestiende bisschop van Tricht zal zijn."
„En hij die dit zegt?"
„Hij die dit zegt, spreekt Gods eigen woord, dat ge verstaan moet, Koning Dagobert! Is het niet het antwoord op de vraag, die de laatste maand u aldoor van opstaan tot slapen-gaan kwelde, Koning Dagobert? „Wie moet er bisschop zijn in Tricht, na Monulfus en Gondulphus en Perpetuus en Ebregisus den laatsten, en de tien anderen die na Servaes hun voorgingen? Wie moet er bisschop zijn in Tricht na Heilige en Heilige?" Dat hebt ge u afgevraagd, Koning Dagobert, en zooeven nog door het stadje, zooeven nog door het dal, zat ge op uw paard God te bidden om raad hierin en voorlichting. Want ge rijdt naar Tricht, uw stad, Koning Dagobert, waar velen samen zijn voor de bisschopskeuze, die wachten op raad en voorlichting van u."
„Ik hoor het wel: ge weet alles, — ge weet het geheime en het openbare — ge weet meer dan menschen van menschen weten. Wie zijt ge?"
„Zooals Joannes het geraden heeft, Rafaël de Aartsengel zelf!"
Maar dit was het laatste woord wat Gods boodschapper

sprak, want vóór zijn stem verklonken was, scheen daar een groot licht waar Joannes en Dagobert en de edelingen stonden. Ze hoorden vleugels opengaan, ze zagen een wuiven van wit in al den glans, — en toen stond Joannes met zijn boompje daar alleen voor Koning Dagobert, en hij beefde van verlegenheid.

„Ja, Joannes, nu blijft er niets anders voor u over, dan dat ge met ons meerijdt om bisschop van Tricht te worden," zei Koning Dagobert. „Ik heb wel vroeger van u gehoord, Joannes, ze spreken van u en zegenen uw naam een dagreize hier in den omtrek. Het verwondert me niets dat God u tot zulk een heilige waardigheid bestemde. Komaan, laat uw paard zadelen!"

„Ach," zei Joannes toen, „ach, Koning Dagobert, ik heb nieteens een paard. Ik heb niets meer dan ossen om ze voor ploeg en egge te spannen, en koeien om de melk, en veel schapen om de warme wol."

„Wel, Joannes," zei Koning Dagobert toen welgemoed, „dan stijg achter op mijn paard. 't Is groot en sterk genoeg voor ons tweeën," en hij sloeg zijn rooden mantel op zijde, die wijd-uit over het schabrak hing.

Joannes durfde toen niets anders dan doen, wat de Koning zeide, en een oogenblik later reden ze weg, Dagobert met Joannes, en alle ruiters.

Joannes hield met de rechterhand zich stevig vast aan de zadelpunt, steviger nog drukte hij in den linkerarm het boompje met de bladers en de appels heel dicht aan zijn hart, en hij sloot de oogen en bad.

Zoo reden ze voort. De hoeven van al die paarden klonken op over den harden grond.

En op dat geluid kwamen Age en Jan en Ancelijn en alle andere zoons en dochters en de dienaars en de oudelieden, die allen in schroom en eerbied voor Koning Dagobert op het binnenplein zich schuil hadden gehouden, naar buiten loopen, — Age voorop.

„Ach Heer," jammerde ze, „nieteens heeft hij zijn zondagschen lijfrok kunnen aandoen!" Maar meteen bezon ze zich. „Een schooner kleed immers siert hem dan zijn zon-

dagsche lijfrok, en ik moet nu stil zijn en me gereed maken om hem te volgen langs den weg, of misschien ginder een glimp van Gods genade ook mijn deel moge worden! — Jan en Ancelijn en de zeven, die tusschen u staan als uw jongeren en uw ouderen, we laten u Tihange en de korenakkers en de arme menschen een dagreize ver in den omtrek. Want uw ouders, Joannes en Age, zullen alleen nog maar leven voor den dienst van God."
Zoo sprak vrouwe Age, en niet lang daarna ging ze in haar grijzen mantel biddend langs den verren weg over de heuvels en door het steeds breedere dal van de Maas, waarlangs Joannes met zijn appelboompje achter op Koning Dagoberts paard haar was voorgereden.
Ver, ver was Joannes haar voorgereden, want Koning Dagoberts paard en de paarden van zijn ruiterstoet draafden het snelst van alle paarden uit het koninkrijk Austrasië. Eer het drie uren na noentijd was, waren ze dichtbij Tricht gekomen. Daar liepen de heuvelrijen uit in een rond dal met wijde groene beemden en bouwland en boomen. En Koning Dagobert zeide, toen hij de wallen en de torens van Tricht zoo dichtbij zag aan de overzijde der Maas: „Hier zullen we rusten langs den weg onder de boomen, en heer Haimijn zal zijn paard nu voor Joannes laten, en afstijgen en tevoet ons voorgaan om binnen Tricht de mare te brengen, dat Koning Dagobert komt met hem, dien de Engel Gods zelf aanwees als Ebregisus' opvolger."
Zoo is het gebeurd dat er dien middag in eenmaal groote blijdschap kwam binnen Tricht. Bij het nieuws liep het eerst de kerk van Sint Servaes leeg, waar vele prelaten en rijksgrooten samen waren voor de bisschopskeuze en veel volk van overal uit het land, dat met hen de terugkomst van Koning Dagobert sinds dagen verbeidde.
En alle huizen en straten stroomden toen leeg, en het werd een feestelijk gedrang om en bij de wijde Koningspoort aan den Maasoever, waardoor Dagobert met den bisschop, door Gods Engel aangewezen, hun intocht zouden doen. Maar voorop stonden daar, nog vóór alle kanunniken van Sint-Servaes' kapittel en alle prelaten en rijksgrooten, de cantor

met zijn knapen en discipelen, die zongen: „Benedictus.” Want daar kwam, door heel zijn ruiterstoet gevolgd, Koning Dagobert met zijn gouden hoofdband en met zijn rooden mantel over de schipbrug aanrijden, en naast hem, ook op een hoog wit paard, Joannes in zijn valen lijfrok en met het appelboompje van Gods wonder heel dicht aan zijn hart, die met zijn zachtlachende kinderoogen naar al de blijde menschen keek.

„Benedictus qui venit in nomine Domini” — zongen de knapen. Joannes hoorde het wel. Ze bleven het zingen, toen heel die schare: de cantor met zijn schola, al de kanunniken en prelaten en rijksgrooten, na de begroeting zich omwendde en Dagoberts stoet voorafging door de straten ter kerke, midden door de menschenrijen heen. „Benedictus,” zongen de knapen luider en luider, en de menschenrijen zongen ook „Benedictus”, luider en luider.

Joannes hoorde het en zat, met zijn appelboompje, door al den jubel en het zingen heen, op zijn paard te bidden:

„Ge wilt het zelf, Heer Jesus. Ge wilt het zelf. En als ik hun bisschop moet zijn, geef dat ik een goede bisschop moge worden voor hen. Ach, Heere Jesus, hoe lief zal ik hen hebben, deze allen!”...

Zoo reed Joannes van Tihange Tricht-de-stad binnen om er de zestiende bisschop te worden, hij die om zijn liefde en zachtmoedigheid genoemd wordt: „Sint Joannes het Lam.” En het is Joannes' gemalinne, die binnen Tricht dicht bij des Bisschops kerk en bij Dagoberts paleis het klooster stichtte der Witte Vrouwen, om zich daar geheel aan God te wijden. Maar waar zou Joannes de Bisschop toch zijn appelboompje geplant hebben? Dat hij het geplant heeft is zeker, want uit de loten en zaden van Joannes' boompje zijn vele andere appelboompjes opgewassen, die vrucht gedragen hebben in de hoevegaarden en de boerentuintjes in de dalen en langs de heuvelhellingen van de Maasgouw. En de allereerste appelen van onzen zomer, klein en glanzend, zachtgroen en zijig van schil en geurig als bloesems, heeten hier nog immer Joannesappelen.

KAÏN

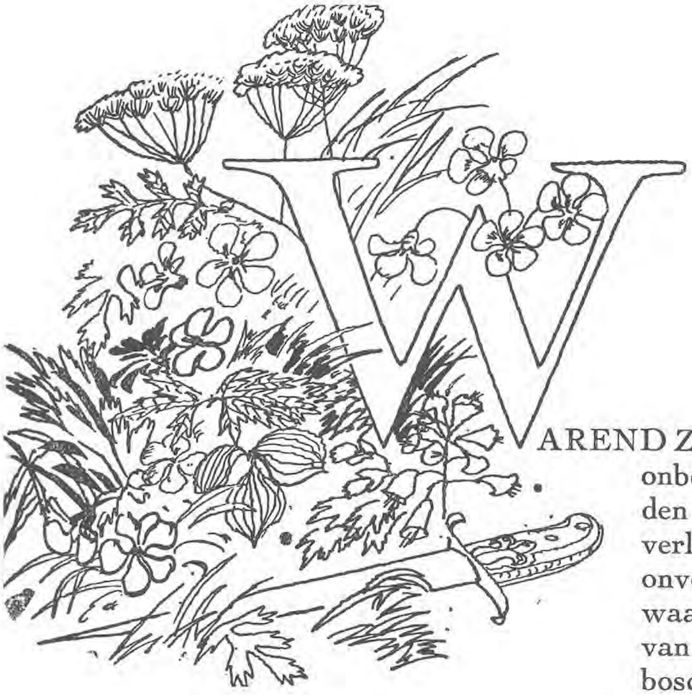

WAREND ZWIERVEN onbestemde geluiden aan uit een verloren verte, onverwacht, iets waardoor de stilte van het heuvelbosch nog stiller werd, alsof alle leven, met het ruischen en ritselen van den zomermorgen, er van schrik den adem inhield om te luisteren.

In dit oogenblik ontwaakte de jongeman, die daar tegen de helling tusschen het wargroeisel van de struiken aan den voet van de zware stammen, in den nanacht bezwijmd van uitputting was neergevallen. Meteen hoorde hij de bange stilte, en eer hij zich verbijsterd kon oprichten om rond te zien en te weten waar en wat, drongen ook tot hem die zwerfgeluiden door. Reeds stond hij recht op z'n voeten. Het bewustzijn overrompelde hem. Verwilderd verborg hij

zich tegen een van de boomstammen, luisterde opnieuw, schuw, den adem stil, het hart stil... Tóch — de klok! — de doodsklok van Valkenburg... Dus dát, het afgrijselijke, wás wáár, — geen kwade koortsdroom, — maar ontzettende waarheid, en ontdekt! En hij, Reginald, stond hier, gruwelijk klaar wakker, na dien roes van wekenlang: liefde, die tot haat en wraak en waanzin werd! Na alles had hij den derden stoot niet durven geven: zich zelf in het hart! Nog niet... Z'n dolk? die lag daar tusschen de blauwbessen en de thijm, waar hij zelf had gelegen en geslapen... Maar de lok van Alix' blond haar, die hij er 't laatst mee had afgesneden, zat hem nog om de vingers gestrengeld. En ook de pijn van Walerams vuistslag tegen zijn voorhoofd was er nog, brandde nog... Een open wond? Bloed, dat weggewischt moest worden, eer het hem zou verraden? Alsof niet iedereen tochwel had begrepen, dat hij, de voortvluchtige, 't bedreven had — dát, waarom de doodsklok nu luidde... Het bruidspaar van gisteren, vandaag uitgeluid door die klok. En in Reginald's ooren en hersens, begeleid door die klok: hun rauw doodsgereutel. Kaïn, hij, tweemaal Kaïn...

Terug naar ginds? Nu hij gewaarwerd onwillekeurig voort te sluipen, van den eenen stam langs den anderen, in de richting vanwaar het klokgelui kwam, hield Reginald in. Wat ging hij doen in Valkenburg? Zich laten gevangennemen en laten vonnissen? Vrijwillig zich overgeven aan den dood? Maar dat kon evengoed hier, zonderdat hij ooit meer de menschen onder de oogen behoefde te komen.

Opnieuw was hij neergezonken tegen de helling, en zat daar als een ziek kind, wezenloos en bleek, op z'n handen te staren, op dat zijige goudblonde spinsel, Alix' haarlok, het eenige, het eerste en het laatste van Alix voor hem, — als ringen om z'n vingers gewonden.

Zoolang was Reginald z'n moeders verwende jongen geweest, mooi als een prins, en niemand op den burcht en daarbuiten of hij was blij hem te believen... zelfs Waleram, de oudste van hen tweeën, sterk en stoer, vroegtijdig

tot ridder geslagen, en hun vaders opvolger als heer van huis en land.
Na hun moeders dood, zeventien was Reginald toen, had de oudste hem welgemeend aangeraden liever priester te worden, omdat hij tegen het ruwe ridderleven immers niet bestand zou zijn, hij met z'n boeken, met z'n luit en z'n liederen. In dienst van den bisschop van Keulen kon een gravenzoon van Valkenburg allicht tot hoogen rang komen, misschien om ooit zelf den kromstaf te voeren. Even welgemeend als hij hem werd gegeven, had Reginald dien raad weggelachen, en leidde z'n leeg leven verder met spel en jacht en hoofsch verkeer. Tot hij Alix zag, de jongste dochter van den graaf van Kleef. Alix was mooi als een zonnige meimorgen en na hoeveel avontuur van minne ook, ondervond Reginald voor het allereerst wat ware liefde eigenlijk is.
Het werd voor Reginald een onrust en een pijn, alleen te stillen in Alix' bijzijn, dieper en heviger hoe schuwer zij zich voor hem terugtrok. Tot een smartelijk en toch zoet en zalig spel liet hij 't worden, dat eindigde met zijn ruwhartstochtelijke bekentenis: zonder haar niet meer te kunnen leven. Koel en vastberaden wees zij hem af, omdat zij niet hem, maar wel z'n broer Waleram liefhad, met wien ze verloofd was reeds sinds zeven maanden, in 't geheim, volgens den wensch van haar ouders: dat ze niet vóór haar achttiende jaar Waleram's bruid en dus landsvrouwe van Valkenburg zou worden.
„Dus niet!" — „Wel je zuster, Reginald, met hart en ziel je zuster, één met Waleram." — Hij had gelachen, hard en hoonend, en was gegaan, den waanzin in.
Tot die bruiloft op het Kleefsche gravenslot eergisteren, en de bruidsvaart van Kleef naar Valkenburg. Onder bellengeklinkel en klokgebeier trok de stoet door de versierde stadspoorten Valkenburg binnen, — het bruidspaar met hun groot gevolg van ridders en gespelen in feesttooi op bekranste hengsten en hakkeneien, — den heuvelweg op naar den burcht, waar hal en zaal en bruidskamer in geurige rozenpriëelen waren herschapen.

Bruidsjonker was ook Reginald geweest, aan bruiloft en reis had hij deelgenomen, zonderdat iemand gewaarwerd watvoor zelfmarteling 't hem kostte en watvoor sombere wrok er in hem broeide. Prachtig had hij z'n schijnspel gespeeld, ook jegens de bruid, de eenige die z'n geheim kende, en die hem lief en waarlijk zusterlijk de hand toestak. Na zijn hoofschen kus op haar vingertoppen lachte ze blij uit: „Zoo is 't goed, Reginald, m'n lieve broer, want zoo heeft God 't gewild... ook voor jou. Je ziet dit reeds in, of zult het spoedig ervaren in veel geluk, dat je deel zal worden."

Als een minnestreel had hij bij den hoogtij-disch de snaren getokkeld en een lied gezongen van liefde en leven, dat Alix alleen begreep, dat haar blozen en schreien deed, tot Waleram haar in z'n arm verborg en de gasten hem, den zanger, ontroerd rozen toewierpen. Sterk genoeg was hij, de verwende droomer, om het huichelen vol te houden tot het einde. Met alle anderen van den bruidsstoet was hij vroolijk geweest op den weg onder de sterren van den Sint-Jansnacht, door den opklarenden morgen dan, bij de rust en het noenmaal in het gras vol pinksterbloemen, en bij die blijde inkomste in het voorvaderlijke gebied, in land en stad en slot van Valkenburg. Tot slapenstijd.

Achter de plooien van het wandtapijt had hij zich verscholen, in de droomig verlichte, rozengeurige bruidskamer, kalm en zeker met de duistere dwang-gedachte, die hem tot eenig leven was geworden: Nooit zou Alix een ander toebehooren!

„Sterker dan Gods wil, Alix, is Reginald's wil. Weet dat voor eeuwig!" Alle kracht en koelbloedigheid van zijn voorvaders leek in hem gevaren toen hij toestiet.

„De duivel bezielt je!" schreeuwde Waleram bij Alix' stervensklacht, en tegelijk sloeg hij den aanvaller af met z'n vuist, boog zich over z'n bruid heen en zonk zelf voorover in den rug door den dolksteek getroffen.

„Vier nu maar verder bruiloft in den Hemel!" had Reginald gezegevierd. Hij sneed Alix den haarlok af, en ging, gangen en poorten uit, de bosschen in, kalm eerst als voor

een wandeling — dan aldoor gejaagder, met omzien, met stilstaan en angstig luisteren, terug en weerom, achtervolgd en er was niemand; in het nauw gedreven terwijl naar alle windstreken toch alle wegen wijd open lagen... Dol, dronken, zonder een teug wijn. Neergewankeld hoewel hij meende voort te loopen. En nu, eindelijk, wakker, en wetend!... Nu moest hij dood, met eigen hand zich zelf 't hart doorsteken, zooals hij zich dat had voorgenomen, voorgoed weg van de aarde. Dat moest, maar hoe? Z'n dolk lag daar ergens verloren — en zelfs om dien dolk alleen maar op te rapen, miste hij den moed. Omdat die klok zoo luidde en maar luiden bleef, aldoor nog? Requiescat in pace luidde de klok, en voor die twee was de bruiloft in den Hemel begonnen, — bruid en bruidegom voor eeuwig in de hemelsche zaligheid, Waleram en Alix, en hij hier een prooi van de hel — de Kaïn...
„Reginald, mijn vriend"... De milde stem verschrikte hem niet. Hij zag op in de goedige kinderoogen, in het ruigbaardige profetengezicht van vader Erwinus, den heremiet, in wiens kluis en bij wiens boeken hij van jongs af zooveel uren had doorgebracht. „Voor wie toch luidt de doodsklok in Valkenburg?" vroeg vader Erwinus.
Daar wierp Reginald zich ter aarde neer, klemde radeloos z'n armen om de knieën van den man Gods en verborg het geschandvlekte voorhoofd op z'n voeten: „Red Kaïn van de hel!"
„Wasch af dat bloed en die zonde, rood als scharlaken," sprak de priester, die langzaam alles had begrepen. „Zelfs voor een Kaïn is er kwijtschelding bij waar berouw, bij een oprechte biecht en zuivere uitboeting."
Eer de avond viel had Reginald in de kleine kapel van takken en leem achter de kluis, alles, van den eersten aanvang af en tot in de minste bijzonderheden aan den priester beleden. Maar toen deze ten slotte vroeg: „Veronderstel dat je alles wat aan je misdaad voorafging opnieuw moest doorleven, wat zou je dan doen?" schemerde 't Reginald rood en zwart voor de oogen, en verward zweeg hij, in het

besef dan opnieuw, en nooit of nimmer, te kunnen dulden, dat Alix aan Waleram zou toebehooren.
„Antwoord me," drong de wijze man aan.
„Ik zou," antwoordde Reginald aarzelend, want 't was een leugen, al zag hij wel in, dat de waarheid z'n ziel had kunnen redden, „ik zou stil en voorgoed als een pelgrim heengaan, om hen nooit meer te zien."
„God alleen kan weten, m'n zoon," hernam Erwinus toen, „of mijn priesterlijke kwijtschelding je ten verderve of ten zegen zal zijn, naarmate je berouw oprecht is. Zeker weten we alleen, dat een zonde als deze een boetedoening vraagt van levenslang."
„Bereid ben ik", zei Reginald herlevend, „tot elke boetedoening, die u mij zult opleggen."
„Begin dan met aan God te offeren het dierbaarste, dat je bezit."
„Aan God wil ik offeren het eenige dat me nog overblijft en dat me nog lief is op aarde," verklaarde Reginald zich bereid. Hij trad op de Godslamp toe voor het zodenaltaar, en liet in de kleine gouden vlam de zonneblonde ringen van Alix' haarlok tot asch verstuiven. Toen wisselde hij z'n zijden lijfrok en z'n ridderlijk maliënkolder voor de versleten pij, die Erwinus hem gaf.
„Ga dan als een pelgrim, bedelend om leefkost, aldoor rechtuit en zonder omzien van hier naar het noorden. Tot je geen aarde meer voelt onder je voeten. En gehoorzaam daar het teeken, dat je zal gegeven worden."
Barrevoets, met de kap diep over het geschonden voorhoofd — de roode wonde brandde er ongenezen, — de armen gekruist en een gebed op de lippen, ging Reginald de duisternis in, dwars de heuvels over, de bosschen door, aldoor noordwaarts. Nacht en dag liep hij zonder rust of voedsel, doof en dof, zonder zien of denken. Tot hij weereens langs den weg bezweek en insliep.
„Is dit je berouw?" hoorde hij dan een stem vragen. „Dwaas, begrijp toch dat het niet anders is dan verlangen naar Alix. De eenige bedoeling van al je biechten en boeten is haar weer te vinden in het eeuwig leven, omdat je meent

niet zonder haar te kunnen, zelfs niet in den dood... Maar ik zeg je: ga niet naar dat noorden door de zon geschuwd, maar naar den kant waar ze elken morgen opnieuw stralend uit de nevelen oprijst... Nieuwe liefde en nieuw leven zul je er vinden, menige jonkvrouw immers schooner en gulhartiger dan Alix ooit was, en daarbij ten volle bereid je toe te behooren."

„Toch is het niet onmogelijk, Reginald," begon dan een andere stem, zacht en bescheiden, „dat je meening zuiver is, en ook kan je meening zich louteren terwijl je voortgaat langs je weg. Versaag niet, wees doof voor verlokking, hoor enkel naar mij."

Reginald stond weer op, met een zucht van ontmoediging, en ging verder, rechtdoor, tòch naar het noorden. Maar hij was niet meer alleen. Links en ook rechts van hem ging een gezel, en wanneer hij rustte, stonden die twee ook stil, en wanneer hij voortliep, liepen ze mee, vlug of traag, weifelend of haastig. Wilde hij naar hen zien, dan waren ze verdwenen, maar blikte hij recht voor zich uit of naar den grond, dan voelde hij zich tusschen die beiden als tusschen een schaduw en een lichtgestalte, — zwart moest de eene wel zijn, blank en glansrijk de andere.

Ze zwegen nimmer, ze lieten niet af. Had de eene uitgesproken, dan begon de tweede, en even onaflaatbaar druischten hun beweringen tegen elkaar in. Onveranderlijk wees de eene Reginald op z'n jeugd, die toch veerkrachtig genoeg was; op de wereld, immers wijd en rijk in overmaat, ook voor hem, om er een nieuw leven te beginnen. Waarom zou hij, met een nieuwen naam niet een nieuw geluk kunnen veroveren? Wie kon de luit bespelen zooals hij en waar was nog een troubadour zoo onuitputtelijk om hart-veroverende liederen te vinden recht uit z'n hart? Maar eer Reginald zich kon gewonnen geven aan het verlangen, door die voorspiegelingen in hem wakker geroepen, was de andere reeds bezig: „Juist in die wijde rijke wereld, waar de menschen een geluk zoeken, dat zelfs in z'n allerschoonste verwezenlijking toch niet meer is dan een voorbijgaand genot, nergens zoo veel en zoo voortdurend als

juist dáár, Reginald, zou je herinnerd worden aan het verleden en aan het schandteeken op je voorhoofd... Stoot hem van je af, dien verleider, en ga voort en rechtdoor naar het noorden, tot je waarlijk de aarde niet meer onder je voeten zult voelen."

Wat kon Reginald anders doen dan verdergaan, rechtdoor naar het noorden? Aldoor immers voelde hij het Kaïnsteeken nog ongenezen in z'n voorhoofd branden, en hij wist hoe hij bij elken blik uit menschenoogen zou ineenkrimpen, terwijl iedereen dadelijk de leugen in z'n stem zou hooren, wanneer hij liederen ging zingen als een troubadour. Toch luisterde hij het liefst naar de inspraak der verlokking en werd het hem een onontbeerlijke troost zich weg te droomen in de mogelijkheden van nieuw genot en geluk.

Tot hij ten laatste, in een nanoen, zonder er ooit meer aan gedacht te hebben dat er eenmaal een einde aan z'n weg naar het noorden moest komen, geheel onverwacht waarlijk geen aarde meer voelde onder z'n voeten, zooals vader Erwinus had voorzegd.

Voor het eerst zag Reginald op: wijde wateren openden zich daar naar alle zijden, een zee zonder grenzen, schemergrijs, zonder ook maar een naglans van licht over haar wezenlooze, onbewogen vlakte.

„Reginald — lang hebben wij je verwacht, kom mee met ons." Een schip lag daar gereed en nam hem op. 't Was niet meer dan een schaduw in al het grijze, dat schip, en z'n zeilen schenen geweven van nevelen. Schimmen waren de bootsman en de roeiers. Geruischloos gleed het weg over de doodsche wateren, een verte in van onbestemden schemer, die voortdurend weer in een andere verte overging, even schemerig en vaag.

Ze varen nog.

Het is dit schip immers, dat de Vliegende Hollander wordt genoemd, gekend door alle zeevarenden. In het ruim leunt Reginald in een armzetel, achter een tafel. Links en rechts van hem aan diezelfde tafel zitten de twee gezellen, die

hem niet kunnen verlaten: de zwarte, die de dobbelsteenen over het tafelblad werpt en zegt: „Zijn ziel is voor mij!" — de blanke, die de dobbelsteenen grijpt en zegt: „Zie maar, mijn worp is hooger! Winnen moet en zal ik zijn ziel toch!"
Reginald telt de zwarte oogen op de witte teerlingen, en weet sindslang dat de een altijd weer hooger werpt, en de ander altijd weer lager, om en om. Bewegeloos zit Reginald en ziet toe en rekent, — heft nu en dan met een moe gebaar de hand, wischt veeg langs het rood kwetsuur in z'n voorhoofd en zucht: „Kaïn, Kaïn"...
„Maar roep dan toch God aan, en niet je zelf," klaagt de blanke gezel soms vertwijfelend.
Dan hoonlacht de zwarte: „Zing liever, zooals je vroeger zong, van minne en geluk zonder weerga."
Zoo zitten ze gedrieën in dat duisterig vooronder, en drijven ze voort in dat schip met zeilen van nevel en wanden van nachtdonker, over de zeeën aan alle einden van het aardrijk, aanhoudend om en om, nu reeds zeshonderd jaar en langer. Terwijl het gravenslot van Valkenburg tot een bouwval werd, waar in de nachten van zomer en winter, onder de sterren of door den storm heen, een stem blijft weeklagen van het noorden naar het zuiden, van het westen naar het oosten, door de wallen en de heuvels weergalmd weer en over: „Kaïn... Kaïn."

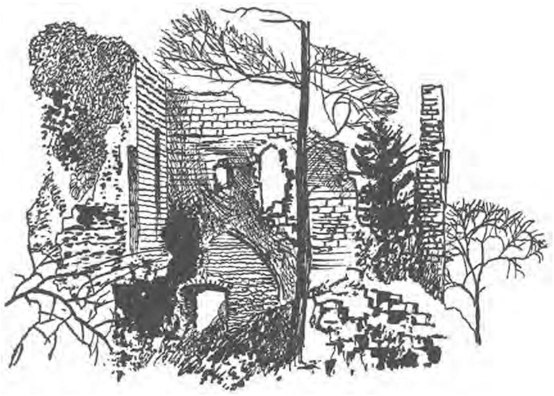

DE SAGE VAN MARGREETJE VAN LIMBURG

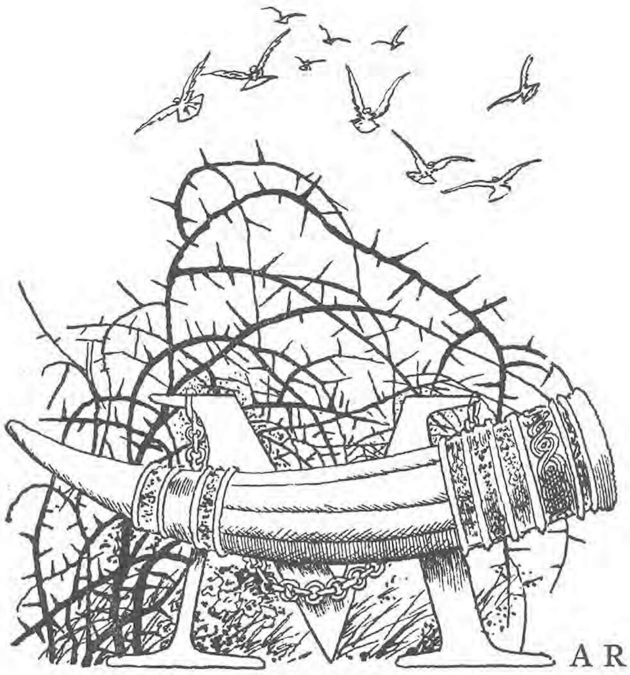

MARGREETJE stond alleen midden tusschen de stammen en struiken van het zomerbosch. Ze riep en riep: „Hier ben ik! Hier! Hier is Margreetje!" Ze schreide en snikte het uit: „Vader! Vader! Hierheen! Kom toch! Hier, — hier!" Haar kinderstem, hoog en krijtend, ging verloren in de suizelende stilte van het dagendiepe woud. Ze hield den adem in en luisterde... Ja, tóch! Opnieuw hoorde ze den jachthoorn schallen, maar van héél ver weg, van nog véél verder weg dan eerst... Dit was heer Otto, haar vader, die haar riep zooals zij hem riep, haar vader en de jagers, die haar zochten zooals zij hen zocht... „Kom toch! Kom toch! Hier! hier!" riep de jachthoorn. — „Kom toch! Kom toch! Hier! Hier!" riep Margreetje. Maar alles om niets.

Zelf den weg zoeken, het bosch uit? Ja, dat had ze gedaan, dat deed ze, dat zou ze blijven doen, daar was ze al urenlang mee bezig. Maar bij elken voetstap, dien ze verzette, leek ze nog dieper verdwaald te raken, nog enger verward tusschen de hazelaarsstruiken, die vol boschrank en lierelei hingen; en aldoor vinniger grepen de doorntakken van de wilderozen en de bramen naar haar wit kleedje, naar haar loshangende haren, en schramden haar handen en voeten.

Het allerergste was nog, dat het aldoor duisterder werd om haar heen. Neen, er speelden nu geen zonnestralen meer door de takken, geen lichtbundels gleden er meer schuins langs de stammen, geen gouden strepen en gouden schijven trilden er meer over het lage groeisel, over de varens en de boschbessenstruikjes, zooals vanmorgen.

Hoe blij en trotsch was ze er toen op uit getrokken, de slotbrug over, naast haar vader, — met de jagers en de drijvers en de honden mee, al dieper en dieper het dichte woud in, heuvel op, heuvel af. Op jacht! Voor den eersten keer van haar leven, zij, mee op jacht!

„Ze moet het leeren!" had heer Otto gezegd, om haar moeder te overreden haar te laten meegaan. „Ze moet flink en dapper worden, ons Margreetje, zoodat ze 't later echt waard zal zijn om „Margreetje van Limburg" te heeten en de bruid te worden van een roemrijk ridder!"

Flink en dapper worden? Nog nooit had Margreetje zich zoo flink en dapper, zoo vrij en blij gevoeld als vanmorgen, op pad met haar vader en de jagers. — Alles ging prachtig, tot onverwachts dat hert voorbij kwam rennen, juist toen ze, op een open plek, in het lommer van de reuzen-eiken, zoo vroolijk aan hun noenmaal zaten, vader en zij en de mannen en de honden... Opeens dat hert tusschen de stammen door, en meteen waren de anderen allemaal weg, — vader, de jagers, de honden, — weg en Margreetje vergeten, — het hert achterna... „Ik ook mee, ik ook!" Ze was hen nagehold, maar al aanstonds had ze hen uit het oog verloren, en ze zag of hoorde niets meer van hen, — tot vaders jachthoorn haar begon te roepen, — maar ach, maar ach:

aldoor verderaf, aanhoudend en opnieuw, toen nogweer keer op keer, — aldoor verder uit de verte, — en dan niet meer.

Hier stond Margreetje nu, in haar gescheurd wit kleedje, heel alleen, verdwaald en verlaten in een woud, waar de avond viel, waar zwarte vogels boven haar hoofd door de takken fladderden, waar zeker everzwijnen en misschien wel wolven tusschen de struiken zouden komen aansluipen, om te zien wie daar toch zoo heel alleen stond, wie hier stond en geen voet meer durfde verzetten en de tanden opeen klemde om 't niet uit te schreeuwen van angst en liever te bidden, zooals Moeder 't haar had geleerd: „Onze lieve Heer, zie op Margreetje neer"...

„Roekoe, roekoe"... Margreetje zag op. Dit was een vertrouwd geluid, zoo koerden juist eender de duiven thuis, op de dakgoot van den hoektoren, waar haar kamertje nu leeg en donker op haar lag te wachten. „Roekoe, roekoe"...

„Ja, ik weet wat ik doe", antwoordde Margreetje, — „naar jou kom ik toe!" En daar klauterde ze met handen en voeten tegen den eik op, van tak op stronk, tot ze zich kon nestelen in den oksel van een stevigen kruintak, hoog genoeg om veilig te zijn tegen omsluipende roofdieren.

„Waar zit je eigenlijk, goeie doffer?" vroeg Margreetje, maar hard durfde ze niet te roepen, eer ze soms de andere vogels in den boom zou wakker maken of de nachtuilen in de buurt zou opschrikken.

„Roekoe, roekoe", maar 't kwam uit een anderen boom, en Margreetje zweeg nu maar heelemaal stil, eer 't met het „roekoe, roekoe" misschien juist eender zou gaan als met den jachthoorn — aldoor verderaf, nog en weer en dan niet meer... Ze zweeg maar, en luisterde stilletjes naar dat geruststellend roekoe begeleid door het geschuifel omlaag en het gesuizel omhoog, terwijl ze, tusschen takken en bladeren door, begon te zoeken of er al sterren aan den hemel stonden... Eindelijk, ja, daar zag ze een ster, en die keek naar haar, zooals zij naar de ster keek, oog in oog... Toen bonsde haar hart niet meer, zelfs niet toen ze duidelijk voetstappen

hoorde naderen, iemand die zich daar beneden een weg door de struiken baande — de bladeren ritselden, de takken kraakten.

— „Vader, bent u daar?" riep Margreetje, in vast vertrouwen, dat Onze lieve Heer hem eindelijk den weg hierheen had laten vinden.

— „'k Weet niet of 'k waak of droom, maar als iemand mij wezenlijk roept daar omhoog, zeg dan nog eens: „Vader, vader."

Margreetje hoorde 't meteen: dit was de stem van haar vader niet. Maar tochwel een stem uit een goed hart, een bedroefde stem, die de woorden er uit bracht als doffe snikken.

— „Kind of engel, hoe kom je hier?"

— „Verdwaald en verlaten," antwoordde Margreetje.

— „En ik, verdwaald niet alleen, maar door roovers uitgeplunderd, alles kwijt wat 'k als rondreizend koopman voor m'n vrouw en kinderen ginds verdiend had. Nu zullen ze honger en kou moeten lijden van 't winter."

— „Och, och, dat vind ik erg, héél erg!" Margreetje beklaagde hem van harte en ze zocht hem te troosten. „M'n vader, de hertog van Limburg, zal je zeker helpen als hij 't weet... Wil ik uit den boom komen en zullen we samen den weg zoeken naar vaders slot?"

— „Ja, laat ons samen den weg zoeken," zei de koopman, en hij meende nu wezenlijk een witten engel uit den boom te zien neerdalen, van tak op stronk, en dan — met een zwaai en een lichten sprong — daar stond ze vóór hem, Margreetje, rank en tenger, met haar lange blonde haren over haar smalle schoudertjes en haar bleek kindergezicht met de groote helderblauwe oogen vragend naar hem opgeheven.

— „Welken kant uit?"

— „Geef mij maar 'n hand," zei de koopman. Dat deed Margreetje, en ze hoefde nu niet meer zelf de weerbarstige hazelaarstakken opzij te slaan en de stekelige doornranken af te weren.

— „Ligt het slot van den hertog van Limburg naar het zuiden of naar het noorden?" vroeg de koopman.

Dit wist Margreetje niet te zeggen. „Ik weet alleen," zei ze, „dat ik de zon zie opgaan, als 'k vroeg genoeg uit m'n torenvenstertje kijk."
— „Dus naar het oosten, en dan zijn we hier wel op den goeden weg. Want 't is juist alsof 'k ginder licht zie schemeren tusschen de stammen."
— „Ja, daar schijnt licht!" riep Margreetje héél blij. „Maar zonsopgang is toch heel anders."
Eindelijk ontdekten ze waar het licht vandaan kwam: hun weg — een weg met karresporen — liep uit op een klein bouwvallig kerkje, een boschkapel, waar de deur wijd openstond. Maar al was 't vanbuiten een kerkje, vanbinnen niet meer. Verbaasd zagen de koopman en Margreetje daar een tafel gedekt staan vast en zeker voor een feestmaal: tusschen bossen brandende kaarsen in vergulde candelabers prijkten schotels vol wildbraad, schalen vol gebak, vol druiven, appels, noten en peren, — kannen vol wijn, met een grooten kristallen bokaal bij elk zilveren bord.
— „Vreemd," argwaande de koopman, „een rijkdom als deze in een verborgen bouwval, en geen levende ziel te bespeuren. Maar misschien is de tafel wel aangericht voor verdwaalde reizigers... Tast toe, Margreetje, er is meer dan genoeg!" De koopman schoof zelf ook aan, deed alsof hij hier de gastheer was, en laadde Margreetjes bord even vol als het zijne...
— „Wat glinstert er toch zoo in de hoeken en langs de muren?" vroeg Margreetje.
De koopman ging 'ns van dichtbij op onderzoek uit, en kwam terug met een gezicht zoo verschrokken, alsof hij z'n vingers had gebrand. „Niets dan goud en zilver: kerkeschatten, en tafelgerief, hoog opgestapeld tusschen zakken boordevol met juweelen en baar geld," fluisterde hij Margreetje schichtig toe.
— „'t Moet wel een héél rijke man zijn, die hier woont," vond ze.
— „'t Lijkt mij eerder 't hol van de struikroovers, die me hebben uitgeplunderd, — en met dat gespuis heb 'k liever niets meer te maken. — Kom, kind, we gaan!"

Gelukkig, dat de schrik pas opgekomen was, nadat ze hun honger volop hadden gestild. Nu konden ze er beter tegen, want 't werd weer héél erg. Achter den rug van den koopman verscholen schoof Margreetje naar den drempel, — „gauw, gauw" wilde ze roepen, maar de stem stokte haar in de keel, — want hoorde ze niet een wagen aanrollen buiten? — De struikroovers, die thuiskwamen? — Ja, hoor maar: paardengetrappel en rollende raderen al nader en nader over den boschweg. — „Gauw, gauw, gauw!" stiet ze er toch nog uit.

— „Niet bang zijn!" stelde de koopman haar gerust. En God zij dank 't waren de roovers tòch niet... Toen ze buiten kwamen stond daar voor hun oogen in den aanlichtenden dageraad een vorstelijke staatsie-koets met vier witte schimmels bespannen, en een palfrenier in tweekleurige livrei, hemelsblauw en zilvergrijs, wendde zich dadelijk tot Margreetje, boog diep voor haar, den zilvergrijzen vilthoed met de witte struisveeren in de hand, en zei: „Mejonkvrouw, we zijn gekomen om u en uw reisgenoot naar uw vaders slot te brengen, en verzoeken u in te stijgen." Margreetje kende den palfrenier niet en had den schitterenden reiswagen nog nooit gezien. Daarom vroeg ze wel wat wantrouwig: „Hoe wist u, dat we hier waren?"

„De heele wereld zoekt naar de dochter van den hertog van Limburg", antwoordde de palfrenier onderdanig. „De Keizer in eigen persoon heeft zijn boden uitgezonden om u te vinden... Die keizerlijke boden zijn wij." Uitnoodigend hield de hoofsche palfrenier het portier met het adelaarsblazoen open.

„Ja, dan!"... Hoe konden ze anders dan instijgen, Margreetje en de koopman, dan zich behaaglijk neerlaten op de eiderdonzen kussens, waarin ze, na hun weelderigen maaltijd, zóó zacht en diep wegzonken, dat ze meteen in slaap vielen. Toen ze eindelijk wakker werden, waren de keizerlijke koets, het witte vierspan, koetsier en palfrenier verdwenen, en stonden ze daar midden op een grenzenlooze vlakte, niets dan zand en steenen om hen heen onder een verzengende zon...

— „Duivelsbedrog is 't geweest!" riep de koopman, heesch van woede, en hij balde de vuist tegen den Booze, die toch nergens te zien was. Margreetje maakte een Kruis. Toen vatte ze weer moed, en vroeg: „Wat nu te doen?"
— „Zoeken naar de bewoonde wereld," zei de koopman. „Aan de zon te zien, zijn we hier minstens dertig dagreizen van Limburg af."
— „Den weg naar huis vragen," besloot Margreetje. Maar geen levend wezen ergens te ontdekken, geen spoor ook maar, dat er door deze barre woestenij ooit menschen waren voorbijgegaan. — Drie dagen hadden ze reeds gezworven, en 't scheen of ze eigenlijk nog steeds op dezelfde plek waren, waar ze hun tocht begonnen, — niets dan zand en steenen onder de blakerende zon, dichtbij, ver-af...
— „En toch is 't, alsof 'k daarginds iets zie schemeren, wat er eerst niet was!" riep Margreetje uit, juist toen de koopman zich mismoedig tegen den grond wilde neerleggen, om maar liever zijn ziel in Gods handen te bevelen en te sterven... „Als 't geen wolkenbank is, dan moeten 't wel bosschen en heuvels zijn, dan ligt daar misschien wel Limburg, het hertogdom van mijn vader."
Ja, de koopman zag nu ook die schaduw-omtrekken aan den horizon als van blauwgroene woudheuvels, hoog en laag.
De moed en de kracht van de twee leefden weer op. Daarheen! — Enkel van verlangen naar huis liep Margreetje zóó hard, dat de koopman haar nauwlijks kon bijhouden. Hoe dichterbij ze kwamen, hoe duidelijker ze zagen, dat het inderdaad boschheuvels waren, daar vóór hen, een woud van machtige loofboomen, en boven de boomtoppen uit de tinnen en transen van een weidsch slot, hooge torens met sierlijke ijzeren windwijzers op de spits. — „Toch niet bij ons," zuchtte Margreetje teleurgesteld. Ze had meer heimwee dan ooit naar haar kamertje in den ronden hoektoren met de duiven op de dakgoot en het venstertje dat uitzag naar de opgaande zon.
Nu was 't de koopman, die op zijn beurt hun beiden moed

insprak: „In elk geval zullen ze ons hier den weg naar Limburg wel kunnen wijzen,” zei hij.
Door breede beukenlanen waren ze bij de slotbrug gekomen, — de brug neergelaten, de poort wijd open en met groen en vlaggen versierd, — en dan een binnenplein vol drukke beweging. Er moest hier wel een groot feest op handen zijn, waarheen veel voorname gasten waren saamgestroomd. Hun knechten, pages en schildknapen liepen heen en weer tusschen de uitgespannen en afgetuigde paarden, die naar de stallen werden geleid langs de reiswagens, de rosbaren en draagstoelen bij de tuighuizen opgesteld.
Eindelijk kwam een zwierige lakei op de twee toe, en vroeg hun wat ze eigenlijk wenschten.
— „Niets anders wenschen we, dan den weg te weten naar Limburg, het hertogdom van mijn vader,” zei Margreetje.
— „Dus u is de dochter van den hertog van Limburg?” vroeg de lakei blijkbaar verheugd.
— „Ja, dat ben ik.”
— „Dan wordt u hier met smart en verlangen verwacht! Onmiddellijk moet ik u tot den slotheer geleiden, — dat is me opgedragen.”
— „Niet zonder m'n reisgezel,” zei Margreetje, die er niets van begreep en wel wat huiverig den hoffelijken lakei volgde, gerustgesteld alleen, omdat 't haar trouwen geleider, den koopman, niet belet werd mee binnen te gaan.
Ze kwamen in een zeer ruime, met guirlanden en bloemfestoenen versierde voorhal, waar 't wemelde van rijk uitgedoste edelvrouwen, jonkers, baronnen en graven, die opgewekt met elkaar praatten en schertsten, echt in feeststemming.
Nog voordat Margreetje tijd had rond te zien of zich soms ook haar vader en moeder onder deze gasten bevonden, trad de slotheer op haar toe, een jonge edelman, die haar zóó hoofsch en innemend begroette, dat Margreetje haar achterdocht vergat.
„We hebben lang op u gewacht, kleine hertogin, maar nu is dan eindelijk het oogenblik aangebroken, dat ik u zal

kunnen rondleiden door mijn slot, in de hoop, dat u er zich spoedig thuis zult voelen." — Hij nam haar bij de hand, en bracht haar van de eene zaal in de andere, door zuilengangen en langs galerijen, zoo overdadig rijk en prachtig, dat het Margreetje voor de oogen begon te schemeren. Als in veerend mos zakten de voeten weg in de veelkleurige vloerkleeden. Wandtapijten, waarop jachttafereelen en heele veldslagen geborduurd stonden, bedekten de wanden. Marmeren en albasten beeldengroepen overal in de hoeken en langs de wanden, dressoren en credenstafels overladen met allerkostbaarst goud- en zilverwerk en geslepen kristal, dat het geflonker weerkaatste van de honderden waskaarsen, die bij klaarlichten dag toch brandden in de kroon- en armluchters overal verspreid.

— „En nu", kondigde de slotheer aan, „gaan we afdalen in de onderaardsche schatkamers, waar mijn goudstaven, mijn parels en edelsteenen liggen opgestapeld." Hij had haar binnen een nis geleid en ze stonden voor een trap de diepte in, waar 't schitterde van lichtsprankels en kleine sterren. Maar al dat flikkeren en flonkeren daar omlaag sloeg plotseling voor Margreetjes oogen samen tot één laaiende vlam, en meteen trok ze hevig verschrikt haar hand terug uit de hand van den slotheer, want die hand begon te gloeien als vuur. „Neen, neen, niet onder den grond!" riep ze angstig. „Ik geloof 't wel, dat u rijker zijt dan iemand ter wereld."

— „En ik geloof," zei de slotheer, en zijn glimlach veranderde in een grijns, „dat het tijd wordt voor ons bruiloftsmaal, hertogin Margreetje. Als mijn bruid zal ik u de feestzaal binnenleiden en al het mijne zal het uwe worden, wanneer ge eenmaal mijn vrouw zijt."

— „Maar ik wil al het uwe niet, ik wil uw bruid of uw vrouw niet zijn." Margreetje snikte het uit. „Ik wil alleen maar naar mijn vader en moeder in Limburg terug."

— „Wacht maar, wacht maar," suste de slotheer spottend. „We beginnen bij het begin!"

Vóór ze 't wist, zat Margreetje al aan den bruiloftsdisch in de groote burchtzaal, op de eereplaats naast den slot-

heer, tusschen alle gasten, de edelvrouwen, de baronnen en graven, paar aan paar om die pralende stralende feesttafel geschaard. Aller oogen waren op Margreetje gericht, en ze kon niet meer ademhalen, zoo beklemde haar de angst... Zóó bang was ze zelfs dien eersten avond in het bosch niet geweest, toen de laatste klank van vaders jachthoorn wegstierf, zóó bang niet daarna, toen ze met den koopman plotseling midden in die barre woestenij stond, meer dan dertig dagen en nachten van huis. — De koopman? Juist zag ze hem daar mede aanzitten aan den disch, — een plaats had hij zich weten te bemachtigen schuin tegenover haar, en terwijl hij Margreetje strak aanzag, wist hij haar met een handgebaar te beduiden: „Wees voorzichtig."

In dit zelfde oogenblik richtte de gastheer zich op, en hief zijn bokaal met flonkerenden wijn omhoog, tot teeken dat het feestmaal ging beginnen. Hij stelde den eersten dronk in op zijn jonge bruid. Maar nog voordat hij de bokaal aan Margreetje kon overreiken, onderbrak de koopman hem en zei in allen eenvoud: „Bij ons in Limburg is 't een heilige plicht eerst te bidden voor den eten." En hij begon te bidden. Bij zijn Kruisteeken „In den naam van den Vader, den Zoon en den Heiligen Geest", maakte Margreetje ook een Kruis, en tegelijkertijd verdwenen bruiloftsdisch en feestzaal, de slotheer en al de adellijke gasten voor hun oogen, het torenslot met al zijn rijkdommen, het woud met de statige beukenlanen.

— „De hel in 't spel!" riep de koopman uit.

Daar stonden ze weer, waar ze gestaan hadden, midden in die woestijn van zand en steenen. Margreetje rilde en sidderde nog aldoor en kon er geen woord meer uitbrengen.

— „Kom, m'n kind, we gaan tochmaar met goeden moed verder. We kennen nu de kracht van het gebed en we zullen bidden als pelgrims, en alles wat we onderweg te lijden hebben aan schrik en angst, aan honger en dorst, aan vermoeienis en heimwee en verdriet, als boetelingen opdragen aan Hem, den Eenige, die ons menschen tegen de booze

machten der duisternis kan verdedigen." — Toen bad die brave koopman voor en Margreetje bad na, achter hem aan, juist alsof ze op beevaart waren. En 't was alsof die harde scherpe steenen hun voeten niet meer zooveel pijn deden, alsof de zon niet meer zoo verzengend schroeide. Woei er niet een koele bries aan, alsof ze de zee naderden? Een lichtende blauwe lijn daagde er aan den horizon, en heel duidelijk hoorbaar werd het geruisch van deinende golven. Over dennenheuvels heen en tusschen rotsen door kwamen ze aan de hooge kust, waar het grenzenloos wijde water zich stralend blauw aan hun voeten uitstrekte. Ze vonden het prachtig, maar toen ze wat van hun bewondering begonnen te bekomen, zei Margreetje: „Mooi is het, en om den Schepper te danken, maar nu kunnen we niet verder!"

„Ik zie daar een hut van rotsblokken gebouwd, — 't lijkt wel een kluis van een heilig man, die hier tusschen de zee en de woestijn de eenzaamheid heeft gezocht. 'k Zal hem 'ns gaan vragen, hoe ver we hier eigenlijk nog van Limburg vandaan zijn. Blijf staan, waar je staat, Margreetje. Aanstonds kom ik weer bij je."

Daar stond Margreetje waar ze stond, — heel alleen — de eindelooze zee voor zich, de eindelooze woestijn achter zich, boven haar de eindelooze hemelkoepel, — en juist begon ze te denken: „'t Lijkt wel, alsof ik eenzaam en verlaten midden in een leege wereld sta", — toen ze daar op den aanzwellenden vloed een schip zag naderen met een wapperende vlag op den voorsteven, met drie hooge masten, met alle zeilen geheschen. De bemanning scheen haar ontdekt te hebben, daar zoo heel alleen op de kustrotsen, want het schip kwam recht op haar af, en het anker werd uitgeworpen niet ver van de plaats waar ze stond. De schepelingen riepen haar toe: „Hoe kom jij daar zoo moederziel alleen te staan op deze barre woestijnkust?"

— „Verdwaald ben ik," riep Margreetje terug, „maar alleen ben ik niet. Mijn lotgenoot is in die kluis ginder den weg naar Limburg vragen."

— „Behoor je in Limburg thuis? Dat treft! Wij varen juist

dien kant uit. Kom maar aan boord, dan brengen wij je wel waar je wezen moet."
— „Niet zonder den koopman," antwoordde Margreetje.
— „Wie is de koopman?"
— „Zooals ik u al zei: mijn lotgenoot, mijn redder en beschermer."
— „Je kunt evengoed bij ons op het schip op hem wachten," riepen de matrozen. „Kom maar vast!" — en ze legden een lange loopplank uit van boord tot op de rots, waar Margreetje stond.
Voetje voor voetje liep Margreetje over die plank, en toen ze de reeling was genaderd, staken wel vijftig groote eeltige handen zich uit, om haar op het dek te helpen.
Maar nauwlijks was ze aan boord, of het anker werd gelicht, de volle wind blies in de zeilen en daar koos het schip het ruime sop.
„Wachten!" riep Margreetje schril en hoog boven het rumoer van de afvaart uit. „Wachten, zeg ik. — Daar komt hij al aanloopen!"
Radeloos stond de koopman daar op den kustrand met beide armen te zwaaien. — „Juist nu ik den weg naar huis weet!" Ook zijn stem drong door het ruisen van wind en golven heen, luider dan al het rumoer aan boord.
„Laat hem dan maar overland naar Limburg teruggaan! Hij zal er wel komen zonder jou, kleine prinses! En jij zult het bij ons al licht beter hebben dan bij hem. Wel wat al te ver heeft hij je van den goeden weg afgebracht, dunkt ons."
„Dat heeft hij niet!" kwam Margreetje heftig voor haar beschermer op. „Zonder hem was ik al lang heelemaal verloren bij al het duivelsbedrog."
„Zie je ons soms ook aan voor duivels, die je bedriegen?" vroegen de matrozen beleedigd.
Margreetje antwoordde niet. Ze zonk neer tegen den voet van den voorsten mast, bedekte haar gezicht met de handen, om haar tranen te verbergen, bewoog niet, en zat maar heel stilletjes te bidden: „Onze lieve Heer, zie op Margreetje neer."

„Wat hebben we eigenlijk aan haar?" zeiden de matrozen. „Ze ziet ons aan voor duivels, en zelf is ze niet meer dan een schim, die ons wellicht groot ongeluk zal brengen op onze vaart." En bij de eerste haven waar ze binnenvoeren, betaalden ze met Margreetje de tol, die de koningin van dat land van elk binnenvarend schip vorderde.
Zoo kwam Margreetje, als slavin verkocht, in het witmarmeren koningspaleis van Athene, en werd er opgenomen onder de meisjes en vrouwen in dienst van de koningin zelve. Ze kreeg een nieuw kleed van soepele ivoorkleurige zijde, een fijne zilveren gordelketting om het middel, rinkelende zilveren ringen om polsen en enkels. Ze had niets anders te doen, dan neergeknield bij een bronzen drievoet het vuur van aloëhout aan te houden, er uit een gouden vaas welriekende kruiden en zaden op te strooien, en met een waaier van palmblad de smeulende vonken aan te wakkeren, zoodat de zachte gloed nooit ophield zijn warmte en zijn zoeten geur te verspreiden in het vertrek, waar de koningin na den maaltijd op haar ligbed kwam uitrusten. Margreetje werd voor dit werk uitgekozen, omdat ze, stil en bleek en teer als ze was, de koningin niet in 't oog zou vallen. Want de koningin wilde door niets of niemand gestoord worden bij haar middagrust en eischte toch, dat het vuur in den drievoet zijn geur en zijn warmte bleef verspreiden ook terwijl ze sliep.
Maar al viel Margreetje de koningin dan ook wezenlijk niet in 't oog, des te meer trok ze de aandacht van den zoon der koningin. Elken middag, als hij zijn moeder na haar siësta kwam halen om haar te vergezellen bij haar wandeling door de rozentuinen, zag hij Margreetje daar zoo treurig en verlaten in dien schemerigen hoek bij den bronzen drievoet neergeknield in den ijlen nevel en den droomgeur van haar aloë-vuurtje. — Kon ze ten laatste anders, dan haar oogen opslaan naar de zijne, die haar zoo vol medelijden en bewondering gadesloegen? Zoo zagen ze elkaar blik in blik, Margreetjes oogen zoo zuiver blauw als de morgenhemel, en de oogen van den koningszoon, flonkerend als sterren in den zomernacht.

Het duurde niet lang, of prins Echites kwam op een middag, na de plichtmatige wandeling met z'n moeder, in het verlaten vertrek terug, knielde bij Margreetje neer en vroeg waarom ze toch zoo bleek en zoo bedroefd was. — Alles vertelde Margreetje hem toen van haar zwerftocht, van haar heimwee, van haar dwalen en zoeken, en hoe ze telkens weer door de begoocheling van den Booze werd bedrogen, en nu, zoo alleen en zoo hopeloos ver van huis, wel voorgoed in het ongeluk was gestort.

„Neen, Margreetje, niet voorgoed in het ongeluk gestort, — maar eindelijk tot het ware geluk gebracht, zooals ik, die het ook overal vergeefs zocht en het nu eindelijk heb gevonden, — als jij het tenminste goedvindt!"

Margreetje begreep eerst wat Prins Echites eigenlijk bedoelde, toen hij de armen om haar heen sloeg, en zij zich zoo veilig en thuisgekomen voelde in die omarming, dat ze vanzelf „ja" zei, toen hij haar vroeg, of ze zijn vrouw wilde worden.

„Ik ben er trotsch op," zei hij, „dat je mij vertrouwt, na al het bedrog en de ontgoocheling, die je hebt ondervonden... En ik zal je toonen, je vertrouwen ten volle waard te zijn."

Den volgenden middag, toen hij de koningin weer kwam afhalen voor de wandeling in den rozentuin, nam hij Margreetje bij de hand en geleidde haar naar z'n moeders rustbank. — „Moeder, ziehier mijn bruid. We hebben elkaar lief, en geen macht ter wereld zal ons kunnen scheiden."

De koningin, die altijd over en door Margreetje had heengezien, en wier stem of spraak Margreetje nog nooit had gehoord, lachte schamper, zóó valsch en snijdend, dat Margreetjes hart ineenkromp.

„Wel, wel — heeft prins Echites zich laten betooveren door dit maanziek wezentje? De koorts is in je hersens geslagen, m'n zoon. — Maar gelukkig weten we daar wel een goed geneesmiddel voor." — Ze sloeg driemaal op de gong, die naast haar rustbank stond, en onmiddellijk kwamen er zes mannen van de lijfwacht opdagen.

— „Breng deze kleine tooverkol achter slot en grendel in

den diepsten kelder van den gevangentoren, — en zorg dat prins Echites onverwijld onder gewapend geleide naar onzen kust-burcht wordt gebracht, waar hij onder strenge bewaking moet blijven." — De koningin was beroemd om haar doortastendheid, maar helaas ook berucht om haar onverzettelijken hardvochtigen aard.

De prins zag Margreetje voor zijn oogen wegvoeren, de handen geboeid, en zelf stond hij reeds tusschen de speerdragers als tusschen ijzeren hekken ingesloten. Maar hoe stug en barsch ze er ook uitzagen onder hun bronzen helmen, ze waren hem welgezind en haatten zijn hartelooze moeder. Zoo kon hij hun een boodschap meegeven voor zijn trouwen schildknaap. Hij droeg dezen op hem terstond te komen waarschuwen, wanneer Margreetjes leven werd bedreigd.

Margreetje was er in haar ondergrondschen kerker erbarmelijk aan toe, temeer omdat ze wist, dat prins Echites om harentwil nu ook in ellende was geraakt. Maar al waren ze dan wreed gescheiden, ze voelde wel dat ze toch één bleven, en daarom kon ze niet anders dan haar gebed in nood voor hen beiden tegelijk bidden: „Onze lieve Heer, zie op ons samen neer."

In haar verlatenheid vermoedde ze allerminst, dat er in het koningspaleis toch nog iemand was, Echites' schildknaap, die alles te weten wilde komen wat er met haar omging, — die wist, hoe ze op bevel van de koningin voor de rechtbank werd gebracht, beschuldigd dat ze den troonopvolger had behekst; die ook wist dat de rechters haar niet zonder meer tot den brandstapel wilden veroordeelen, zooals de koningin dit wenschte. Neen, volgens recht en wet moest de beschuldigde verhoord worden, en bleek het daarbij, dat ze waarlijk de doodstraf verdiende, dan eerst mocht de brandstapel worden aangestoken.

Margreetje werd verhoord, en ze zei alles naar waarheid, van het begin tot het einde, zoo eenvoudig en oprecht, dat de rechters wel ten volle van haar onschuld overtuigd waren.

Maar ziedend van ergernis riep de koningin: „Ze liegt!"

en dreigde de rechters, dat ze onmiddellijk uit hun ambt en uit al hun bezittingen ontzet zouden worden, wanneer ook zij zich door die gevaarlijke duivelshoer lieten begoochelen. — Margreetje vrijspreken was: de koningin beschuldigen en voorgoed bij haar in ongenade vallen, en omdat ze vonden dat er aan zoo'n verdwaald deerntje uit het verre Limburg toch weinig of niets gelegen was, gaven ze hun boosaardige gebiedster dan maar haar zin, en — veroordeelden Margreetje tot den brandstapel.

Daar was voor den trouwen schildknaap het oogenblik gekomen om zijn heer te gaan waarschuwen. Spoorslags reed hij naar den vesting-burcht aan de kust, liet er zich door geen speerknechten tegenhouden, en riep den prins toe: „U alleen kunt haar van den vuurdood redden."

Ieder en alles week voor de stormende haast van prins Echites. Voort joeg hij, op het paard, dat hem zijn schildknaap had gebracht, zijn eigen paard, den snelsten draver ter wereld, — voort, al nader en nader, en juist nog bijtijds kwam hij op de plaats der terechtstelling, waar het vuur al knetterde in de opeengestapelde takkenbossen, waarop Margreetje, aan een paal vastgebonden, luid-uit stond te bidden: „Onze lieve Heer, zie op ons samen neer!"

Daar sprong prins Echites op den brandstapel toe, sloeg de armen om haar heen, en rukte haar weg uit de vlammen, die haar kleed al wilden aantasten.

— „Zelf moeten ze branden, die de onschuld belagen!" riep de prins, en woedend met z'n zwaard zwaaiend wilde hij de rechters, de beulen en ook zijn moeder in de vlammen drijven. Maar met uitgestrekte armen stelde Margreetje zich vóór hem en bezwoer hem smeekend: „Laat dat! Laat dat! God zal hen immers genoeg straffen!" — Bij den klank van haar stem bedaarde prins Echites aanstonds, — hij sloeg den arm om haar heen en leidde haar weg, de rozentuinen in.

Verbijsterd staarden de rechters, de beulen en ook de koningin het lieftallige jonge paar na, dat opeens alle haat en kwaad vergeten scheen, om alleen nogmaar op te gaan in hun groot geluk. Zóó verbijsterd stonden die wreedaards

het tweetal na te oogen, dat zij op hun beurt den brandstapel vergaten, die achter hen was opgelaaid tot een helsch vuur. Voor ze 't wisten, tastten de vlammen hun kleeren aan. Krijschend om hulp liepen ze rond, maar niemand durfde hen naderen, omdat iedereen wel zag, dat de hel zelf haar poorten had geopend om hen te verslinden.

„Nu zijn ze, waar ze thuishooren!" riep het volk van Athene, toen er geen spoor meer was te ontdekken van het duivelsgebroed. Hoopvol richtten zich aller oogen op het prinselijk bruidspaar, dat stralend van geluk uit de rozentuinen hand in hand naar het altaar schreed, waar ze voor eeuwig verbonden werden en gekroond tot koning en koningin van het rijk.

— „Nu zeg me, wat je nog het liefst zoudt wenschen, en alles zal ik doen om dien wensch te vervullen," fluisterde koning Echites zijn bruid toe, toen ze naast elkaar op den gouden troon zaten in de luisterrijke feestzaal.

— „Aan vader en moeder in Limburg zelf gaan vertellen, dat ik toch nog goed terecht ben gekomen," lachte Margreetje hem toe.

En zoo werd er op een stralenden Meimorgen, toen alle Limburgsche appelboomen in vollen bloei stonden, een koninklijk galjoen met purperen zeilen door wel honderd roeiers de Maas opgeroeid tot aan de uitmonding van haar zijrivier de Geul, en zoo reed er dien dag een jong koningspaar hoog te paard het binnenplein op van het hertogelijk slot tusschen de heuvelbosschen.

— „De duiven zitten nog op de dakgoot van onzen hoektoren!" riep Margreetje, en zoowaar, toen ze haar stem hoorden, kwamen ze aangevlogen, zooals uit alle hoeken en kanten van het slotplein het dienstvolk kwam aanloopen, en Margreetjes vader en moeder uit de bordes-deur met open armen op hun dochter toe.

Dien dag was 't voor Margreetje en Echites nogweer opnieuw bruiloft. En ook de koopman met heel z'n gezin zat mee aan bij het feestmaal. Heer Otto had hem tot rentmeester over het hertogdom aangesteld, toen hij hem zijn lotgevallen met Margreetje was komen vertellen, alles

wat ze hadden beleefd, totdat zij op het schip verdwenen was.
En na den feestdronk op het koninklijk paar te hebben ingesteld, zei de hertog van Limburg: „Ik wist wel dat mijn dochter niet verloren zou loopen." — Waarop Margreetjes moeder zei: „Onze lieve Heer zag op Margreetje neer."

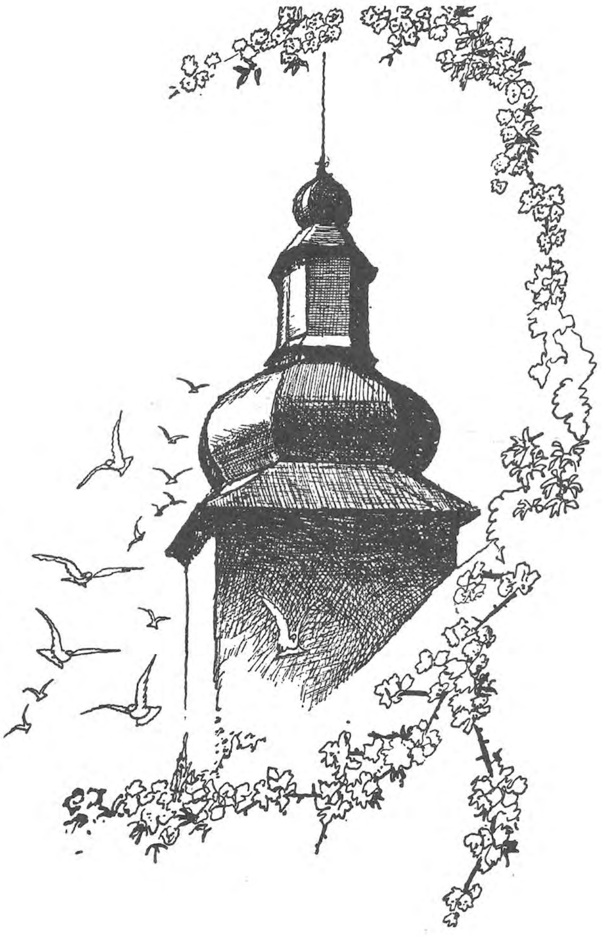

DE KORENSCHOOF

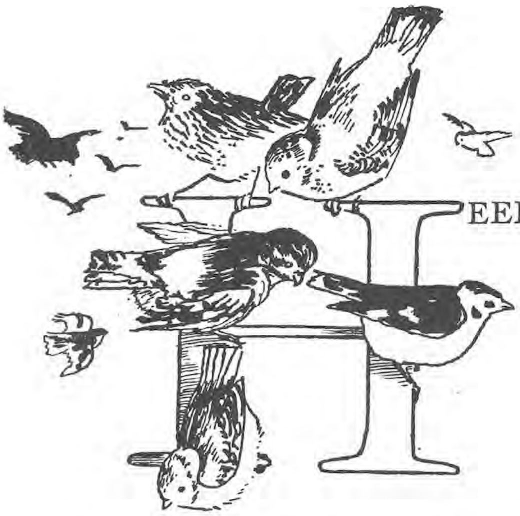

HEEL LANG BLEEF OUwe Drikus achter in z'n huiswei door de dorre heg gluren, tot hij ze allemaal den berg af naar de vespers had zien gaan: Evers, en de vrouw zelf, Harie, den knecht, de drie kinderen. Hij wist dat doove Fina, de grootmoeder, nu zooals alle Zondagmiddagen, alleen thuis was en bij het fornuis zat te dutten tot de anderen over twee uren terugkwamen. En wat hij dezen zomer al overlegd had, moest nu gedaan: de kerstschoof voor de vogels uit de schuur van Evers halen.

Ouwe Drikus ging nog 'ns even terug, z'n eigen leemen huisje binnen, keek er als vervreemd rond naar z'n bed met de rood-en-zwart gebloemde sprei, z'n drie-pootig potkacheltje, dat rood te gloeien stond, toen naar de groene kooitjes aan den muur, bijna tegen de zwart besmookte balken-zoldering aan... „En waarom niet, hè pietekes?" frazelde hij tegen putter, sijs en boekvink, die door de tralies met hun slimme kraaloogjes naar hem keken: „'t Is immers niet voor me-zelf, maar voor jullie soort, ter eere van het Kerstkind." Hij trok de pet in 't gezicht, dook

diep in z'n duffel en deed 'n paar flinke halen aan z'n pijp. Door een gat in de heg sloop hij op den blinden achtermuur van Evers' schuur aan — nieuw en groot die schuur, zooals het woonhuis en het heele gedoe — een rijke hofstee, waarachter z'n wrak, oud woninkje van takken, leem en stroo in z'n weitje met de uitgeleefde appelaars als in een kuil lag verzonken. Maar dit was het ergste niet, dat ze hem het uitzicht over het wijde Maasdal en het licht van middag- en avondzon hadden betimmerd. Veel, veel meer trok hij 't zich aan, dat de vogels 's winters niet meer kwamen, dat ze daar allemaal bij Evers' deel en stallen bleven pikken, merels, meezen, roodborstjes, vinken, koninkjes en musschen, dat z'n eigen acht duiven altijd maar weer zich op de hooge vorst van Evers' dak zaten te zonnen en op Evers' erf meepikten met de pauwstaartjes van de buren. Dit maakte z'n bestaan eenzaam, als het nooit was geweest, en liet hem eerst voorgoed z'n armoe beseffen.

Wanneer men leven moet van twee duur betaalde roggebrooden per week, van wat koolrapen en aardappelen, met moeite en zorg op z'n eenig veldje verbouwd, en deze dan nog met het varken moet deelen; van de melk van een geit, voor wie het hooi uit de huiswei lang niet genoeg is den winter om; van de helft van het varken, waarvan men de andere helft verkoopt aan Peer Guliks, die 't komt slachten, — dan schiet er niet veel over voor het vogelvolk, op z'n allerbest een paar verkruimelde aardappels en broodkorsten, een paar handenvol dure gerstekorrels, amper genoeg voor de duiven, een paar maten maïs voor de kippen, die ze zelf met haar eieren betalen.

Voor een ouden man alleen, boven op den berg, en dan arm en toch te trotsch om dat te bekennen, is het leven hard. Maar als dan opeens de vogels niet meer komen, het vroolijk veerenvolkje, dat hem vroeger op hoofd en schouders vloog en kwam pikken uit z'n open handen, dan dooft het laatste vonkje levenslust in het hart van zoo'n ouden man en denkt hij maar al te veel aan het plekje onder den kerkhofmuur. Dáár zal hij misschien al heel gauw voorgoed

vergeten hoe een menschenhart levenslang en altijd weer opnieuw iets hebben wil om van te houden. Voor den een zijn het vrouw en kinderen, voor een ander kat of hond of de bloemen, voor hem de vogels... Zoolang hem heugde, was het z'n geluk geweest de vogels te hooren en te zien. Hij spiedde ze uit, lokte ze al nader en nader tot z'n drempel en wanneer 's winters de roodborstjes op z'n tafel kwamen pikken, dan vergat hij den killen nevel, die tegelijk met hen door het open venster binnendrong, en leek het wel, of z'n eigen hart kwinkeleerde als een vink in het vroegjaar.
En nu in drie jaren niets meer! Niet eens de eigen duiven. Alleen putter, sijs en boekvink in de kooitjes, maar die werden, als hij zelf, met den dag ouder en suffer.
Allerlei had hij verzonnen om heel den zwerm terug te lokken, zooals Evers — dat diende erkend — allerlei verzon om ze weg te houden. Appels had hij voor de merels onder de boomen laten liggen, nestkastjes getimmerd tegen de stammen, en, als de grond hard bevroren was, een bakje met drinkwater buitengezet en spek aan touwtjes tusschen de takken gehangen. En almaar weer kruimels gestrooid, zeker niet voor de kippen, die ze gulzig oppikten. Terwijl in Evers' tuin en boomgaard de vogelverschrikkers van het eene voorjaar tot het andere tot lompen verfladderden. Takken met glasscherven aan touwtjes rinkelden op Evers' zaaiakkers. Evers zelf schoot met hagel tusschen musschen en kraaien, zette lijmroeden en klepkooien uit. En toch vlogen de vogels naar Evers, vraten zich kogelrond op zijn erf en lieten Drikus met z'n armoe alleen.
Maar nu zou dat anders worden, al was 't dan maar voor één enkelen dag! Kerstmis ging hij vieren met z'n oude kameraadjes. Waaraan na de schaarschte van den oorlogstijd zelfs de allerlaatste niet meer dacht, dat ging hij doen, wat hij altijd verlangd had en nooit kon, omdat hij te arm was om koren te verbouwen: een kerstschoof voor de vogels buitenhangen! En of ze komen zouden, juist op zoo'n Zondag, dat de deuren van keuken, stal en schuur bij de buren gesloten bleven!

Toen Evers' oogstkarren vol-beladen op een mooien Augustusavond langs Drikus' huis en heg naar de schuur reden, had hij het zoo bedacht en het zat sinds voorgoed in z'n kop als een noodzaak, die hem toch zou dwingen ondanks allerlei opkomende bedenkingen. Want was het eigenlijk niet stelen, heimelijk een schoof halen uit andermans schuur? Zou 't niet beter zijn ze gewoonweg ronduit te vragen? Jawel, maar hij had immers nooit iemand ook maar één stroospier gevraagd, en dan nù nog met het waarom er bij? Zelfs terwille van de vogels, onmogelijk voor Evers' spotlachend gezicht te spreken over de bepeinzingen van zijn eenzaam leven!
Drikus wist zelf heel goed, dat hij al te weekhartig was en langzaam-aan even neuzelig begon te worden als een ouwe jongedochter. Maar niemand, en zeker niet die verwaten Evers, had daar iets mee noodig... En zou 't misschien niet heel goed zijn en hem eindelijk weer opnieuw wat mannenmoed geven, als hij eens iets durfde en deed, anders dan het gesukkel van dag-in, dag-uit?
Kom, kom, met zeventig jaar hoeft iemand nog geen duts te zijn en kan er nog best worden ingehaald, waarin men altijd tekortschoot! Dit wist hij zeker: was hij van jongaf maar wat brutaler en moediger geweest, dan woonde hij misschien zelf nu op zoo'n rijke hofstee, met zonen en dochters en kleinkinderen om zich heen en wel alle vogels van bosch en heuvels voor hem alleen!...
Er vleugde even een glimlach over z'n rimpelgezicht en weer trok hij met forsche halen aan z'n pijp, dat de rook om z'n hoofd wolkte. Vlak voor Evers' schuurpoort. Hij had goed gedacht: ze was niet gesloten. En binnen stond de dorschmachine midden op den vloer en lagen de schoven opgestapeld langs de muren en hoog op de vlieringen, een overmaat zóó rijk, dat hij de hand maar hoefde uit te strekken om er een te grijpen vol en zwaar, even hoog en nog dikker dan hij zelf was. In z'n arm nam hij ze tegen zich aan, duwde bedachtzaam de poort weer achter zich dicht en ging terug dadelijk den hoek om en achter den blinden schuurmuur eerst Evers' nieuwen boomgaard door, dan

door de heg z'n eigen weitje in en naar binnen, waar hij z'n ritselige buit meteen verborg in z'n bed onder den stroozak. Zoo mooi en gemakkelijk was alles gelukt, dat hij zich 's avonds bij z'n olielampje en z'n oud kerkboek opgelucht voelde als nooit te voren, en telkens weer genoegelijk monkelde, soms over zijn vroegeren gewetensangst, dan weer over de poets, die hij den rijken buurman had gespeeld... 'n Grap, 'n looze streek — waarom het tevoren ook niet zoo opgevat? Ten bate van de vogels en om het mooie oude Kerstgebruik in eere te herstellen! Zonder blikken of blozen zou hij er overmorgen, Kerstdag, Evers immers zelf bij kunnen halen als ze vol pikkende vogels zat, en zeggen: „Zie je, zoo behoort het naar goeden, ouden Limburgschen trant!" En alles zou met een lach en een gek zijn opgelost. Zoo dacht hij in den rossen schijn van z'n lampje tusschen z'n litanieën en boetpsalmen door, zoo dacht hij bij z'n avondbrood en nog toen hij met den rozenkrans tusschen de vingers in bed lag onder de zwart en rood gebloemde sprei en bovenop de korenschoof. Zoo was hij vredig en voldaan in slaap gevallen.
Had hij kort of lang geslapen, toen hij opschrok? Opeens helder wakker als midden op den dag, maar verbijsterd de oogen star naar den vreemden lichtgloed, die door z'n venstertje scheen. Dan, plotseling begrijpend, sprong hij op den vloer, rukte de huiskamerdeur open — en „brand! brand!" — hoog en laaiend sloegen de vuurvlammen uit de daken van Evers' stal en schuur. In een oogwenk was Drikus in z'n kleeren en buiten. Maar niet noodig de buren te wekken. Heel het gezin was al bezig in den rooden gloed het bulkend vee af te drijven, alsof ze, nu dit gered was, het overige maar aan de vlammen overlieten. Beneden in het dal luidde de noodklok en de eerste helpers kwamen toeloopen. „Geen blusschen aan, want nergens water hierboboven." Put en poel telden zelfs niet mee bij een vuurzee als deze. Als spookgestalten sprongen de mannen er om heen, armen zwaaiend en luid roepend, radeloos, dat er niets te helpen viel. „Hoe is 't aangekomen?" Geen antwoord ergens. Maar ouwe Drikus, die er versuft bij stond,

kreeg opeens 'n steek in z'n hart, ijskoud werd hij en star van schrik. Met z'n pijp aan was hij immers in de schuur geweest! Als er eens 'n vonk uitgevlogen was en daar tusschen de schooven had liggen smeulen? Hij kromp ineen en schichtig sloop hij weg, hij wist zelf niet waarheen. „Mijn schuld, mijn schuld, mijn schuld", bonsde 't aldoor in z'n hoofd en om 't niet te hooren liep hij maar al verder en verder, heuvel op, heuvel af, de bosschen in. De morgen begon te schemeren, hij werd 't nauwelijks gewaar. Eerst toen de zon, een bleek-gouden winterzon, van achter de heuvels uitsteeg tusschen rozige wolkstrepen door, stond hij stil en vroeg zich af, of alles niet een kwade droom was geweest? Maar hoe kwam hij dan hier, zoo ver van huis, zoo vroeg, zoo zonder pet of duffel? En, en... dat wist hij zeker, met de pijp aan had hij de korenschoof weggehaald. En de brand?... O lieve God, al ging nu ook de zon op, alsof 't voorjaar was, met eigen oogen had hij de vuurzee gezien, met eigen ooren het geknetter en het loeien van de vlammen gehoord, het kraken en daveren, de stemmen van de mannen...
Op dit oogenblik vloog er een houtduif klapwiekend uit de takken op en meteen een meezenpaar uit het kreupelhout. Van overspanning en ellende schoten Drikus de tranen in de oogen, toen hij zoo opeens weer aan z'n Kerstschoof moest denken, aan de vogels op den berg, aan z'n eigen huisje... En opnieuw zoo'n steek in z'n hart... Als eens — Maria-Joos, 't was zoo goed als zeker — vonken van den brand op zijn strooien dak — en ook zijn goed oud huisje opgegaan in vlammen?... niets er van over... tot z'n straf... En hij nu eerst waarlijk arm, armer dan de armste bedelaar... „Eigen schuld, eigen schuld". Daar was weer opnieuw dat dreunende bonzen terug in z'n hoofd, in z'n hart, anders en heviger dan eerst, onontkoombaar, hoe hij liep en liep — terug nu, al voortjagend, langs de eenzame voetpaden de winterbosschen door, de heggen langs, ten laatste weer op z'n berg, vóór z'n huisje, dat er even vredig en vrindelijk als voor en na onder z'n mosdak, met wijd open deur op hem scheen te wachten.

Hij wist niet hoe: vloer en muren zou hij willen kussen van geluk, en toch bleef z'n hart beklemd als in den greep van een roofvogelklauw. Binnen scheen de zon in alle hoeken als op een zomersch hoogtij, maar ook de scherpe brandlucht hing er, die met den smook van het nasmeulen over heel den berg dreef. En weer terug naar buiten moest hij — en, nu eerst met ziende oogen, zien, dat Evers' rijke hofstee één zwartgeblakerde bouwval was. Verslagen zat hij urenlang voor z'n onaangeroerden morgenboterham, de vuisten tegen het voorhoofd. Toen begon hij werktuigelijk voor het varken en de kippen te zorgen. Maar eenmaal buiten op z'n erfje, kon hij de oogen niet afwenden van die verwoeste daken, die besmookte muren, waaromheen de kijkers van beneden uit het dorp zwierven, even nieuwsgierig als meewarig. Al hoorde hij 't niet tot hier, hij wist dat ze allemaal weer vroegen: hoe die brand toch was aangekomen, en waar ze zoo in groepjes bijeen stonden te mompelen, daar hadden ze 't natuurlijk er over, of 't misschien niet kwaadwillig zou zijn aangestoken...
Wat? Jozef van den molen keek zijn kant uit, wees naar hem met z'n pijp... Gods barmhartigheid, ging de verdenking op hem vallen?... Dit wist hij zeker, zich er tegen verdedigen zou hij nooit kunnen. Ineenzakken zou hij van angst, wanneer ze hem ook maar het minste er over vroegen. Nu al begon opnieuw dat klappertanden en razelen, en kostte 't hem een uiterste inspanning om met z'n zwikkende knieën tot binnen terug te komen, waar hij sidderend neerzonk op z'n stoel, opnieuw urenlang wezenloos, machteloos...
't Waren putter en sijs, die, dwingend om zaad, aanhoudend en hard tegen de tralies pikten en hem terugriepen tot de werkelijkheid... „Ja pietekes, ja"... En bezig met de hennepkorrels en de voerbakjes bemerkte hij hoe z'n handen beefden. „In Gods naam, wat moet er van worden?" vroeg hij zich af. „'t Is m'n dood als ik 't niet van m'n hart afwentel"...
Toen sloot hij de deur met den grendel en haalde de korenschoof onder z'n stroozak uit, gooide ze voor z'n voeten op

den vloer en stond te dubben wat te doen. Maar neen, dat durfde hij toch niet aan: de schoof naar Evers terugbrengen en alles zeggen. De schoof houden en alles zoo maar laten, tot ze misschien kwamen om hem te ondervragen en de schoof zouden vinden?... Wie zou hem gelooven als hij sprak over de vogels en het oude Kerstgebruik, waarvoor hij de schoof had weggehaald?... Al erger en erger zou de verdenking worden... korendief, brandstichter... Z'n schrikbeelden werden aldoor dreigender: de rechtbank, de gevangenis... Gewoon de schoof in z'n stroozak steken? Jawel, alsof hij nog ooit 'n oog zou kunnen sluiten, wanneer hij nacht na nacht op de prikkels van z'n geweten moest neerliggen! De schoof verbranden? En gevaar loopen, dat die gapers uit het dorp kwamen vragen, wat zoo'n ongewoon vuurtje op Kerstavond beteekende?... Vannacht ze begraven ergens in het bosch. Ja, juist, daar had hij raad gevonden! En dan verder maar stilletjes doen als altijd, en zwijgen en misschien vergeten en laten vergeten op den duur...
't Was donker geworden en hij hoorde buiten geen stemmen meer. Toch vond hij het noodig de schoof nogeens opnieuw in z'n bed te verbergen, tot het tijd zou zijn.
Op z'n stoel zat hij geduldig te wachten, zoo vol van wat hij moest gaan uitrichten, dat het waarom langzaam aan begon te vervagen. Toen de duisternis zwart en ondoordringbaar voor zijn venstertje stond, de donkere nacht zelf, ging hij. Buiten, met de manshooge schoof opnieuw en met de schop er bij in z'n arm tegen zich aan, zoekt hij het voetpaadje de bosschen in. Maar waar het begint af te dalen, vlak aan den rand van de hier nog onbestruikte helling, staat hij stil en ziet voor het eerst de sterren.
Maar nu ook alle tegelijk, en zoo helder en groot, zoo feestelijk flonkerend, dat hij, ook voor het eerst, er wel aan denken moet, dat het Kerstnacht is. En hij hier met de schop, om die kostelijke korenschoof, zooveel voer voor de vogels, onder den grond te steken? Zooveel groote gouden graankorrels, de heerlijkste gave Gods, het dagelijksch brood, waarom hij toch altijd weer opnieuw gebeden heeft

levenslang! Heeft hij dan van z'n eigen moeder niet geleerd, dat er geen korst, geen kruimel, geen korrel koren ooit nutteloos mag verloren gaan?
Er komt een groote, rustige klaarte in z'n brein, alsof het licht van al die sterren daar samenvloeit. En hij weet het opeens: „Als hij schuldig is — goed — Kerstmis is de aangewezen tijd voor ieder, om zonde en schuld te belijden! Van harte rein en schuldeloos als kinderen moeten de Christenmenschen in den Kerstnacht bij de Kribbe staan. Het zou voor den allereersten keer zijn, dat hij met Kerstmis niet te biechten en te Communie ging... O, groote ontferming Gods, die het hem ingeeft rechtdoor naar de paters van Trave te gaan, en zeker voor biecht en nachtmis nog op tijd te komen... De schop kan hij hier tusschen de bremstruiken tot straks verborgen laten. De schoof? Offeren zal hij ze aan Trave's Kerstkind. Als tenminste de biechtvader niet zegt ze terug te geven aan Evers...
De paters van Trave vonden dien Kerstmorgen een volle korenschoof bij de kribbe van Jesus. Dat was nog nooit gebeurd, en ze vroegen elkaar wie ze toch gebracht zou hebben en waarom? Maar toen de oude pater-prior eindelijk uit z'n biechtstoel kwam, ging hij recht op de korenschoof af, nam ze op en hing ze tusschen de dorre vlierstruiken in den voortuin van het klooster. „We moeten het oude Limburgsche Kerstgebruik in eere herstellen." Meer zei hij niet. Maar 't werd zoo'n mooie, milde, zonnige, zoo'n voorjaarsachtige Kerstdag, dat pater-prior bijna alle uren in den tuin doorbracht, heel stilletjes van den eenen hoek in den anderen, om te zien naar de vogels, die eerst een voor een, schuw op verkenning uit, dan bij paren, al gauw met tientallen, een groote zwerm ten laatste op de schoof zaten te pikken en te piepen... Nog tusschen noen en vespers, toen hij daar met z'n brevier, heel zachtjes heen en weer liep langs het mossige brikken tuinmuurtje.
Tot pater-prior den allereersten vesperganger door het open hek op de kerkdeur zag aanstappen: ouwe Drikus van den berg, heelemaal op z'n Zondagsch met 'n hoed,

met blinkende schoenen, met 'n overjas, gewasschen en geschoren, heelemaal alsof hij opeens twintig jaar jonger was geworden. Maar Drikus zag ook z'n biechtvader, lichtte met een verlegen lach en toch blij de rechterhand naar z'n hoed...

„Stil, stil", wenkte pater-prior, en wees hem op de korenschoof tusschen de heestertakken. Twee zwartkopjes, twee geelgorsjes en een dikke merelmoer zaten er nog druk-op zich te-goed te doen. Drikus keek, en knikte maar, knikte aldoor, tevreden en gelukkig.

Als eindelijk pater-prior zachtjes naast hem kwam, frazelde Drikus: „Ja, pater, ja... alles is goed. Ik bèn gegaan. Evers liep daar tusschen de zwarte muren... „Wil je weten hoe 't gekomen is?" zei ik om te beginnen. „'n Ongeluk zit op een klein plaatsje", zei Evers toen: „Ons Anneke is Zondagavond met lucifers op den huiszolder geweest om appels te halen — en op den huiszolder is 't begonnen — in den appelhoek, waar 't wel dadelijk moest overslaan naar de hooivliering. Boven eerst, en gelukkig maar, daarom rook ik zoo gauw de brandlucht in de slaapkamer, en konden we al het vee nog redden"... „Jawel, jawel", zei ik, „als je dat zoo zeker weet"... En verder maar niets. Alleen nog over de asserantie... Alle scha krijgt-ie vergoed... dus ook de Kerstschoof"...

„Zoo is je hart dus weer heelemaal gerust, Drikus". „Als nog nooit,... Maar bij die ééne Kerstschoof laat ik het liever!"

„Toch niet, als ik je zeg: kom er voortaan elk jaar maar een uit onze kloosterschuur halen?"...

„Ja, dan... O lieve Jesus!" Dat was meer dan een uitroep, dat was een gebed, want hij nam er z'n hoed bij af en boog het hoofd, zonder woorden te vinden voor wat hij toch voelde: „Vrede op aarde"...

Weer stonden pater-prior en Drikus, en nu allebei, maar te knikken, en met de oogen vol tranen maar te kijken naar de korenschoof, tot het laatste zwartkopje met den laatsten korrel over hun hoofden wegvloog.

DE VOORBIJGANG

VAAS VOSSEN HEEFT DE sneeuw van drempel en stoep geveegd, en baant nu met z'n heibezem een pad van de erfpoort uit. Onder z'n breede vagen stuift de luchtige laag naar twee zijden tusschen de wit-bepruikte kromme knoestlinden, en er komt een gaaf gangetje open van den Averhof over den heuvelkop naar den voetweg, die dicht langs de hellingstruiken loopt en, niet veel verder, er tusschen verdwijnt.

Den adem kwijt na de danige inspanning, staat Vaas daar bij den heuvelrand even op den bezemsteel te steunen, en nu ziet hij eerst hoe de zon als een gloeiende purperroode schijf neerzinkt in de sleuf tusschen de loodgrijze lucht en den onwezenlijk bleek vernevelden heuvelring aan de verre overzijde. Over het witte landschap waart een zacht schijnsel, dat Vaas laat denken aan stokrozen en z'n zomertuin. De winterkou en al het wachtende werk vergeten, blijft hij daar uitzien over het wijde Maasdal, zoo schemerig stil bij dezen wonderen zonsondergang.

In de verte luidt een klok. De klanken zwerven onbestemd

aan en komen hier uitsterven. Onwillekeurig zoekt Vaas naar alle torens daar beneden, nog duidelijk te onderkennen, want zwart op de kanten, steken leienspits en kruis uit tusschen de veerepluimen van de beemdpeppels. Vijf, zes torentjes kan hij tellen — Uickhoven, Reekum, Lanaeken, Mechelen aan den anderen Maasoever, Elsloo hier rechts, en vlak bij in het dal de eigen kerk. Hij wacht eigenlijk of de eene klok al die andere niet zal wakker roepen. Al in z'n kinderjaren verlangde hij ze eens allemaal tegelijk te hooren, en dan nog met den zuidenwind mee den zwaren dreun van de groote klok van Sint Servaas: Schooner muziek zou er immers niet te hooren zijn over het Maasdal, en hoe plechtig zou die juist vandaag Kerstavond inwijden in dit uur van zonsondergang.

Als ten antwoord op z'n gedroom, waarvan hij zelf weer niet wist, begint opeens de klok van den eigen toren daaronder, en dat klinkt diep als orgelgalm in z'n hart door. Zoodat hij wel de muts moet afnemen om den Engel des Heeren te bidden, en hier midden in de sneeuw op z'n klompen, met de knokkels op de borst klopt en prevelt: „Het Woord is vleesch geworden — En Het heeft onder ons gewoond", terwijl de klokkeklanken wijd-gedragen zegenend over z'n hoofd en het dak van Averhof heenzweven...

„Zoo wordt het dan nogeens een echte Kerstavond," bedenkt hij, en er schieten hem tranen in de oogen, om de herinneringen, die hem daarbij door het hoofd dwarrelen als de sneeuwvlokken dezen middag om het huis. De vijfenzeventigste Kerstmis, die hij op Averhof zal vieren, en toch weer in dezelfde verwachting van iets wonders, die z'n hart al licht en blij liet popelen toen hij nog een kind was! — Och, eigenlijk is hij altijd zoowat een kind gebleven, hij, die vijfenvijftig jaren van de vijfenzeventig hier heeft gewoond met z'n moeder, die tot het laatste toe Averhof en hem er bij beheerd heeft met haar sterken wil. Moeder was de eenige erfdochter van Averhof, en z'n vader, braaf en zachtzinnig en werkzaam, trouwde er in. Hij, Vaas, hun eenig kind, hier geboren en getogen tusschen

de heuvelbosschen zoo hoog boven de menschenwereld uit, is altijd zoomaar de jongen geweest, met z'n hoofd vol gedachten over allerlei uit boeken en kranten, half-verstaan, en z'n hart vol verlangen naar een ander geluk... Liefde werd en bleef z'n eenig leed.

Negen jaar door heeft hij al z'n droomen gesponnen om Anne-Marie van Drikus Dreessen. En dat werd de botsing tusschen moeder en hem. Want Anne-Marie, hoe hupsch en glunder ook, had geld noch goed, verdiende voor haar vader mee den kost met naaien. Moeder noemde haar „een kwikstaart", die van het boerenbedrijf niets kende en allerminst deugde om ooit Averhof en ook hem naar behooren te bestieren. Zooals dat toch noodig zou zijn als zij er niet meer was. Toch liet hij Anne-Marie niet, — ze hielden te veel van mekaar, — al begreep hij wel dat er van trouwen niets komen kon zoolang moeder er was. Tot het meisje zelf na negen jaar begon: „Trouwen, of 't moet uit zijn." En z'n moeder zei: „Goed, kies dan tusschen haar en mij." — Hij koos z'n moeder, omdat hij niet anders durfde. En Anne-Marie trouwde Frans Goosens, den kleermaker, den eigenlijke, die haar opgesteukt had tegen hem...

Moeder had haar zin. Moeder was nog in haar volle kracht toen, en alles bleef op Averhof zooals 't was — zij, de meester! En hij hoe langer hoe meer een Godsblok, die alles goedvond, — welbeschouwd een dooie suffer zonder 'n sprankel levenslust nog. Alleen tegen de kermis, als de vlaaien werden gebakken en de beste spullen klaargelegd voor de processie, ook in de Goede Week, als ze hun Paschen gingen houden en de eieren werden gekleurd, leefde hij op. 't Allermeest toch Kerstavond, wanneer alles was schoongeveegd, opengezet en bij elkaar gezocht voor den Voorbijgang. Dan vonden moeder en hij elkaar terug, alsof er nooit iets tusschen hen was gekomen, en was zij gulhartig en gemoedelijk, hij vroolijk en vol goeden moed. Juist alsof ze allebei zooveel dichter bij den Hemel waren, wanneer alles samen hun Geloof weer eens verlevendigde en hen er aan herinnerde, dat ze immers niet voor zich zelf

en om aardsch geluk op de aarde waren, maar om God te dienen in volharding en onderwerping, en de eeuwige zaligheid te verwerven.
Wanneer ze zoo in den Kerstnacht samen voor hun stoelen neergeknield in de keuken den rozenkrans zaten te prevelen, terwijl nachtkou en nachtduister door de wijdopen venstertjes binnenwaaide over alles wat daar op de kozijnen bijeenlag, — van alle levensbehoeften een handvol: graan en zaad en voer en boonen en aardappels, een brood, eieren en een ham, — wanneer ze de koeien en het paard in den stal hoorden trappelen, terwijl de haan soms opeens begon te kraaien en 't altijd scheen of de bijen aan 't zoemen waren in haar korven, — in dezen nacht vol heilig geheim, als Christus zelf zegenend over de akkers en langs de menschenwoningen gaat, — was er telkens weer een opbloei van vrome gedachten en schoone voornemens in zijn hart, en riep 't daar maar aldoor: „In Uw handen mijn leven, Christus." — Zoodat het hem weinig verwonderd zou hebben, wanneer de Zaligmaker in Zijn voorbijgang hier Zijn onzichtbaarheid had opgegeven om binnen te komen en met levende stem te zeggen, wat Vaas tóch hoorde: „Leer van Mij, dat lijden geluk geeft en liefde de eindoverwinning..." Een wijding bleef over hem en het huis, dagenlang na elken Kerstnacht. Tot hij er zich op betrapte, dat geluk en eindoverwinning voor hem eigenlijk toch niet de Hemelsche zaligheid beduidden, maar enkel en alleen Anne-Marie... En hij opnieuw verzonk in de sombere onmogelijkheid.
Zoo met vallen en opstaan had hij nog twintig jaar met moeder voortgeleefd. Vijf en zeventig werd ze, zoo oud als hij nu. Bedrijvig en regeerend tot het laatst, stierf ze zoo als ze geleefd had, zeker van haar zaak. In drie dagen gezond en ziek, ten volle bediend en dood...
Daar bleef hij alleen. Rijk. Vijf en veertig.
„Neem nog 'n vrouw," zeiden ze hem. Hij wist, dat Anne-Marie sinds vijf jaar weduwe was. Hij ging naar Anne-Marie op 'n avond. Ze lachte bitter: „Nu is het te laat!" Zorgen en leed stonden haar diep in het gezicht gegroefd.

Uitgemergeld leek ze, zooals ze daar zat achter haar naaimachine... „Je zou 't goed hebben bij me," beloofde Vaas. — „Ik ben niet alleen," antwoordde ze kort-af. Ze doelde op haar eenigen zoon. Die moest toch al bijna twintig worden. — „Er zou op Averhof werk genoeg zijn voor zoo'n jongen." — „Guus zou je danken," schamperde Anne-Marie trotsch, en ze begon te vertellen, dat hij op een stadskantoor was, al 'n heele mijnheer, en later zelf zaken wilde beginnen in de stad. Dan gingen ze daar samen wonen. Hij kon haar niet missen, zoomin als zij hem...
Dus weer moederliefde waarop Vaas z'n geluk zag afstuiten.
Later hoorde hij zoo gaandeweg in het dorp, dat die Guus, voor wien Anne-Marie zich krom werkte, heelemaal niet deugen wilde. Zoo een van twaalf ambachten en dertien ongelukken, en dan van kwaad tot erger. Lange vingers om den heer te kunnen spelen. Een vonnis en de gevangenis. Dan verdwenen, den vreemde in, dan weer maandenlang bij moeder thuis als een niksnutter. Zij oud en arm nu, en de zoon een vagebond...
En ondertusschen zat Vaas Vossen, hier alleen en verlaten op Averhof zóó rijk te worden, dat hij er eigenlijk geen raad mee wist. Hij, die om zoo weinig mogelijk slemeur te hebben, eigenlijk leeft als een arm boertje, met een koe en een varken, een moestuin en een boomgaard, wat kippen en wat bijen tot z'n eigen gebruik en z'n eenig vertier. En overigens maar de pachten opstrijkt van z'n akkers, die hij door anderen bebouwen laat, en wel potten moet of hij wil of niet...
Z'n rijkdom zonder bestemming weegt hem al even zwaar op het gemoed, als z'n onmacht tegenover Anne-Marie. En dat beduidt geen geringe zielskwelling voor hem. Want het is hem in den kop gaan steken, dat al haar leed eigenlijk zijn schuld is. Was hij maar mans genoeg geweest indertijd om tegenover z'n moeder het recht van hun wederzijdsche liefde te laten gelden, wat een heel ander leven zouden Anne-Marie en hij, zouden ze samen gehad hebben, het ware gelukkige menschenleven in z'n natuurlijk verloop

door lief en leed heen, maar getweeën, en zeker met een bloeiend gezin om hen heen, kinderen van hun hart en ziel, met den goeden aard van het aloude eerzame Averhof hun aangeboren... In plaats daarvan, hij hierboven en zij daaronder, niets dan verdriet... Doodarm zij, en hij met al z'n rijkdom nog armer omdat hij haar niet helpen kan: 't Eenige, dat hij zou verlangen en zou moeten met z'n overvloed. Maar hij is bang voor haar trots, weet geen weg. En toen hij naar den notaris ging, om dan maar na z'n dood alles aan haar na te laten, keek die op, of hij een zinnelooze voor zich had: „Overweeg dat nog eens goed, Vossen... de weduwe Goossens is maar 'n paar jaar jonger dan jij, en wat je haar vermaakt is eigenlijk aan dien vlegel van een zoon vermaakt."
Beschaamd alsof hij zelf heel het wangedrag van dien Guus op z'n geweten had, moest Vaas wel toegeven: „Zoover heb ik niet nagedacht." En het getob, waarvan hij zich door een afdoende daad had willen verlossen, overmande hem van toen af eerst voorgoed...
Tot straks bij het klokgelui, toen de zon onderging en de heilige avond begon... En hij door z'n Angelus weer dat kind is geworden, vol verwachting van iets wonders. Over het gave wegje, over de schoongeveegde stoep, onder de ijspegels aan de dakluifel door, kwam hij in het binnenhuis terug. Hij is er begonnen met wat hier op Kerstavond nooit werd nagelaten, zoolang Averhof er staat en z'n moeders familie er woonde, misschien tweehonderd jaar en langer. Nu staan deuren en vensters weer eens wijd open in nachtkou en duister, en op de kozijnen ligt van alles uitgestald uit spinde en schuur, dat Christus het dagelijksch brood zou zegenen in Zijn voorbijgang. Bij het warme fornuis onder de schouw zit Vaas Vossen zelf met z'n paternoster neergeknield voor z'n stoel en, tusschen z'n onzevaders en weesgegroeten door, weven z'n gedachten almaar verleden en heden ineen, niet meer tot een zwaren druk, somber als een loodgrijze sneeuwlucht, maar tot een rozig schijnsel, waarin al het starre en doodsche wonderbaar opleeft tot nieuwe hoop...

Christus zal voorbijgaan! En al zien sterfelijke oogen Hem niet, zoo heel nabij komt Hij dezen nacht de menschenwoningen en de harten, die op Hem hopen... Vaas Vossen is nu vijf en zeventig, en wie zegt dat hij na dezen nog een volgenden Kerstnacht zal beleven? Als Christus in Zijn voorbijgang zou gelieven te bedenken, hoe hij, de allerlaatste van Averhof, wellicht voor het laatst hier waakt en bidt in het heilig uur van Zijn menschwording. En om de deugd van al de goede brave mannen en vrouwen, zonen en dochters, die hier vóór hem zoo waakten en gebeden hebben, hem eens een heel bizonderen zegen wilde geven. Niet over zaad en graan en brood en boonen of wat ook, daar op de kozijnen, — hij heeft immers zielsgraag al wat hij bezit er voor over — als door Gods zegen die innerlijke kwellingen van hem eens voorgoed werden verdreven, in een oplossing waarbij hij het hoofd rustig kon neerleggen. Als hem het geluk werd verleend, tenminste één groote goede daad in zijn leven te volbrengen, hetzij dan dat z'n dood ze eerst kon verwezenlijken... zoo mogelijk liefst voor Anne-Marie, de eenige op aarde die rechtstreeks door hem, en dan nogwel zooveel en zoo ellendig, heeft geleden... Hij zit, met het hoofd in de handen verborgen, en praat zoo met Christus in milde overgave, zonder aan uur en tijd, of nacht en kou, of wat ook van de naaste werkelijkheid te denken. Voor het eerst sinds z'n heel prille minnedroomen zweeft z'n ziel in de zalige vergetelheid, waarin ze voluit zichzelf is. In verteedering en zielsgeluk voelt hij Christus waarlijk heel dicht nabij, en vindt het vanzelfsprekend in dit oogenblik voetstappen te hooren naderen. Hij heft zich rustig op, en ziet een schaduwgedaante in de deur, de schim van een gelaat naar hem toegewend.

„Kom binnen," zegt hij stil.

Maar de schaduw in het deurvak geeft geen antwoord.

„Wie je ook bent — de Voorbijganger Zelf of Zijn gezondene — ik weet, dat de Hemel je stuurt in dezen Kerstnacht," zegt Vaas luider en vaster, zóó onbevangen en zeker, dat hij een oogenblik meent te droomen, de man te zijn die hij eigenlijk levenslang had moeten wezen.

„Kom binnen en blijf bij me. We zullen licht maken. En zeg me dan alles.”
Hij heeft de olielamp aangestoken, die boven de tafel hangt, en schuift een stoel bij, waarna hij zich zelf op de muurbank er tegenover neerlaat. Dan ziet hij in den zachtgouden lichtkring, die hen beiden omvangt, een sjofele, onderkomen man van omtrent veertig jaar voor zich, een zwart uitgehongerd en verkleumd gezicht, dat hem in schuwe verbazing aanstaart, terwijl hij voortpraat, zoetjes, alsof hij nog bidt:
„Ik weet wel, dat we Christus moeten zien in iederen medemensch — de minste der Zijnen is Hij zelf. Zeg 't me maar, je hebt honger en dorst — je bent uitgeput en half bevroren... En zie nu eens aan, hier brood, hier ham, hier eieren en versche boter — ik hoef het zoo maar van het kozijn te nemen — het staat voor je klaar. — Tast toe! — Wat een geluk in een Kerstnacht als dezen iemand te kunnen onthalen. — Steken je voeten bloot in die schoenen vol gaten?... Maar dan krijg je mijn Zondagsche laarzen en een paar van die sokken van schapenwol, en een warme duffelsche overjas... 't Is Kerstnacht, man, je kon op geen beter oogenblik komen. Ook al heb je me niets te zeggen van Christus. Ik begrijp 't nu wel. Hij stuurt je alleen maar, zooals je bent — om mij op m'n vragen te antwoorden: „Zie Mij in de arme menschen, doe hun allemaal goed, maar vooral die eene, op wie deze zooveel lijkt... Want dat doe je, zoowaar jongen, sprekend op haar gelijken.”
„Ik lijk op m'n moeder,” stoot de vagebond uit — het eerste woord dat hij spreekt hier, dof van schaamte.
„Is ze jouw moeder, zij?”
„Anne-Marie...”
„Gods barmhartigheid... kom je met een boodschap van Anne-Marie? Jij? Wat is er? zeg op...”
„Er is niets... ik weet niet wat er is... Ik ben in geen zeven jaar in het dorp geweest of bij haar. — Maar ik wilde niet nogeens met leege handen komen, juist met Kerstmis. Eén goeden dag moest ik haar tenminste bezorgen, oud en

doodarm als ze zal zijn. Dat ze blij kon zijn, met m'n terugkomst."
„Dus... je kwam hier eigenlijk wat vragen, Guus Goosens?"
„Och, vragen... ja toch, vragen..."
„Misschien meende je, dat wel iedereen naar de nachtmis zou zijn, ook op Averhof."
„Dat meende ik zeker."
„En je zou hier wel heel gemakkelijk zijn binnengekomen — en genoeg gevonden hebben."
„Och ja — ik ben maar een schurk. Die ééns steelt, blijft een dief voor de wereld. Nooit kon er ik meer overheen komen."
„Maar 't is immers nog niet te laat... En is nog heel veel goeds in je over, als je zoo aan je moeder denkt."
„Da's te laat gekomen... nu ik óp ben... niet meer voor- of achteruit kan..."
„Maar je hebt toch handen aan je lijf... kunt toch werken, aanpakken wat dan ook."
„Niemand wil me immers."
„Kom dan maar hier. Ik wil je wel. Er is genoeg voor je te doen op Averhof."
„Dat zal God je loonen, Vaas Vossen." Bij dien doffen snik strekt een smalle knokige hand zich schichtig over de tafel. Gul drukt Vaas ze in de zijne. „Dat danken we Christus van den Kerstnacht," prevelt hij, en ze zien elkaar door hun tranen heen diep blik in blik, de zachte droomerige oogen van den ouden man en de verschuwde troebele oogen van den zwerver...
Maar Vaas kan 't niet meer houden op de bank, de ontroering in hem wordt een jubel, zoo machtig, dat hij de armen wijd moet uitslaan, en luid uitroept: „Nu is het dan toch gekomen. Nu gaat het beginnen... Geef me nu ook nog tien jaar leven, Christus, voor hem..."
„Daar Vaas," roept Guus Goosens, in den weergalm van die vreugd, en hij ploft een vlijmscherp dolkmes in het groote ronde wittebrood, dat voor hem ligt.
„Wat doe je?" lacht de oude.

„Dat offer ik aan Christus en jou... En danke, danke voor alles... Had ik jou maar eerder gekend."
„Danke, danke? en je hebt nog niets. De schoenen, de sokken, de jas... Ja zeker, als een degelijk en deftig man moet je bij je moeder komen."
„Zooveel voor mij," murmelt Guus, „van top tot teen in jouw Zondagskleeren?" Maar aangekleed staat hij daar zoo rijk en gelukkig, dat al het duister gewoel uit z'n oogen is verdwenen...
„En nu nog in iederen arm een pot honing van onze eigen bijen... Voor moeders Kerstmis — en zeg haar maar, dat je meesterknecht wordt op Averhof en als 't goed gaat, mijn opvolger hier."
„Amen," stamelt Guus, als na een plechtige priesterlijke zegening, en met diepe snikken gaat hij weg, in iederen arm een groote glazen bokaal goudgelen honing.
Binnen staat Vaas een oogenblik de dolkvlim te bekijken, draait ze om en om, dat het lamplicht er in schittert, wandelt dan stilletjes over de stoep en het geveegde sneeuwgangetje naar den heuvelrand, en werpt met een wijden zwaai dat moordtuig over de struiken heen den Kerstnacht in onder de pas opengebloeide sterren.

DE DRIE KONINGEN OP DEN ROOSBERG

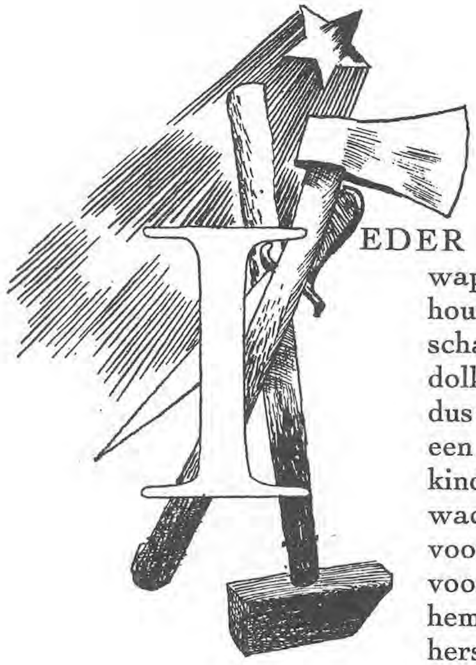

IEDER HADDEN ZE EEN wapen: Gradus Grubben z'n houthakkersbijl; Aloys, de scharenslijper, een vlijmscherp dolkmes; en Witte Peer, Gradus z'n oudste zoon, die zelf al een heele kudde vuile kleine kinders had, zou buiten de wacht houden met een baal voor den buit en een zwaren voorhamer om iedereen, die 't hem lastig mocht maken, de hersens in te slaan. Ze hadden in den oorlog samen gesmokkeld, te voren en daarna veel nachten in de heuvelbosschen samen gestroopt; nu gingen ze samen uit stelen. Aloys had het voorgesteld op een avond, toen Gradus vertelde, dat er met Nieuwjaar zooveel pacht op den Roosberg werd gebracht. En Gradus liet zich gauw verleiden, te eerder waar het Damus Dolmans gold, die hem vóór z'n bruiloft, zeven jaar geleden, van den Roosberg had weggejaagd, omdat hij niet alleen meer met de kermis of enkel Zondags, maar haast elken dag dronken was. Omdat niemand in het dorp hem meer als stalknecht wilde, nu zelfs de wijze geduldige Damus van den Roosberg het niet langer met hem had kunnen klaarspelen; omdat hij honger leed met vrouw en

kinderen, had zich in Gradus' hart een bittere wrok vastgezet tegen z'n vroegeren meester. Behalve dus, dat hij 't den winter lang verder goed ging hebben met den buit, kon hij meteen z'n wraak koelen op den Roosberg. Met dien duvel van een Aloys en z'n reus van een bloedeigen zoon durfde Gradus het best aan!

Tegen middernacht waren ze in het Deelserbosch bijeen gekomen, langs de binnenpaden, heuvel op, heuvel af, van de drie dorpsuithoeken waar ze woonden ieder in zijn armzalige hut, krotten alledrie van takken, leem en stroo. Hoe ver ook uiteen gelegen, leken die krotten van hen meer op elkaar dan zij drieën onderling. Want de lange Gradus Grubben met z'n ruig baardgezicht was al een oude vent, stronkig en verweerd als een holle wilgenknoest; Aloys de scharenslijper, zwart als een zigeuner, glad en lenig als een kat; de Witte Peer een bonk met reuzeschouders en reuzeknuisten. Gradus, die alle hoeken en kanten van de hoeve kende, zou den weg wijzen naar de kamer en de kist, waar het geld werd opgeborgen, een hand helpen met de bijl, als daarbinnen soms iemand wakker werd; Aloys, die het meeste verstand van sloten en grendels had, zou alles openbreken; en de Witte Peer buiten op wacht staan en binnen bijspringen als 't noodig was. Ze stonden nu in den boomgaard bij den achtergevel van het woonhuis, in het zachte sterrenlicht, drie schuivende schaduwen, donker in hun jassen en dassen geduffeld: Gradus Grubben met z'n schunnig vilthoedje diep in de oogen; Aloys de lichte batravenpet als immer zwierig op een oor; de Witte Peer in z'n soldatenkapot met den kraag hoog op.

„Mooi zoo," prees Aloys, toen Gradus hem het meer dan manshooge venstertje wees van de opkamer, die altijd onbewoond was en tot bergplaats diende van de winterappels en de honingpotten, „precies groot genoeg." Een luik met een ruit er achter.

Witte Peer moest bok staan, en toen Aloys rustig en handig den luikgrendel had doorgevijld en in één oogenblik de ruit ingeduwd, sprong hij weer op den grond en porde Gradus aan, die met waterige oogen stond toe te kijken.

„Allo dan! Nou jij. Doe binnen het heele venster open. Dan kom ik.” Gradus, die thuis nog het laatste klad ouwe klare van Nieuwjaar had leeggedronken, voelde opeens z'n voeten loodzwaar en z'n hoofd leeg. Maar vóór hij zou beginnen te rillen en te klappertanden, zooals immer wanneer hij te weinig naar binnen had gegoten om dronken te zijn en de fut van den foezel al te gauw uit z'n bloed wegtrok, — sprong hij op Peer z'n rug en klampte zich met allebei de handen aan het houten kozijn vast.
En — bleef zoo, tusschen hemel en aarde, bewegeloos — hoe de Witte Peer z'n rug ook opstootte onder zijn voeten, en hoe Aloys ook trampelde en snoof van ongeduld.
Want daar vóór Gradus, midden in de opkamer, stond een jongske met een roode ster in de hand. Het vijfjarig blondlokkig Andreeke van den Roosberg met z'n nachtlichtje, een klein roodglazen olielampje met de pit in een rood bolletje; Andreeke wiens bedje hier midden tusschen de appels en honingpotten stond, omdat er met Kerstmis een kindje gekomen was op den Roosberg en moeder heel erg ziek lag. Gradus had op den Roosberg nog geen kinderen gekend. Hij wist van Andreeke niets af, en omdat er een vreemde schemer in zijn oogen was, zag hij daar een kleinen witten engel met een groote roode ster.
„Gelukkig!” Andreeke zuchtte en lachte en juichte alles tegelijk, en wist maar niet hoe vriendelijk genoeg te knikken. En terwijl het ruige baardgezicht hem stralend van verwondering zwijgend bleef aanstaren, praatte Andreeke vertrouwelijk: „Den heelen nacht heb ik weesgegroetjes liggen bidden om maar goed wakker te blijven. Ik wist wel dat u komen zoudt. Ik heb u zooeven dadelijk aan het venstertje hooren kloppen, en vroeg of ik niet liever de groote poort voor u zou open doen. Wil ik?”
„De poort voor ons open?” mompelde Gradus, zonder zelf te weten. Want hij weet alleen nog maar, dat daar een hemelengel staat met die ster, misschien wel het Kerstkind zelf.
„Hebt u de kameelen dan niet bij u? En allerlei knechten? En al het moois voor het Kerstkindje? Maar het onze hier

heeft geen goud en wierook noodig. Niets dan melk uit z'n flesch. U hoeft alleen moeder maar beter te maken. Daarom heb ik ook al die weesgegroetjes gebeden. God de Vader heeft u dat zeker wel gezegd, toen Hij u stuurde... Ga zoo achterom, Drie Koningen. Ik ga binnen door, den sleutel omdraaien en schuif de grendels weg. Daar kan ik best bij. Als u alleen maar van buiten een beetje duwt, want de poort is erg zwaar."

„Wat is dat voor een gezanik?" vloekt Aloys. En de Witte Peer, ook al met een vloek, springt opeens met z'n rug onder Gradus' voeten weg. Wankel tuimelt Gradus neer op het gras. Maar hij staat terstond weer recht, en stelt zich schrap onder het venstertje met de bijl dreigend in de twee handen geheven.

„Wie het hart heeft..."

„Zijn ze wakker? Durf je niet? Laat mij dan... wat is er?"

Maar Aloys, een groote lafaard ondanks z'n branie, is minstens al zeven passen achteruit geweken voor de dreigende bijl van den langen Gradus.

„Er is... er is... dat ik voor stelen en moorden toch te goed ben," zegt Gradus Grubben met een diepen snik.

„Vader Gradus is stapelgek geworden," spot de Witte Peer, die toch opgelucht zich vierkant op z'n hielen omdraait.

„Ik zal daar 'ns binnenkijken," vermant Aloys zich. „Op zij, ouwe..."

„Er is voor jou daarbinnen niets te zien, niets te doen," wijst de lange Gradus hem trotsch en nijdig terug. „Ik, ik... ik heb een moeder gehad, die me leerde gelooven in God, een moeder, die nog voor me bidt in den Hemel."

„Heb je daarbinnen soms een mirakel gezien, zatte zot?" Aloys lacht zóó hard, dat hij er zelf van verschrikt.

„Ja juist, een mirakel. We zijn 't nogal waard! En toch een mirakel... Ik weet 't nu opeens: Christus waakt over goeden en boozen... Kom mee. Weg hier."

„Als er toch niks met jou is aan te vangen, lafbek, dan maar vort... voor ze ons hooren. Ik heb er m'n bekomst van."

„Jullie voorop. Afgemarcheerd."
Met de bijl omhoog blijft Gradus onder het open venstertje op schildwacht. Tot hij niets meer hoort van hun voetstappen. Dan, heel voorzichtig, met ingehouden adem en kloppend hart, heft hij zich op, om nogeens even naar binnen te kijken. Maar het opkamertje is leeg, een zwarte leege nachtholte. Alleen de geur van de winterappels waait hem tegen.
Met een sprong en groote stappen haalt Gradus de twee in.

Achter de groote inrijpoort staat Andreeke in z'n nachtpon. Hij heeft het lichtje op den grond gezet, reikt naar den grendel, naar den sleutel, reikt op z'n teentjes, het handje hoog gestrekt, reikt, rammelt — maar kan in sleutel of grendel geen beweging krijgen. Ontmoedigd laat hij de armpjes zinken, houdt den adem in en luistert. Achter hem het groote open erf, donker tusschen woonhuis en stallen. Vóór hem de zware zwarte poort... doodstil... Maar dan eindelijk toch, buiten op den bergweg, voetstappen door de dorre bladers. En hij, met een schril stemmetje, hoog uit, half schreiend: „Drie Koningen! Drie Koningen! Niet weggaan! Ik kan 't niet alleen. Maar de poort gaat dadelijk open. Ik zal vader roepen. Wacht even, als u blieft!"
Andreeke loopt met z'n lichtje over den spronk in de huisgang terug, en eer hij 't goed weet, is hij opeens midden in de slaapkamer van vader en moeder. Daar staat de witte wieg met het nieuwe broertje bij het groote bed, en naast het bed, aan het voeteneind van de wieg zit vader in den rieten stoel rustig te slapen. Vader, die bij Andreekes' zieke moeder waken zou. Maar moeder slaapt ook.
Andreeke staat aan vaders knieën, stoot hem aan.
„Vader, kom dan toch gauw de poort opendoen," roept hij, en dan met een schal van blijdschap en trots: „De Drie Koningen zijn er om ons Kerstkindje te zien en moeder beter te maken, God de Vader stuurde ze, omdat ik zoo goed bad."
Damus Dolmans van den Roosberg is wakker geschrokken, staat al recht, ziet van Andreeke naar z'n vrouw, die

ook wakker wordt, voor het eerst zonder koorts en pijn vannacht, en tegen hen beiden zoetjes glimlacht.
„Hij heeft gedroomd," zegt ze. „Breng hem gauw weer naar z'n bedje. Wees maar heel braaf, mijn manneke, moeder wordt wezenlijk weer beter. De Drie Koningen hebben me zeker genezen, terwijl we sliepen."
„O!" begrijpt Andreeke opeens. „Dan gingen ze natuurlijk alweer weg, toen ik ze hoorde. Ze wilden zeker nog even bij mij binnen kijken, op het appelenzoldertje, om te zeggen, dat ze al klaar waren."
„Ja, natuurlijk," praat z'n vader met hem mee, om hem te sussen. „Ze moeten ook nog zoo ver terug naar het Oosten. Kom nu maar gauw mee, weer naar bed. En nooit meer met het nachtlichtje door het huis. Onthou dat goed, Andreeke."
In z'n armen draagt hij hem naar het appelenzoldertje. Maar als hem daar een koude tocht tegenwaait, en hij het open venstertje ziet, keert hij dadelijk om, grijpt de dekens van het bedje, wikkelt het kind er warm in en is meteen weer terug in de groote slaapkamer.
Stilletjes zit hij opnieuw in z'n armstoel, laat Andreeke voor vannacht verder slapen aan z'n hart en blijft waken en luisteren.
Maar alles blijft even stil en rustig op den Roosberg. Over Andreeke's hoofdje heen knikt Damus tegen Anna z'n vrouw, zoo gauw ze de oogen weer openslaat en hem aanziet, zoo gelukkig om haar beterschap. „Onze kinderen zijn onze bewaarengelen."
Ze begrijpt niet goed, wat hij zeggen wil.
Nooit heeft ze iets geweten van den doorgevijlden grendel, de ingedrukte ruit, van de baal voor den buit en de groote houthakkersbijl, die Damus op Driekoningenmorgen vond onder het venstertje van het appelenzoldertje.

OUWE GIEL

ZE WAREN nu allen weg om Trezia mee te begraven.
In het naaste vertrekje waren Sander's vrouw en haar dochter, de geburen, den boel aan 't opruimen.
Ouwe Giel zat bij de schouw, gedoken in zijn versleten matten stoel, — dommelig en met gezonken hoofd.
„Ze waren nu weg — en 't was stil."
Dat deed hem weer wat tot zich-zelven komen. Drie dagen lang was 't een aanhoudend gegons in zijn ooren geweest van onzekere, halfgedoofde geluiden; — komen en gaan, gefluister, gemompel, gezoek in kasten en laden.
Ze hadden Trezia in de kist gelegd, met de handen gevouwen om haar paternoster alsof zij zelve ook nog bad.
Als er niemand meer was, stond ouwe Giel op en slofte van zijn stoel in de keuken naar het dompige vertrekje, waar Trezia zoo lag. Hij stond haar eerbiedig te bezien. Ze lag zoo statig alsof 't een vreemde was, die Giel niet aanging, — haar gezicht was onkenbaar veranderd, zacht

en tevreden, een glimlach om den mond, de oogen in berusting gesloten.
Ze lag er tenger als een heel jong meisje, en haar kleine schrale handen, die nooit gerust hadden, baden aldoor. Zoo wit en zoo plechtig lag ze daar met al die stilte om zich heen, een wijden kring van stilte, wie er intrad, sloeg een Kruis en zweeg.
Terzijde waren op een tafeltje twee kaarsen aan 't branden bij een kruisbeeld: een wit kommetje met wijwater stond er naast met een palmtakje er in.
De meesten, die kwamen zien of bidden, namen het palmtakje op en sprenkelden een zegen over de doode.
Na een pooze deed Giel dat ook telkens en dan slofte hij langzaam terug en dook weer in zijn stoel. Iedereen liep in en uit. Sommigen kwamen even op hem toe en zeiden zoo iets van een troostreden, zonder veel hartelijkheid of medelijden. Ze wisten immers niet zeker, of Giel hen wel verstond, of er wel begrip en treurigheid in zijn hart was. De meesten meden hem, en lieten hem maar stil in zijn hoek suffen, met zijn hoofd voorover en zijn beverige handen gesteund op den stok, dien hij altijd zoo tusschen de knieën geplant hield op de roode plavuizen.
's Nachts had hij in de lang-ongebruikte keukenbedstee gelegen, onrustig, soms even inslapend en telkens weer opschrikkend helder wakker. Dan stonden de gedachten ineens scherp omlijnd, vast, en tastbaar in al de grauwheid, die als een nevel zijn brein was komen vullen. „Trezia dood," en met bange oogen lag hij door de spleet der bedgordijnen te gluren naar dat deurtje waar strepen kaarslicht mat schenen door de kieren.
's Morgens begon het opnieuw.
Mijnheer pastoor met zijn goelijken glimlach was ook gekomen. Die had zich tegenover ouwen Giel geplaatst en troostte hem, „dat Trezia een brave vrouw en een goede moeder was geweest. God zou haar ziel hebben."
„Maar wat moet ik beginnen zonder haar?" zei ouwe Giel toen, klagend. Dat waren de eerste woorden, die uit hem kwamen sedert hij z'n vrouw zag sterven.

„Onze lieve Heer zal er wel in voorzien. Je hebt toch kinderen. Je bent immers niet alleen op de wereld, Giel?"

Toen verzonk Giel weer in zijn dommelige stilzwijgendheid. Er kwam verder geen woord uit hem.

„Hij is er gansch van versuft," zei Nella, z'n dochter, die van haar hof op den heuvel was komen geloopen op de droeve mare van moeders schielijken dood. „Midden uit het werk, midden uit mijn huishouden", klaagde ze aan de geburen, die in het sterfhuis hielpen. Ze was een lange schrale vrouw met scherpe trekken en strakke dunne lippen. Ze had bewegelijke, sluwe oogen, die alles schenen te doorwroeten en haar gebaren waren snel en driftig. Ze vloog in en uit, alles bedillend in ruwheid en haast, omdat het onvermijdelijk was, — maar geen traan had ze nog gelaten om haar gestorven moeder. Ouwe Giel was bang van haar. Haar harde, onmeedoogende stem sneed hem telkens door het hart. Als zij in zijn nabijheid kwam, dook hij nog dieper ineen en leek hij nog meer versuft.

In den middag van den tweeden dag was Leo gekomen, — z'n ander kind. Nella was de oudste, hij de jongste, de anderen waren klein gestorven. — Leo was lang na de anderen geboren, en altijd was hij moeders kind geweest, een teere, bleeke jongen, te zwak voor ruwen arbeid op het land. Hij had lang geleerd — en Nella, dien toen al getrouwd was, had ontevreden gemord: „Hem alles." Hij was naar de stad ter school getrokken, bleef er later op een kantoor.

Hij verdiende goed geld — trouwde en woonde in een „heeren-huis", zooals ze in het dorp zijn roodsteenen woninkje in een der ongezellige nieuwe stadswijken noemden. Ontegenzeglijk, hij had het ver gebracht en zijn vrouw was de dochter van een welgesteld burgerman. — Doch van zijn dorpje en de menschen, die er hun sleur-leventje sleten, maakte hij zich zoo ongemerkt los; 'n enkel bezoek nog aan het oude witte woninkje van vader en moeder, telkens met langer tusschenpoozen herhaald. Z'n vrouw was ook eens meegekomen en wilde er later niet meer terug. „Och, we hooren zoo heelemaal niets bij elkaar," had ze gezegd.

Dezen middag trad Leo het huisje binnen en zag zijn vader in de schemering, gedoken naast het vuur.
De oude man hief zich langzaam op en zag hem lang aan.
„Leeke," mompelde hij toen tevreden.
„Is ze nu dood, vader?"
„Ach, mijn jongen, ze vroeg nog naar je in haar laatste uur."
„Waarom heeft niemand ons iets van haar ziekte laten weten?"
„Och Leeke, ze is bekans niet ziek geweest — geen krankte — een halven nacht en een korten morgen, toen was 't gedaan."
„Vader, vader — ge moet het u niet zoo aantrekken," suste Leo zoetjes, als hij dat witte hoofd zoo heftig zag schokken.
„Haar doodskleed lag onder in de kast, — al-lang, allang — ze naaide het zelf — het mijne ook. Ik had het eerst moeten gaan — jongen."
„Ge moet zoo niet spreken, vader," zei Leo, die eigenlijk niet wist wat tot troost te zeggen, op de hortende woorden, die bijna snikken werden.
„Ach Leeke, en aan jou dacht ze altijd. Altijd zat ze daar door haar vensterken te zien, en dan peinsde ze in haar hart: „De jongen zou kunnen komen."
Meer en meer bedremmeld stond Leo daar, tot Nella de voordeur opende en hem van het hoofd tot de voeten opnam.
„Je had wel eerder kunnen komen om moeder te zien," zei ze tot eenigen groet. Leo zweeg.
„Je zijt een te groote mijnheer voor ons geworden, — maar we hebben je niet noodig."
„Wees stil," mompelde Leo — „'t is hier een sterfhuis."
„Waar is je vrouw?"
„Ze kon niet weg van de kinderen."
Nella's mond verbeet een grijns van spot. Ze zei verder niets.

Nu waren ze allemaal weg om Trezia mee te begraven.

Langzaam trok de stoet door den grauwen November-morgen.
Ouwe Giel zat bij het vuur en den zingenden waterketel in het donkere binnenhuis.
De stilte deed hem goed. De verstarring ontspande zich en langzaam vloeiden tranen uit z'n oogen. Het waren de eerste, die hij om Trezia schreide, ze waren mild en warm en deden hem herleven.
„Trezia is dood, en ik zit hier alleen" — dat had hij al die dagen om- en omgekeerd in zijn trage gedachten. Nu eerst begreep hij het ten volle. Langzaam drong het door tot in zijn diepste hart. Hij richtte zich recht en luisterend in zijn stoel op, om te hooren naar haar verloren voetstappen.
„Dood" kreunde hij, en moeitevol stond hij op, langzaam sloffend naar het donker raam, alleen te onderkennen aan de strepen daglicht, die door de spleten der gesloten blindjes drongen. Hij wrikte aan de venster-stang, — beverig, onhandig, schoof de grendels weg en stiet de luiken zachtjes open. Het was een heele inspanning — en 't duurde lang eer het raam weer goed gesloten was — en hij zich neer kon zetten in Trezia's stoel naast de vensterbank. Dit was wat hij verlangde, in dien stoel te zitten en den dag te zien.
Giel keek rond in de stilte. — Het was een begoocheling. Trezia was niet dood. Hij zat op haar te wachten. Dadelijk zou de achterdeur opengaan en ze zou uit hun hofke komen, de schort vol groen. — Langzaam kwam ze, voorzichtig en zacht, — ze ging spreken... ouwe Giel zag hoe ze naar hem keek met haar goedige oogen.
Opeens ging de deur van het zijkamertje open, en een vreemde kwam de treden af — Sander's vrouw, de nabuursche.
Ouwe Giel kromp verschrikt ineen, en het goede gevoel van welzijn week meteen van hem.
„Heb jij 't vensterken losgedaan, Giel?" vroeg Sander's vrouw.
„'t Was zoo donker," zei de oude man verlegen.
„Zooals je wilt."

„Komen ze dadelijk terug?"
„Ja, ze komen en drinken een tas warme koffie."
„En dan?"
„Je kunt hier alleen niet blijven, Giel."

't Was nu alles afgeloopen. Ouwe Giel met Nella en Leo bleven achter.
Vader zat in z'n hoek bij den haard, weer verzonken in z'n gedachten.
„Hij zal 't niet lang overleven," zei Nella gedempt, toen ze langs Leo ging.
Leo keek nadenkend naar z'n vader.
„Men ziet het meer," fluisterde hij half onwillig. En toen luid: „Maar er dient gesproken te worden. Vader kan hier alleen niet blijven."
„Dat zeg je goed. Maar wat zullen we met hem beginnen?" Vluchtig en slim keek Nella haar broer in de oogen. — De vraag bleef onbeantwoord.
En later op den dag zei Leo weer opnieuw:
„Er dient raad geschaft."
„Neem jij hem mee," zei Nella kortaf en bitter.
„Men moet een ouden boom niet verplanten," opperde Leo, die aan zijn vrouw dacht en zijn huis. „Hij zou bij ons niet wennen."
„Zeg, dat je te voornaam zijt om een ouden boer in huis te nemen."
„En jij te kwaadaardig om je eigen vader te verzorgen," snauwde Leo driftig.
Leo mat haar van het hoofd tot de voeten, hooghartig, met een blik, die Nella buiten zich zelve bracht. Maar hij keerde haar minachtend den rug toe.
De oude man zat onrustig op z'n stoel te schuiven. Hij had alles gehoord. Hij wilde spreken, maar z'n stem kon geen klank geven. De ruzie-toon woekerde voort in een vijandig stroef stilzwijgen.
Ouwe Giel voelde een beklemming, die hem bijna den adem benam.
Toen Nella een oogenblik later door de achterdeur in 't hof-

ke was gegaan om groen te snijden, stond de oude op en slofte naar Leo.
„Leeke," haperde hij toen geheimzinnig. „Je moet me maar stil hier laten. Geloof me."
„Wie zal naar u omzien?"
„Er zijn goede menschen genoeg."
„'t Is gauw gezegd," zei Leo, „maar het gaat niet. Ge zijt oud en onbeholpen." Opeens kreeg hij een verlangen om den armen sukkelaar bij zich te zien zitten in zijn eigen woonkamer.
„Ik zal zien wat ik doen kan," zei hij toen weifelend. „Maar Nella moet u zoolang bij zich nemen."
„Dat niet, dat nooit," klaagde Giel, doch Nella kwam juist binnen en keek achterdochtig naar de twee.
„Wat niet?"
„Ik zal zien wat ik doen kan. Neem hem zoolang bij je. Ik zal er voor betalen," zei Leo langzaam en bedaard.
„Ik heb je geld niet noodig," beet Nella hem nijdig toe.
„Wat zul je doen?"
„Met mijn vrouw spreken en raad schaffen. Binnenkort zal ik nader schrijven. Laat het huisje zoolang het huisje. En neem hem mee."
Nella weigerde niet en stemde niet toe. Maar 't was onvermijdelijk wat haar te doen stond.
In den namiddag ging Leo. — Zijn vader schreide en de beverige, verschrompelde handen klampten zich om de zijne — hulp vragend. — „Zul je gauw terugkomen?"
„Ja, ja, stellig. Ik beloof het u."
„Laat me niet lang bij haar," fluisterde de oude toen schichtig.
„Ik beloof het u," herhaalde Leo.

Dag-in, dag-uit zat ouwe Giel te verlangen: „Dit zal voor 't laatst zijn... Leeke gaat komen." Maar de dagen gingen om, en Leo vertoonde zich niet. Bijna een maand was de oude nu op den hof van zijn dochter, maar vrede had hij er nog niet gevonden. Ouwe Giel voelde zich in-den-weg zitten. Hij snakte naar verlossing, — en toch waren Nella,

Louis 'r man en de kinderen eigenlijk niet slecht voor hem.
De dagen gingen om.
„Louis, waar heb je den sleutel van thuis gelegd?" vroeg hij eens heimelijk en schuw.
„Goed bewaard — in de bovenste schuif van de latafel."
„Zou je me nogeens naar ginder willen terugbrengen, jongen?"
„Klets niet, ouwe," lachte Louis, en hij ging.
„Een hou-kind er bij, — had ik er aan één niet genoeg?" gromde Nella soms overluid, als iemand haar een verwijt maakte over haar boos humeur. Dan bedoelde ze Treeske ermee, arm klein Treeske — de jongste van haar kinderen, even veertien jaar oud, armelijk en verschrompeld wezentje, dat bij grootvader onder de schouw zat, lijdzaam en zwijgend.
„Leeke schijnt me te vergeten," klaagde grootvader aan haar, als de anderen allemaal weg waren. Dan keek Treeske op en schudde wijs het hoofd. Ze was er niet bedroefd om, iets als een lach kwam om haar blauwe lippen. Ze verstonden elkaar nu goed.
In 't begin was de oude verschrokken van het kind, zoo nietig en zoo mager was ze, zoo erbarmelijk met haar houterige armpjes en het dunne, hoekige lijfje, dat verwrongen in elkaar groeide. Ze zat daar tegenover hem en bleef naar den ouden man zien met haar groote, starre oogen. Anders zag men niets van het schriele, bleeke kind, dan die oogen.
„Ongeluk," scholden haar de anderen, en haar vader stiet haar soms ongeduldig terug in haar hoek.
Toch deed ze niemand eenig kwaad.
„Je bent een bezoeking voor ons, onnuttig ding," grauwde Nella somwijlen.
Ook weer kon ze 't kind aanhalen en haar beklagen. „Ze kan 't ook niet helpen, de stumperd." 't Was de eenige keer, dat er medelijden in Nella's stem klonk. Maar niets scheen het kind te roeren. Ze kroop op haar stoof bij 't vuur, sloeg de handen om de knieën. Ze zat, ineengekrompen als een bal, maar aldoor zag ze den ouden man aan.

„Wat zie je toch aan me, Treeske?" vroeg grootvader haar eens, toen ze alleen waren. Het bloed vlamde Treeske naar het hoofd, ze wrong zich ineen, als betrapt op een booze daad. Maar meteen zag ze weer naar hem op: „Blijft u hier?" stootte ze uit.
„Ik zal wel weer gaan, kind."
„Blijven."
„Had je dat graag?"
't Kind knikte heftig met het hoofd.
Toen zwegen ze verder. Maar wanneer 't donkerder werd, schoof Treeske met haar stoof dichter aan grootvaders voeten.
Een maand en langer had dit alles zoo geduurd.
De kille witte muren spookten voor Giel's oogen, de harde stemmen hamerden op zijn hart. Hij zat te mijmeren over Trezia, en waarom ze hem weghielden van haar. 't Was of ze daarachter nog leefde in hun eigen stil, warm huisje. Het begrip, dat ze dood was, vervaagde geheel. Ze wachtte hem ginder.
't Was de dag vóór Kerstmis.
In huis was het jachten en haasten, de drukte en het gerommel nog heviger dan anders op Zaterdag. Nella kletste met water, wreef en schrobde en schuurde, hardhandig. De mannen liepen af en aan, ruimden erf, stallen en schuren ordelijk voor de Zondagen.
Ouwe Giel en Treeske zaten bij den rood-smeulenden haard en waagden het niet zich te verroeren. Uit al dat gerommel en al die drukte zou de stille vrede eindelijk ontstaan. Ze hadden er beiden een vaag verlangen naar. — Maar in den namiddag wrikte er iemand aan de deurklink, een onbekende hand. 't Was de bode, die een witten brief bracht.
„Van Leo?" vroeg ouwe Giel, plotseling opschietend uit zijn gedommel.
In Treeske's oogen kwam leven.
Nella smeet haar bezem neer, veegde de handen af aan haar voorschoot. Haastig scheurde ze den omslag open en las met oogen en lippen. Toen, de brief voor evenveel op

tafel gooiend, zei ze: „Leo komt vader morgen halen in een koets. En dan gaat hij naar 't oudmannenhuis."
„Wie zegt dat?" prevelde Giel overbluft.
„Naar de stad — in het gesticht," — verklaarde Nella nadrukkelijk.
„En als ik niet wil?" riep ouwe Giel dan met ongewoon krachtige stem. „Ik zeg, als ik niet wil?"
Treeske sprong verschrikt recht.
„Je hebt niets te willen: waar zou je heen?" zei Nella bedaard.
„Je bent slecht! Ik zeg je — slecht."
„Ieder moet weten wat hij doet, Leo heeft 't zoo besloten."
„Leo... Leo..." herhaalde ouwe Giel, opeens teruggeslagen in zijn beverigen ouderdom, dien hij een oogenblik overwonnen had. „Leeke..." toen verzonk hij weer in gedachten.

Midden in den donkeren nacht stonden ze allemaal op, om met het heele dorp naar de Kerstmis te gaan. Grootvader ontwaakte van het gestommel en de stemmen. Een straal licht drong door de bedsteegordijnen.
„Naar 't oudmannenhuis," dat was zijn eerste gedachte, en toen: „'t Is Kerstmis." Hij vouwde de handen samen, maar bidden kon hij niet. „Naar 't oudmannenhuis", dat was de spookgedachte, die alle andere verdreef, dat was 't onbekende, maar 't verafschuwde, 't verre, vreemde en gehate... vreemde menschen, vreemde muren, vreemde zeden... daarheen om te sterven! En hun eigen goed huisje lag te wachten aan den weg, warm en dicht, — en Trezia's voetstappen waren er nog te hooren.
Trezia zelve wachtte daar op hem...
Toen ze allemaal weg waren, ging hij opstaan, stak zich onbeholpen in de kleeren, lang talmend en zinnend bij den schijn van de stallantaarn, die ze op tafel gelaten hadden om licht te vinden bij thuiskomst. — „Treeske," riep hij onder aan het trapje van de opkamer. Treeske sliep daar in een houten krib. „Treeske," en met zijn stok maakte hij geweld tegen het hout. Er verroerde geen geluid in het andere vertrek. Hij stond te wachten en een groot ver-

driet kwam over hem. Hij zou zwak en hulpbehoevend op de treden willen neerzinken en schreien als een kind. Maar hij stommelde het trapje op met groote moeite, kwam hijgend boven — toefde even en ging toen bedachtzaam langs de muren voelen, waar Treeske's krib stond, tastend raakte hij het gezichtje van het kind aan, warm en levend. Hij roerde haar bij de schouders: „Treeske."
Treeske richtte zich moeilijk op.
„Wees maar niet bang, kind. Ik ben 't."
„Grootvader!" riep ze en klampte zijn hand tusschen de hare.
„Sta op, Treeske, doe je kleertjes aan en pak er je warm in."
Het kind gehoorzaamde. Na een poos stonden ze beiden in de keuken bij het lichtje.
„Wil je wel met me meegaan?"
„Ja," knikte het kind op haar eigenaardige, heftige wijze.
„Kom eens hier, je hebt goeie oogen. Schuif die la open. Zie je een grooten zwarten sleutel — ja? Geef hem dan hier. We moeten ver gaan, kind. Kom maar — ik weet den weg nog."
„Waarheen, grootvader?"
„Naar 't stalleken van Bethlehem" schertste de oude goedmoedig met een jongen glans in de oogen. „Hier, jij moogt onze lantaarn dragen."
Toen gingen ze, — heel langzaam, voetje voor voetje voortschuifelend in den kouden zwarten nacht, waardoor het lantaarntje een dansende vlek gouden glans voerde. Ze kwamen langs de boerenwoningen, waar ook licht scheen door een raampje. De weg liep zacht-glooiend den heuvel af — halverwegen lag midden in het kerkhof het kerkje — de deur stond er open, licht viel naar buiten-uit op het plein. 't Orgel speelde, en ze zongen „Gloria".
„Hoor je wel, Treeske? Het Kerstkind is geboren."
„Op hooi en stroo," zei Treeske.
Ze gingen al verder.
„Ik kan ook een liedje zingen," zei het kind, na langen tijd zwijgen.

„Wel zoo," knikte de oude, die nu en dan stilstond om bij adem te komen. „Wel zoo," zijn hand zocht een steun op Treeske's schoudertje.
„Is 't nog ver, grootvader?"
„We zullen er gauw zijn, m'n kind. Laat eens hooren je liedje."
Toen begon het kind half-ingehouden op zangerigen klaagtoon:

Kerstkindeken is geboren
In 't midden van den nacht,
Het heeft zijn klein kapken verloren,
En krijt zich blauw en zwart...
Sus, sus, zoet Kindeken,
Wees stil en krijt niet meer —
't Is van Onzen Lieven Heer,
Kom morgenavond weer!

„Hoe heb je dat zoo mooi geleerd, Treeske?"
„Van Mechelke, onze meid," zei het kind levendig. „Al zooveel heeft ze me geleerd, maar ze is doodgegaan."
„Nu zijn we er haast," zei grootvader blijmoedig en hij rustte niet meer, al stokte zijn adem.
„Ga nu vooruit. Schuif den grendel van het hekje — zoo — en hou de lantaarn hoog. Dit is nu het huisje!"
„Woont hier grootmoeder Trezia?"
„Ja," knikte de oude nadenkend, en toen: „Kun je het sleutelgat zien? Hier, steek er den sleutel in. 't Is moeilijk, hè?" Samen stonden ze te tasten en te beproeven — eindelijk week het slot, de deur ging open, het kind lichtte de lantaarn op en stond op den drempel bevreesd naar binnen te zien.
„Kom maar, bang hoef je niet te zijn," zei ouwe Giel, zelf huiverig van de schaduwen, die het wakkerend lichtje daarbinnen bewegen deed. Een duffe lucht sloeg hem tegen.
„Kom maar — hier is 't goed."
't Was daar alles onveranderd zooals den dag van Trezia's begrafenis. Maar het vreemde lichtje spookte met wonder-

lijke glansen langs de muren. Geen van beiden durfden ze spreken. Eindelijk fluisterde het kind bang: „Waar is grootmoeder Trezia dan?''
De oude antwoordde niet, hij zat in zijn stoel te hijgen naar adem, zijn gansche lichaam trilde. Treeske zonk neer op de haard-tree en kroop in elkaar, de armen om de knieën.
„Ga dáár niet binnen,'' prevelde de oude na een poos, angstig met de oogen wijzend naar het deurtje van Trezia's sterfkamer.
Toen verzonken ze beiden in hun stilzwijgen.
Na een poos sliep Treeske met het hoofd op de knieën. Toen ze, in het eerste licht van den Kerstdag, zoekend kwamen aanloopen — vonden ze het kind nog slapend. Ouwe Giel sliep ook, maar hem konden ze niet meer wakker schudden.
Hij zat dood in z'n stoel bij den kouden haard.

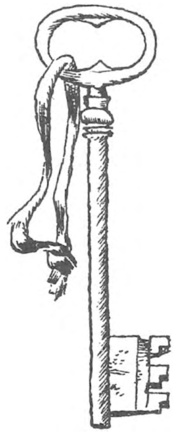

TÓCH VAN ONZEN LIEVEN HEER

IS DAT WAAR, MOEder...? Pauwke Aerts zegt, dat het Kerstkindje geen mensch en geen huis overslaat, als we maar bidden."

„Geen mensch en geen huis, als we maar centen hebben," snauwde moeder.

En vanzelf dook Anneke het hoofd en trok ze nog hooger de schrepele schoudertjes op, uit angst voor een pats om 'r ooren. Want als moeders stem zoo hard werd en er uit haar oogen zoo'n booze vlam sloeg — pas-op-dan! Zevenjarig Anneke wist dat al evengoed als twaalfjarige Jan.

Gelukkig ging moeder gelijk de keuken uit, om bij boer Aerts hier tegenover melk te halen voor Anneke's pap. Het kind moest van den dokter geregeld wat warms en ver-

sterkends hebben eer ze naar school ging. — Jan was bezig gesprokkeld hout en droge dennenappels op den fornuisrooster te tasten. „Kom maar hier, Anneke," zei Jan, want ook zonder naar haar te kijken wist hij wel, hoe ze daar bij de tafel stond te bibberen, met haar lip trok en haar tranen inslikte.

Anneke was er al en duwde zich dicht tegen hem aan, haar spichtig vogelkopje tegen z'n trui. Altijd moest Jan aan een vogeltje denken bij Anneke, zoo een: halfdood van honger en kou, waarvan je het hartje voelt kloppen onder het karkasje en de dunne veertjes.

„Wél waar, hé Jan? Het Kerstkindje komt tóch?"

„Als we maar bidden," bevestigde Jan vaderlijk. Want zoo'n arm klein schaap als Anneke en óók al niet meer bidden?...

Zelf kon hij 't haast niet meer, sinds moeder zoo was geworden, nadat vader in de fabriek verongelukt was. Sinds hij moeder had hooren zeggen tegen vrouw Aerts: „Als God zoo hard is, dan wij zeker kruipen voor Hem als geslagen honden? Hard tegen hard..."

„Kijk 'ns wat 'n mooi vuurtje voor je pap." Jan zei 't eigenlijk om z'n gedachten maar liever af te leiden van dat: „nog bidden? of niet meer bidden?"

„Allemaal sterretjes." Bewonderend stond Anneke naar het opflakkerend vuurtje te kijken. De gloed scheen over haar gezichtje, goud en warm. „Als ik het Kerstkindje was, weet je wat 'k dan doen zou, Jan?... Alle engelen ieder een echte ster meegeven voor de Kerstboomen overal."

„Aan een ster heb je niet veel," vond Jan.

„Wat zou jij dan liever hebben?"

„Ik? Veel liever een vliegmachien," zei Jan luk-raak.

„Ik — een pop, en een kaatsbal, en zoo'n rood manteltje met gouden knoopen als Pauwke Aerts... En tóch den heelen boom vol echte sterren uit den hemel."

Anneke zat vol sprookjes en liedjes en rijmpjes en gebedjes, dat wist Jan wel.

Daar hoorden ze moeder buiten op de stoep alweer de sneeuw van haar klompen stampen.

„Stil nu maar," waarschuwde Jan.
Maar toen moeder binnenkwam, babbelde Anneke toch: „We koken vandaag de pap op gouden sterretjes, moeder."
„Waar zoo'n nest toch altijd weer den onzin vandaan haalt!" Moeder keek Jan dreigend aan, terwijl ze de havermout uit het kommetje in de melk roerde. „Leer haar toch liever met 'r twee voeten op den grond blijven... Ze zal het tochal kwaad genoeg hebben in 'r leven... Zoo'n veertje om weg te blazen."
Jan had nogmaar alleen aandacht voor z'n klompen, die hij gisteravond bij het fornuis zonder vuur te drogen had gezet. Nu hield hij ze bij het beetje warmte naast het pap-pannetje. Alle drie snoven ze den geur op, die uit de melk begon te dampen. Onder het roeren keek moeder naar Jan z'n klompen: „Ze zijn alweer versleten," zuchtte ze.
„'k Zal er strooi in leggen uit de aardappelkist." Jan wist overal dadelijk raad op.
„Misschien brengt het Kerstkindje je wel een paar nieuwe," spotte moeder.
„Jan heeft veel liever een vliegmachien," verklapte Anneke.
„En zij graag een pop en een kaatsbal en alle sterren van den hemel," klikte Jan nu ook maar.
„En zoo'n rood manteltje met gouden knoopen als Pauwke Aerts," somde Anneke er zelf bij op, bang dat haar het beste soms zou ontgaan.
„En ik zoo'n bruinen bontmantel als de mevrouw van den Hoogen Hoek."
Moeder stak 'r neus zóó hoog in den wind, dat de twee er echt om moesten lachen, en toen lachte moeder zelf ook. Opeens was 't niet meer zoo akelig in de keuken, vond Anneke, tusschen twee happen van haar warme pap.
Moeder pakte haar stevig in haar eigen beste wollen sjaal en Jan had ook in háár klompjes stroo uit de aardappelkist gelegd. Zoo gingen ze dan hand in hand op weg naar school, den laatsten morgen vóór de Kerstvacantie.
„De witte wereld in," zei Jan op den huisdrempel. Want

de sneeuw lag al dagenlang en vannacht had 't er nogeens goed op gevroren. Dat was meteen te hooren aan het gekraak onder je klompen. En te zien ook...
„Kijk 'ns, Anneke!" Al dadelijk stonden ze stil — bij hun eigen denneboom tusschen huis en hekje. „Kijk m'n boom 'ns!" riep Anneke samen met Jan tegelijk. Vol ijspegels en glinsterslierten van rijp hing de boom van Anneke. Háár boom, omdat vader hem nog met Jan samen geplant had op den eigen dag, dat zij geboren werd. Maar de den was beter gegroeid dan Anneke — wel tweemaal zoo hoog als zij en breed-uit en stevig reikte hij z'n sterke groene takken naar alle kanten in 't rond.
„Daar staat nou je Kerstboom immers al," maakte Jan haar blij. „Zoo'n prachtigen hebben ze zelfs niet op den Hoogen Hoek. Allemaal diamanten en kralen van kristal en slingers van zilverdraad, met echte sneeuwvlokken in plaats van watten... Als de zon er straks voorgoed overheen komt, zul je 'ns zien!"
„Misschien dan ook wel de sterren," hield Anneke vol.
„En 't vliegmachien!" lachte Jan. Hoep! — hij kon niet laten vlak bij den boom het hoofd in de sneeuw te duiken, en op z'n twee handen met de klompen in de lucht om te buitelen, louter van dolle pret om niks...
Op een sukkeldrafje ging 't nu verder. Anneke gaf hem geen hand meer. Anneke hield 'r twee handjes gevouwen onder moeders sjaal. Ze bleef achter. Jan moest omkijken. „Treuzel! Wat doe je?" vroeg Jan. — „Bidden," zei Anneke, stilte gebiedend. — „We komen te laat!" joeg Jan haar op. Toen kwamen groote jongens uit Jan z'n klas er bij, en ook Zus Bartels. Die was al bijna tien, en nam Anneke beschermend bij de hand achter de slibberende jongens aan. — „Wij krijgen vanavond een Kerstboom!" pochte Zus. — „Wij hebben er al een," pochte Anneke evengoed. — „Wat hangt er aan bij jullie?" — „O, al van alles dat blinkt. Maar de sterren moeten nog komen," vertrouwde Anneke haar toe. „En een vliegmachien voor Jan..."
Onderwijl was moeder thuis in het schuurtje bezig, de rest van de aardappels, de wortels en de koolrapen uit de

kist te halen. Juist genoeg voor de komende drie Zondagen. En dan maar weer verder op goede hoop leven. Honger hadden ze gelukkig nog niet geleden. Niet voor niks werkte zij zich de vingers stomp. Vijf middagen in de week 'n werkhuis in het dorp — vijftien cent per uur. Leef er maar van met z'n drieën, de huishuur er nog af, de centen voor het ziekenfonds, de stook... Aan dure steenkool geen denken, op z'n best 'n paar turven nu en dan. Dennenappels en sprokkelhout, 't jaagt de schouw in. En dan nog? 't Bosch toch al afgegraaid door het arme volk en nu ook nog onder de sneeuw. Groote Anna stond de leege aardappelkist te bekijken. Zou ze? Zou ze niet? Allo, tóch léég, en wat hout betreft... fiksche planken en zoo droog als kurk... Krik, krak — daar plofte de bijl, telkens harder, dieper, nijdiger de planken uiteen, dat de splinters er af vlogen. 't Leek groote Anna of ze de wintermiserie zelf in stukken hakte met 'r bijl. 't Luchtte echt 'r hart op... „'n Mensch moet zich 'ns kunnen uiten," dacht ze, en 't weerlichtte haar door het hoofd:„ Dat is nu mijn gebed voor Kerstmis." Met de punt van haar klomp schaarde ze de spaanders bijeen.
Geen aardappelkist meer in het schuurtje, maar dan toch een heele hoop prachtig brandhout...
Met de schort vol mooie gave kachelspaantjes kwam Anna het schuurtje uit — en juist stonden daar voor het hekje de mijnheer van den Hoogen Hoek en z'n vrouw in den bontmantel naar den denneboom te kijken. Ze zagen haar ook. De mijnheer tikte aan z'n hoed en wilde doorgaan. Maar z'n vrouw zei tegen Anna: „Wat een pracht van een Kerstboom," en eer Anna 't zelf goed wist zei ze tegen de mevrouw:
„Zin in?"
„Nou — we zijn wel juist op weg voor een Kerstboom."
„Voor tien gulden kun je hem hebben."
„Je zult toch zeker dien boom hier niet wegdoen?" kwam de mijnheer er tusschen.
„Eet er maar van," beet Anna hem toe.
„Zit je er moeilijk voor?" wilde de mevrouw weten.

„'k Heb gelukkig handen aan m'n lijf... Maar álles is 't niet — een weduwvrouw met twee jonge kinderen midden in den winter."
„Wij hebben er negen." De mevrouw werd vertrouwelijk om vertrouwen uit te lokken.
„Menschen als jullie kunnen dat bijbrengen." Met een fel oog keek Anna naar den bontmantel.
„Toch ook niet zonder zorgen."
Anna lachte schamper. „Je hoeft toch zeker niet je aardappelkist tòt brandhout te hakken?" Ze hield haar schort open.
„Als je nog naar den boomkweeker wilt, vrouw..." De mijnheer stond met z'n horloge in de hand.
„Kom," zei de mevrouw met een blik van verstandhouding naar hem, „we zullen dézen boom maar van haar nemen."
„Mij best, hoor." En bereidwillig haalde hij z'n beurs uit z'n broekzak. „Klinkende munt," zei hij, en telde tien ronde guldens op Anna's zwart doorkorven handpalm. Voorzichtig knoopte ze eerst het geld in een tip van haar schort.
„Dan zal 'k den boom maar meteen omkappen," stelde ze voor. Ze kreeg er zin in nogeens opnieuw met de bijl te zwaaien.
„Vooral niet!" weerde de mijnheer af. „Geen hand er aan uitsteken. We sturen den tuinman wel."
„In alle geval hoor je vandaag wel nader van ons," sprak de mevrouw af.
„De den is van u, en 't hekje is altijd open. Goeien dag." Anna maakte er bot een eind aan. Wat had ze verder ook met dat rijk volk en al hun kaskenade uit te staan?... „Zullie hun Kerstboom en ik m'n geldje..."
Eén voor één telde ze de tien guldens in een rijtje vooraan op het blad van de keukenkast, liet ze daar liggen, en kon er het oog niet van afhouden. Zoo'n rijkdom opeens midden in de kou... Het boekje van den bakker en het winkelboekje kwamen er bij te pas. Ze zat een half uur en langer te rekenen en te overleggen. Een rijksdaalder afdoen op de schuld van het brood, een rijksdaalder op de winkelschuld,

om weer nieuw crediet de tweede helft van den winter. Dan voor de rest: klompen voor Jan, een roodwollen truitje voor Anneke, een half pond spek, stroop en margarine, misschien toch nog een pop en een bal voor het kind. Eerst het Zaterdagswerk bij de smidsvrouw en dan — met 'r beurs vol guldens naar den winkel! Juist als vroeger Zaterdagsavonds, als de man pas thuis was met z'n weekloon. Koopen waar ze zin in had. Tusschen al de anderen in, die nog wel 'r kostwinner hadden, en er haar op aankeken, dat ze niet meer naar de kerk ging. Die zeiden dat ze praatte alsof ze van de rooien was geworden... En wat zou het dan nog? Wacht maar! Later, als ze tijd zou hebben voor de vergaderingen en de optochten. Dáár was de weg, ook voor Jan en Anneke. Dáár wisten ze, wat een mensch toekomt...

„Wat draven jullie toch?" Op den terugweg uit school was 't Jan, die telkens achterbleef. Hij had voor de vacantie van den meester uit de klasbibliotheek eindelijk dat boek over vliegeniers meegekregen. Telkens stond hij naar de plaatjes te bladeren en heele brokken van de bladzijden al vooraf te verslinden... Anneke en Pauwke Aerts liepen van hem weg. „Ze denkt dat bij jullie de Kerstboom al volhangt," riep Pauwke hem over haar schouder toe. Geringschattend, want zij wist wel beter. „Nergens komt het Kerstkind voor 's avonds."
Toen Jan met z'n boek door het hekje kwam, stonden de twee bij den boom.
„Plaats is er genoeg," hoorde hij in 't voorbijgaan Anneke zeggen. Hij dadelijk naar binnen met z'n boek.
„Kijk 'ns, Jan," begroette moeder hem.
„Allemaal guldens? Waar komen die vandaan?"
„'k Heb den boom verkocht."
„Den boom?" Vragen en weten tegelijk. De storm stak al op.
„Alsof we er meer dan één hebben."
„Da's gemeen!" Donker, donker de woede in z'n oogen.
„Kalm, jongen, kalm! Tien gulden voor zoo'n prul-den! Zeker driemaal de prijs..."

Eén voor één schopte Jan z'n klompen van de voeten, dat ze met geweld tegen het fornuis aanvlogen. „Heb het hart niet hem om te hakken!"
„Dat doen zullie wel — van den Hoogen Hoek... Geen gezanik, hoor! Jij krijgt nieuwe klompen en krentenmik en spek. En Anneke..."
„Niks aan Anneke zeggen!" Nu was 't geen woede meer, maar echt angst.
„Je schreeuwt alsof ik haar den dood aandoe."
„En ze dacht nogwel, dat hij al volhing."
„Vol? Waarmee?"
Maar Jan gaf geen antwoord meer. Hij was op z'n plaats aan tafel neergebonkt, trok z'n boek naar zich toe, duwde z'n knuisten tegen z'n slapen en deed alsof hij las. Maar aan lezen geen denken. Géén letter zag hij. Het duizelde en dwarrelde hem door z'n hersens en door z'n bloed: zoo helpt dus bidden van zoo'n arm klein Anneke... Wat is dat dan ook voor een God, die daar nog geen meelijden mee heeft...?
— „Gedaan er mee!" Van zichzelf verschrokken wilde Jan het huis uitloopen. Maar Anneke kwam juist binnen en vroeg hem: „Hoelang nog eer 't avond is?"
In 'r gespannen verwachting was ze den tel van uur en tijd kwijt. Hij greep haar bij de schoudertjes en trok haar vóór zich tusschen z'n knieën, zooals vader dat vroeger met hém deed, toen hij zoo'n kleuter was. — „Eerst eten," praatte Jan, „en dan gaan we 't bosch in, kijken naar den oorlog tusschen de eekhoorns en de sneeuwmannen." Hij verzon maar iets, het eerste wat hem inviel, enkel om te vertellen, te vertellen, — want moeder mocht er geen woord tusschen kunnen krijgen. Niks, niks, niks mocht Anneke hooren over die tien guldens, niks over dat ongeluk met haar boom — zij niet — nog niet — tot het allerlaatste niet. Want als Anneke zou denken zooals hij: „Wat is dat dan voor een Kerstkind?" — Anneke niet meer zou kunnen gelooven en bidden... dan was 't Anneke zelf, die met 'r boom tegelijk werd omgehakt...
Moeder schoof hem een vol bord warme hutspot toe, en

tusschen z'n eigen slokken door begon Jan z'n zusje te voeren met kleine, fijne hapjes. — „Vogeltje pik," zei hij bij elk hapje en Anneke moest er om lachen dat ze schudde.
„Als ze komen van den Hoogen Hoek, weet je er dus alles van," zei moeder, en met de boodschappentasch aan den arm, de tien guldens in de beurs, 'n stijfgestreken schoone mouwschort aan en zij nu zelf met de beste sjaal om, ging ze de deur uit, pront en proper, naar den werkmiddag bij de smidsvrouw.
„Komen ze van den Hoogen Hoek?" vroeg Anneke nieuwgierig aan Jan. „Wat doen?"
„Weet ik dat?" Maar eer hij opnieuw kon wegzakken in z'n wanhoop, sprong Jan op: „Kom! Dan gaan we kijken wie 't gewonnen heeft in 't bosch."
„Ik denk de dikke sneeuwmannen met hun bezems!" Dadelijk was Anneke alweer midden in het nieuwe sprookje.
„Maar eekhoorns zijn handig en slim — en als hun eikelkogels op zijn, halen ze misschien wel het groote kanon."
„Wat voor kanon?"
„De zon op wielen."
Ze waren al op weg met hun tweetjes. Jan had haar z'n gebreide das om de ooren geknoopt en om haar rug en schouders kruiselings het roodruiten doekje van 's nachts.
„Weet je het rijk van de eekhoorns?"
„En óf! Maar 't is nog wel ver." Want Jan dacht: vér, vér, zoo vér mogelijk weg, — om er niets van te hooren of te zien als ze van den Hoogen Hoek den boom kwamen halen.
„Kijk dáár 'ns!" Mee dat Anneke 't zei, duwde ze zich ook al verlegen tegen hem aan... 'n Heele troep kinderen kwam er aan, jongens en meisjes, de vader en moeder er bij. 'n Groote bakslee voorop. En een prikslee. En een trekslee. Alle sleeën volgepakt en zelf liepen ze als paarden ervoor, met toomen vol rinkelende belletjes. — „Dág!" riepen ze tegen Jan en Anneke. Die waren opzij gegaan, tusschen de boomstammen. Rijkeluiskinderen, dacht Jan. Dat zag hij aan de bonte ijsmutsen, aan de wanten, de

dassen, de dikke blauwe jekkers, de kaplaarzen en de slobkousen... Tegelijk kende hij twee van die jongens terug: Dirk en Frans van den Hoogen Hoek... — Ze gaan met hun allen den boom omhakken! Het sprong Jan als een kwaaie hond naar de keel.

„Heb je 't zoo koud, Jan?" vroeg Anneke liefjes. „Je tanden klapperen."

„Onzin!" zei Jan, en samen zetten ze 't weer op een sukkeldrafje.

„Naar het rijk van koning Eekhoorn!" riep hij.

„Misschien zijn ze er juist het feest van den vrede aan 't vieren, poot aan poot, om den Kerstboom heen." Anneke wist er nu meer van dan Jan. — Hoorde hij toch de bijlslagen? Kraakte de boom daar juist omver? Hoorde hij ze niet hoera roepen tot hier? Die troep van den Hoogen Hoek... 't Leek Jan telkens weer alsof hij tegen een zwarten muur opsteigerde, en weer terugbotste en opnieuw een aanloop moest nemen — ter wille van Anneke. Want zonder Anneke? Dan had hij immers al van vóór-den-eten tegen den grond gelegen met den kop in de sneeuw gegraven, te wachten tot de muur op hem zou vallen...

„Hier is 't nu!" zei Jan, toen ze op een open plek in het bosch kwamen, met kris en kras de hazensporen diep in de sneeuw en het getrippel van groote en kleine vogelpooten als sterre-merken luchtig over het donzen witte oppervlak heen. „Zie je nu wel? De eekhoorns hebben het gewonnen. Geen sneeuwman meer te bekennen."

„Laat ons maar gauw naar huis gaan," huiverde Anneke. Opeens begon ze 't zoo koud en stil en duister te vinden in 't winterbosch.

„Je bent zeker bang, dat de sneeuwmannen je Kerstboom weghalen?" Jan probeerde nu maar iets te prakkezeeren om haar voor te bereiden op de leege plek tusschen hekje en huis.

„Niks hoor!" Anneke wist wel beter. „Daar zal het Kerstkindje wel voor oppassen." Maar nu had ze ook héélemaal geen geduld meer... „'t Is bijna avond, Jan... zie je dan niet? Hard loopen — kom nou toch."

„Sleetje rijden?" stelde Jan voor om den tijd te rekken. Hij brak een paar groote takken uit de berkestruiken. Zij mocht zich op haar hurken aan de pluimen vasthouden. Hij spande zich tusschen de dissels. En daar stoven ze voort, langs een grooten omweg, Anneke's klompjes over het gladde, harde, witte fietspad.
„Ik vlieg!" Anneke schaterde en gilde tegelijk. — „Ik ben de piloot!" riep Jan. Hij wist nu, hoe het aan te leggen: zoo achter z'n rug, laag langs de grond, in één vaart, zou hij haar tot den dorpel trekken, dan haar opzwaaien en ineens midden op den keukenvloer neerzetten — den gapenden afgrond van den weggehaalden boom in één vaart voorbij, geen oog naar de leege plek, hij niet, zij niet... Maar daar opeens, vlak bij huis, stond hij — paf — zóó onverwacht, dat Anneke achterover tuimelde met 'r klompjes in de lucht... „Hè, Jan toch!" Hij keek nieteens naar haar om. Op handen en voeten krabbelde ze overeind. — „Wat is er te doen bij ons?" zij ook, al meteen. Want daar vóór en binnen hun hekje zag het zwart van menschen: boer Aerts en vrouw Aerts en al de groote jongens en meisjes van Aerts, de ouwe grootvader, de stalknecht, zelfs Kromme Lena, de huisnaaister, met Pauwke aan de hand... Allemaal om Anneke's boom heen. Want die stond er nog — neen, toch niet in brand — maar met wel honderd kaarsen op z'n takken en in dien gouden gloed almaar bonte klokjes en een gróóte straalster in z'n top...
„Het Kerstkindje is er geweest!" Met 'r twee armpjes open vloog Anneke op den boom aan. Maar Jan vertrouwde z'n oogen niet.
„Allemaal voor jullie," wees boer Aerts hem, en nu ontdekte Jan pas de stapel witte pakjes om den boom heen, en de groote zakken met turven en briketten er naast. „Dat zijn nog menschen met een hart, die van den Hoogen Hoek," prees vrouw Aerts. „Die verstaan de stem van het Kerstkind wel..."
Daar kwam groote Anna aanhollen, in één schrik. — Brand? — Met 'r elleboogen drong ze zich door het jongvolk heen. Toen zag ze 't eerst: „Wel heere-m'n-tijd!

Komen ze hier hun Kerstmis vieren, die van den Hoogen Hoek? Wat zullen we nou hebben?"
„Kómen, mensch?" Daar nam Kromme Lena het woord. „Ze zijn al lang weer wég! Ze hebben hun Kerstmis al gevierd, de vader, de moeder en alle negen kinderen — niet om te krijgen, maar om te géven — allemaal voor je twee schapen en jou — of je 't waard bent of niet."
„Phh!" Groote Anna deed voor evenveel. „En ik met m'n tasch vol... Had ik dat geweten!"
„Tóch zul je „danke" moeten zeggen, graag of niet," hield moeder Aerts haar voor.
„Daar stuur ik Jan en Anneke wel op af."
Maar tegelijk begon Kromme Lena met 'r versleten stem:

„Er is een Kindeke geboren
In 't midden van den nacht.
Het heeft z'n klein kapke verloren,
En krijt zich blauw en zwart.

En dan, allemaal samen, zelfs boer Aerts en de jongens, pet van 't hoofd getrokken, handen gevouwen, zwaar en dreunend, hoog en schraal, alle stemmen in éénen zang:

„Sus, sus, klein Kindeke,
Houd op en krijt niet meer...
Het is van Onzen lieven Heer...
Kom morgenavond weer."

Nogeens van vooraan en opnieuw ook voor de derde maal, dat liedje uit hun aller kinderjaren.
Tot groote Anna haar tranen dan maar den vrijen loop liet en die stuursche groeven in haar gezicht er week van wegbeefden.
„Tóch van Onzen lieven Heer." Ze snikte het uit, dat alle anderen er opeens stil van werden, en Jan en Anneke op haar toevlogen, in haar open armen, dicht aan haar hart, — almaar weer en over, Jan evengoed: „Tóch van Onzen lieven Heer..."
Daar vielen niet alleen uit de oogen van groote Anna warme tranen op de hardbevroren sneeuw.

HET LIEDJE

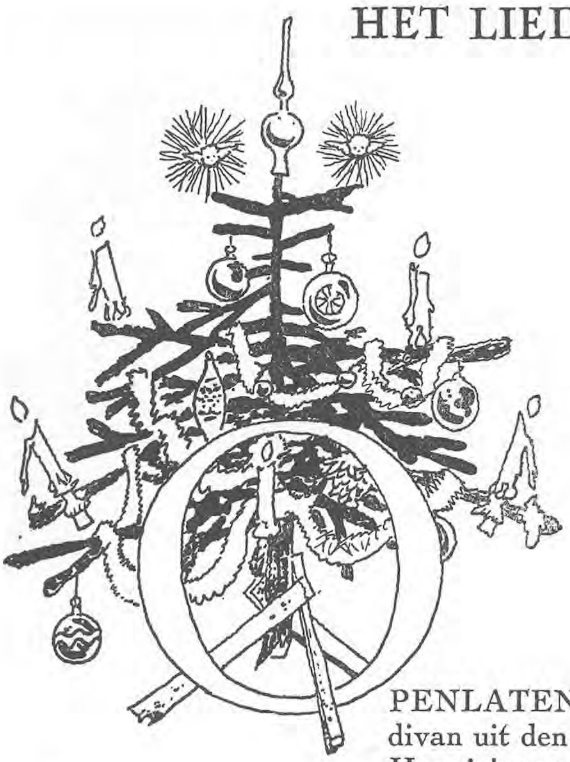

OPENLATEN!" VAN DEN divan uit den cosy-corner klaagt Hannie's verwend stemmetje; en Emma Looyers, gehaast als altijd zoo vlak voor den lunch, steekt den blonden kroeskop door de kier van de schuifdeuren, en sust met een zorgelijken glimlach, die even toch iets moederlijks geeft aan haar meisjesachtig persoontje: „Stil zijn, schat."

„Nee, ik wil 't hooren," beveelt de vijfjarige rechtop en los uit de kussens en plaids, en haar zenuwachtig handje wenkt heerscherig heen en weer: „Wijd open!"

„Warm toegedekt blijven, heeft de dokter gezegd," laat Emma zich gelden, nu aan dezen kant van de deuren, die ze toch maar liever achter zich heeft dichtgeschoven. Maar nog even duidelijk klinkt de muziek van de straat hier in de achterkamer door. Ze hoort dat verschrikt. Wel vlak voor het huis moeten ze staan. En nu juist met hun Kerstdeuntje!

Snel zoekt ze naar iets om Hannie's aandacht af te leiden, komt de pop oprapen, die bij 't omwoelen tegelijk met het prentenboek op den vloer is gegleden, kleurig op de verstorven tinten van het perzisch bidkleedje. „Arm Lijsje heeft zich pijn gedaan."
„Stil nu toch!" gebieden het stemmetje en het handje gehinderd. Het matbleeke spitse gezichtje is in gretig luisteren strak naar de dichte schuifdeuren gewend.
Met diep uithalend pathos, zoo langzaam en plechtig, dat het Kerstcanteleentje wel een choraal lijkt, blazen de straatmuzikanten: „De herderkens lagen bij nachte." Het koper schalt en schettert feeststemming tusschen de hooge nieuw-bouwgevels in den sneeuwmistigen Decembermorgen, drie dagen voor Kerstmis.
Niets meer tegen te doen! bejammert Emma. Immers al te mal om midden onder het spel, midden in de laan, te laten vragen asjeblieft er mee op te houden. Dat durft ze geen van de dienstmeisjes opdragen.
„'t Is dat liedje van Jesus," fluistert het kleine meisje opgetogen.
Emma hoeft dus ook niet meer te hopen, dat het kind de melodie zou vergeten zijn. Hoe vreemd eigenlijk die verrukking bij 't herkennen. 't Heele jaar trok het zich van de straatmuziek niets aan. En nu opeens die hevige belangstelling.
Emma gaat op den rand van den divan zitten. Alles moet gedaan om dat gezeur van verleden jaar te voorkomen — dat eindeloos vragen over het Kerstkind. Leo kan er niet tegen — 't irriteerde hem overdreven. 't Mag niet opnieuw beginnen, ook niet voor Hannie zelf. Nogwel nu ze ziek is. De dokter nog geen uur de deur uit.
„Moeder zal je wat voorlezen," Emma slaat het prentenboek al open — Hansje in Bessenland — de zomer zelf kleurt en geurt er haar uit tegen.
„Niet lezen," voorkomt Hannie. „Meezingen."
„Ik ken de woorden niet."
„Van Jesus."
„Heel ver van de koude sneeuwbergen, over den schouder

een zak met speelgoed en in den arm een kerstboom komt het Kerstmannetje aanstappen," begint Hannies moeder een sprookje te verzinnen.
„Och nee — van Jesus," houdt het kind aan. „Hoor maar. Ze spelen 't opnieuw — elk woord — „De herderkens lagen bij nachte — ze lagen bij nacht in het veld." Maar hoe is 't nu verder? Zeg 't dan."
Fataal, dat er zoo'n paar heele regels van het rijmpje in haar hoofdje bleven steken, verwondert Emma zich over zooveel geheugen. Ongelukkig ook, dat zij zelf juist geen enkel Kerstliedje kent. Vroeger thuis hebben ze nooit iets aan Kerstmis gedaan. En in Jesus, of in welk geloof ook, heeft ze zich nooit verdiept, zooals anderen soms doen, enkel omdat ze 't interessant vinden. Maar zij had genoeg aan haar dol-prettig leventje, vond al zoo vroeg alles in Leo, en toen al zoo gauw alles in Hanneke.
„Moedertje?"
„Heusch, ik ken het liedje niet, schat." Aldoor nog de muziek. Maar liever doen of ze meeluistert? Al dat verweer er tegen, spant Hannie's koppige aandacht misschien nog maar straffer. Te denken, dat zoo'n onnoozel Leentje dit allemaal heeft gaande gemaakt verleden jaar. Alleen door het liedje mee te zingen toen ze 't ook een paar dagen voor Kerstmis buiten stonden te spelen. En Hannie, van klein kind-af met allebei 'r ooren altijd wijd open voor alles wat haar verbeelding raakt, Hannie aan 't vragen natuurlijk over wat zoo heelemaal nieuw voor haar was...
Jesus, en almaar weer Jesus. „Een kindje, zoo heel arm, en toch eigenlijk de Koning van de heele wereld. Nieteens een wiegje, maar een kribbe, waaruit anders een os en ezel hooi aten." Neeltje Kramer was een roomsche. En die zijn dweeperig. Ze had haar liever niet in huis moeten halen. Maar wie denkt nu aan godsdienst als je een huisnaaister neemt? Een ongelukkig samentreffen: Neeltje — en het liedje — en Hannie, op wie 't zoo'n vat bleek te hebben. Wonderlijk ontvankelijk voor zooiets van godsdienst, dat kind van twee goddeloozen als Leo en zij! Eerst hadden ze er nog om gelachen. Toen werd het ver-

velend, een gezeur dat niet ophield. Pijnlijk voor Leo, wien 't natuurlijk aan zijn jeugd herinnerde in dat door en door roomsche milieu: z'n ouders huis daar in 't Zuiden, aan alles van vroeger, waar niets meer van over was voor hem. Almaar vergeefs probeerde ze 't Hanneke uit het hoofd te praten. Tot Leo, innerlijk heel boos en geërgerd, z'n opvoedkundig principe van „kinderen-nooit-iets-voorliegen" doorzette, en het kind ijzig-kalm voorhield, dat het nu gedaan moest zijn: Dat er geen Kerstkind bestond, zoomin als Klaas-Vaak of Sinterklaas of het Kerstmannetje, allemaal enkel maar vertelseltjes om domme kleine kleuters zoet te houden. Dat zij, Hanneke, al te groot er voor was. — Dan tegen z'n vrouw: „Geen Neeltje meer hier in huis!" Zelfs het kerstboompje, dat al gekocht was, mocht niet te voorschijn komen. Enkel maar wat hulst en mistletoe en roode lichtjes om het Midwinterfeest te vieren. Ze waren nu eenmaal moderne heidenen, beweerde hij, en moesten geen concessie doen aan een overwonnen standpunt.
In de gang rinkelde de huisbel, terwijl de muziek voor de derde maal naar het einde van het melodietje deunt. Emma is haastig opgestaan. „'k Zal hun wat geven, Hannie," belooft ze. Het dienstmeisje vóór, rukt ze de straatdeur open, „'n kwartje vandaag," voegt ze den hoornist toe, die z'n instrument beleefd aan z'n pet heft. „Maar als jullie, niet meer hier zoo vlak in de buurt komen spelen, kun je na half Januari een gulden komen halen," spiegelt ze hem voor. Eer de man zich verwonderen kan, nog de verklaring er bij: „We hebben een zieke in huis." Vlak voor de stoep, in de klonterige bevroren sneeuw tusschen de boomstammen, blazen de vier anderen juist het slotaccoord. Waarna de stilte als een vraag blijft hangen in de winterstraat.
Emma neemt, door de verwarmde, weelderig bekleede gang, een vaag gezichtsbeeld mee terug van den bont en glinsterig opgesierden kerstboom, dien het verkleumde vijftal, moeilijk met zich meedraagt in het groen-geverfde houten stellinkje.
Meteen hoort ze Hannie luid-uit huilen. Ze is al bij haar.

„Maar, Pop," wil ze sussen, voorovergebogen om haar als een wiegewichtje half op te nemen in haar armen. Maar geen denken aan. 't Kind ligt afgewend, een tranenstroom, weeklagend gehuil, krampachtig snikken, steeds luider en erbarmelijker.
„Stil nu toch — stil toch. 't Is zoo slecht voor je. Pas op — ik zeg 't aan den dokter. Foei, foei." Maar wat Emma ook verzint, — zacht, streng, overredend, hard gebiedend, dreigend — 't helpt allemaal niets.
„Zeg moeder dan toch, waarom je zoo te keer gaat!" Moeilijk door snikken uitgestooten, komen er dan eindelijk woorden:
„Nu heb ik het toch niet gehoord."
„Wat niet gehoord?"
„Het liedje!"
„Maar tochwel immers. Zeker, zeker, je hebt alles gehoord."
„Niet waar. Ik wil 't hooren."
„'n Anderen keer komen ze weer terug," jokt Emma.
„Nee, nu! Alles van het liedje. Alles van het Kerstkindje."
„Als je lief de oogen dicht doet, droom je er misschien van," vindt Emma ten einde raad. Want over tien minuten komt Leo thuis, en dan moet de koffietafel klaar zijn en het kind voorgoed tot bedaren gebracht.
„Ik laat Dientje je bekertje warme melk brengen. 't Is tijd. En dan, zul je zien, slaap je dadelijk."
Nog naschokkend en -nokkend, heesch hoesterig, zonder een woord meer, drinkt Hannie met weerzinnige slokjes haar beker leeg, en laat zich dan gewillig in de plaids stoppen.
„Ze is uitgeput," merkt Emma beangstigd, even met de bovenzijde van haar hand het brandend gezichtje aanvoelend. „Nu heusch slapen, vrouwtje," vleit ze, blij om de rust die over den divan zinkt. Heel voorzichtig trekt ze de overgordijnen voor de tuindeuren dicht, dankbaar dat er geen protest komt. En gaat op de teenen weg.
Eerst hield Hanneke de oogen heel stijf gesloten. Om over het liedje te droomen. Maar de droom komt niet. En van-

zelf zijn de oogen weer opengegaan en kijken zonder dat ze 't weet in den gloed van den gashaard, warm goud door de half-duistere kamer. De droom, waar ze nu op wacht, is opeens voor haar hetzelfde als het geheimzinnig heerlijke, waar ze al zooveel dagen op wacht. Want ze heeft van verleden jaar onthouden, dat Kerstmis komt als Sinterklaas voorbij is. En over al het nieuwe speelgoed en het lekkers van Sinterklaas keek ze uit naar het groote geheime, nog achter de dagen verborgen, naar wat zij hier in huis alleen weet en toch niet weet. Dat ze bijna wist zooeven toen de muziek begon. Vóór moeder kwam. Dat ze heelemaal weten zou, als ze maar het heele liedje kende. Het liedje van Neeltje waar alles instaat. Alles van Jesus. Allemaal tóch waar. Vader zei dat verleden jaar zoomaar omdat hij boos was. Maar van Jesus is alles waar. Dat bestaat wèl. Anders zou Neeltje er niet bij gehuild hebben, toen ze 't vertelde. Groote menschen huilen niet om zoomaar een vertelseltje... Jesus bestáát. Daarom zijn er ook kerken en klokken voor Jesus, dat weet ze wel. En ziet ze altijd sterren en niets dan licht, wanneer ze heel zachtjes den naam van Jesus zegt. Dat doet ze wel dikwijls. Nu weer. Zoolang tot Hij 't hooren zal, en komt, het lieve kleine Kerstkind, uit z'n kribje naar haar toe, om haar alles te zeggen over zich zelf... „Jesus, Jesus, omdat ik 't niet droomen kan..."

Eerst toen Leo Looyers uit de tram op z'n huisdeur aanstapte, vroeg hij zich af, of 't soms ongerustheid over het kind kon zijn wat hem den heelen morgen tusschen alles door op het bedrijf, zoo ongedurig en prikkelbaar had gemaakt. Raar eigenlijk. 't Kind was wel lastig en hoesterig geweest vannacht, aldoor wakker, hangerig vanmorgen en bleekjes. Maar toch aangekleed en beneden. Niet van dien aard, vond Emma ook, om haar zoo'n heelen dag in bed te houden. Eens wat uitvieren op den divan, 'n zware kou. Niets om er over te tobben. 't Moest tenslotte aan hem zelf liggen, die gejaagdheid. Overspanning natuurlijk. Overmaat van werk en verantwoordelijkheid als leider.

Wel: hoe meer hoe liever, al z'n rust juist in die onrust. Maar toch hard noodig 'ns die paar vrije dagen, na overmorgen.
Nu hij met den sleutel nog in 't slot de straatdeur openstoot, staat daar z'n vrouw bij de voorkamer met den vinger op de lippen om hem te beduiden vooral heel stilletjes te doen.
Eerst als ze tegenover elkaar aan de fleurig gedekte koffietafel zitten — onwennig Hannekes plaats leeg — begint Emma verdrietig: „Ze heeft zoo'n vreeselijke huilbui gehad."
„Waarom een huilbui?"
„Om niets. Of eigenlijk — om muzikanten. Die speelden dat Kerstliedje," zegt ze nu tóch, ondanks haar voornemen 't liever te verzwijgen. Maar ze kan zoo slecht iets op 't hart houden.
„Allemachtig! moet dat nogeens beginnen? Voorkom zoo iets toch."
Emma, kindvrouwtje gebleven, siddert voor hem als hij zoo hard uitvalt en donker kijkt. „Ze waren bezig, eer ik 't wist. Maar ik heb hun gezegd niet terug te komen."
„Laat dan maar waaien," wil hij, verveeld, over het onderwerp heen. „Wat zei de dokter?"
„Niet veel. Koorts opnemen. We hadden haar eigenlijk in bed moeten houden. Maar nu ze toch eenmaal hier beneden lag, 't eens aanzien. Voor den eten wil jij haar wel naar boven dragen. Hij komt nogeens aanloopen vanavond."
„Nou..." fronst Leo bedenkelijk. „Tweemaal daags."
„Och, wel nee — ze is zoo ziek niet. Je had haar moeten zien opleven bij die muziek."
Terwijl ze 't zegt, roept het kind met een huilschreeuw: „Moeder!"
Verschrikt staan ze allebei meteen bij den divan.
„Ik meende, dat je sliep."
Bij vaders stem verstomt Hannie, kruipt ontdaan weg in de kussens.
„Wat nu? Zeg me 'ns lief goeden dag."

Ze snikt onderdrukt.
„Ja maar, al dat huilen om niets."
Dan begint 't pas voorgoed, klaaglijk luid uit.
Ze zien elkaar hulpeloos aan. „Zou ze iets heel ergs onder de leden hebben?" vraagt Emma in 't Fransch. „Ze is heelemaal over stuur."
„Hannie," probeert Leo 't eens met redeneeren, „als je huilt moet je weten waarom."
„Het liedje," komt er uit.
„Nu hoor je 't," schudt Emma het hoofd.
„Ja, luister 'ns, Hannie," dreigt hij opeens, „geen onzin. Verstandig zijn als anders, of we laten je hier aan je lot over."
„Ach vadertje," bezweert z'n vrouw hem, die wel hoort dat z'n toon er heelemaal naast is. Maar 't is olie op het vuur, nu ook voor hem.
„Jij bederft haar in den grond met je sentimenteel gedoe."
„'k Ben heelemaal niet sentimenteel," wil Emma zich verdedigen, echt boos en geërgerd zij nu ook. „'k Begrijp alleen niet," gooit ze de schuld op hem terug, „waarom ze niets over Kerstmis mag hooren. Wat steekt er voor kwaad in? Laat het een mythe zijn — toch iets liefs voor kinderen."
„Het liedje," klaagt Hanneke, die wel voelt dat moeder voor haar pleit.
„Je mond houden en slapen," valt Leo Looyers uit, nu zoo forsch en overheerschend, dat Hanneke stijf van schrik, den blik bang aan zijn blik vast, niet meer roert of ademt.
„Zie zoo," zegt hij voldaan tegen Emma, „nu is 't over. Dat is de manier om kinderen te laten gehoorzamen. Flink optreden. Voet bij stuk houden. Tot hun eigen bestwil. Jij hebt niet het minste idee van opvoeding!"
Ze zitten weer in de voorkamer aan hun lunch; eten werktuigelijk. 't Gesprek is blijven steken bij Leo's vonnis over haar. Toch heeft Emma het nauwelijks gehoord. Zoo kwelt 't haar: Hannie, ziek als ze is, aan dien schrik te moeten overlaten. Echte ontzetting was 't. Had zij maar gedurfd voor hem, dadelijk na z'n ruwen uitval zou ze haar

in de armen hebben genomen en gesust... Ellendig toch, dat ze zoo bang kunnen zijn voor dien man, Hanneke en zij al even erg. Toch zijn ze alles voor hem, — zij tweeën en z'n werk voor hen tweeën, — beweert hij soms in een opklaring tusschen z'n sombere gedruktheid en z'n prikkelbaarheid in... En dat maakt dan weer veel goed. Al blijft het leven een onvoldaanheid voor haar — voor hem blijkbaar nog erger — en hun kind, dat ze toch overladen met alles wat 'n kind maar wenschen kan, hun kind toch ook al huilen, klagen, lastig verlangen naar iets anders. Maar Hannie heeft er tenminste nog een naam voor... het liedje!...

Niets dan droevige gedachten in haar wakker, ontrust door een haar vreemd bewustzijn, luistert Emma toch aldoor. Maar 't blijft doodstil in de achterkamer, benauwend doodstil.

„Zorg nu in vredesnaam, dat ze niet opnieuw begint," draagt Leo haar op bij z'n vluchtigen afscheidskus.

Zij heeft heelemaal niets anders geantwoord dan een even vluchtig: „Tot straks", wacht alleen nog tot hij de voordeur dichttrekt, en is al bij Hannie, die haar met oneigen groote schitteroogen aanziet. Toch kalm.

„Ik kom bij je zitten," troost ze.

„Met de mandoline," vult het kind aan, alsof 't sindslang zoo was vastgesteld.

De mandoline ligt op een boekentafeltje bij de tuindeuren, meer tot sieraad. Heeft Hannie ze in 't oog gekregen en er haar hoop op gevestigd?

„Ik kan 't zoo slecht meer," aarzelt Emma, „en je zou immers slapen."

„Zoomaar de wijs, moedertje. Dan weet ik 't misschien."

„Wat weet je dan misschien?"

„Alles."

Emma heeft het op de snaren nooit verder gebracht, dan tot een paar dansjes en minneliedjes. Ze tokkelt, al zoekend: „Au claire de la lune, mon ami Pierrot," om 't kind misschien tevreden te stellen.

„Zoo niet!" wordt ze terstond heftig onderbroken. „Ik zal 't wel voorzingen." Hannie begint te neuriën van hoog naar laag, een verren naklank van het melodietje:

De herderkens lagen bij nachte,
Zij lagen bij nacht in het veld...

Als ze daar afbreekt, omdat ze de woorden niet verder kent, is 't haar of ze voor een zwaren zwarten muur staat, waar ze tegen op moet klimmen. Verbijsterd kijkt ze. Maar blijft nu toch stil, vraagt niet meer.
Met beklemd hart zit Emma naar haar te zien, de hand nog op het instrument. Ze durft niet bewegen. Hanneke's oogen zijn dichtgevallen. Jachtig gaat haar adem, in een vreemden plotselingen sluimer.

In den tuin van het Hofje is de sneeuw smetteloos rein gebleven, zooals de sneeuw moet zijn en in heel de groote stad toch nergens is, dan alleen in de binnentuinen van de Hofjes.
Neeltje Kramer is blij als een kind om de sneeuw: Kerstavond en sneeuw. Ze ziet wel hoe er van de sneeuw een eigenaardig licht blijft uitschijnen in den avondschemer, dat al hun huisjes zoo stilletjes achter de witte hekjes veel meer op zich zelf laat lijken dan 's zomers, als de rozen bloeien in den middentuin en de zaaibloemen op de perkjes onder de schuiframen.
„Dit is zelfinkeer," weet Neeltje, die veel in de Navolging van Christus leest. Ze komt, uit de parochiekerk in de buurt, van haar Kerstbiecht terug, en schuifelt over de nagebleven bobbels ijssneeuw en sneeuwklonters van het klinkerpad, opengeveegd tusschen de huishekjes en de donzig-bepruikte ligusterhaag van den middentuin, naar haar eigen deur. Ze is gelukkig om haar warm huisje, en gelukkig om den kouden, witten Kerstmis. Ze vindt het leven haast al te goed. Nog niet zoo oud, vijf en zestig, en toch al vijf jaar lang zoo welbezorgd in dit Hofje, waar ze zich met haar eigen spaarpenningen inkocht. Toch heelemaal geen

hofjesbest, weet ze wel. Daar zorgt ze trouw voor: er knap uit te zien, een nette burgerjuffrouw met een bruin mantelpak, een zwarten randhoed en een bontkraag. Deftig genoeg voor haar deftige naaihuizen, waar ze ruimschoots den kost verdient. Wat blijft er dus eigenlijk nog te wenschen over? Ze is nu binnengekomen en knipt de lamp aan. Alles meteen in goudlicht. Kerstavond.
Dik op z'n schouwmatje onder de platte pijp, kijkt de welgedane wollig-rosse kater, hoe ze haar spiegelblanke Brabantsche potkachel oppookt. Het ingerekende vuurtje vlamt al op.
„Ja poes — lekker warm — en de kerstkaarsjes aan. Alle lichtjes weer in je oogen. Je zult eens zien, hoe prachtig."
Neeltje, kindervriendin vanaf haar jonge jaren, is gewend met haar poes als met een kind te praten, en gedachten te lezen uit die raadselachtige, wijze, wisselkleurige, flikkerlichtende, allesziende tijgeroogjes. „Zou je meenen? Ook een poes bij het kribje? Evengoed als een os en een ezel? Alleen omdat poesen zooveel van de menschen houden en menschen zooveel van de poesen?"
Maar al te gauw vergeet ze de heele poes. Omdat ze zelf haar kerstkaarsjes zoo prachtig vindt. Twintig wel. Elk jaar een paar meer, omdat ze 't elk jaar al beter betalen kan. Op een rooden lap vlaggedoek, heel het latafelblad vol, met het kribje in 't midden, en Maria en Jozef, en de herders, en de drie Koningen, en os en ezel, en lammetjes, een herdershond en een kameel. Op elken hoek een engelbeeldje. En tusschen alles in de kaarsen en kaarsjes, op glazen en tinnen en blikken kandelaars en luchtertjes, groote en kleine vlammetjes, goud en tintelend, alsof 't de sterren van den hemel zijn.
„Kon Hanneke dat eens zien!"
God weet het, hoe ze dat schaapje maar niet vergeten kan, dat arme zieltje. 'n Eenig dochtertje, 'n rijkemans kind, en toch meer te beklagen dan de zieltjes in de vreemde landen. Want die worden gezocht en gered voor den Hemel. Maar zoo'n kind van stadslui, uit een huis vol rijkdom maar zonder God, daar mag geen priester naar omzien... Zoo'n kind

als Hanneke, mooi als een prinsesje uit haar prentenboek, dat had nooit van iemand een woord over het eenige en eigenlijke van Hemel en aarde gehoord. Tot zij haar het liedje voorzong. Dat was als dauw op een dorstig bloempje, ze zag 't wel en waagde 't er op nog wat verder te gaan, over het kindje Jesus... Heel, heel voorzichtig. Maar tochal te veel. Want opeens had mevrouw geen huisnaaister meer noodig in het nieuwe jaar... Zoo werd haar de missie afgesneden in de Van Boogerdlaan. Maar te blijven bidden voor den stumperd, dat kon niemand haar verhinderen. En dat hield ze vol het jaar om, en ze zal volhouden, zij, misschien de allereenigste op aarde, die juist voor dat eene zieltje bidt. — „Jesus, die zelf een kind was, Jesus, groote kindervriend, geef haar Gods koninkrijk, dat immers de kinderen toebehoort."
Neeltje luistert verwonderd naar de woorden van haar gebed. Meestal zijn het alleen maar weesgegroeten aan haar paternoster, die ze voor het zieltje bidt. Maar zoo moet 't wel duidelijker zijn in Gods ooren. Zoo zal ze 't onthouden en elken dag overdoen.
Wanneer ze, bij de tafel achter het theelichtje en onder de lamp, over haar breiwerk heen, zonder dat de groote houten naalden een oogenblik stilstaan, de Kerstverhalen uit haar Zondagsblad zit te lezen, kijkt Neeltje toch telkens weer den kant van de latafel uit, wakend over de kaarsen en kaarsjes, die al lager inkrimpen en afdruipen. De kleinste beginnen al met laatste heldere opflakkeringen uit te dooven.
Dan komt de voetstap.
Stemmen buiten aan een ander hekje. En weer de voetstap, krakend over de sneeuw. Gestommel op haar stoepje. 'n Klop op haar deur. Zoo kort en hard, dat ze er van verschiet. Wie in Godsnaam komt er bij haar kloppen, zoo midden in den avond — midden in den Kerstavond?
„Neeltje Kramer?" vraagt een mannestem.
„Wie is daar?" — „Looyers uit de Van Boogerdlaan — doe maar open." — „Mijnheer," groet Neeltje wellevend, maar in stijgende verbazing, nu ze ziet, dat hij 't werkelijk

is, Hanneke's vader, dien ze terugkent van even-ontmoeten in de gang of zoo. 'n Echte groote meneer, 'n beetje een dandy, elegant en uit de hoogte. De zilveren haak van z'n wandelstok en z'n witte gemsleeren handschoenen vallen Neeltje 't eerst in 't oog. Zoowaar, hij staat met den hoed in de hand. Onthutst scharrelt ze naar een stoel voor hem.
„U kent me dus wel terug?" vraagt hij, zoekend naar een aanloop voor z'n pijnlijke boodschap. „'t Is voor m'n dochtertje... Ik kom u halen."
„Mij — halen?"
„Voor Hannie. Ze is ziek. Al drie dagen. Heel erg. Ze spreekt en ijlt maar voortdurend dag en nacht over een liedje, dat u haar verleden jaar schijnt voorgezongen te hebben. Wij kennen 't niet. Wij weten geen raad er mee. M'n vrouw bedacht toen: juffrouw Kramer te laten verzoeken of ze eens even zou willen komen... Ik kom 't maar liever zelf vragen — kan 't u allicht beter verklaren. 't Is misschien wel veel gevergd — zoo midden in den avond — Kerstavond immers — en door de kou. U zit hier zoo knus en zoo warm. Maar 't geldt een doodziek kind."
„Meneer Looyers, alsof ik me een oogenblik bedenken zou! Ik kom meteen... dat liedje? Natuurlijk weet ik 't nog. Hoe is 't bij God mogelijk!"
„Een wonder," peinst Neeltje, terwijl ze den mantel al dichtknoopt, de kachel voorziet, de kaarsvlammetjes één voor één zorgvuldig uitblaast. „Zoo zijn wonderen. Zoo leven we in wonderen — wonderen waarvoor geen woorden zijn — geen andere naam dan Gods liefde." Het is haar alsof ze de hand van God zelven op haar schouder voelt, en Zijn stem hoort zeggen: „Iets groots en goeds gaat er gebeuren..."
„We gaan samen," stelt Leo Looyers haar gerust, wanneer ze zich op het laatste oogenblik bedremmeld afvraagt, waarom hij eigenlijk niet al opstapte. Gewacht op haar om samen te gaan? Half bewust beseft zij, dat hij wel danig onder den indruk moet zijn van z'n boodschap, om haar met zooveel onderscheiding te behandelen. Misschien zooals hij met z'n moeder zou gedaan hebben. Hij laat

haar voorgaan, rechts loopen, regelt z'n pas naar den haren, helpt haar de tram in... Ongewend laat Neeltje 't zich aanleunen, zelf wel beschaamd over de rare combinatie: hofjesjuffrouw en dandy. 't Is haar een opluchting als ze uit dien vollen, helder-verlichten tramwagen stappen, en dan al gauw de rustige Van Boogerdlaan inslaan.
„U zult wel zien, juffrouw Neeltje," bereidt Leo Looyers haar op het laatste oogenblik nogeens voor, „hoe minder woorden, hoe beter."

In haar eigen bedje ligt Hanneke, op haar eigen glanzend witte kamer, waar alle poppen, de teddyberen, Jan Klaasen, harlekijn en het wollen schaapje, de Volendammertjes, eend, olifant en ezeltje van de muurplank verbaasd over haar en al de medicijnfleschjes en maatglaasjes en hospitaaldingen heenstaren naar de kleuters in den fleurigen behangrand, die midden in hun ronderei van angst verstard schijnen. Op het hoektafeltje een azaleaboompje in rooden bloei, groote bossen witte chrysanten, kristallen vazen met rozeknoppen; vlak bij haar bed het stoomertje, dat maar dampt en dampt; het lichtend straalkacheltje; 't poogt al te samen de atmosfeer van een bloeiend tuintje in een zoelen, zonnigen Junimorgen te laten leven in de ziekenkamer.
De verpleegster is na den eten weggegaan, en 't duurt 'n paar uur eer haar plaatsvervangster voor den nacht komt. Dat wisten ze: het eenige uur voor Neeltje...
Eergisteravond hebben de dokters, de dokters-in-consult, een longontsteking geconstateerd, zóó hevig, dat het er op of er onder zal zijn. Toch leek 't hun allen wat beter vanmiddag, toen het kind na uren sluimeren zonder ijlen, voor 't eerst weer met haar gewoon helder stemmetje vroeg hoe laat 't was, en of ze haast kwamen. Alleen Emma raadde toen dadelijk, dat ze de muzikanten bedoelde, en eer het kind er zich opnieuw over zou opwinden, beloofde ze, wat ze in haar wanhoop Leo reeds had voorgesteld: Neeltje Kramer te laten halen om het liedje voor te zingen.
Antwoord kwam er niet op moeders belofte, maar 't werd

heel rustig in het witte bedje en het gezichtje bleef opgewend in een gelukslach van verwachting. Leo zag 't wel. „Goed dan!" beantwoordde hij Emma's smeekenden blik. „Ik ga zelf." — „Daar zul je geen spijt van hebben," voorzegde ze, innig dankbaar, opgeklaard als het kind zelf.

Als dit eens het laatste zou zijn, wat hij voor z'n eenig kind kon doen? De klacht van z'n hart dreef Leo Looyers. Hem hebben de dokters rechtuit gezegd, wat ze de moeder verbloemden. „Geen hoop. De koorts is te hevig. Het hartje te zwak. In een paar dagen zal 't beslist zijn." Sinds gaat hij om, en doet en handelt als een medium, zonder dat de werkelijkheid eigenlijk tot hem doordringt, overmand door een macht, waarvoor hij geen naam wil weten. — Z'n kind? Leven van z'n leven, alles in één voor hem, meer dan Emma hem ooit was. Omdat hij het beste van zich zelf herboren zag in Hanneke? Z'n geest? Of dat betere nog: z'n eigen kind-zijn en z'n moeder meteen, z'n lieve vrome moeder, met wie z'n jeugd stierf, zoo lang geleden al...

Na Neeltje is Leo ook weer de blanke kamer binnengekomen, en achteraf blijft hij staan, schuw bijna, de schaduw van zichzelf. Terwijl Neeltje op Emma's wenk schuchter wat nadertreedt, donker, dor en schamel midden in al dit stralen van wit en lentekleuren.

„Hier is Neeltje nu — zie je wel, schat?" prevelt Emma, diep over het bedje gebogen.

Hannekes oogen glanzen open. „Zingen", zegt ze mat.

„Zingen?" huivert Neeltje terug, ontzetting in den blik, die aanstonds ziet, dat de hand van den dood reeds over dit veeg verwaasd kindergelaat heeft gestreken.

„Ja, dat liedje, Neeltje," bemoedigt Emma haar vol hoop. „Van Jesus." Is 't alleen een glimlach of ook de stem van Hanneke?

Neeltje zit nu op een punt van den stoel aan het voeteneind, stijf-rechtop, handen in den schoot gevouwen, oog in oog met het arme zieltje.

De Herderkens lagen bij nachte,
Ze lagen bij nacht in het veld...

Schraal en beverig hapert de versleten stem door de angstig luisterende kamer. Maar Neeltje overwint haar aandoening wat, al flinker klinkt het:

Ze hielden zoo trouwe de wachte,
Ze hadden hun schaapjes geteld.

De kleine zieke zucht diep van voldoening, een verheerlijking over haar wezen.
Leo Looyers doet een stap en nog een stap nader, zonder het te weten. Wat dokters zeggen, is immers maar menschelijke berekening... 'n Macht tóch boven alles uit... Hij staat met opeengeklemde tanden, zonder ademen... Iets moet hij doen. Roepen? Knielen?

Daar schittert een licht in het duister,
Een licht als het zonlicht zoo klaar,

Groote tranen vloeien over Neeltjes wangen, maar ze zingt voort:

Een Engel verschijnt hun vol luister,
Verkondend een vreugdige maar.

„Van Jesus," hijgt Hanneke almaar weer. Emma snikt.

Zoet Jesuke laat ons ook komen,
En knielen bij 't kribbetje neer.

Neeltjes stem slaat over. Opeens staat ze recht, handen ineengewrongen: „Bij Gods barmhartigheid — mevrouw, mijnheer — laat het me doen. O niets, niets, dan wat zuiver water. In tijd van nood mag en moet een ieder doopen. Voor u is er niets aan verloren, voor 't kind alles in alle eeuwigheid gewonnen..."
„Doe 't," zegt Leo Looyers, zonder eenige bedenking, omdat hij meteen weet, dat het dit was, dit onvoorziene, dit van de Voorzienigheid, waarop hij en het kind en de kamer wachtten, met de onzienlijken om hem heen die neerzien: z'n moeder, z'n moeders moeder, moeder na moeder van heel z'n voorgeslacht, ginds uit het oude heu-

velland der heiligen, — die neerzien op het dochtertje dat op haar allen gelijkt, naar geest en wezen, hart van haar aller hart, ziel van haar aller ziel, — die neerzien en met opgeheven handen wachten...

Zelf reikt hij Neeltje het glas met water toe, terwijl Emma zachtjes Hannekes handjes samenvouwt in een natuurlijke aanvoeling, dat het zoo hoort: „Nu zal je van Jesus zijn," fluistert ze begrijpend, en streelt de krullen van het voorhoofd weg. Van Neeltjes vingertoppen vloeien de heldere waterdruppels tegelijk over Hannekes hoofd en Emma's hand. „Ik doop u in den naam van den Vader en den Zoon en den Heiligen Geest," spreekt Neeltje, plechtig als een priester.

Weer terug op haar stoel, begint Neeltje meteen bij wat haar 't eerst invalt van het liedje, dat hier haar eenig gebed kan zijn: „Daar schittert een licht in het duister..." tegelijk heft Hanneke zich half op, ziet haar aan met oogen waarin de laatste macht en kracht van haar leven samenstraalt, en zingt mee, helder en blij: „Een licht als het zonlicht zoo klaar"...

„Hanneke!" gilt haar moeder, reeds met de armen om haar heen.

Een oogenblik van doodstilte. Dan Emma in een razernij van angst: „Hanneke toch — m'n kind, m'n alles — alles van moeder."

„Neen, Emma — leg haar neer — wees stil," treedt Leo toe.

„Zie je dan niet — ze sterft — ze is dood — zoomaar opeens. Al zingend."

„Recht naar Jesus," bidprevelt Neeltje, overweldigd, op de knieën neer. „In het koninkrijk Gods een engel voor eeuwig."

Als Leo Looyers de oogen van Hanneke teeder heeft dichtgestreken, kan hij niet laten met den duim een kruisje te maken op het broze, lelieblanke voorhoofd, nog vochtig van het doopwater. Zooals z'n moeder zou gedaan hebben.

BOVENUIT

ZOO HEETTE DE HOEK van de heuvels, waar de kleine hofstee lag, vlak aan den rand van de helling, aan drie kanten verborgen door het bergbosch van eiken, olmen en meidoorns. Maar de voorgevel van het woonhuis lag open, toegewend naar het dal. Z'n vriendelijke venstertjes zagen uit, — over erf, moestuin, aardappel- en korenveld heen, over het weiland en den appelboomgaard berg-af, — ver naar de heuvelrij aan den overkant van Geul en peppelbeemden.

't Was goede vruchtbare grond, daar aan den voorkant van Bovenuit, een echte oude ontginning, toegekeerd naar de zuiderzon en bespoeld door de beek, — een mansstap breed, — die tusschen het kreupelhout van den boschzoom uit, haar weg nam opzij langs huis en erf. Met speelsche sprongen, tusschen struiken en varens door, stroomde ze verder den heuvel af, naar de Geul in het dal. Nu eens links, dan weer rechts langs dit snelle wilde

watertje, slingerde het voetpad mee. Toch was dit pad over stronken en verzonken zwerfblokken, kuilen in, traptreden op, stapsteenen over, de kortste weg naar omlaag in den Geulbeemd, — vandaar dan nog ruim een kwartier gaans tot de Steenenbrug bij den watermolen, den ingang van het dorp.

Hoog of laag lag er in den ganschen omtrek geen andere woning zoo afgelegen als het hofke Bovenuit. Maar ook nergens woonden er menschen zoo ongemoeid en tevreden als Tinus en Trina en hun tweeling Jozef en Anneke. Wel moesten de ouders hard werken op hun glooiend land, en hadden de kinderen een verren weg naar school, 's morgens heen en na den middag terug. Maar Tinus en Trina vroegen niet beter, dan elk jaar schuur en kelder, hooizolder en bietenkuil weer vol genoeg te kunnen tasten om er met hun vieren, met kippen, koe, geit, schaap en varken van rond te komen. En wat bleef er voor de kinderen eigenlijk nog te wenschen over? Zij, ze hadden bosch en beek om te spelen, een vader die alles goedvond, een moeder die hen 's avonds lekker warm kwam instoppen met een kruiske en een kus, en hun telkens een dikker pak boterhammen mee naar school gaf, aldoor dikker besmeerd met den eigengeslagen fluitert, kaas als sneeuw zoo vlokkig en wit. — En wat een feest elken zomerzondag van Paschen tot Allerheiligen, als het heele gezin samen over de Steenenbrug naar de Hoogmis trok. Moeder Trina met den overgeërfden spitsgevouwen mantel-grooten palmensjaal om, oranje, rood, geel, zwart en groen, — en de zwartkanten muts met paarse violieren op. Vader Tinus met dophoed en stijfgestreken halsboord, in z'n zwartlakensch trouwpak. De kinderen, met blinkende schoenen inplaats van de werkendaagsche klompjes aan, allebei op hun paaschbest, Jozef met een rooden strik onder den kraag, Anneke met een rooden strik in de krullen. Aan alles te zien, dat het hun goed en naar den zin ging daar op Bovenuit!

Wanneer Jozef en Anneke later aan dien gelukstijd van hun vroege kinderjaren terugdachten, scheen 't hun alsof

het toen maar aldoor zomerzondag was geweest. Het veranderde dan ook wel heel erbarmelijk voor de kinderen. Binnen nog geen week tijds werd hun moeder ziek en stierf. — Mannen in 't zwart kwamen haar in een smalle plankenkist van Bovenuit, langs den grooten omweg door het bosch, den berg af dragen. Eerst over het karrepad tusschen de stammen, dan langs den grintweg voorbij den ingang van de mergelgroeve het andere uiteinde van de dorpsstraat af. Meer dan een uur ver. — Jozef en Anneke volgden met vader, met nog een paar mannen en veel vrouwen, die in haar groote rouwfalies gehuld precies begijnen leken. Met hun allen liepen ze te bidden, tot de pastoor en de misdienaars hen over het kerkplein tegemoet kwamen met kaarsen, kruis en wijwater. Alles zwart en almaar tranen, rouwgezang en de doodsklok. Uit de kerk naar het kerkhof. Toen weer alleen terug naar Bovenuit.

„Daar zitten we nu van God en menschen verlaten," jammerklaagde vader Tinus tegen de kinderen, toen ze met hun drieën in het donker sterfhuis terug waren. En al gooide hij den volgenden morgen de luiken wijd open, licht werd het niet meer in de keuken, evenmin als op het zoldertje waar Jozefs bed stond, evenmin als in het opkamertje waar Anneke sliep.

Ze waren elf jaar. Er zat niks anders op: ze moesten zich voortaan maar zelf redden, zei vader Tinus, die de handen véél te vol had met al het werk van de huisvrouw er bij: de zorg voor kippen en vee; de melk, de boter, de kaas; brood en middagpot; den varkensketel; den moestuin en zoo oneindig veel meer nog, — waaraan vroeger nooit iemand zelfs maar dacht. Omdat het onder moeders handen immers vanzelf en ongemerkt was klaargekomen.

„Wij zullen wel helpen," beloofden de kinderen. En dat deden ze ook, helpen, zooveel en zoogoed ze konden. Maar ze moesten nog een jaar naar school, waren dus den ganschen dag weg en 's avonds gingen ze alledrie vroeg slapen, omdat het al te leeg en donker en koud en akelig was in de keuken, zonder moeder.

Toen Jozef en Anneke op een mistigen November-achter-

middag weer 'ns uit school thuiskwamen, stond er midden in de keuken een vrouwspersoon, rossig, grof en groot, die hen met schelle oogen zoo doordringend aanzag, dat ze allebei wel in den grond wilden kruipen. „Nou, en wat hoor ik?" vroeg de bezoekster met een stooterigen tongval. „Kennen ze geen manieren, die twee?"
„Geef Belia een hand," gebood de vader kleinmoedig.
„Wat Belia? Moeder Belia moeten ze zeggen, van den eersten aanvang af."
„Ja, — jullie krijgt weer een moeder," verklaarde vader Tinus met een stem zonder klank.
Toen moesten de twee mee aan de tafel komen zitten. Er stond rijstevla en krentenmik. Maar de koffie smaakte de kinderen als gootwater en het baksel erger dan vermolmd hout.
„Aan alles te merken, dat ze net zoo verwend als verwaarloosd zijn," lachte Belia, met een lach zoo hard en snijdend als een hakmes. „De ware opvoeding mankeert hun. Precies als in het heele huis en op den heelen hof het ware bestier mankeert. Wacht maar 'ns!... wacht maar, we zullen hier alles wel rechtzetten, zooals het behoort."
— 'n Half uur later ging vader Tinus z'n nieuwe bruid een eindweegs uitgeleide doen. Toen hij terugkwam in de keuken, stonden er de resten van de koffietafel nog juist zoo, en lagen Jozef op z'n nachtdonker zoldertje, Anneke in haar nachtdonker opkamertje, diep onder de dekens, als mollen in hun hol, het laken in den mond gepropt om hun snikken te smoren.
Nog geen maand later hield de stiefmoeder haar intocht op Bovenuit. Ze bracht niets mee ten huwelijk dan een spinnewiel en de groote zwarte kauw, Hannik, haar oogappel, die z'n vaste plaats op haar linker schouder had, waar ze zat of ging of stond.
„Wie goed is voor dieren, is ook goed voor kinderen," vond vader Tinus. Op slot van rekening meende hij toch wel de beste keus te hebben gedaan, die een weduwnaar in zijn omstandigheden doen kon: een fiksch vrommes, die wist wat ze wilde, — een echte pak-aan, die haar handen

geen oogenblik rust gunde, zoomin als ze hem of de kinderen een ommezien op adem liet komen. Gewerkt moest er worden van den vroegen morgen tot den laten avond. Als ze maar wilden en doorzetten met hun vieren — hield ze hun voor — dan kon 't hier op Bovenuit mettertijd een echte heerenhof worden, met een stal vol koeien en paarden, als de beste, — en waar nou dat wilde bosch woekerde: weien en korenvelden bunders groot.
Geen denken aan, dat de kinderen nog naar school konden. Zelfs de kerk schoot er maar al te dikwijls bij in, — want Zondag of geen Zondag: het werk ging vóór!
Vader Tinus werd zoo volslagen overheerscht door z'n tweede wederhelft, dat hij niet waagde ook maar het minste tegen haar tirannie in te brengen. En toegeven moest hij, dat ze zienderoogen in welstand vooruitgingen. Na den eersten zomer konden ze er zoowaar al een kleine roede van het bosch bijkoopen, twee koeien houden inplaats van één, — en op het erf struikelde men over de hoenders: poelepetaten en kalkoenen, eenden en zelfs een koppel ganzen. Onder bevel en opzicht van Belia had Jozef aan den hoek van het erf een heel waterwerk moeten aanleggen: een poel met een schuifsluis bij den in- en uitloop, door de boschbeek van water voorzien. Met inzicht en verstand geregeld! Vader Tinus had er het grootste ontzag voor, hoe die Belia alles wist te benutten; grond, water, werkkrachten en tijd, — en almaar meer zilverstukken bijeengaarde in haar ouden kous onder hun stroozak. Want de eieren van al dat pluimvee brachten het noodige op, en véél wist ze uit te zuinigen op de huishouding. Hoe rijker ze werden, hoe armoediger ze 't eigenlijk kregen op Bovenuit. Maar zóó content was vader Tinus over den vooruitgang nooit-gedacht, dat hij heelemaal niet gewaarwerd, hoe Jozef en Anneke van leed en honger, van 't sjouwen boven hun krachten, vervielen als sneeuw voor de zon. — Enkel en alleen ontging 't hem niet, dat ze geen van tweeën ooit „moeder Belia" wilden zeggen. Dit moest hij trouwens van Belia zelf meer dan genoeg hooren. Ze noemden haar niet moeder en ze noem-

den haar niet Belia of hoe dan ook. Ze hadden allebei nog geen boe of ba ooit tegen haar gezegd, al volbrachten ze als slaven zoo gedwee alles wat zij hun te doen oplegde. Er was geen lach of geen licht meer in hun oogen. Even schuw als langs vader en stiefmoeder zagen ze ook langs elkaar heen. Na een herfststorm van twee dagen lang stuurde Belia hen eens, de een na den ander, het bosch in om hout te sprokkelen. Toen kwamen ze elkaar tegen, en omdat ze ver genoeg van huis waren, durfden ze eindelijk eens de hoofden bijeensteken.
„'t Is een heks — een echte heks!" huiverde Anneke. En Jozef nog schichtiger: „Pas maar op! — Pas toch in vredesnaam op!" — Dan Anneke dicht aan z'n oor: „Laat haar maar... Ik ben toch altijd bij moeder in den Hemel." En toen Jozef haar met groote oogen aanzag: „Dat kun jij ook als je wilt: — bij alles moeder-van-ons voor oogen zien. Háár alles zeggen en vragen." — „Ja" verzuchtte Jozef, „als ik dát zou kunnen!" — „'t Gaat vanzelf. Probeer maar." En met horten en stooten bracht Anneke er uit, wat ze bij haar vroegen nood in haar kindergeloof tot uitredding had gevonden: — „Moeder-van-ons mocht natuurlijk recht den Hemel binnen. En daar zorgt ze, dat alles weer goed zal worden." — „Als we dat maar zeker wisten..." Er ontwaakte tochwel wat nieuwe hoop in het hart van Jozef.
Nog eer 't voor de tweede maal winter ging worden, stuurde Belia vader Tinus naar de mergelgroeve, om wat bijverdienste in de maanden, dat zij en Jozef en Anneke immers het boerenwerk op Bovenuit wel alleen afkonden. De toekomstige heereboer van Bovenuit was reddeloos aangestoken door de hebzucht en de gierigheid van z'n ander ik; en al even tuk op dat weekloon in klinkende munt, deed hij wat zij commandeerde. Vader Tinus ging dus voortaan geregeld, met een blikken kruikje koude koffie en een blauwlinnen zakje schraalbestroopte paardenbroodsche boterhammen aan een touwtje om den hals, de roestige stallantaarn ter hand, met de andere mergelhakkers en blokkenzagers op dagkarwei in den eeuwigen nacht van de groeve.

En zoo kwam 't, dat Tinus van Bovenuit er bij was, toen nog geen maand naderhand, vijf mannen en een blokkenkar met twee paarden, in de mergelgrot bedolven werden onder de groote instorting. Dagenlang werd er gegraven om de verongelukten te vinden. De kinderen zagen hun vader nooit meer terug.

„Je moogt dankbaar zijn, tenminste niet als weezen alleen op de wereld te staan." Alsof zij nu eerst haar plaats op Bovenuit voorgoed veroverd had, zat Belia daar, trotsch en steil als een koningin, te spinnen onder de schouwkap, zoo dicht mogelijk bij het vuur. Want Belia was een echte koudkleum. Jozef kon maar nooit genoeg brandhout kappen. Anneke moest aanhoudend takken en spaanders stapelen in de flakkerende vlammen vlak aan Belia's voeten. De heks uit de hel zat bij dien laaien gloed maar te snauwen en te regeeren, en als zij zelf onder het spinnen soms een oogenblik zweeg, dan begon de kauw op haar schouder z'n rimram te krassen: „Hand aan hand, poet aan poet, morgen is de duvel doed."

Toen Anneke in een schemeravond — 't was al December geworden en de nacht viel vroeg — weer 'ns uit de schuur met haar sloof vol spaanders de keuken binnenkwam, zag ze van het vliegensvlug om- en omwentelend spinrad, vonken ketsen en wegstuiven als van een slijpsteen, rood vuur in de oogen van Belia, rood vuur in de oogen van Hannik, die met de wieken begon te klappen om recht op Anneke aan te vliegen. Met een gil liet het kind de punten van de schort los, om het ondier met haar twee handen van zich af te slaan. Al het brandhout lag tegen den vloer. — „Domme bluts!" schreeuwde Belia. Doodsbleek en sidderend gaarde Anneke de spaanders weer bijeen. — Niet bang zijn en zwijgen! — Dat was de stem van moeder in den Hemel. En terwijl ze onder de schouw op de knieën de houtjes op het vuur tastte, voelde Anneke duidelijk, dat die lieve goede moeder-van-hun-eigen over haar heen stond gebogen om haar te helpen. „Stil maar, braaf Anneke-van-mij... Hoe moeielijker nou, hoe beter later." Het hout lag al op het vuur, maar Anneke zat daar op de knieën, — tot

Belia haar met de punt van haar pantoffel in de zij trapte. En weg was Anneke, de keuken uit.
Buiten op het erf, sloeg ze de armen in de lucht. Ze had wel willen dansen en zingen — zoo zeker was ze er nu van, dat moeder haar bijstond en enkel maar het goede oogenblik afwachtte om Jozef en haar te verlossen van het kwade serpent.
Toch waren en bleven 't zure gure dagen op Bovenuit. Des te triestiger omdat week na week de wolken zoo laag dreven, en het huis in den regen of den klammen nevel lag, nacht en dag, menigmaal gebeukt en overdaverd door storm en vlagen, dat het schudde en kraakte.
Beter werd 't er niet op, toen 't in de week na Kerstmis begon te sneeuwen en te vriezen. Wel scheen de zon nu overdag en stond de lucht 's nachts vol tintelende sterren. Maar Bovenuit lag ingesneeuwd, poel en put dichtgevroren. Jozef moest almaar graven en hakken, en alle reten en kieren van huis en stal met hooi en stroo dichtstoppen. Alles leek voorgoed tot ijs gestold buiten en binnen.
Onbarmhartiger dan ooit hield Belia allen voorraad van brood, melk en eieren, spek, kaas en stroop achter slot. De kinderen voelden hun maag hol uitgegraven, en konden 't niet helpen, dat hun de tranen van honger en kou almaar over het gezicht liepen.
„Huilebalken!" schold Belia. „Geen beter remedie tegen de kou dan hard werken!" En omdat ze zelf blauwe handen kreeg en voeten als ijsklompen, door almaar stil te zitten al was 't dan vlak bij het vuur, — riep ze Anneke toe: „Allo — we zullen ruilen: — jij spinnen, en ik den vloer schrobben." Morgen was 't Nieuwjaar, en de keuken moest de zaterdagmiddagbeurt hebben.
Anneke voelde haar hart in de keel kloppen. Zij, daar op den driepoot achter dat helsche rad?
— „Ik kan niet spinnen."
„Juist daarom zul je 't leeren!" Hardhandig greep Belia haar bij den schouder, duwde haar op het stoeltje neer, en gaf haar den draad tusschen de vingers.
„Hand aan hand," kraste de kauw, en zag de kans schoon

om nu dan toch van Belia's schouder op het hoofd van Anneke te vliegen, bek en klauwen vooruit. In een schok van schrik sloeg het kind hem met de handen van zich af, en stiet tegelijk bij ongeluk het spinnewiel omver, zoodat het in het vuur tuimelde. Almee sloegen de vlammen op en vloog de kauw, op haar beurt van schrik bevangen, met geweldig geschater en gefladder, de wijde schouw in, den open schoorsteen uit.
Belia greep het spinnewiel uit de vlammen, en toen het daar, al koolzwart langs de randen, op de plavuizen stond, trok ze er het rokken met de smeulende wol af en hief dat als een knots omhoog, om het neer te zwaaien op Annekes rug en schouders.
„Ik zal jou leeren, dwarskop, brandstichtster, luiwammes!"
Slagen hagelden op Anneke neer, die kermend langs den grond kroop.
Toen Jozef op het misbaar ontzet kwam aanloopen, stompte Belia z'n zusje juist het opkamertje binnen, trok er de deur in het slot en stak den sleutel in den zak van haar voorschoot.
„Laat haar er uit!" schreeuwde Jozef, buiten zich zelf van angst en woede. „Moet jij Anneke vermoorden!"
„Bedaar, jongenlief!" Met opgetrokken wenkbrauwen zag Belia op haar stiefzoon neer. „Wees blij, dat 'k haar zoo'n goede opvoeding geef. Wat zou er van jullie terechtkomen zonder mij?"
„Den sleutel! Ik wil den sleutel. Ik moet bij haar. Misschien ligt ze daar te sterven."
Doodsbenauwenis omgreep Jozefs eigen hart. Want niets hoorde hij meer in het opkamertje, geen snik of zucht.
„Phh... niet zoo'n drukte asteblieft. Ze zal wel bekomen van haar aanstellerij!"
„Hier met den sleutel!" Hij vloog op de heks aan. Maar pootig en kalm greep ze hem bij de schouders, schudde hem duchtig dooreen, en hield hem in bedwang, terwijl ze hem ijskoud toevoegde: „Zoo gauw jij mij de kauw terugbrengt, manneke, geef ik jou den sleutel. En dan mag jij Annekes tranen drogen, voor eens en voorgoed. Dat beloof ik je."

„Waar is ze, de kauw?" Jozef werd door z'n wanhoop van immer bevangen, dat alle verzet het leven van Anneke en hem enkel nog maar ondragelijker zou maken. De kauw vangen, en vrede in huis?... Goed dan, goed!... „Zeg op, waar is ze opaan??"
„Den schoorsteen uit. Wie weet waar naartoe!" Belia begon er nu eerst om te jammeren.
Jozef was al buiten. „Hannik!... Hannik!..." Daar fladderde vogel-ongeluk van de dak-nok hem hoog over het hoofd heen.
„Hand aan hand," krauwde Hannik, en vloog den kant van het bosch uit. Jozef hem achterna. En zoowaar, daar zat de astranterik met den haksnavel brutaal vooruit, hem al af te wachten op een lagen tak, zoomaar voor de hand. Maar toen hij hem grijpen wilde — roef, Hannik hooger den boom in.
...„Kom nou maar... Kom nou toch." Jozef begon 't met vriendelijkheid te probeeren. Hij spreidde de armen open, floot en lokte... „Poet aan poet", snaterde het ondier en wiekte over Jozef heen, over heel Bovenuit heen, den kant van het dal uit.
Jozef holde het voetpad langs de beek af, wilde Hannik geen ommezien uit het oog verliezen. Maar was hem natuurlijk al dadelijk kwijt, — want in z'n vaart glibberde de jongen telkens uit op de hardbevroren sneeuw, sloeg achterover, moest weer opkrabbelen, om aanstonds opnieuw over ijsknobbels te struikelen. — Buiten adem en vol blauwe bulten en builen kwam hij aan de Geul. En zoowaar — daar zat Hannik in de dorre hazelaars langs den oever.
„Kom dan toch in vredesnaam!" smeekte de jongen. — „Pak me maar," kraaide Hannik, en klapwiekte doodbedaard naar den bongerd aan den overkant.
De Geul is te levend en te onstuimig om ooit te kunnen bevriezen. Maar gelukkig lag er een halfwassen peppel omgewaaid over het water, dwars van den eenen rand naar den anderen. Jozef kroop er schrijlings over, en zag Hannik uit een appelboom achter de doornhaag verdwijnen.

„Moeder, geef toch dat 'k hem krijg... om Anneke, moeder! Vraag het toch, geef het toch!" Omdat hij aldoor aan Anneke dacht, herinnerde hij zich ook haar goeden raad van toen in het bosch. En in z'n angst over Anneke, ging 't hem opeens van harte en geloovig af, dat aanroepen van moeder-in-den-Hemel. Hij moest zich telkens de oogen uitwrijven, blind van tranen, niet enkel door het uitstaren naar den zwarten Hannik in de witte kou alom. Van den eenen bongerd vloog de kwelgeest in den anderen, en Jozef holde almaar achter hem aan, onder en tusschen de heggen door, tot hij ten laatste in den moestuin van den molen stond... En Hannik daar juist over den mergelmuur vloog, den hof van buurman den veldwachter in! Omdat Jozef over dien steilen muur niet klimmen kon, rende hij het erf van den molenaar op, en daar had hij meteen den mulder zelf, de vrouw en alle tien hun kinderen groot en klein om zich heen... „Maar in Gods Heeren naam — Joepke van Bovenuit — wat is er aan de hand?" — „Hannik moet ik vangen! Hiernaast in den hof... Laat me door — vlug, vlug — of ze vermoordt ons Anneke heelemaal, — de heks!" Hikkend en snikkend baande Jozef zich den weg en stormde de molenpoort uit. Maar alle tien de molenkinderen hem na, en de mulder en de moeder...

„Hannik? de heks? Anneke vermoorden?" vragen en roepen, schrik, toenemende verontwaardiging. 't Werd een groot rumoer in de dorpsstraat. Want dadelijk liep er alles te hoop. 't Was immers Oudejaar. Moeder en dochters waren met dampend heet water voorhuis en gang aan 't uitdweilen. De vaders schoffelden en veegden de sneeuwklonters van de stoep. De kinderen op weg naar den bakker om krentenmik, naar den slager om worst en spek voor den Nieuwjaarsdag. Met den appetijtelijken geur van het wafelbakken dreef de verwachting van het zalig-einde en het goed-begin door den vorsthelderen winter-achtermiddag.

Nu plotseling was er niets meer dan „foei-foei," en opwinding en dreigementen, bij dat roepen en tieren van de

molenkinderen over heks en moord, bij den doodsangst van Jozef van Bovenuit om dien Hannik, waarmee de jongens van den veldwachter al kwamen aandragen, — de kauw in hun duivenkorfje — vleugellam van schrik en vernedering na de hardhandige overrompeling.
Achter z'n jongens en z'n vrouw aan, de veldwachter in eigen persoon, de veldwachter in hemdsmouwen, met den dorschvlegel tegen den schouder. „Wat — moord? Wat — heks?" — En de heele oploop aan 't joelen, dooreen: „Die ros Belia! Die feeks uit de Zandhei! Vloek en ongeluk brengt ze over ons dorp! Anneke vermoorden? Dan heeft zij ook Tinus den dood ingedreven! Alleen door haar kwaad-oog: die instorting — die vijf man met kar en paard en onder de mergel!" — „We zullen haar leeren! — Weg met de heks! Den berg af, het dorp uit met ros Belia! — Terug naar de bezembinders! — De grens over. De Zandhei in!"
Afschuw en wraak stormden op.
Jozef stond het lijkbleek en klappertandend aan te hooren, niet bij machte er nog een woord uit te brengen. Krampachtig omklemde hij z'n laatste houvast: het duivenkorfje met Hannik er in, die in z'n vleugels gedoken, op nieuwen onraad zat te broeien. Dan opeens stiet de angst Jozef weer op uit z'n onmacht... „Anneke besterft het", — en hij wilde 't op een loopen zetten.
„Maar, maar... Alsof wij dat zoo laten! We gaan mee, met z'n allen!" De oudsten van den molenaar, de twee stoere jonge mulders, wisten het eerst wat het dorp te doen stond: „Ketelen, lui, — ketelen! — naar de hel met de heks!" Een daverend „Hoera!" gaf ontspanning.
„Eerst Anneke verlossen!" huilde Jozef, en nogeens wilde hij zich losrukken. Daar kwam de veldwachter terug, nog in z'n hemdsmouwen en het vest los, maar manhaftig met de kepi op, het revolver in den broeksriem.
„We gaan samen, manneke!" Tegelijk vader-mulder met het jachtroer geschouderd, witbestoven en log als een sneeuwman, maar ook even parmant met de pijp in den mond. De veldwachterszoons met de dorschvlegels. De

rest van de molenkinderen met alles wat ze inderhaast aan oud-roest vangen en grijpen konden; alle jongens en meisjes uit de straat, met deksels, gieters, kolentuiten, emmers, goot- en kachelpijpen. De vaders met den sneeuwbezem, de schoffel, zeis, hark of gaffel dreigend opgestoken... „Ketelen! Ketelen!" schreeuwden ze... „De heks naar de hel! Nieuwjaar zonder duvelstoedoen! Er op los, en ketelen, ketelen!" — Al op de Steenenbrug gingen ze aan den gang, — een lawaai van het laatste oordeel.
„In de maat!" ordeneerde Lange Driek, de oudste van den molen, en hij met z'n houten weihamer, stelde zich als tamboer-majoor aan het hoofd van den troep. Vanzelf ging toen het verward geraas over in een dreunenden deun,

Hand aan hand,
Poet aan poet,
Morgen is de duvel doed,

en de klompen trapten en ploften in de sneeuw, de ketelmuziek toeterde en kletterde, rinkinkte ijzer op blik, blik op ijzer, dekselde blik op blik, bij diep geloei in tuiten en buizen en kachelpijpen. Het schalde de wintersche Geul langs, tegen de doodstille sneeuwheuvels op...
Overweldigd had Jozef, schuw en smal, tusschen den veldwachter en vader-mulder zelf voorop geloopen, aldoor stijver het duivenkorfje tegen zich aan. Want bij al het spektakel was Hannik woedend tot zich zelf gekomen, en zat met den snavel te hakken, dan weer in de spijlen van het mandje, dan weer in de mouw en den arm van Jozef, en krauwde en kreesch zich schor en maakte misbaar met bek en pooten, met staart en vleugels en al z'n opgestreuvelde veeren.
Bij al dit rukken en stooten van vogel-ongeluk moest Jozef wel al z'n krachten inspannen om zich het korfje tot Annekes redding niet te laten ontschieten, terwijl hooren en zien hem verging bij de ketelmuziek en het razen en tieren, vlak achter hem... Toen 't hem plotseling door de gedachten

schoot, dat Belia op Bovenuit het dreigend geweld natuurlijk al lang hoorde aankomen, — elk gerucht van onder klonk immers dubbel duidelijk naar omhoog op...
„Ze hoort het ketelen, op haar gemunt, — en zal zich op Anneke wreken!" Opnieuw een steek door z'n hart. Maar almeteen gaf de angst hem vleugels, — en weg was Jozef tusschen veldwachter en mulder uit, hen allemaal voor, het pad op langs de beek. — „Ik kom al! Hier ben ik met de kauw!" Halfweg de helling begon hij 't vast te roepen, hijgend, zoo hard hij maar schreeuwen kon. Haasten, haasten! Maar — al bijna boven — op het laatste steilste eind, daar struikelde Jozef, — daar lag hij — de kevie onderst-boven een end vóór hem, — open. — En meteen Hannik met woest gekras zijn kerker uit, hem vòòr, op Bovenuit aan!...
Alles om niets? Alles verloren in het laatste oogenblik?
„Moeder-in-den-Hemel"...
Half opgericht in z'n haast om Hannik toch weer te vangen, sloeg Jozef terug tegen de sneeuw, en kon niet meer, — uitgeput, languit voorover.
Maar — hoe kon 't zoo opeens? — zag hij haar daar wezenlijk op hem toekomen? Moeder? Hun eigen lieve moeder, met haar zorgelijken glimlach, heelemaal en niets anders dan milde goedhartigheid... Moeder met den zondagschen palmensjaal, geel, oranje en rood, zwart en groen, wijd open gespreid als engelenwieken... Moeder — om hem op te nemen in haar armen dicht aan haar hart. Moeder van altijd, maar verheerlijkt in den glans der heiligen! En vlak vóór haar — in den lichtschemer van haar vleugelen — Anneke, verlost en vrij...
...„Jozef! Joepke! arme goeie Joep-van-ons!"
Tusschen de beijzelde struiken links en rechts van de beek, op de krakende sneeuw, stond de heele oploop uit het dorp, met de toeters en de ketels vergeten in de handen, te zwijgen en door tranen heen het aan te zien — hoe Anneke daar bij den bezwijmden jongen lag neergeknield, hem in haar armen hield opgericht en hem alles in één adem aan 't vertellen was:... „Kom maar, Joep. Kom maar gerust.

Zij is op den loop. Zoo gauw toen ze 't ketelen hoorde — zij er vandoor! En ik het venster uit... Zij het bosch in — weg — zoo hard ze kon. Ik de muziek tegemoet. Eerst heb 'k me al dien tijd op 't kamertje zoo stil als een muis gehouden. Want 'k wist immers wel: „Joep is hulp halen!... Ze zullen komen — aanstonds. Ze komen, in ieder geval"... Alsof moeder me dat zoo zei."

„Ja... Moeder! Ze is gekomen... Moeder zelf!" opeens schoot Jozef wakker als uit een diepen droom. Onthutst keek hij Anneke in de oogen, en stond al op z'n voeten.

...„Maar?... waar is de kauw gebleven?... Gauw, gauw, achter Hannik aan! Is die er me nou warentig weer opnieuw vandoor?" Zoekend keek Jozef om — en zag den oploop, in het eigen oogenblik dat het „hoera!" losbrak, en „bravo! bravo!" van al die stemmen samen, de blijdschap Joep weer bekomen te zien en Anneke levend en wel bij hem. Tegelijk, uitbundig, een nieuwe aanhef van het toeten en tuiten...

...„Ketelen! Ketelen!" — De mulder, de witte reus, greep Joep om de lenden, en hief hem op z'n schouders. De veldwachter nam Anneke op de zijne. En daar trokken ze, door den ganschen troep gevolgd, op het huis aan.

...„Hand aan hand, poet aan poet!" Dat was Hannik boven op den rand van den brikken schoorsteen boven de daknok uit. Jozef hoorde en zag hem 't eerst, nog zoo vervuld van z'n jacht, dat hij zoomaar van mulders schouders, langs de gootpijp tegen het huis op wilde klauteren om vogel-ongeluk toch nog te vangen. Maar de mulder hield z'n beenen te stevig met z'n reuzeknuisten omklemd — liet niet los, hoe de jongen ook wrong en spartelde. Onderwijl vloog al de eene sneeuwbal na den anderen tegen het dak op om de kauw te bekogelen, die opstoof en fladderwiekte en weer neerstreek, z'n veerkracht kwijt.

„Niet doen!" gilde Anneke boven het rumoer uit. Ook bij haar zat de schrik er nog te diep in.

„Aasgier uit de hel!" In plaats van sneeuwkogels dan maar scheldwoorden en schimpscheuten tegen het monster.

En weer begon — kletterdeklets — het rinkinken, begeleid door het loeien in de tuiten.
Den vogel alweer vergeten, rekte de heele bende den hals om naarbinnen te kijken. — Want de molenaar en de veldwachter waren nu in de keuken met de kinderen. Midden op den vloer stond er nog het halfverkoolde spinnewiel, het laatste spoor van Belia...
„In het vuur er mee!" De mulder vertrapte en kraakte het onder z'n zware klompen, en gooide de versplinterde spijlen en stangen op de smeulende sintels.
Toen uit walm en rook de vlammen begonnen op te wakkeren, plofte daar plotseling Hannik door den schoorsteen op den brandstapel neer, met gesloten vleugels, en dood. Even sloeg de gloed donker neer, om dan knetterend hoog op te laaien.
„De hel verslindt de hel!" daverlachte de mulder, en van puur plezier sloeg hij zich zoo aanhoudend en hard op de knieën, dat het meel er uitstoof en om hem heen. Doorschenen van het vuur leek het een nevel van avondrood om een wegsmeltenden sneeuwman. Plezier hadden ze allemaal en overdanig, die van de ketelmuziek, — even uitgelaten als soldaten die zonder slag of stoot de overwinning hebben behaald.
Dat was nou nogeens Oudejaar vieren! Tot slot en besluit de heks te hebben uitgedreven!
„Geen zorg! Zij zal nooit of nimmer meer een voet op Bovenuit zetten!" beloofden ze de kinderen. Maar voor alle zekerheid betrokken ze tochmaar de wacht met hun allen, ieder met z'n instrument, schouder aan schouder in een kring rondom het huis heen. Om warm te blijven telkens maar weer vol orkest van toetoet, rombom, rinkink, en — „hand aan hand, poet aan poet, morgen is de duvel doed," trappelen en stampvoeten met de klompen op ijs en sneeuw.
Binnen brak de veldwachter eigenhandig de schapraai open, om de kinderen hun bekomst te laten eten aan boterhammen met kaas en melk. — „En nu voortaan", besloot vader-mulder, „komt Lange Driek van mij hier inwonen,

om mee voor alles te zorgen, — tot de twee 't verder wel alleen afkunnen. Driek dag en nacht, ook om Belia voorgoed buiten de deur te houden. En overdag om de week een andere van de rest bij ons, om een hand te reiken bij den labeur"...

Dat was nou nog 'ns een opwelling recht uit een zorgend vaderhart! Toen de ketelaren het hoorden, zetten ze een schallende fanfare in van „Lang zal de mulder leven!" — Een zalig einde. Een goed begin. Een nieuwe gelukstijd op Bovenuit, zonder einde. Want Lange Driek van den molen, ja, die leek op z'n vader, dat was een ware reus en een reuzesteun voor de kinderen. Enkel al om Langen Driek, den weerbaren meesterknecht, altijd met zeis of zweep, bijl of dorschvlegel gereed, zou Belia zich nooit meer durven vertoonen op Bovenuit of daar omtrent. En dan nog het heele dorp tegen zich en een kwaad geweten! Zij was en bleef de grens over in de Zandhei bij de bezembinders, waar ze thuishoorde. En toch werd Bovenuit een heerenhof, véél grooter en rijker, dan zij 't zich ooit hadden kunnen voorstellen. Zóó groot en welvarend, dat er na negen jaar voor twee huishoudens meer dan plaats en werk genoeg was. Nadat op één en denzelfden dag Anneke met Driek en Jozef met Truike van den molen trouwden.

Zóó goed konden ze 't samen vinden, zij vieren, en ook later al hun kinderen onderling, — dat het voor Anneke en Jozef op dat gezegende Bovenuit altijd gebleven is, alsof moeder Trina om hen allemaal-samen haar wijden gouduitstralenden palmensjaal beschermend hield opengeslagen.

ASCHWOENSDAG

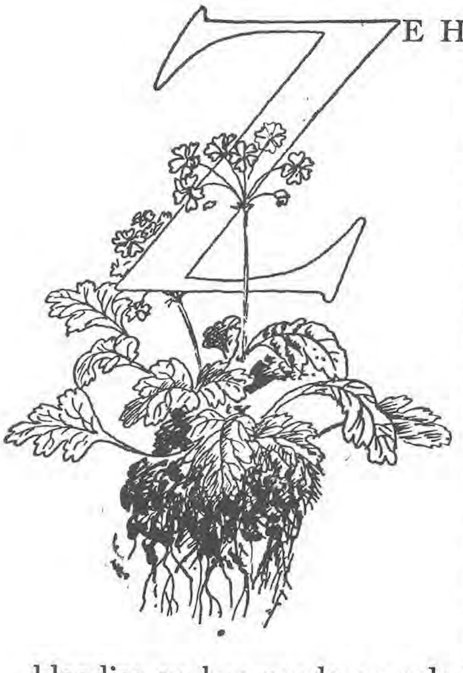

ZE HOORDE VOETSTAPpen op het kiezel, lichtte een tip van het neteldoeksche gordijntje op, maar liet het dadelijk weer vallen, toen ze Ties Thijsen met een armvol bloeiende primula-plantjes bij het randperk zag stilstaan. Alsof hij het plekje vooraf al had uitgezocht, knielde hij zonder verder overleg neer, woelde de perkaarde achter het palmborduur om, boorde er kuiltjes in met z'n plantstok en begon voorzichtig de prille plantjes met hun frisch-groene kreukblaadjes en hun roode en gele bloempjes in den grond te zetten.

„Hij kan 't niet laten!" Barbara was van haar stoel bij het venster opgestaan, schichtig alsof Ties haar hooren kon en strompelde op haar stijve jichtbeenen naar de kachel, diep de kamer in. Daar stond ze met het hoofd wat naar voren, aldoor even schuw, toch nog naar buiten

te gluren. Tot ze de schaduw van Ties door de Februarizon zag heenstrijken. Toen werd het weer even doodstil als eerst.
„Dertig jaar vandaag, dat hij jaar na jaar met het aschkruisje op z'n voorhoofd hier bloemen komt planten, de zot!" En Barbara ergerde zich, dat zij zich na dertig jaren nog kon ergeren over dien Ties Thijsen, zóó dat ze elken keer als hij weer kwam met z'n maagdenpalm of z'n keizerskronen, z'n vroegelingen, kerkesleutels of viooltjes, weer heel die geschiedenis van hem en haar begon op te rakelen in haar herinnering: het verhaal met dat zoete lieve begin in den pinksterbloemen-beemd van hun kindertijd, en verder zonder einde, de plaag van haar leven... Zij, ze had al den eersten keer, zeker den tweeden keer, dat hij zoo tersluiks in haar tuin kwam, naar hem toe moeten gaan om te zeggen: „Blijf liever weg. Ik ben van d'n blomkes evenmin gediend als van jou zelf." Maar den eersten, den tweeden, alle volgende keeren, had ze het toch niet gedurfd, en nu den dertigsten keer...
Maria-Joos, ja — waarom was ze tenminste zooeven niet gegaan, zoo maar kordaat-weg, om hem te zeggen: „Je zou me meer plezier doen, Ties, met minder borrels te drinken." Dan had ze in het begin van de Vasten alreeds een goed werk gedaan, of eigenlijk dan had ze misschien aan hem goedgemaakt wat zij, Barbara, aan hem, Ties, bedorven had. Want jawel, ze kon dat voor zichzelf even gemakkelijk goed-praten, — is ieder mensch niet vrij z'n eigen staat te kiezen? en wat voor verplichtingen zou zij hebben tegenover zoomaar iemand, al was die dan ook-al als jongen verliefd geworden op haar? Kon zij dat soms helpen, dat kinderspel hem al te diepe ernst werd? Eerst had ze er hem hard om uitgelachen; toen had ze zich beleedigd teruggetrokken. Wat verbeeldde zoo'n dagloonersjongen zich wel? Voor de dochters van Drikus Konings waren immers pachters nog te min! Op heerenhoeven hoorden ze thuis, zij die hier op den Heerenhof waren geboren en getogen. Op heerenhoeven waren haar zusters getrouwd, en zij was enkel ongetrouwd gebleven omdat niemand van

de heereboeren, die haar zusters voor haar bestemden, heerachtig genoeg was naar haar zin! Toch was 't haar geweest, of ze in een nacht-zwarte holle krocht staarde, waar ze alleen moest binnengaan, toen haar vader stierf en Konings' Heerenhof verkocht werd, dat de opbrengst verdeeld kon worden onder haar gedrieën. 's Avonds vóór dien verkoop kwam Ties en stamelde wat hij voor tien jaar nog eens gestameld had: Ze moest hem vergeven, maar God had hen voor elkaar bestemd, dat voelde hij zoo duidelijk in z'n hart. En als ze maar „ja" zei, dan zouden ze allebei gelukkig worden.
Moeilijker, aldoor moeilijker had hij 't er uitgestooten, maar ze zag aan z'n oogen smeekend door tranen heen, dat hij nog veel meer te zeggen had. Z'n handen beefden, z'n oogleden, z'n lippen beefden. En zij, ze schrok zelf, dat het haar even door de gedachten lichtte: „Hij heeft iets in zich, dat ik in die anderen vergeefs zocht", en toen even na die vage berekening: „Als ik morgen eens voor mijn derde part het derde van de landerijen kocht met den hof, en hier met hem het labeur bleef drijven?"
Maar neen, neen, zij Barbara Konings met Ties Thijsen! Ze wist zich er dezen keer niet anders uit te redden, dan met een kort koud lachje, een schouderschok. „Je begrijpt toch wel, Ties, dat het onmogelijk is en blijft." En hij moest toen maar zelf inzien, dat er een afstand grooter dan het heele dorp tusschen haar lag en hem. Al had hij zich in die tien jaar om harentwil dan ook opgewerkt tot een welgesteld hovenier met een eigen kweekerij bij z'n eigen woning. Zij, Konings' dochter, trok hier naar den kerkhoek in het stille witte huis met den ouden tuin er omheen, waar ze met Truuke Tummers voor het ruwe werk, nu al meer dan dertig jaren van haar rente leefde en den tijd sleet met poetsen, boenen, schuren aldoor weer van voorafaan het huis door van zolder tot kelder. Groot in aanzien, de deftigste juffer van het dorp, en ook wel volkomen gerust en tevreden. Als maar niet, ach die Ties Thijsen! Waarom kwam hij haar elk jaar opnieuw met z'n vroegjaars-plantjes voor de vraag stellen: „Was het toch eigenlijk niet

beter geweest, als ik „ja" had gezegd? En nu misschien al groote kinderen om me heen zou hebben?" Dan knaagde 't aan haar hart, dat ze hier nutteloos en zelfzuchtig zat te verdorren, terwijl hij z'n huis en hof verwaarloosde, langzaam verviel tot de oude armoe, omdat hij te veel tijd en geld besteedde om z'n leed weg te drinken. Het leed, dat zij hem deed...
„Kom, kom." Als elk jaar moet ze zich samenvatten, opstaan, werk zoeken om die oneigen gedachten te verdrijven. Zij is niet verantwoordelijk voor Ties Thijsen! Onzin! Ze staat voor het hoekkastje, maar ze is alweer vergeten, dat ze haar naaiwerk wilde halen. Ze weet niet, dat ze met de hand langs het voorhoofd strijkt en het asschekruisje wegwischt, dat ze elk jaar heel den dag door daar laten wil als vermaan tot boete en versterving.
Ties Thijsen had verstandig moeten zijn, had zich een vrouw moeten kiezen van z'n eigen kom-af. Zoo'n trouw door-alles-heen als die van hem voor haar, dat is en blijft een kwelling voor allebei.
Maar waarom toch, waarom in vredesnaam zooeven niet eindelijk en ten laatste naar hem toegegaan, deftig en bezadigd hem toegesproken: „Ties, luister nu eens, na dertig jaar, — ik heb wel gehoord dat je de Vastenavonddagen weer smoordronken in de goot hebt gelegen. En nu toch weer die kerkesleutels. Je verstaat immers wel, dat ik veel liever zou zien..."
Och, de woorden zouden zoo wel vanzelf gekomen zijn. Zeker, tegenover ieder ander vanzelf, maar juist tegenover Ties Thijssen niet. En daarom, bang dat ze 't anders zou zeggen dan ze wilde, te hard of te scherp, of misschien ook te schreierig... Zoowaar, als ze niet oppast, zou ze op haar zestigste jaar nog aan het tobben raken over de liefde van haar jeugd...
Bij het hoekkastje staat ze nog. Ze kijkt door het gordijntje heen, of ze de roode en gele kroontjes van de nieuwe primula's ook onderscheiden kan op het randperk van den zijtuin. „Een trouw als de zijne — en ik met m'n hart levenslang leeg..."

Weer schuift er een schaduw langs het venster. Truuke, de dienstmeid in één vaart, en dadelijk de kamer binnen. „Juffer, dat u daar hierachter niets van merkt! Een oploop voor het huis. Ik kom van den winkel terug, en schrok me een ongeluk. Ik meende, dat er iets met u was. Al die menschen. Maar 't is Ties Thijsen maar. Ze vonden hem bij het hek. Toch niet dronken. Maar voor dood. Ze zeggen: een beroerte. Ze zijn den pastoor en den dokter halen..."

„Ties! God in den hemel. Nog geen tien minuten geleden plantte hij daar die kerkesleutels."

„Zoo'n ouwe zatlap als hij, juffer. Dat gaat altijd zoo opeens."

Barbara Konings kijkt Truuke star en wezenloos aan. „Ja", zucht ze eindelijk, „dat gaat zoo." Beverig schudt haar hoofd alsof ze opeens een oude vrouw werd. „Bij ons hek, zeg je? Hier op den drempel van den tuin? Ja, Truuke, ja... Op Aschwoensdag zooiets. Als dat niet Gods bestier is, wat dan? Leg dadelijk lakens op het bed in de voorkamer. We zullen zien te doen, wat er nog te doen is — bij Gods wil!"

Barbara heeft haar stok uit den hoek bij de deur genomen. Strak rechtdoor gaat ze, stijf rechtop, langs de versch geplante primula's naar den oploop bij het hek.

„Draag hem binnen," zegt ze tegen de buurjongens, die verbluft door die menschlievende tegemoetkoming haar zonder begrip aanzien.

„Kom dan," dringt ze aan.

„En als hij dood is?"

„Kom", is alle antwoord.

Ze gaat voorop, strak en stijf, en wijst de blinkende kamer in, waar ééns in het jaar, met kermis, vroeger haar zusters en nu haar nichten komen slapen.

Daar leggen ze Ties Thijsen op de hooge matras, z'n hoofd tegen de opgestapelde kussens vol kanten. Daar ligt Ties als de dokter komt en zegt „te laat", als de pastoor nog een laatste absolutie geeft over het lichaam dat reeds begint te verstijven.

„God mag zijn ziel genadig zijn", zegt hij in 't heengaan tot Barbara, „het laatst haalde hij vanmorgen 'n kruisje." „Het laatst," denkt Barbara, maar zegt het niet, „plantte hij zooeven die primula's voor mij."
Ze wil haar tranen inslikken, maar kan het niet. Ze moet het hoofd afwenden, als de pastoor de deur uitgaat. Of ze wil of niet, daar ziet ze weer dat droevig doorgroefde gezicht van Ties met de kleine zwarte schaduw van het Aschwoensdagkruisje op het verweerde voorhoofd. En ze laat haar tranen stroomen zooals ze komen, mild en warm, de eerste ware tranen, die ze in haar leven schreide. Uit een bron, die ze zelf niet verborgen wist daar in de diepste diepte van haar hart.

HET LAATSTE PAASCHVUUR

IN DE KERK HAD HIJ AL GEvoeld, maar niet durven gelooven, dat zoomaar opeens de sombere druk, die zoo lang op hem gewogen had, van hem was weggenomen. En nu op den terugweg naar huis doorstroomde de zonneschijn van Paaschmorgen hem hart en ziel zóó mild, dat wie hier langs het smalle heuvelpad naar Overberg klom, wel niet meer dezelfde Adam Daniëls geleek van gisteren en eergisteren, van heel den winter en zooveel vorige seizoenen van eenzaamheid en verdriet.
Zeventig jaar? Maar dat was immers nog geen ouderdom om zich zoo te laten inzinken... En zonder iemand meer op de wereld? Ja, ja... Hij knikte stug en koppig, alsof die klacht van elken dag, uur-in, uur-uit, gestalte had aangenomen en daar voor hem stond gereed om hem in z'n zwaarmoedigheid terug te duwen... Uit den weg er-mee, vooreens en voorgoed! God had hem zeven jaar geleden zijn jongen van twintig jaar afgenomen, maar God had hem immers zelf ook dat eenig kind eens gegeven, dien

Paulus, vanaf zijn geboorte al z'n trots en hoop, en sinds den vroegtijdigen dood van de vrouw z'n eenigen troost en al z'n geluk. Twintig jaren lang. Was dat dan niet veel en genoeg? Liever dan eeuwig te treuren over zijn verlies, moest hij dankbaar zijn voor wat hij gehad had en voor wat hem overbleef: kracht en gezondheid immers ondanks z'n hooge jaren en al het innerlijk getob, en daarbij overvloed om van te leven, zóóveel aardsch bezit, dat hij er eigenlijk geen raad mee wist, nu hij bij z'n leven niemand meer had met wien het te deelen en geen erfgenaam wien het bij z'n sterven na te laten...

Paschen! Het Alleluia uit de kerk klonk na in z'n ziel, en stroomde hem toe van de heuvelhellingen met hun prilbebladerde struikenboschjes; zooals het opsteeg van daar beneden uit de beemden vol sleutelbloemen, uit de ontluikende tuinen en boomgaarden tusschen de dorpshuizen. Vol vogelgekweel was de lucht, vol gelui van verre klokken...

En hij, Adam Daniëls genezen, verrezen! Met het vaste voornemen een nieuw, een manmoedig leven te beginnen. Z'n erf, heel z'n hof en binnenhuis kwam hem bij z'n thuiskomst zóó wonderbaar nieuw voor, alsof hij 't na heel lang afzijn voor 't eerst weer terugzag. En na z'n morgenbrood stak hij de knuisten in de oogkassen en zat over de tafel gebogen lang en met heldere gedachten te overleggen, wat hem nu te doen stond.

Volhouden. Blijven zooals vanmorgen. Allereerst het verwaarloosde werk op hof en akker opvatten. Goed. Maar alleen kan hij dat niet af. Dus een daglooner huren? Neen, verreweg veel beter vaste hulp bij zich te nemen. Een huisgenoot dan? Zeven jaar lang vermeed hij 't schuw daar zelfs maar over te denken: „een vreemde in de plaats van z'n jongen!" En nu opeens lijkt 't zoo van zelf sprekend en is heel die overgevoelige angst weg, dat hij de nagedachtenis van Paulus tekort zou doen met den steun en het gezelschap te zoeken van een ander... Maar wie — in Godsnaam wie? en hoe? Rondvragen? In den winkel en op het kerkplein: „wie weet iemand, die bij me wonen

wil?" en 't dan maar met den eersten den beste probeeren? Of... Of?...

Alleluia! Daar weet hij 't opeens: Damus van Peter de Vos zal hij vragen, z'n petejongen en naamgenoot. Zooals alles en iedereen heeft hij ook die verre familie van beneden uit het dorp, in z'n rouw om Paulus, heelemaal vergeten, deze allerlaatste van z'n verwanten. Van Adam, dien hij toch zelf mee ten doop hield, zag of hoorde hij niets meer sinds 't zoo'n rakker was van 'n jaar of tien, die soms met Paulus hier naar Overberg kwam meeloopen, om in den kersebooom te klimmen, of 'n jonge kat te halen of 'n geitje of 'n koppel duifkes. Negentien jaar is hij nu zeker. Bij Peter de Vos zijn er zes, en zóó breed zit 't er niet, dat hij niet blij zou zijn er tenminste één goed bezorgd te weten.

„Damus... Damus..." Welgevallig mompelt hij dien naam van hem zelf en van den jongen, en 't is of die naam zoo halfluid uitgesproken den jongen hoe langer hoe dichter naar hem toe trekt. Zoodat hij nu verwonderd is nooit eerder aan hem gedacht te hebben, en versteld staat van zooveel overmaat van genade op dezen éénen morgen, die hem met een nieuw leven tegelijk de oplossing ingaf van alle vragen, die zich aanhoudend zoo zeurig aan hem opdrongen.

Jonge Adam in huis, dus gezelschap, dus hulp, dus iemand om bij z'n leven z'n overvloed mee te deelen. En dat niet alleen, ook de erfgenaam, dien hij zelf nog kan bekwamen tot een goede beheerder voor Overberg, het aloude familie-bezit!

Twintig jaar jonger is Adam Daniëls nu hij weer buiten komt — binnenshuis kon hij 't niet uithouden met al z'n nieuwe gedachten. Hij trekt het molmig erfpoortje open, naast den grooten inrij, die al deze jaren gesloten bleef. Hij wil met z'n opgehelderde oogen het huis ook aan den buitenkant 'ns aanzien... 'n Oud wrak met dat stroodak vol mos? Zeker, hij zal er met jonge Damus roode pannen op leggen. En 'n poort van nieuwe canadasplanken voor den inrij, glanzig groen geverfd, met 'n erfdeur er naast, even mooi! Een nieuw schob met gemetselde pilaren en

een gave vliering onder een pannendak... Al héél veel wanneer, om te beginnen, alles 'ns proper en ordelijk werd opgeruimd! Schande, zooals hij in z'n lusteloosheid den boel liet onderkomen! Doorns en distels groeien bij stal en woonhuis bijna de venstertjes in. In geen geval mag die jongen dat hier zoo vinden. Hij moest 'ns denken: „'t Komt er zoo nauw niet op aan op Overberg," en 't slechte voorbeeld volgen van kwaad tot erger... Zie, hij zelf, Adam Daniëls, is zoo niet opgebracht en nooit zoo geweest, als juist de laatste zeven jaar, ach suf en verlamd, zeg maar zielsziek van verdriet. Maar dat moet nu gedaan zijn, eens en voorgoed, en daarom... jonge Damus zoo gauw mogelijk hier en eerder nog die wargroei weg... Verbranden? 't Is nu nog dor en droog, en 't zou opvlammen als hooi. Vandaag?

Meteen? Wel, 't is immers Paschen, en in z'n jonge jaren ging er geen Paschen voorbij zonder een groot vuur niet alleen op Overberg, maar op alle heuveltoppen rondom, en beneden in de beemden evengoed op drie, vier plaatsen. Dat noemden ze „de Doornenkroon verbranden." Het Lijden van Jesus onzen Heer, dat ze heel de Vasten door zoo innig hadden meegeleefd, werd dan tot een wijd-uitschijnend licht, een laaiend vuur, waarin tegelijk alle donkere zorgen van den winter verteerden, en dat de Verrijzenis vierde ook van den nieuwen zomer.

Het moet en kan niet anders meer: Adam Daniëls gaat vandaag een Paaschvuur stoken! Al is dan, als zooveel andere goede oude gebruiken, ook dit in Limburg vergeten geraakt, eenmaal nog en laat het dan voor het laatst zijn, zal op Overberg de Doornenkroon verbrand worden.

Hij is al bezig met de zeis. De ranken van braam en driedoren en wilderoos en alle dorre distels vallen op hooge tassen, die hij voortsleept naar den ronden uitsprong van het heuvelvlak, schuins voor de hoeve en er van gescheiden door den karreweg en een zestal oer-oude stronkige knotlinden. Hoog en breed hoopt de brandstapel zich op. En aldoor slaat hij hem met de gaffel vaster opeen en sleept hij nieuwen aanvoer bij. Een vuur moet het worden zóó

root en stralend, dat het heel het dorp en alle heuvels verschijnt, den dag der Verrijzenis ter eere.
Uur en tijd, middag en vesper vergat Adam Daniëls in z'n ijver. Maar nu ligt de Doornenkroon van de zeven treurigste jaren van z'n leven tot branden gereed... één vonk er in! Maar niet vóór de sterren aan den hemel staan. Gelukkig wacht Adam Daniëls, wandelt opnieuw om het huis heen en is voldaan, dat er geen spoor meer te zien is van den wirwar, die het bijna had overwoekerd; wandelt weer en opnieuw om den ontzaglijken dorentas heen, en is voldaan alsof hij het zegenrijkste werk van z'n leven verricht heeft... „Voor jongen Adams welkom!" zegt hij zich zelf. Als een zekerheid heeft het zich vastgezet in z'n gedachten: morgen, tweeden Paaschdag, zal hij uit de kerk recht naar Peter de Vos gaan, den vader alles zeggen van z'n plannen voor den naamgenoot, en dan, zonder watvoor uitstel ook, den jongen dadelijk meenemen hier naar Overberg, voorgoed...
Zoo vlug is de tijd opgeschoten met al die goede voornemens, dat Adam Daniëls de sterren al telt tot twaalf, tot twintig... Meteen zijn ze er allemaal. 't Is een stille, klare avond, zoel en welig van voorjaarsbeloften.
„Na lijden verblijden," mompelt Adam, en hij strijkt een zwavelstok aan, steekt een vlam in een wisch stroo, en dan die vlammen onder in den dorentas... Wat smeulen en knetteren eerst, dan blauwe vuurtongen, gele vuurslangen, en opeens slaat het uit in lichtelaaie...
„Brand op Overberg!" — „Ouwe Adam viert Paschen als honderd jaar terug." — „De gek van Overberg is aan 't vonkelen!" — „Brand! Brand!"
Een troep zondaghouders, die van de eene herberg naar de andere zeulen, jonge mijnwerkers met de zakken vol geld, hebben den gloed gezien, die van daar omhoog heel den omtrek overstraalt. „Brand!" blijven ze brooddronken schreeuwen, en ze hollen op den berg aan.
Als een troep baarlijke duivels ziet Adam Daniëls ze opduiken van achter den heuvelrand, in den rooden gloed zwarte schaduwen, die vervaarlijk de armen zwaaien en

met dolle sprongen als bezetenen op het vuur aanstormen: „Blusschen!" brallen ze, en ze beginnen klodders en kluiten en heele graszoden op het vuur te gooien, zoeken en tasten dan rond naar wat ze grijpen en vangen kunnen. Eén, die bij alles de belhamel is, roept uit het schob: „Hier, jongens!" en ze komen met planken, met wagenraders aansjouwen, met verroeste ploegen en aftandsche eggen, met een heele kruikar, met den ouden disselwagen zelfs, met alles wat daar los en vast reilt en zeilt onder het afdak. Ze zijn met tienen, met twaalf. Ze hebben de overmacht tegen één, en joelen tegen Adam, die daar, om de wijding van z'n Paaschvuur te redden, radeloos met z'n gaffel staat te zwaaien: „We helpen je immers blusschen, ouwe?" En als hij al harder dreigt en raast en scheldt, zij aldoor brutaler: „Gek! Groote gek! Brandstichter! Vonkelaar!"

Aldoor die ééne stem, rauw en woest, boven alles uit, aldoor één bij alles vooraan. En die komt nu met heel de deur van den intree aansleepen, zet ze rechtop, en smakt ze boven op de vlammen, dat de gloed in één oogenblik uitdooft...

„Vlegel!" schreeuwt Adam Daniëls heesch, woedend als nooit. „Onbeschaamde bandiet! Wat heb je hier te doen, jij en je bende?"... Hij trappelt en briescht, getergd tot het uiterste, en slaat in 't blinde weg met z'n gaffel.

'n Krijsch dan, zóó hard, dat het als een noodschreeuw over dal en heuvel galmt. De raddraaier tuimelde bijna om, grijpend naar z'n hoofd, maar staat al weer op z'n voeten, en vliegt razend op Adam aan. „Die zet ik je betaald." Een vloek, die Adam doet ineenkrimpen, terwijl de anderen, tot bezinning nu 't ernst wordt, hem den duvel van 't lijf trekken: „Vos, pas op! Laat den gek toch met z'n vuur. Kom mee. Wat hebben we hier?"

„Bloed! Bloed op m'n hoofd!" blijft de vlegel misbaarlijk huilen.

„Kom naar den veldwachter," willen de anderen hem meetroonen. „Proces-verbaal voor den brandstichter en moordenaar. Als hij 't ons niet afkoopt. Ieder een gulden,

rijke vrek! En twaalf gulden aan Damus de Vos alleen... Dan gaan we."

„Wie is hier Damus de Vos?" stamelt Adam Daniëls, in z'n nieuwen schrik heel den vorigen vergeten.

„Hier ouwe — deze dien je bijna de hersens hebt ingeslagen... Twaalf gulden in de palm van z'n hand en ons ieder één."

„Die — Damus? Die van Peter de Vos? Damus — Damus? God wees hem genadig."

Adam Daniëls wankelt achteruit, tast naar steun, vindt er geen dan den stam van een der oude linden. Daar staat hij, aldoor denzelfden naam murmelend en met verdwaasde oogen den zoon van Peter de Vos aanstarend, wien het bloed in trage druppels tusschen de haren uit over het verhitte voorhoofd vloeit, en die met een vleug van begrip eindelijk den verdorven driesten blik van hem afwendt.

„Kom! Hij is niet wijs. Laat hem z'n guldens maar houden. Maar den veldwachter sturen we hem op z'n dak."

Ze trekken af. Nog een krijsch, nog een vloek, en dan zoowaar allemaal samen aan 't zingen: „Al op die bergen"...

Adam Daniëls staat alleen in het donker. Voor z'n voeten is het laatste Paaschvuur uitgedoofd.

„Maar ik heb God immers nog en de hoop op het eeuwige licht," troost hij eindelijk zich zelf, en gelukkig, dat er dan toch nog iets van de Verrijzenis in het leven bleef, gaat hij op het huis aan, door den intree zonder deur.

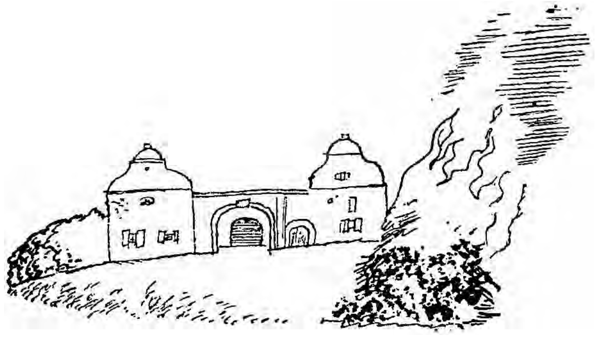

PAASCHEIEREN

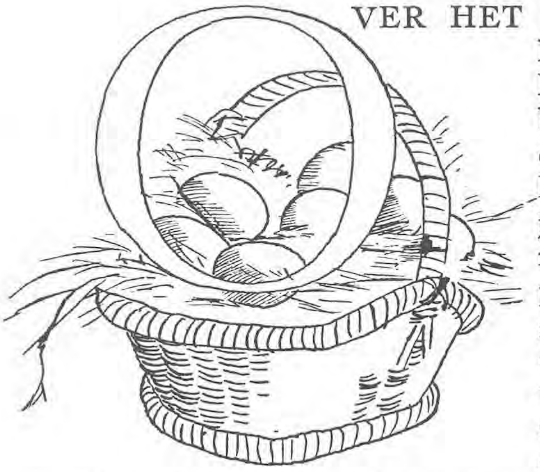

OVER HET ZONNIGE ERF kwam ze met haar korfje vol groote blanke eieren uit den kippenstal in het voorhuis terug, juist toen in den toren achter de beemdpeppels de klok begon te luiden. Ze dacht, wat ze in vroeger jaren altijd zei op dit oogenblik, eerst tegen haar jongere broertjes, later tegen haar eigen jongen: „De klokken zijn uit Rome terug." Nu was er niemand meer, tegen wie ze 't zeggen kon in het leege groote woonhuis met de leege stallen en schuren er omheen. Want tegen de koe, de poes of den hond, met wie ze anders over allerlei praatte, kon ze zooiets toch niet vertellen.

Toch knikte ze terwijl ze het mandje met eieren op de keukentafel zette, kneep de duistere oogen smal dicht, de lippen veelbeduidend opeen, en knikte nogeens, alsof daar wel iemand zat, die verstond wat ze niet zei: „De klokken terug. De winter om. Maar een eenzaam oud mensch alweer zooveel te dieper den ouderdom in."

Zonder ze te zien, stond ze op de eieren neer te kijken, nog suf en dutselig na den langen stillen donkeren winter alleen in haar verlaten huis... De man al veel te lang op het kerkhof; de jongen?... Och, hij was er met Nieuwjaar wel weer geweest met z'n twee oudste kinderen. Hij kwam uit plicht, uit eerbied misschien, trouw driemaal in het jaar, met Nieuwjaar, met haar mei van Sint-Anna, en met kermis in September. Maar van harte ging het niet. Omdat z'n moeder nooit iets van z'n vrouw had willen weten, van die Hubertien Teunissen, een dochter van dat steenbakkersvolk uit Stein, aan wie hij was blijven hangen. Haar knappe, brave Paulus, duizendmaal te deftig en te goed voor zoo'n meisje van niks, dat met hoed en handschoenen en een mantel naar de mode gekleed ging, met inbeelding voor zes, omdat ze bij rijkelui in de stad had gediend. „Denk nu liever niet aan die Hubertien, vandaag niet, nu de klokken uit Rome terug zijn." Annelieb zag op, alsof iemand haar dat zei, die daar voor het venstertje zat met z'n gezicht naar haar toe, achter z'n hoofd het groen van de geraniums en het zon-doorschenen wit van het neteldoeksche gordijntje. 't Was immers maar droomerij! Niemand, die daar zoo zat als haar man zaliger daar zitten kon, rustig en tevreden met z'n pijpje. Ja, als hij nog leefde, Gosewijn, dan zou hij daar zitten, en dat zeggen op een morgen als vanmorgen. „Vandaag niet aan die ergernis denken. De nieuwe voorjaarszon schijnt en de klokken zijn uit Rome terug. Kijk liever eens wat een schoone dikke eieren de hennen je voor vandaag hebben gelegd! Alsof die ook wisten, dat het morgen Paschen is."

Annelieb keek naar de eieren en zuchtte diep. Juist omdat ze zag hoe buitengewoon mooi dik ze waren. Zoo naast elkaar in het korfje leken ze nog grooter en ronder, alsof het een in het ander spiegelde, eieren als eendeneieren, maar wit, wit als krijt... Ze plukte en blies er de laatste strootjes en veertjes af, en telde ze alsof ze nog niet geteld waren. Vijftien. Vijftien. Het zou wel de moeite waard zijn. Ja wat? Waar dacht ze toch aan? Paascheieren te kleuren. Dom mensch, wat een geneuzel! Een mooie ver-

tooning als zij hier morgenvroeg moederziel alleen gekleurde eiers ging zitten eten! Vijftien maal zes cent zouden ze opbrengen als de opkooper vanmiddag kwam, meer dan genoeg voor een mooie paaschmik. En morgen kon ze weer nieuwe eiers rapen, warm uit het nest, om voor haar paaschmiddag een fijnen koek te klutsen. Jawel zeker, vroeger was het haar lust en haar leven geweest, zoo vroolijkweg voor den man en den jongen de schaal met gekleurde eieren Paaschmorgen op tafel te zetten, en dan te zeggen: „Zalige Paschen, en nou maar aan 't knotsen." En nog eerder, toen de jongen klein was, ach dat Pauluske met z'n dikke kromme beenen en z'n blozenden blonden engelenkop, hoe hij had rondgescharreld tusschen de bessenstruiken en de vlieren. Dan aan 't dabberen met zijn mollige handjes onder de kerkesleutels en de meizoentjes, tot hij ze vond. En bij elk bruin of groen of paars eike een jubel of hij een schat had gevonden. Die hadden de klokken uit Rome meegebracht...
Ja, zooiets te doen voor kinderen, voor d'r lief eigen kind... De tranen vloeiden Annelieb over de wangen. „Voorbij. Voorbij"...
„En dat moet iemand zeggen, een grootmoeder, die vijf kleinkinderen heeft!" Weer zag Annelieb op, naar het venstertje waar haar man zaliger nu zou gezeten hebben met z'n pijp. „Ja, Gosewijn", zuchtte ze, „als maar niet die Hubertien..."
„Wat, wat, altijd die Hubertien. Blijft dat duren? Hubertien is nu al zeven jaar de vrouw van Paulus Everhard. Wie denkt er nog aan, wat ze vroeger was? Alleen zoo'n halsstarrig vrouwmensch als jij... En die vijf engelkes, ze zijn van ons evengoed, van mij en jou... Gosewienke en Peerke en Leike en Janneke en het klein... m'n goeie God, daar wilde z'n grootmoeder nieteens peet over zijn en toch noemden ze het Anna Elizabeth, Anneliebke, dat weet het heele dorp. En hoe hard het hart is van zoo'n koppige boerin...
Je eigen domme schuld, dat je hier alleen zit en moest uitspannen, niks meer over van ons goed labeur, waarvoor ik

me krom werkte. Alleen omdat jij den jongen na z'n trouw hier niet bij je wilde. „Als die tegen alles in z'n zin doorzette, moest die ook maar zien, dat hij verder alleen met z'n eigen zin klaar kwam"... Zou dat er een van het Everharden-soort zijn geweest, als hij niet meteen met niks als z'n schop en z'n knuisten van meet-af-aan opnieuw voor z'n eigen was begonnen?

En daar zit je nou, Annelieb, daar zit je te koekeloeren met je eer en aanzien... Allemaal omdat Hubertien van de steenbakkers uit Stein was? Dat maak je mij niet wijs! Al was ze de eenige dochter geweest van den rijken Dries, den korenkoning van Ulestraten, dan had je haar nog met geen goede oogen aangezien. Omdat jij, Annelieb, den jongen liever heelemaal levenslang voor jou alleen wilde houden. Dat is het. Die Hubertien? Is ze soms niet proper en ijverig, en knap ook! Ja, ja, dat dient gezegd, een schoon flink vrouwmensch naast Paulus, den goedzak, die er juist zoo-een noodig had van pak-aan...

De eiers kleuren? En dan, dan... Annelieb is al bezig. Met uienschillen, met koffiedik, met rooiekool- en spinaziebladers.

Ze wil niet verder denken, wat met de eieren te doen als ze klaar zijn, en denkt er toch aan, denkt er aan zonder meer aan de eieren te denken. Anders dan ooit, heelemaal nieuw denkt ze. En kijkt in het open voorjaarslicht. Ze zal... o ja, morgenvroeg haar Paschen houden, en dus vanmiddag haar Paaschbiecht. Goede God, 't is waar ook, biechten... Dat was het moeilijkste van alles de laatste jaren. Omdat er een zwarte hoek was in haar hart, waar het eigenlijke wegkroop en het oneigenlijke uit opsprong — en het oneigenlijke dat waren almaar harde verwijten tegen Paulus en aanklachten tegen Hubertien — en het eigenlijke dat was haar eigen haat en nijd, haar hoovaardige koppige haat en nijd...

„Ja, Gosewijn — jij hebt gelijk — en ik had dat eerder moeten begrijpen — het mag zoo niet duren — met zoo'n hart de eeuwigheid in — en dan jou ook nog daar te missen. Want jij was zachtmoedig en vredelievend. Jij

zoudt je niet verbeten hebben om niks anders te zeggen, dan „goeie morgen", en „wel zoo, zoo", als je jongen met z'n twee oudste arme bange dutskes hier nieuwjaar kwam wenschen. Gosewienke en Peerke, die wel denken moeten dat grootmoeder een hark is van hout met een hart van steen... Je moest me dit alles eerder te bedenken hebben gegeven, Gosewijn... Zou ik toch niet geluisterd hebben?... Ja, haat en nijd maken 'n mensch doof en blind, en ja, van steen... En toch wist ik wel, dat jij Hubertien niet zoo erg zoudt hebben gevonden, en was eigenlijk blij, dat ik hier alleen was baas gebleven, om 't met jou niet aan den stok te krijgen over onze schoondochter. Jij, die altijd klaar was om iedereen te waardeeren en alles te vergeven... „Zeker, Annelieb, natuurlijk. Omdat ik een mensch was onder de menschen, en allemaal hebben we goed en kwaad in ons. Alles is: God boven alles..."

Midden op de keukentafel stond het korfje met bruine, groene, roode en paarse eieren in de morgenzon, toen Annelieb uit de Paaschmis kwam. Ze was nog nuchter. Maar nu liever het eerst maar doen wat ze doen moest, voor er misschien nog eens kwade bekoringen kwamen. Ze nam het mandje onder haar spitsgevouwen palmensjaal en ging de deur uit.

Ze hoefde den weg niet te zoeken, al was ze nooit dien kant uit geweest. Ze kende ook het woninkje met z'n leemen muren en stroodak, met den voorgevel van den weg af naar de mestvaalt gewend. Ze hoefde de deur maar open te duwen. En daar stond ze op den keukendrempel, beschaamd met haar korfje. Dan opeens toch zoo vreg, blindweg recht op de tafel aan waar ze allemaal zaten, vader en moeder met de kinderen, en stom van verwondering haar aankeken.

„Kijk eens. Voor de kinders. Van de Paaschklokken."

„Wel moeder, moeder..."

Dat was Paulus, die opsprong en maar stond te knikken met tranen in de oogen, en wel de handen zou willen uitsteken naar de hare. En achter haar opeens Hubertien, die een stoel bijschoof en afveegde met den tip van haar

schort, alles met het kleine Anneliebke in den arm. „Ga toch zitten, moeder".
„Ja, kinderen, ja."
„Da's Paschen!" zei Paulus met een breeden lach. En toen boog de oude Annelieb het hoofd, en de tranen rolden over den palmensjaal op den zwarten merinossen plooirok. Zei ze 't, of zei ze 't niet: „Christus is verrezen..."

DOLFS ZONDE

HET VERLEDEN LEVEN? Er was niets dan zon in den aanvang. Een fleurige lentewei in de morgenzon. Ze waren schuldelooze kinderen, ze speelden samen, Dolf en Bette. Daarna gingen ze samen naar den kermisdans, en ze liepen hand in hand langs de wegjes tusschen de meidoornhagen.
Ze trouwden. Ze woonden bijeen in hun klein wit huis en hadden in hun tuintje bessestruiken en stokrozen. De zon scheen. Ze wachtten. Pas in het zevende jaar van hun trouw werd Peterken geboren, hun eerste en voor altijd hun eenig kind. Na twee jaar stierf Peterken.
Toen was voor Dolf en voor Bette die weg begonnen, vlak en doodstil, waarover de zon niet één dag meer had ge-

schenen. Nieteens stonden te weerszijden van die levensbaan boomen in hun bladerdos. Alles was leeg. Geen vogel zong.
Stil en zwijgend gingen zij naasteen. Hun voeten sleepten in gelijken tred alvoort, alverder. Ze sleurden den levenslast achter zich aan, zooals ze getweeën den ploeg trokken door hun akkergrond. Al verder, zonder lach of blijdschap, maar evenzoo zonder zuchten of zondigen.
Ze werkten.
Tot in den ouderdom.
Toen hebben ze hun akkergrond verpacht aan boer Dreesen, aan zwarte Marjan voor het andere deel. Die twee brachten hun alzoo wat ze nog noodig hadden voor het levensonderhoud. Daarbij lag er een groentenhofke achter het huisje, waar Dolf en zij nog werk vonden. 's Avonds zaten ze samen onder hun eigen dak. Het haardvuur brandde en het lampje.
Er was vrede in hun hart, een stille voldoening om dien welstand. Berustend wachtten ze het levenseinde.
Ze deden zoo hun avondgebed.
Maar op een laten wintermiddag werd er op de deur geklopt.
Er was een man, om Dolf te roepen bij zijn eenigen broer Andries. Sedert jaren waren ze vervreemd van elkaar, al woonden ze in dezelfde parochie. Nu had Andries zelf dien man gestuurd. Dolf ging mee.
Toen hij terugkwam, hield hij de lippen opeengenepen. In zijn oogen was een brand van onrust.
„Andries ligt op sterven," kwam er eindelijk uit. „Hij gaat ons alles geven, wat hij heeft."
„Wat heeft hij?"
„Wat zou hij hebben?" hervroeg Dolf daarop, ontwijkend.
„En Fina?"
„Hij heeft haar laten roepen. Ze is niet gekomen. Daarom zal alles voor ons zijn."
„Maar wat dan toch?" Andries was immers altijd maar een arme sukkelaar geweest.

„Meer dan iemand zou denken,” zei Dolf geheimzinnig. En zweeg.
Bette bleef over Fina tobben, Andries z'n eenig kind. Uit haar vaders huis ontvlucht, om tegen alle verbod en goeden raad te trouwen met dien Louis Tummers, den verloopen liederlijken niksnutter. Ze had zich daarna nooit meer in het dorp laten zien. Ze zwierf, wie wist waar. Maar haar vader had van hartzeer zitten verkommeren. Nu stierf hij er van.
Dien avond, — ze hadden zich al te slapen gelegd, maar konden den slaap niet vatten, opgewonden als ze innerlijk en heimelijk waren over de onverwachte erfenis, die hun ging ten deel vallen, — dien zelfden avond werd er opnieuw op de deur geklopt. Ze luisterden. Een stem riep huilerig: „Laat me erin.” 't Was de stem van een jonge vrouw. „Fina,” fluisterde Bette gereed om op te staan. „Ge zult het laten,” gebood Dolf, en zelf stommelde hij het bed uit, om door de duisternis over den leemen vloer naar den deurkant te sluipen.
Buiten klaagde de stem.
Bette was 't nòg niet vergeten, hoe die stem haar hart deed ineenkrimpen van medelijden. „Ze komt van zoo ver, ze heeft misschien dagen geloopen,” waagde ze te mompelen. „Ge zult zwijgen, gij,” grauwde Dolf tusschen de tanden. Ze had hem nooit zoo nijdig gezien.
„En als ze nu komt om haar vader vergiffenis te vragen?” Klappertandend had Bette op den spondekant gezeten, door Dolfs kwaadaardigheid weerhouden.
„Laat me er in — nonk Dolf! Ik ben het, Fina van Andries. Ge moet voor me spreken. Me bij vader brengen. Ze doen me daar de deur niet open.”
„Ge hoeft naar uw vader niet te gaan,” zei Dolf daarop met goed-overdachte woorden: „Hij is dood.”
„Da's gelogen, Dolf,” had Bette toen gekreschen. Ze was opgesprongen en stond bij hem voor de deur, tastend naar de klink.
Dolf greep haar met geweld bij de polsen. Ze smoorde een schreeuw van pijn.

„Hij is dood en begraven," begon Dolf weer tegen Fina. „En vervloekt heeft hij jou. Ge deedt beter hier weg te gaan. Gauw en ver weg."

De stem daarbuiten was verstomd. Even streek er iets langs de deur, als een hand die zocht. Met ingehouden adem stonden ze te luisteren naar de voetstappen, weg, over het klinkerpad door het voorhofke.

In dienzelfden nacht was Andries gestorven. De buurman, die bij hem waken zou, was in slaap gevallen en vond hem tegen den morgen dood.

„Daar ziet ge 't nou," zei Dolf opgelucht. „'t Was geen leugen. Ik wist het." Dit herhaalde hij wel tien keeren dien dag, zoodanig dat Bette het begon te gelooven.

Dienzelfden eersten avond, dat Andries dood lag, — het lampje brandde en ze zaten er bij, tegenover mekaar aan de tafel, — haalde Dolf schichtig het buideltje onder z'n hemd te voorschijn. Het hing hem met een vettig touwtje om den hals, dat rare onwennige ding. Bette keek met groote oogen. 't Was haar bang om 't hart. „Van Andries gekregen," knikte Dolf, zonder klank in z'n stem. Bette keek naar de grendels. Die zaten goed dichtgeschoven voor deur en blinden.

Er rinkelde geld. Dolf telde vijf-en-twintig goudstukken op de tafel. Ze schitterden. Zijn handen beefden.

En Bette had met groote oogen gelachen naar dien schat. Ze waren opeens rijk.

Het armoedige inboedeltje van Andries werd verkocht, en van de opbrengst betaalden ze z'n begrafenis en het Kruis op z'n graf.

Van den schat wist geen mensch ter wereld. Heimelijk had Andries dien tot zijn laatsten dag op het hart omgedragen, en zonder menschenweten hem toen aan Dolf gegeven. Dolf had hem in het beddestroo verstopt.

Van dien dag af zat Dolf met saamgeknepen lippen en wantrouwige oogen den schat te bewaken. Bette zag hem niet anders meer dan zoo op-wacht. Bang om te slapen. Bang om buiten te komen. Niet eens meer ging hij Zondags

naar de kerk. Hij zat neer en zweeg. Alsof z'n lippen op elkaar groeiden.
Er kwam geen woord meer uit. Menschen kon hij niet meer zien. Als zwarte Marjan de wekelijksche huurcenten kwam brengen, zat Dolf haar schuw te begluren. Aldoor dieper gedoken, aldoor dichter tegen den besmookten schouwwand. Hij liet den haard uitdooven. Alleen achterdocht bleef in hem leven. Bette voelde z'n blik haar overal volgen, of ze naar hem keek of niet naar hem keek. 't Benauwde haar. 't Benauwde haar evenveel naar hem te kijken of niet naar hem te kijken. Maar ze wilde dit voor zichzelf niet weten. Ze zei: „Het is de oude dag."
Af en toe begon Dolf 's avonds opeens weer de goudstukken op de tafel in rijtjes te tellen, dat ze schitterden in den lampeschijn. Terwijl z'n vingers graaiden en schraapten, spleet z'n tandenlooze mond breed open in een onnoozelen grijns. Dan hoorde Bette haar hart bonzen. Ze had het huis wel willen uitloopen. Alles wat ze deed of kon doen, was, star op haar plaats naar de grendels kijken. Gelukkig dat er grendels waren. Die zaten goed dichtgeschoven. Daar zorgde ze wel voor.
Twee jaar gingen er zoo voorbij.
Toen schoof er, op een middag, een vrouw langs de haag. Schuw als een boosdoenster. Ze had een kind aan de hand, een arm klein manneke. Dat liet zich van moeheid voorttrekken. Bette had haar nageoogd.
De vreemde vrouw ging den veldweg over, naar „Onder den berg", het armste gehucht van de parochie, zeven hutten aan den voet van den heuvel.
„Weet ge, dat Fina van Andries ginder bij Sanne de mattenvlechtster is komen wonen? Armoe bij armoe." Zwarte Marjan had het er over, de week daarna, en hoe Fina door haar man in de steek gelaten, dagen ver was komen loopen, ellendig en ziek, bedelend van het eene dorp naar het ander. Sanne had haar bij zich gehouden, omdat ze onmogelijk meer verder kon.
Nu was dat er nog bijgekomen: Bette zat te wachten op Fina, en durfde daar met Dolf niet over spreken. De eene

dag volgde op den anderen. Eindelijk, in een schemeravond, meende ze zeker Fina met het kind weer langs de haag te zien schuiven, nog schuwer dan eerst.
Maar alles bleef stil.
Zoolang bleef alles stil, totdat Dolf daar op een morgen naast z'n stoel lag gezakt. Dood.
Versuft bleef Bette in haar verlatenheid achter.
Was ze na Dolfs dood, almaar bij het vensterfje blijven zitten, waar ze nu zat? Ze had toch wel het dagelijksch werk in huis gedaan? Ze had immers trouw voor Meete de geit gezorgd, en aan de sok voor Dolf gebreid.
Zooeven was er een donkere gedaante langs de haag geschoven. En ze had opgezien, met kloppend hart: „Fina?" Tegelijk onderscheidde ze, dat het Fina niet was. De pastoor ging daar voorbij. Dadelijk te kennen aan z'n oud wit hoofd. Hij liep met z'n oud wit hoofd gebogen, en had den grooten zwarten mantel om. Een misdienaar ging hem voor, met de bel. Maar belde niet meer, hield de bel bij den klepel vast. Daaraan kon Bette zien, dat ze terugkwamen — terug van een laatste bediening. Dit alles samen had haar doen wakker worden, alsof ze heel lang had zitten slapen. En onderwijl was het leven dan toch verder gegaan. Buiten haar om bewogen de dingen van blijdschap en droefenis als immer te voren. Mijnheer pastoor werd ook met den dag ouder. Wie lag er op sterven, die hij had bijgestaan? Zou er een zalige ziel meer in den Hemel komen? 't Was niet de aanvang van iets nieuws, maar 't ging verder waar 't gebleven was, vóór de slag viel. Ze keek om naar Dolf. En schudde het hoofd om haar dwaling. En toch keek ze weer opnieuw. Hoorde ze hem niet met de voeten schraven over het zand op den vloer? „Dolf, zijt ge wakker?" Het lag haar op de lippen. Maar ze bezon zich. „Hij is sinds vijf weken dood en begraven."
Ze wist het op den dag af. Ze had de dagen immers geteld. Ze had niets anders meer gedaan, dien langen tijd door, dan de dagen tellen, tegelijk met de steken van het breiwerk, tegelijk 's nachts met de kralen van haar paternoster. Telkens maar weer opnieuw en van voorafaan. Elken dag

weer één er bij. Het duurde te lang. Ze wilde zoo graag nu ook maar aan 'r eind komen, hoe eer hoe liever. Zoo moest het immers gaan met oude menschen, — na het lange leven tegelijk sterven...

Zij ook maar, het hoofd nu neerleggen, en dan — niet meer hoeven te denken aan het goud... dan zouden ze het wel vinden, dan kwam alles verder vanzelf terecht.

Ja, dat had ze onderwijl allemaal heel goed geweten. En wist ze nu nog.

Hoe kon ze hier nu zitten wachten opeens, alsof Dolf zoo meteen door de achterdeur moest binnenkomen? Of was hij al binnen? — Was al het overige, ook het goud, en het leed, en de dood, alles wat haar nu het vagevuur vooraf leek, een kwade droom geweest?

Als ze door den schemeravond keek, zag ze hem dan niet daar op z'n eigen plaats onder de schouw, tevreden met z'n pijp en de rust?

Zeker, ze zag hem heel goed.

Ze zag z'n dor rimpelgezicht in den weerschijn van het vuur. Maar niet rustig en tevreden als vóór den dood van Andries. Kenbaar te onderscheiden was z'n vreugdelooze oogopslag. Hij steunde de handen op de knieën en zat voorover te staroogen naar haren kant. Ze zagen elkaar aan. Vaal en bangelijk dat wezen van hem. Dieper en holler z'n oogen, en toch leven en weten er in. Hij wilde spreken. En kon niet. Alsof z'n kaken zaten vastgeklemd, z'n tanden opeen gebeten...

Ook Bette voelde haar keel dichtgeworgd.

„Hij is dood en begraven!" Radeloos snakte ze naar lucht. Ze sloeg eèn Kruis.

Toen hoorde ze de stilte, zag ze de leegte. En 't was over.

„Gods barmhartigheid," kreunde ze.

Daarna heeft ze beverig licht opgestoken. Dan de grendels voor deur en luiken geschoven. Aldoor half hardop aan 't bidden. Zij, die zooveel wist over omdolende geesten, over schuldige zielen, die rondzwierven zonder rust te vinden, achtervolgd door den vloek van hun voortlevende zonde.

„Ontferm U onzer, Heer, ontferm U onzer."

Nu was 't diep in den nacht en aldoor nog werd Bette door die koorts bestookt. Telkens schrok ze wakker uit haar kwade droomen. Heftig, helder meende ze dan dat gansche verleden van hen beiden met één oogopslag te overzien, zooals God het zou zien bij het laatste oordeel. Eén flits van fel licht over alles ineens; maar vóór ze bezinnen kon wat ze zag, lag het daar alweer in het duister verzonken.

Alleen Dolfs wanhoop bleef haar aanstaren.

Opnieuw begon ze te bidden voor zijn zielerust. Maar bij de geheimzinnige nachtgeluiden verdwaalden haar gedachten.

Toen... bleeker dan de duisternis, en bewegend, een vaag, vaal ding, tastend in den zwarten nacht. Ach God — ze zag het immers héél goed — een witte doodenhand, die wees, die wilde grijpen — daar naar het verborgen geheim van Dolfs doodzonde.

„Gierigaard," kreesch een stem.

Bette schrok wakker.

Huiverend kroop ze op de knieën, en begon in den stroozak te wroeten: „Ze zullen er niet aan raken!" Zóó vast omklemde ze het buideltje met de goudstukken, dat het haar hand pijnigde.

Met ingehouden adem lag ze weer te luisteren. Duidelijk immers hoorde ze voetstappen buiten. Dan weer doffe stemmen. Maar boven alle heimelijk gerucht uit, begon die nieuwe gedachte te bonzen in haar hoofd: „De gierigheid leidt ten verderve." Een zin uit een preek van lang geleden. „Gierigheid?" uit haar kinderjaren kende ze nog de zeven hoofdzonden „oorsprong en beginsel van veel andere", achtereenvolgend, zooals ze in den catechismus stonden geboekt: „hoovaardigheid, gierigheid, gierigheid..." het bleef duren.

Er had eens een klein meisje recht gestaan in de schoolbank, en dat had met haar zuivere kinderstem zangerig die groote zonden opgenoemd, alsof ze een blij en onschuldig deuntje zong.

Dat eerst. Toen Dolf. Toen Peterken. Daarna de grijze

weg. Toen de avondstilte. Niets meer, dan ten laatste dat kloppen op den deur en... „Fina!" — „Ge zult zwijgen, gij." — „En als ze nu komt om haar vader vergiffenis te vragen?" — „Ge moet me bij vader brengen." — „Hij is dood en begraven, en vervloekt heeft hij jou." — Drie stemmen dooreen. Dan opeens alles doodstil. Niets meer dan het geritsel van een zoekende hand tegen de deur. En de stilte van den dood.

Steunend op haar knokkels zat Bette recht. Verwilderd van angst. Tot ze bedacht, dat een mensch bidden moet in zulken zielsnood van zich zelf of van anderen.

„Ik zal Zondag voor het beeld van Sinte Barbe vier kaarsen aansteken," beloofde ze, „vier zuiver witte waslichten, goede God." 't Was te weinig. „Ik zal ook een beeweg doen naar de Moeder Gods op den berg, en er een heelen gulden offeren voor de zielen in het vagevuur en de arme zondaars op aarde." 't Was niet genoeg.

„Naar Fina moet ik gaan om vergiffenis, en haar alles teruggeven."

Daar was de vaste zekerheid. Het eenige wat haar te doen stond. En waarom zou ze dat niet doen? Morgen zou ze naar Fina gaan...

Bette had weer het hoofd op de peluw gelegd, de handen niet meer ineengekrampt om het geldbuideltje, maar al biddend er omheen gevouwen. Zoo was alles nu anders. 't Werd alsof ze iets heel gelukkigs had teruggevonden. Alsof er een kinderstem zong in de verte.

Toen Bette uit haar slaap ontwaakte, was het klaarlichte dag.

Door reten en kieren drong de zon. Tastbare zonnestralen, schuin neer op den vloer voor de bedstee.

Bette begon met het geldbuideltje, dat ze nog in de handen hield, weer diep in den stroozak te verbergen. Ze vond er een heimelijk genot in het te betasten. „Want eigenlijk was het toch wel haar eerlijk eigendom. Had Andries het niet zelf aan Dolf gegeven? En had Fina beter verdiend dan onterfd te worden...? Alles zou zijn zooals 't hoorde —

zonder die stemmen in den donker: „Ge moet me naar vader brengen," — en dan Dolf: „Hij is dood en begraven"... Het bedrog uit begeerigheid... Stil nu. Niet den dag beginnen met Dolfs arme ziel te beschuldigen. Ze had geloften gedaan vannacht, om alles goed te maken — en toen was 't immers al dadelijk beter geworden. Ze was er immers nooit zoo een geweest, die geloften doet om ze niet te vervullen...

Bette had zich verslapen en moest zich reppen aan haar dagelijksch werk in huis. Ze was al jarenlang een sukkel, onvast op haar gang en beverig in haar handen. Maar vandaag ging alles nog moeilijker. Zwaar was haar hoofd, overvol van gedachten. Haar handen hadden geen wil of macht meer. Maar denken kon ze wel veel beter dan anders. Ze had al overlegd, dat ze Zondag bij Pauwels in den winkel kaarsen zou gaan koopen. In den ijzeren offerluchter bij Sinte Barbe zou ze die te branden zetten en een heel rozenhoedje blijven bidden. Voor den beeweg evenwel was het, nader bezien, nog veel te vroeg in 't jaar. Later — als de zomersche zon weer schijnen zou... De weg was lang en klimmend naar de Moeder-Gods-kapel. Hoe zou ze er ooit kunnen komen? „Maar, goede God, ge weet immers wel hoe kortademig een oud mensch is, zooals ik." — Later die beeweg. Later ook naar Fina. Als ze eens precies zou weten hoe het aan te leggen. Ze kon toch zoomaar niet bij haar komen, en zeggen: „Hier hebt ge alles," en zoomaar Dolf van leugen en diefstal beschuldigen. Al te raar zou Fina haar aankijken. Dat ging niet. Zoo niet. — „Ik zal dat geld liever voor haar bewaren. Zou ik niet? Zij, ze weet immers niet beter. Ze is gewend aan haar armoe. Zou ik haar liever niet alles laten erven, alles en alles, na mijn dood?"

Beter denken dan werken kon Bette vandaag. Soms zag ze, dat de zon scheen. Dan weer vond ze zich zelf daar ergens stilstaan, echt suf geprakkezeerd.

't Is den ganschen morgen zoo doorgegaan. Ook buiten in den moestuin, en terwijl ze met den voorschoot vol slappe koolbladers naar Meete de geit, de schuur in, strompelde.

Uit de schuur opnieuw weer naar binnen om de aardappels op het vuur te zetten.
Nu was het middag, en zat ze met de breikous bij het venster. Maar ze keek niet het venster uit. Ze keek aldoor maar naar den haardhoek, naar Dolf z'n leege plaats. En 't werd een ijl weven van wonderlijkheden.
Een rozenhofke zag ze, niets anders, een fleurig frisch rozenhofke in de zomerzon. Bijen en vliegen gonsden haar zomerschen zang in de zoete geuren, en de rozenbloemen bloeiden zoo rood als de hemel bij zonsondergang. Rozenranken hadden bogen en kransen gevlochten over de paden heen, slierden neerwaarts, weefden en warden dooreen. Enkel een rozenhofke.
En zij stond voor het venster. Ze keek zich de oogen blind. „'t Is Gods schoone hemel zelf." Een kinderstem zong. Ze verstond het nu duidelijk, de kinderstem zong „gloria" — hoog uit in de klare lucht. Dat wilde ze weten, waar vandaan die zuivere kinderstem wel komen mocht? Op den drempel ging ze staan uitzien, met de handen als een scherm boven de oogen. De kinderstem zong. En zij liep over de tuinpaadjes om overal achter de struiken te zoeken... „Peterke, m'n manneke, zijt gij daar?" vroeg ze eindelijk. Maar hardop durfde ze toch niet.
„Gloria" — uit een heel anderen hoek klonk de kinderstem dan. Ze ging dien kant uit. Ze vond niets. Maar zoowaar, ginder midden op het gras, — het was geen zinsbedrog — daar stond hij toch wezenlijk. — „Peterke!" Met open armen liep ze op hem toe. Ze was jong opnieuw. Haar voeten raakten geen grond. — „Wacht nu, manneke, even braaf wachten." Ze zag het kind omzien haren kant uit. Z'n oolijke oogen straalden. En lachen, almaar lachen. Er was niets aan Peterke of het lachte. Z'n oogen, z'n handjes die hij omhoog stak in de zon. Z'n voetjes, die kwamen aandribbelen... En zij? één stap nog...
Meteen viel alles in een daverenden slag uiteen.
Wakker uit haar droom, zat Bette op haar stoel te beven.
De koperen klokgewichten verzakten. 't Had precies half-

vier geslagen. De nagalm van den vollen dreunslag klonk nog na in de luisterstilte.
Bette schudde treurig het hoofd, en nam haar breikous weer op. De naalden hervatten hun vlug spel van voor-af-aan. Bleek-gouden zonneplekken slopen schuin langs den muur. Er was een rimpelig bewegen in, alsof water weerglansde: vreemde vlakken levend licht op het doode wit. Het sloop stilaan verder, de klok langs naar de schouwplank.
„Hoe wonderlijk en duidelijk een mensch toch droomen kan!" Helder wakker nu, zag Bette de mooie dingen uit haar middagslaap herleven. „Wonderen gaan er om in een mensch." Terwijl ze zoo zat te denken, kwam er een heel ander leven over haar verweerd oud-vrouwen-gezicht, een lach van goedigheid en geluk, echte moederlijke voldoening: „Het manneke had ze daar zien spelen, haar eigen lief Peterken..." Maar al meteen verging die milde warmte van haar verjongd moederhart in tranen. Want, och arm, zoo groot was hij zelfs niet geworden, als ze hem daar gezien had. Twee jaar, en de dood was over hem gekomen, als de zucht van den lentewind over een kaarsevlam. En daarna niets meer, niets dan een leeg kribbetje...
En toch? Was hij toch met haar blijven meeleven, die kleine engel-in-den-hemel? Zonder dat ze 't geweten had of er op lette? Moesten eerst deze rouw en angst over haar komen, om het haar te laten beseffen — dat er een zalige zuivere kinderziel voor haar bad en zong en voorsprak bij den barmhartigen God daarboven?
Zoekend zag ze de kamer in. 't Was er anders. Geen dood meer, maar leven.
De zon op den muur, de zon langs de schouw, ze leefde. De klok leefde, en Sint Jozef en Maria en het kruisbeeld in het midden op de schouwplank, ze leefden. Peterken moest hier werkelijk gelachen hebben, pas nog. Enkel immers bij lachen en praten van kinderen leeft alles zoo op...
Door het wit gordijntje scheen de middagzon van het prille voorjaar. Er stond een bloempot in de vensterbank, een geranium groen en vol in blad, maar nog zonder bloe-

men. Buiten op het gras tusschen huis en haag spikkelden al meizoentjes, en achter den weg en de velden, waar het land opglooide naar den lagen heuvelrug, begon frisch groen het bruin overjaarsch gras te verlevendigen. Die heuvels daar, ze sloten de wereld af, ze waren voor Bette het uiteinde der aarde zoolang ze hier al woonde op Dolfs kleinen hof, vijftig jaar dezen zomer.

„Te groenen begint de berg!" zag Bette, en reikhalzend bukte ze zich om een tip van het gordijntje op te lichten. „Nieuw voorjaar!" Blijgemoed schuifelde ze op, en naar het haardvuur om den waterketel op te hangen. Daar, in den schemer, stootte ze tegen Dolfs leegen stoel. En tegelijk besprong haar de angst, stortten zich op slag al die kwellingen en benauwenissen van dezen nacht op haar terug... Voor ze 't wist, lag ze op de knieën voor Dolfs stoel, met het hoofd in de handen...

„O God, wees ons genadig! Ik zal gaan — heel zeker en heel gauw — naar Fina gaan! Ik was 't alleen maar vergeten. Maar ik ben immers van goeden wil... Sla me niet neer, zooals Gij Dolf in uw toorn hebt neergeslagen. Laat me zoolang nog leven, om alles goed te maken — barmhartige God... Zonder uitstel... ja zeker, niet dat uitstel meer, niet meer al die mooie verzinsels om het goed te praten. Gaan — en dadelijk."

Stond ze nu wezenlijk recht? Stond ze nu op haar twee voeten, helder wakker en klaar om te gaan? De goede God gunde haar dan toch nog, dat ze gaan kon en doen kon, wat ze niet laten mocht...

Ze stond in het stroo van den beddezak te tasten.

Ze ging.

Ze droeg den grooten sleutel van haar huisje mee, en onder haar jak verborgen, het koordje om den hals: Andries' buideltje.

De avond schemerde over de velden. Ginder boven de hutten onder den berg waren de schaduwen donkerder saamgezworven. Van ver dreven geuren aan van jong gras, van den eersten voorjaarsbloei, van versche groeizaamheid. De levensadem van de lente streek over de

akkers. Onder den berg twinkelde al licht achter een venstertje, en weer een, wat verder, goud verlicht, en valer daaromheen het halfdonker. 't Deed goed, 't gaf moed en vertrouwen naar die huiselijke kleine venstertjes te kijken.

En dan, boven den berg, die ster te zien — de eerste.

Bette was er eerder, dan ze meende.

Zóó voorzichtig werd de deur opengeduwd bij Sanne de mattenvlechtster, dat de twee vrouwen daarbinnen den adem inhielden.

„Bette!" De twee bleven haar verbaasd aanzien. Bedremmeld onder dien blik stond Bette op den dorpel.

't Was heel stil. En dat duurde.

In den hoek, voor een bedstee, hingen verslenste paarskatoenen gordijnen dicht geschoven. Doodstil.

„Goeden avond," zei eindelijk de eene, die bij den haard stond. Bette herkende Sanne de mattenvlechtster. „Fina?" haperde ze. „Is Fina hier niet?"

„'t Is gedaan, Bette," zei de andere bij het vuur. En als Bette haar suf bleef aanzien: „Twee dagen bijna lag ze te sterven. Niet om aan te zien."

Op de schouw stond nog de gewijde kaars te branden. Bette d'r oogen vonden een toevlucht bij die wakende kleine sterrevlam.

„Ik moet Fina spreken," zei ze nu duidelijk.

„Maar... en ge hoort juist, dat ze dood is. Sinds een uur uit haar lijden."

„Fina, bedoel ik, Fina van Andries." Bette kwam dichterbij.

„Ge kunt met geen dooden spreken, Bette." De twee zagen elkaar aan, om te weten wat te doen met dat kindsche oude mensch. Meteen wendde Sanne zich naar de bedstee. Met het hoofd wenkte ze Bette naderbij. Maar Bette werd dat niet gewaar. Ze had opeens dat kind ontdekt. Achter Sanne had het verscholen gezeten, een klein manneke, dat neerhurkte bij het opvlammend vuurtje onder de schouw. Het keek naar de sterretjes, die uit het hout knetterden en boven de vlammen stoven en dansten. De gloed scheen

over z'n gezichtje. Maar het voelde dien strakken blik van Bette en keek om. Schuw dook het weer ineen. Maar gluurde toch opnieuw, en telkens den kant van Bette uit. Z'n oogen schitterden onder de schuwe wimpers. Warmrood was de gloed van het takkenvuur om hem heen. Over z'n blond haar scheen glanzerig licht.
Bette kwam tot vlakbij hem, strekte schuchter de hand uit en legde ze even, heel even maar op dat krullenkopje... Neen, 't was nu geen droombedrog...
„Allo, Loeke!" Sanne was er bij gekomen.
„Toch niet bang voor de menschen? Geef lief een handje." Maar het kind verborg zich in Sanne's rok.
„'t Is de jongen van Fina," verklaarde Sanne, dan harder en met nadruk op ieder woord, als sprak ze tot een doove, nogeens: „Het eenig kind van Fina. En Fina is dood. Zie maar. Daar ligt ze nu. Eindelijk tot rust." Sanne hield het gordijn weggeschoven, en Bette zag eerst in het halfdonker van die holle bedstee, niets anders dan een bleek geschemer over schimmig-wit.
„Ze is echt van verdriet en miserie omgekomen," zei de buurvrouw van Sanne.
„Wat moet ik nou doen?" begon Bette opeens te klagen, hulpeloos als een kind. „Wat moet ik nou doen, Sanne?"
„Dat had haar naaste familie zich eerder moeten afvragen," zei Sanne scherp. Maar Bette hoorde het nieteens.
„Bestolen hebben we haar!" Tegelijk met de tranen braken haar de woorden uit het hart. En daar stond ze onsamenhangend te vertellen over de zonde van hun ouderdom. „Er was op de deur geklopt." — „Fina!" — „Zwijgen zult ge." — En Dolf zei: „dood en begraven" — maar eerst in dien zelfden nacht was Andries gestorven..." De vrouwen verstonden daar niet veel van.
„Hebt ge haar dus tekort gedaan, Bette?" vroeg Sanne, duidend op de doode.
„Boete wilde ik doen voor Dolf z'n ziel," jeremieerde Bette. „Daarom kwam ik Fina alles teruggeven. Hier is het. Het geld."

Het kind stond er bij, achter Sanne's rokken uit, het manneke, en zag dat rare grauwe zakje in Bette d'r handen, hoorde het rinkelen — en opeens over z'n schuwheid heen lachte het van blijdschap en verwachting.
Alledrie zagen ze meteen dat jongske zoo blij, alsof het iets van Sinterklaas ging krijgen.
„Ge zijt gezonden geworden, Bette," zei Sanne toen, heel ernstig en overtuigd, terwijl ze klein Loeke bij z'n twee schoudertjes vlak vóór zich zette.
„Ja, echt," bevestigde Bette, die geen woorden vond om te zeggen wat ze wel duidelijk dacht: „wanneer ik zoo niet gedroomd had, stond ik hier immers niet."
„Ge moet het kind meenemen."
„Hem meenemen!" Er ging Bette een licht op.
„Z'n moeder kon van zorg over hem niet sterven. En riep almaar God aan, hem niet alleen te laten in de wereld."
„Daarom dan..." En weer was er al dat andere levend in de gedachten van Bette, waarvoor geen woorden waren.
„Als ge wist," knikte ze, „hoe wonderlijk..."
„Ja, de wonderen zijn de wereld niet uit," moest Sanne toegeven, „en de verhooring voor een moeder, die bidt..."
„De Voorzienigheid," noemde de buurvrouw het wonder.
Bette leek verjongd, zooals ze klein Loeke toeknikte, zóó gelukkig, dat het ook tegen haar begon te lachen.
Vóór ze weggingen, deed Sanne hen samen tot vlakbij de bedstee komen. Loeke eerst, en dan kreeg Bette het palmtakje in de hand, om het in het wijwater te doopen en haar zegen over de doode te sprenkelen.

Nu liepen de voetjes van het kind naast haar strompelvoeten. Vlug en licht, alsof ze blij waren en dansten, liepen de voetjes van het kind. Maar het handje koortsig warm en heel klein, zoo warm en zoo klein in haar dorre beefhand, het handje was toch nog wat bang en wilde zich telkens loswringen.
Het huis was nu niet ver meer. Het lag daar zoo vredig in den schemerschijn van z'n eigen witte muren. Er boven

was de wijde hemel vol vriendelijke sterren. Over den weg klopten de dansende kindervoetjes.
Toen ze binnen kwamen, lag daar midden in de duisternis het haardvuur te gloeien, een warm hart van licht. Omhoog tegen de zwarte balken leefde de weerschijn.
Het kind drong zich tegen haar aan.
„Waarom bang zijn, dom manneke?"
Maar zelf dacht ze met schrik, dat Dolf z'n stoel daar stond. Toen het lampje aan was, speurde haar zoekende blik de kamer rond. Ze zag de hoeken vol schaduw. Ze zag naar de kast, die stond daar als immer: een geheim op zich zelve. En als immer ook keek de klok neer, als een heimelijk menschengezicht. Op de schouw de heiligenbeeldjes, die keken ook.
Dolf z'n stoel was leeg.

Bette hing geitenmelk te koken en brokkelde er brood in. Ze zag klein Loeke bij de tafel zitten. De lampeschijn glansde in een lichtkrans om z'n vlasse krulhaar.
„Natuurlijk zal ik hem Peterken noemen," knikte Bette hem zelven toe. Ze gaf hem warme brokkenpap te eten. Met moederlijke handen heeft ze hem toegedekt, op den stroozak in de bedstee. Daar zat ook weer het goudgeld van Andries in verstoken. Maar dat kon immers geen kwaad meer voortaan. Dat was gelouterd door het wonder van Gods Voorzienigheid.
„Peterken," noemde ze klein Loeke en drukte hem nog eens stevig aan haar hart.
„Loeke heet ik." Het manneke sprak daar voor den eersten keer tegen haar.
„Voortaan Peterken van moeder Bette."
Toen stak het nieuwe Peterken z'n duim in den mond, rolde zich gerust en tevreden ineen, en sliep al.
Later schoof Bette hem voorzichtig achter in, en lachte omdat hij zoo warm was en slaaploom, en zoo welvoldaan zelf de wollen dekens over zich heentrok. Met een glimlach lag ze te luisteren naar z'n gerust en geregeld ademhalen. En zoo viel ze zelf al meteen in slaap.

Ze zag niets dan zon en die fleurige lentewei. En daar kwam Dolf aan. In zijn hand, eindelijk kon ze dat onderscheiden, droeg hij een brandende processiekaars. Een jonge man was Dolf weer. Ze zagen elkaar aan, Dolf en zij, met een alleszeggenden lach: ze hoorden een kinderstem gloria zingen.

HAAR BOETEDOENING

I

MOEDER VERschuren werd er zenuwachtig van.

Daarvoor was ze niet gekomen, om zoo dood-kalm, met de voeten op de warme stoof, te zitten babbelen over het weer en de menschen! Waarom ook liever niet ineens met de deur in huis gevallen, en 't gezegd, zoomaar, zonder omwegen, dat het uit moest zijn tusschen Huib en haar Dientje? — Ze zat nu al zoo lang te wachten op het gunstig oogenblik om er over te beginnen, als 't zoo juist van pas zou komen, alsof het terloops en toevallig was.

Maar de vrouw van den „Nederdonk", die anders altijd den mond vol had van haar jongen, zweeg er nu halsstarrig over... Zou ze iets vermoeden?

In het matte licht van den wintermiddag zaten ze daar. De zonnelooze dag schemerde door de groen-verweerde ruitjes. Buiten zwiepten de naakte boomen in den wind, die

huilde langs de eenzame hoeve. 't Was behaaglijk warm in het vertrek; 't rook er naar de gloeikooltjes in de stooftesten.
Moeder Verschuren zat er in haar wijden mantel, de kap met zwart-zijden franje neerhangend over de schouders; de witte muts met stijfgestreken rand sloot haar gezicht in een ovaal.
„Ik kom maar eventjes," had ze gezegd, met iets ongewoon gejaagds in haar manier van doen.
De vrouw van den „Nederdonk" had haar op een stoel geduwd tegenover den haren, had haar, gastvrij, de stoof onder de voeten geschoven, druk-doende en blijdschap toonend: „Ze had zoo graag bezoek: die Zondagmiddagen waren zoo eenzaam en stil." Toch wist ze dadelijk, dat er iets aan haperde. Vrouw Verschuren was zoo anders dan gewoon.
„Zou er iets wezen met de kinderen?"
Dat spookte haar door het hoofd, terwijl ze zacht eentonig vertelde over allerlei dingen van het dorp en van de hoeve. Ze vroeg niets, haar oogen echter bespiedden tersluiks met een zweem van wantrouwen de zenuwachtige onrust van haar bezoekster. Toen begon ze te praten over de dochter van haar zuster, die ging trouwen binnenkort, — er zou groote bruiloft wezen...
En terwijl ze 't zoo zei, ging haar achterdochtig-zoekende blik weer naar vrouw Verschuren, die met een ruk zich rechtte op haar stoel — voelende, dat nu het oogenblik gekomen was om te spreken. 't Bloed joeg haar naar het hoofd, en er schoten sterretjes voor haar oogen; ze hoorde haar eigen stem als een vreemde met hoogen, schrillen klank; ze was begonnen zonder 't zelf te weten. En ineens zei ze alles, zooals ze het vooruit in haar gedachten had klaargemaakt:
„'t Moest nu maar uit zijn tusschen Huib en haar Dientje; — 't zou immers toch niks geven, — kinderspel was 't geweest en anders niets. Meenens mocht het ook nooit worden, want, nou, ze wilde het liever ronduit zeggen: zij en haar man vonden den jongen geen partuur voor Dientje.

't Meisje zelf dacht er precies zoo over: 't was op Dientjes eigen verzoek, dat ze hier kwam om het af te maken."
Ze had in één adem gesproken tot daar, toen stokte haar stem, ze kon niet meer bezinnen wat ze verder had willen zeggen om 't wat te vergoelijken.
Nu was er een stilte gekomen, een pijnlijke, beklemmende stilte...

En de grauwe Januari-dag, die treurde in het ruime vertrek, begon reeds weg te doezelen in de hoeken, tusschen de diepe plooien der bedgordijnen.
Een windvlaag joeg in den schoorsteen, sloeg de vlammen neer in het open vuur; — knetterende blauwe tongetjes flikkerden weer op.
Vreemde lichtplekken glansden op de tinnen borden en het koper van de schoorsteenkap; het paars katoenen plooirabat bewoog zacht-wuivend. De haard begon zijn rossen gloed te spreiden in de weifelende schemering. De twee vrouwen zaten in dien vagen lichtkring, het vlammenschijnsel viel op haar gelaat.
Moeder Verschuren durfde nú pas het gebogen hoofd lichtjes verroeren om tersluiks te zien wat haar spreken had uitgewerkt. Dit zwijgen benauwde haar nog meer dan straks de beklemming der ongezegde woorden. Maar de vrouw tegenover haar zat er als eerst, roerloos nu en recht tegen de stoelleuning, de oogen in het vuur... strak en onbewogen was haar gezicht.
Toch waren de haastige, verwarde woorden van haar bezoekster pijnlijk diep tot haar doorgedrongen. Ze had het gevoeld als een striemenden geeselslag, en haar hart bloedde. Alsof ze nog hartebloed had!... Maar kracht had ze toch om niet ineen te krimpen, om geen spier te vertrekken, geen kik te geven, om onverschillige woorden te zoeken en ze eindelijk te zeggen zonder de minste beving in haar stem: „Zooals je 't goedvindt, vrouw Verschuren."
Toen was ze opgestaan, met een driftigen ruk aan haar stoel: „Ik zeg, zooals je 't goedvindt. Voor haar een andere. Lieve hemel, 't is zoo'n ongeluk niet... Maar je

begrijpt, nu is 't uit, ook tusschen ons!... Het moet me spijten, vrouw Verschuren, maar ik had eerder kunnen begrijpen, dat we niet goed genoeg meer voor jullie zijn..."
Vrouw Verschuren schuifelde achteruit naar de deur, verlangend om weg te komen, niet wetend wat te zeggen op de verwijten, die ze voorzien had, — huiverig van den harden metaal-klank in die stem. De moeilijke boodschap was nu immers gedaan, — ze had hier niets meer uit te richten.
„Je moet 't niet te hoog opnemen," zegt ze sussend, „de jongen zal er niet om malen. Ik wensch je goeden avond. Je weet 't nu, en je zult 't Huib wel zeggen. — Maar geen tweedracht tusschen ons — dat bedoelde ik niet."
Zoo ging ze, verruimd opademend toen ze buiten kwam. De wind snerpte haar langs het verhitte gelaat, speelde onder haar kapmantel, die opbolde, toen ze de slippen over den arm sloeg. 't Was een klinkerpad, dat van de hoeve voerde naar den grooten weg; de steentjes klonken op onder haar vlugge passen. Ze liep, alsof ze veel jonger opeens, veel lichter was.
Wat een pak van haar hart! Ze had er zoo tegenop gezien. Toch was 't nogal meegevallen. En nou was 't ook voorgoed gedaan. Goddank gedaan! — Wat zou zoo'n Huib om haar dochter durven vragen? — Ja, Dientje scheen wat te zien in den jongen: 't was altijd zoo'n soort vrijage geweest tusschen die twee, van jongs-af.
Eigenlijk had ze nooit gedacht, dat het meisje zoo heel gereedelijk Huib er aan zou geven. Als ze 't nou bij hoog of laag niet gewild had, zoo waren ze dan niet, of ze hadden gezegd; „'n Mensch zijn zin, 'n mensch zijn leven." Kwaad was de jongen niet, al kon er heel goed 'n verkeerde grond in zitten; want z'n vader, nou, z'n vader!
In alle geval hadden ze 't zoo bij het beste eind. De boel was op, kaal op daarachter. Armoe troef in de toekomst! — Hun goeie geld was te zuur verdiend om er dáár 't gedoe mee op te knappen.
„Nou, als moeder 't dan afmaakt met Huib," had Dientje zelf eindelijk toegegeven.

Ze had niet aan dien ander, aan Toon Mulders gedacht, maar aan het rijke gedoe van zijn vader; aan de sjees, waarin hij naar de stad reed.
Ze had niet aan Huib gedacht, maar aan „de armoe, die ze op moest knappen".
Ze had niet begrepen, hoe ze besliste over haar leven en het zijne.

Nu liepen ze naast mekaar voort met haastige passen. Zij liep voorover, het hoofd gedoken, angstig verlangend om thuis te zijn, weg van Huibs verwijten, veilig thuis, waar ze niet hoefde te zoeken naar woorden om zich te rechtvaardigen.
Hij heftig z'n woorden uitstootend, kort en afgebroken.
„Jij wilt dus niet... 't ligt dus enkel aan jou?"...
„Och Huib, laat me met vrede, laten we ieder onzen eigen weg gaan."
„Eerst zal je me vertellen, waarom je zoo doet opeens."
„Ze willen het thuis zoo, Huib, en daarbij, 't was immers nooit ernst tusschen ons?"
„Nooit ernst?... ja, 't is goed, geen ernst!... Nou weet ik wat een gek ik ben geweest, ooit naar jou om te zien... Maar wil ik 't eens zeggen, wie er in den weg zit?... Toon — die mooie Toon Mulders, die den grooten mijnheer uithangt. — Ga je gang, ga je gang..."
En dan dreigend:
„Maar als je ooit hoort, dat 't mis gaat met Huib Huibers, dan zul je begrijpen, dat het jouw schuld is... jouw schuld! ...Ik heb een dollen kop... jij had me in toom kunnen houden, want ik hield van je, ik hield echt van je... Dientje... te echt..."
Er was een snik in z'n stem, toen hij 't zei, en hij strekte de handen uit naar de hare... Heel even maar... toen wierp hij het hoofd achterover.
„Ik ben een gek," — en hij ging, te stug om iets te toonen van zijn ontroering — te trotsch om te bedelen om iets, dat hem geweigerd was.
Hij ging, alsof 't hem niet schelen kon.

Dientje stond voor haar huis — verbijsterd zinnend op Huibs laatste woorden, die haar plotseling wakker hadden geschud uit haar dommel van onverschilligheid.
„Jij had me in toom kunnen houden, want ik hield van je, ik hield echt van je..."
Nu was hij opeens weg, en zij stond daar in verwarring... Ze maakte een beweging om hem terug te roepen... de stem stokte haar in de keel... ze durfde niet.
Toen ze binnenkwam in de warme kamer, waar vader en moeder met de broers om de tafel zaten, heeft ze 't onherroepelijk gevoeld:
„Huib en zij waren verloren voor elkaar, — en 't was haar schuld, haar eigen schuld."
Ze had 't wel willen uitsnikken. Ze had het gezicht wel in de handen willen verbergen en schreien, luid het uitschreien: „Hoe had ze zoo kunnen doen?"
Niemand, die haar ontroering zag... ze had haar stoel dicht bij het vuur geschoven en zat bewegeloos; strak staarden haar oogen in het onbestemde, angstig — groot open gesperd in het bleeke gezicht; — krampachtig klemden zich de handen ineen.
Als de jongste broer haar plaagde: dat Toon Mulders er zeker zou wezen den volgenden Zondag, heeft ze wrevelig met de schouders getrokken.
Ze wist nu, dat Toon Mulders nooit zou komen.
Haar wil was gewekt!
Maar 't was te laat!

Dien avond heeft de vrouw van den „Nederdonk" lang op haar jongen moeten wachten.
't Laatste vonkje was weggestorven in den haard, toen hij kwam, het hoofd verhit, de oogen wezenloos verstard. Hij heeft leelijke, harde dingen gezegd tegen z'n goede oude moeder, die hem met sussende woorden in zijn zolderkamertje heeft gebracht. Daar is hij log neergeploft op z'n bed.
Hij had zich een roes gedronken.
Dit was het begin.

Sedert „liep het mis" met Huib Huibers. En de boerderij ging ten onder.
De oude moeder stierf van verdriet. Ze werd nog begraven uit haar woning. Een maand later was de boel verkocht.
Huib trok naar de stad.
„Dientje mocht dankbaar zijn, dat ze vroeger haar zin niet heeft doorgedreven," zeiden de broers en haar moeder. Maar Dientje schudde zwijgend het hoofd, en de lijnen om haar mond groefden zich dieper.

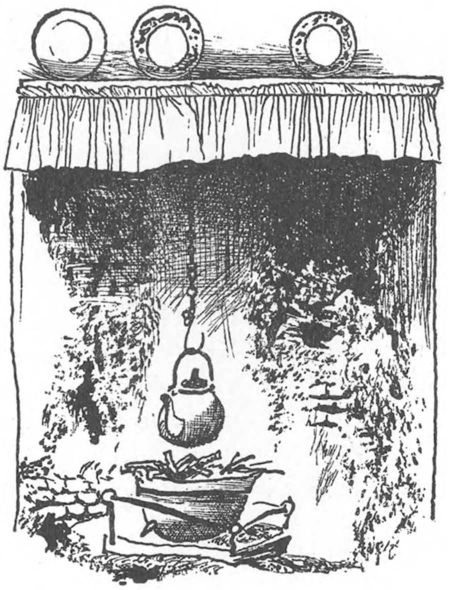

II

HET IS ALTIJD haar wroeging geweest en in de stilte van haar leven heeft het zelfverwijt nooit opgehouden haar te kwellen. Nu is te vroeg de levenslust gedoofd in haar oogen, en haar gedachten zijn zoo oud en zoo ernstig.
Zonder vreugde is haar leven voorbijgegaan. Ze heeft het zelf zoo gewild, omdat ze eens misdeed. 't Is nu vijftien jaar geleden; ze was toen een jongmeisje, — als een kind zwak en lichtzinnig.
Ze had haar woord gebroken en haar liefde verloochend. Zoo had ze onheil gesticht in het leven van anderen.
Nu mocht er ook geen vreugde meer zijn in het hare.
Zoo was ze haar eigen strenge rechter geweest. Zoo wilde ze boetend haar berouw volmaken.
„Dat mislukte menschenleven was haar schuld, en die schuld werd steeds zwaarder."
Toen die gedachte zich eens scherp duidelijk in haar be-

wustzijn had gedrongen, kon niets ze er meer verdrijven. Geen troostende, bemoedigende woorden hadden het schuldbesef verjaagd; geen sussende stemmen in haar ziel, die soms troostten: dat zóó zwaar haar misslag niet was geweest.

„Maar de zonde blijft en duurt aldoor nog in haar gevolgen."

't Is een obsessie geworden.

De menschen van het dorp zeggen, dat Dientje Verschuren een „schreupelend kwezelke" is.

Begrijpen doen ze niet wat er omgaat in dat stille, afgetrokken leven.

De broers hebben nu hun eigen gezinnen; de oudste woont met het zijne op vaders hofstee.

Zij met haar oude, kindsche moeder wonen samen.

— Haar huisje ligt in een zijstraat, waar aan weerszijden lindeboomen staan geplant. 't Ligt er stil en vriendelijk in een tuin, met palmboschjes om een effen grasveld, waar wat reseda bloeit en weemoedige violen treuren op de eenige twee bloembedden.

't Is wit geverfd en donkergroen, zooals alle huizen in de dorpsstraat, en als die andere ligt het er zoo stemmig en zwijgend met zijn laag, strak geveltje.

Maar dit lijkt stiller nog en strakker.

't Lijkt een huisje uit een begijnhof, zooals het daar ligt achter zijn groene hekje.

Nu de deur er opengaat, schemert het donkere binnenhuis achter de vrouw op den drempel, die er even draalt en den blik laat gaan over het tuintje.

Dan treedt ze naar buiten, behoedzaam de deur dichttrekkend, en ze schrijdt over het klinkerpad, door het hekje, den weg op naar de kerk.

Zooals ze daar gaat met vlugge passen, lang en recht in haar strakken, nauwsluitenden mantel, waar de blauw katoenen rok breed onderuit plooit, ziet men 't haar aan, dat zij, en geen andere, moet wonen in het stemmige huisje. De witte, stijf gestreken muts met het strookje achter in den nek, de breede banden gestrikt onder de kin, plooit om het heel blanke, heel ernstige gelaat: — een mooi,

fijnbesneden gezicht, stil en vroom — maar ouwelijk door de diepe lijnen om den mond, peinzend en droef...
Zoo gaat ze voort over den verlaten weg, in de stille schaduw van de oude boomen. Hoog door de diep-blauwe lucht, waar de warme tinten van den laten zomermiddag beginnen op te gloeien, wordt het gelui van het kerkklokje voortgedragen over de stille huizen van het dorp, over de verre weilanden...
Dan plotseling worden haar oogen getrokken door het bewegen van menschen aan het straateinde, ongewone drukte — een oploop...
„Voor 't huis van Huib." Ze voelt die gedachte als een stekende pijn.
Ze voelt hoe nu het verschrikkelijke gebeurd is: dat 't nu gekomen is, waar 't niet verder komen kan.
En in een heftige ontroering, die haar opzweept uit haar stil gedroom, wil ze er heen...
De dorpsstraat is nog lang. —
Sedert een half jaar woonde Huib weer in 't dorp. De menschen hadden hem eerst niet teruggekend, zoo haveloos en verwilderd zag hij er uit.
Hij was getrouwd geweest in de stad, z'n vrouw was dood, en van z'n kinderen leefde nog alleen het zwakke bloedje, dat hij meebracht, 'n jongetje van twee of drie jaar.
Hij slenterde door de straten met het kind op z'n arm, hij zat in de herberg met het kind op z'n knie. Hij deed niets, de menschen wisten niet waarvan hij leefde. Soms was hij weer verdwenen, dagen achtereen; 't was een heele rust in de buurt. Een oud, smerig vrouwtje paste dan op het kind: — voor een paar centen deed ze het.
Dien morgen had men den veldwachter op een van de ruige heiwegen gevonden — een schot in de borst.
's Middags werd Huib Huibers zwaar geboeid weggevoerd.
Nu stonden de menschen opgehoopt voor de deur. Nieuwsgierig gluurden ze, over elkaars schouders heen, naar binnen in den ellendigen rommel.
Daar zat het kind: zijn teere lichaampje kromp in zenuwschokken, zijn borstje hijgde naar lucht.

Schreien deed hij niet meer, maar de starre oogen tuurden vol angst naar de menschen.
't Zat neergehurkt op een stoof, schichtig zich aandrukkend tegen den muur, een armpje, in een gebaar van angstig afweren, opgeheven tegen het voorhoofd.
Zoo zat het schuw als een arme kleine vogel, die bekje en vleugels ten bloede heeft gevlogen tegen de tralies van de kooi, waarin ze hem opsloten, en die nu bevend van afmatting wegschuilt in het verste hoekje.
't Had zijn zwakke krachten opgevoerd tot het uiterste om het ongeluk af te weren.
't Mocht niet baten.
In stommen angst wacht het kind, wat er verder gebeuren zal.
De menschen dringen op, maar durven den drempel niet over.
Achter hen en om hun hoofden is het warm-schitterend zonlicht, maar hun gezichten vagen weg in de schaduw, die zwart en somber uit dat armoedige binnenhuis lijkt op te doemen.
Dan, met een huivering, zeggen ze, hoe dit huis voortaan geschuwd zal worden, hoe er nooit meer zegen op rusten kan.
Ze vertellen elkaar, hoe de woesteling zich verzet heeft, toen hij gevangen werd genomen. Met voeten en vuisten heeft hij getrapt en geslagen, tierend en vloekend tegen zijn verraders. En boven alles uit: het gegil van het kind, zijn stemmetje schril van angst. Met allebei zijn handjes had het zich vastgeklampt aan z'n vader.
„Voor z'n kind was hij toch goed!"
„O ja, altijd droeg hij het mee op z'n arm, als hij door 't dorp dwaalde."
„Alle kinderen liepen voor hem weg, maar die kleine stumperd leunde zoo rustig tegen z'n schouder."
„Je hoeft niet te vragen of die daar ook voor galg en rad zal opgroeien!"
Maar de wreede woorden, als een grap bedoeld, vinden geen anderen weerklank dan een meelijdend gemompel

van: „Stil daar... schreeuw zoo niet. Zie je niet, hoe bang het arme wurm is..."
Dan beginnen de vrouwen, die 't voorste staan, het kind toe te spreken met goedige woorden.
Juist nu is Dientje Verschuren genaderd, en haperend, angstig stelt ze haar vraag: „Wat of er gebeurd is?"
„Weet ze 't dan nog niet? Ze hebben hem weggehaald, den deugniet — en nou zit 't kind daar binnen..."
De vrouwen willen haar een breedvoerig verhaal van het geval doen, maar Dientje heeft geen geduld om te luisteren:
„Wie hebben hem weggehaald... waarom...?" dringt ze aan.
En boven de verwarde stemmen klinkt schel dat woord „moordenaar."
„Levenslang krijgt hij, de schurk."
„En 't kind?... Wat moet er met 't kind...?" In een snik stoot Dientje er die woorden uit.
En opeens, terwijl haar oogen opflikkeren als haar geest en haar wilskracht, dringt ze zich door de opgehoopte menschen heen.
Ze wijken zwijgend voor haar. Ze beseffen dat er iets gebeuren zal. Op den drempel aarzelt ze even.
Daar zit het kind, vaster nog zich dringend tegen den muur, angstig staart het naar de vrouwen, die meelijden hadden en zachte woorden zeiden.
„Ga er niet in!" roepen de menschen, die haar aarzeling gezien hebben.
Met een huivering is ze toch binnengegaan. En nu is er niets meer dan, neergehurkt en weggedoken in zijn hoek, het kleine wezentje, dat in zijn zwakheid en verlatenheid om erbarmen vraagt.
Ze buigt zich neer over het kind, streelt met de hand over z'n donker hoofdje.
„Arme stumperd... zit je hier zoo heelemaal alleen?"
't Kind voelt de warmte van die liefde-hand door zijn bevend lichaampje vloeien, en de angst laat zijn zieltje los.
Bewegingloos blijft het luisteren naar die stem met haar

vertroosting, en zijn oogen zien met een gehunker om liefde, in het goedige, zachte gelaat, dat zich nog dieper over hem neerbuigt.

Nog even heeft ze geweifeld, duidelijk doorziende het veelzeggende van wat ze doen gaat, het overwegend in zijn gevolgen.

„Lieveke, wees nu heel zoet, en heel gerust... nu niet bang meer zijn."

Zoo neemt ze het jongetje in haar armen, zachtjes sust ze het.

„Zeg, wil je nu bij mij komen — altijd bij me blijven...?"

Heel zoetjes fluistert ze haar lieve, goede woorden; de menschen hooren die niet, maar begrijpen ze toch, en ze staan er bij met vochtige oogen.

„Juffrouw Dientje, neem jij het mee? — Och, toe ja, neem het toch mee...!"

De vrouwen dringen nader, goedig benieuwd en met meewarige gezichten.

't Jongetje voelt zich zoo veilig in de koesterende bescherming van de vrouw, die hem in haar armen opnam; in overgevend vertrouwen drukt het zijn hoofdje vaster tegen haar aan.

Dientje voelt het, en een vreemde ontroering, een warm gevoel van moederlijkheid komt in haar op.

Dan, het hoofd hoog heffend, zegt ze:

„Ik neem het kind en zal het bij me houden."

De menschen zwijgen bij die veelzeggende woorden.

Ze wijken ter zijde om Dientje door te laten, ze voelen iets van eerbied en ontzag.

Met het kind tegen zich aangedrukt, slaat ze den weg in naar huis.

Vlug stapt ze voort, met nieuwe veerkracht in haar tred.

„Zoo'n kind brengt geen zegen in huis," — een afgewerkt, verschrompeld vrouwtje had het gezegd, toen Dientje weg was en de menschen nog even napraatten over het geval. — Toen had ze de lippen stijf opeengeperst, de oogen dicht geknepen tot smalle streepjes en ze schudde het hoofd, als een booze tooverheks die een kwade voorspelling heeft gedaan.

Maar die er stonden bij Huib Huibers voor de deur, wisten wel hoe het een zegen zou wezen voor zijn kind, dat het ginder werd opgenomen in het strakke, witte huisje, stemmig en rustig in zijn groenen tuin.

III

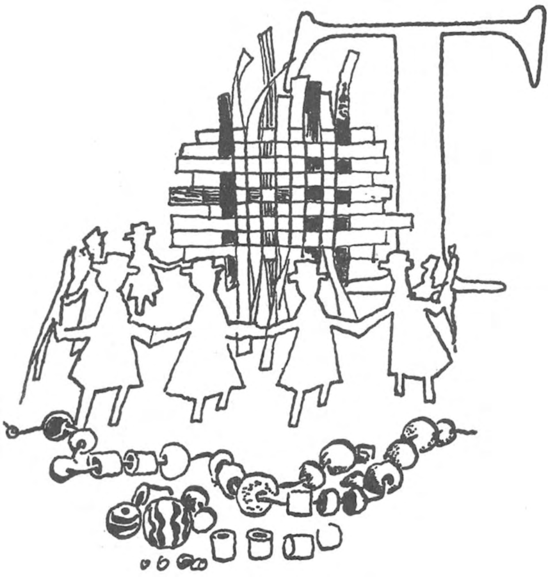

THUIS ZAT DE kindsche moeder te dutten in een hoekje. Er was nog zonlicht in het vertrek, de warmroode gloed van zonsondergang.
De oude meubels stonden stijf gerangschikt. Maar de kille, droefgeestige strakheid van de holle kamer met witte muren leefde wat op onder het warme schijnsel. Dientje kwam binnen met het jongetje in haar armen.
„Moeder," heeft ze gezegd, zich vlak plaatsend voor haar stoel, de woorden één voor één betonend: „Moeder... dit... kind... neem ik bij me... 't is het eenige kind... van Huib Huibers..."
De vrouw keek versuft naar het kind, toen, met een oplichting in de doffe oogen, mompelde ze:
„Huib Huibers... die is geen partuur voor ons Dientje... ze zegt het zelf... geen partuur."
Ze strekte haar dorre handen uit, ze streelde het kind over

het hoofdje. Zoo liefkoosde ze ook haar kleinkinderen, die schuw waren voor hun oude grootmoeder.
Haar geest was verdoofd; heel vage gedachten leefden alleen nog in haar brein. — Opeens werd ze zoo gebroken, de krachtige, forsche vrouw, getroffen door een beroerte, die haar leven bedreigde en haar geestkracht verlamd had.
„Lief kindje... zoet kindje..." murmelde ze nu, en ze oogde Dientje na, die het meenam naar de keuken.
Dien nacht heeft Dientje niet geslapen. Ze was opgebleven om kleertjes te naaien voor haar pleegkind. Moeder sliep achter de bont-gebloemde gordijnen; haar ademhaling ging geregeld en rustig.
Dientje zat gebogen over haar werk in het getemperde licht, dat haar oogen schrijnde.
Tegen den muur stond haar ledikant in witte gordijnen. Ze had er klein Janneke in gelegd, hem toegedekt met de frissche lakens, z'n handjes samen gevouwen op het dek, z'n hoofdje zacht gevlijd op het koele kussen.
Zoo was hij in slaap gevallen, afgetobd en oververmoeid. Eerst had hij roerloos gelegen, de schaduw van z'n wimpers op het bleek gezichtje. Maar hij was zachtjes beginnen te kreunen in z'n slaap, en zijn borstje hijgde soms naar adem. Toen opeens schrok hij wakker, woest zich opwerpend uit zijn gesluimer, en hij was gaan schreien.
Dientje was gekomen, had hem rond gedragen door de kamer, had gesust en geneuried...
Toen ze Janneke weer neerlei, heeft ze met de hand zijn hoofdje gekoeld, dat brandde in koortshitte.
„Nu weer zoet slapen."
Maar hij sliep niet meer, bewegeloos lag het hoofdje in het kussen, en de oogen tuurden de kamer in; donkere, gloeiende oogen, vreemd-schitterend in het verhitte gezichtje. Dientje had zich over hem heengebogen, bezorgd en angstig. Ze gaf hem te drinken — gretig grepen de handjes naar het waterglas. — Slapen kon hij nog niet. Met een stil gesmeek in z'n blik keek hij naar Dientje. Ze zag wel, dat hij ziek was, en ze werd onrustig. Ze bleef voor het bed staan en legde haar hand weer op zijn hoofdje. Dat deed

hem goed, die koelende hand te voelen, stil bleef hij liggen, en hij kreunde niet meer.
Dientje dacht, dat hij in slaap zou vallen en durfde zich niet verroeren. — Toen zijn ademhaling weer rustig was, wilde ze voorzichtig haar hand verwijderen; maar Janneke heeft haar hand gegrepen met beide z'n warmgloeiende handjes en ze gedrukt tegen zijn wang, in een liefkoozing.
Dientje voelde haar oogen vol tranen.
Ze is nedergeknield voor het bed en heeft het kindje naar zich toegetrokken, haar lippen gedrukt op z'n gloeiend voorhoofd, op de verwarde haren.
In haar hart was een groote blijdschap, nu ze wist hoeveel ze van het jongetje zou gaan houden.
Ze waakte dien nacht bij hem als een moeder.

Janneke werd erg ziek.
De dokter zei, dat het hersenontsteking was; hij zou er van sterven.
Maar gestorven is hij niet! Dientjes hart jubelde van dankbaarheid, toen ze zag hoe hij genas.
„Misschien zou 't beter wezen, als hij gestorven was," meende de dokter. Jannekes beentjes waren verlamd. Maar Dientje drukte het kind aan haar hart: „Hij is mijn eigen zoete jongen," en ze wist hoe ze hem verzorgen zou, met evenveel liefde als ze hem bevochten had aan den dood.
Zoo was het kind van Huib Huibers opgenomen in dat eenzaam huis, en zoo had zich dat verlaten vrouwenhart met moederlijke liefde gegeven aan den verlaten stumperd.
Er was zonneschijn gekomen in de eenzelvige ingetogenheid van Dientjes leven; een weldaad voor haar, die in strengen ernst alle levensvreugd gebannen had gehouden uit haar ziel.
Ze had geleefd als een vroom zusterken, werkend en biddend in eenzaamheid.
Nu was er dit rein geluk opgebloeid in haar leven.
Zoo is er soms opgebloeid een stille, witte bloem, een eenzame, ongerepte bloem op een dorre heideplek.

De strakke, kille ernst van haar woning was weggeglansd onder een licht van liefde, dat straalde uit een schuldeloos kindergezichtje, leven- en licht-wekkend in haar eigen hart: al-teederheid, al-goedheid.
Maar soms in den nacht lag ze slapeloos, en haar oogen staarden weer vol angst in het verleden.
Daar bleef de schuld; zwaar en zwart dreigend stond daar de schuld. En het licht van blijheid, dat gekomen was, vermocht niet de zwarte schuld weg te wisschen. Het goede, stille geluk, dat tot haar gekomen was, vermocht niet de zware schuld te delgen.
Hoe dan toch had deze zegening kunnen komen over haar, die naar duisternis en rouw zocht?...
Ze durfde bijna niet bewegen in het licht.
Bijna durfde ze niet opzien in het glanzend aanschijn, dat zich vol goedertierenheid over haar heenboog.

Zes jaar was Janneke zoo geworden.
Oude, kindsche grootmoeder had het liefst, dat hij vlak naast haar zat in z'n laag rolstoeltje, zoo dat ze zijn haren streelen kon.
Van haar kleinkinderen hield ze zooveel niet als van dit vreemde jongetje, de eenige ook, die zich niet schuw en angstig onttrok aan de liefkoozing van haar bevende handen.
Als hij zat in z'n stoeltje, zou niemand gedacht hebben, dat hij een ongelukkig kind was en niet loopen kon.
Zijn hoofdje bewoog zoo vol gratie op de goed gevormde schouders, de armen en handen deden zoo gemakkelijk hun bewegingen.
Hij was een mooi kind. Hij leek niet op z'n vader; die was bleek en blond geweest. Janneke was donker.
Zijn dof-bruine krullen en zijn oogen met een gedroom van zacht-blauw, een gefonkel van zwart er in, de matte tint van zijn gezichtje hadden iets warms.
Als hij lachte alleen, was er bij Dientje soms een vage herinnering opgekomen, alsof ze vroeger Jannekes vader zoo had zien lachen, de bovenlip opgetrokken — het hoofd licht achterover.

Maar Janneke lachte niet veel.
Toch was hij een gelukkig kind, en al kon hij niet spelen en stoeien als andere kleine jongens, zijn kinderleven was vol en zonnig.
Janneke was een kleine droomer, en zijn rijke kinder-fantasie was een goed geluk voor hem.
Hij zat er: stil-geduldig lijdertje met weemoedig gemijmer in de oogen.
Hij zat er de lange winterdagen en keek naar de sneeuwvlokken, die achter de ruiten dwarrelden als kleine witte vogels.
Grootmoeder mompelde haar vage gedachten uit.
Dientje repte zich bedrijvig. Straks trok ze Jannekes rolstoeltje naast zich bij het venster. Dan glansde er een blij licht op in de droefgeestige kinderoogen. — Het was zoo'n feest voor hem, als Dientje mooie figuren voor hem knipte, als ze hem leerde matjes vlechten en kralen rijgen. Zoo was hij bezig als zij naast hem zat te naaien, met telkens een vriendelijk, bemoedigend woord voor hem.
In z'n zieltje droomde een verlangen om nu iets heel moois te maken voor „moeke Dientje", en zijn gezichtje gloeide soms van inspanning, als hij zwijgend de gekleurde papierreepen ineen schoof...
Als de wintermiddag wegschemerde, lei Dientje haar naaiwerk neer.
Moeder was ingedut in haar hoek. Dan kwam er een heerlijk stil uur. Dientje nam den kleinen jongen op haar schoot; Janneke legde z'n hoofdje tegen haar schouder en vroeg of ze weer zingen wilde. En ze zong, zachtjes, de tonen sleepend, veel vrome, zoete liedjes.
Janneke kende ze alle en neuriede ze soms mee, zong ze na met een hoog stemmetje vol muziek.
Als 't heel donker was geworden, gebeurde het wel, dat Janneke in slaap viel op Dientjes schoot.
Dan boog ze zich dieper over hem henen, legde zacht haar wang op zijn hoofdje en drukte hem vaster in haar arm. — In haar ziel weende een gebed.
Dientje had Jannekes hoofd wel willen zegenen in groote dankbaarheid.

Toen zweefde de rijke, gouddoorstraalde lente als een hemelzegening over de landen.
Dientje bracht Janneke in zijn wagentje buiten, reed hem den grooten dorpsweg op, den breeden grintweg, waar aan weerszijden de forsche kastanjeboomen hun kruinen torsen. Ze stonden in vollen bloei, droegen fier hun witte en rose pluimbloesems.
Janneke liet de gulden blijheid van het lentelicht in z'n oogen stralen, dóórschijnen tot in zijn hartje.
De menschen uit het dorp, die langs hen gingen, knikten vriendelijk, gaven een lachenden groet aan Janneke, die er zoo parmantig in z'n wagentje zat.
Verderop rolde Dientje soms het wagentje tot aan den wegboord. Dan tilde ze Janneke op en zette hem naast zich in het gras, warmgestraald door de zon...
Er bloeiden margrieten rond hen, hoog op haar slanke stengels, gouden harten in witten stralenkrans.
Langs den bermweg stroomde de trage wetering, schuifelend tusschen de lisschen, paarse en gele: grillige bloemen in haar bescherming van scherpe lansbladeren.
Daarachter strekten zich de weiden uit, eindeloos ver, warm getint door den bloei der zacht-roode koekoeksbloemen.
Verder, waar de kleuren vervaagden, waasde uit weteringen en slooten een ijle nevel op, die wegtrok in den zonneglans.
Aan den einder teekende zich, mat tegen het bleek-blauw, de omnevelde silhouet der stad, de omtrekken van torens en kerken, de huizenlijnen.
Lang zaten zij er dan in de gulden vreugde van den lentedag.
Dientje vertelde Janneke van de stad.
„Zou ik er ook ooit 'ns naartoe gaan?" had het kind gevraagd met een weifeling in de stem.
„Later hoor, als Janneke groot is."
„Als ik loopen kan, is niet?" — en Janneke mijmerde verder over de groote kerken, de drukke straten, al de menschen, die er zijn zouden.

„Als ik loopen kan," — dat zei Janneke altijd, zoo vol vertrouwen.
Maar Dientje wist wel, dat het jongske nooit zou kunnen loopen. Toen hij 't weer zei dezen lente-ochtend, dacht ze angstiger dan ooit aan zijn toekomst.
„Nu was 't nog niet zoo erg, — maar later — later..."
En ze sloeg haar arm om zijn teere lichaampje, trok hem tot zich in een opwelling van groot medelijden.
„Arm Janneke."
Over de weiden tuurden hun oogen naar de stad aan den horizon...
Daar stond ook een groot somber gebouw, waar Janneke's vader leefde.

Eer de zomer verbloeid was, zat de oude, kindsche grootmoeder klagend te vragen: „Waar Janneke toch blijft?"
Ze hadden hem begraven op het dorpskerkhof...
Dientje zat in stomme smart neer, de oogen dof, de handen in den schoot.
Toen de stilte omzweefde in de nachtduisternis, heeft ze geschreid als een moeder, die haar kind verloor...
Tot ze plotseling met een angstig gestaar in de oogen zich heeft opgericht.
Opeens heeft ze begrepen...
De duisternis, de leegte, — haar groote, groote verdriet...
Dit was de boete!...
En de samengewrongen handen drukte ze tegen het voorhoofd.
Ze wil niet meer denken, ze mag niet meer denken, dat haar leed zoo zwaar is...
Niets mag er meer wezen in haar gedachten dan een gebed van onderwerping:
„Heere, kastijd me met de gerechtigheid van Uwe hand."
Zoo heeft ze haar kruis opgenomen.

DE VONDST

IN HAAR SJOFELEN mantel gedoken, een valen sjaal om hoofd en hals geslagen, loopt Rosa Wouters, tegen den vrieswind in, over de stoep langs de buurtwoninkjes, kleumig en bleek. Ze heeft roggebrood en stroop gehaald voor de kinderen, aardappelen en spek voor den man vanavond, en toen ze 't allemaal in haar net had, moest ze zeggen, waar al de overige klanten bij stonden: „Ik zal op 't eind van de week wel komen betalen.” Ze had ondervonden dat de winkelier 't haar dan toch niet meer afnam, al gromde hij ook tegen: „'t Loopt te veel op, Rosa.” 't Ergste is dan eigenlijk 't spottend kijken van de anderen en de heete blos, die haar bij zooiets naar 't hoofd slaat... Maar, komaan, ze heeft wel grooter narigheden doorstaan.

Tranen vloeien over haar te vroeg verdord gezicht. „Door de kou" weet ze, terwijl zij ze wegstrijkt. Want uit de diepte van haar hart wellen geen tranen meer: die bron is uitgedroogd. Niets meer daarbinnen dan zwaar en donker de machteloosheid. Ze kon niet tegen het leed en den ondergang op — dat is alles — en door het harde leven is ze hard geworden, zóó hard dat ze lachte, toen de wijkverpleegster, die van 't zomer bij Lowieke kwam, den jongste, haar tot allen troost zei: „Alleen de goede God kan hier nog helpen." — „Och kom," had ze toen haar man nagepraat, „den goeden God hebben ze alleen uitgevonden om het volk tam te houden." Langs haar kouwe kleeren gleed de preek af, die ze zich met dat gezegde op den hals haalde. „In mijn plaats hadt u ook gelooven en bidden al lang verleerd," zette ze op haar beurt de goeie zuster terecht. En die toen: „Vergeet niet, dat God 't meest beproeft, die Hij 't meest liefheeft." „Wel, wel, — laat Hem die liefde dan maar 'ns op 'n andere manier toonen," had ze gespot. 't Eind was, dat de zuster zei: „Ik zal veel voor je bidden, Rosa," en zij, Rosa, de schouders ophaalde, maar toch toegaf: „Bid dan maar, dat Lowieke gauw beter wordt!" — Lowieke was natuurlijk tóch gestorven! Ze had nooit gedacht, dat ze 't zich zóó zou aantrekken, 'n kind te verliezen. Ze is er ziek van geweest, en nog kan ze er niet overheen, al heeft ze er nog vier over, en al is ze overtuigd, dat zoo'n stumperd goed af is, die 't leven niet door hoeft. Later 'n mijnwerker minder, dat is alles. En toch voor háár, leeg, alles leeg, sinds ze hem begroeven; en haar hart harder dan ooit. Sinds daar het allerlaatste sprankje hoop op den goeden God uitdoofde, dat de zuster even had aangewakkerd onder asch en roet. Zoowaar, ze heeft bij haar stervend kind uitgezien naar een wonder: „Men kan niet weten, als zoo'n brave ziel er voor bidt..." Jawel dan! Niks als leed, leed en nogeens leed. En dat noemen ze nog de liefde Gods!... Eigenlijk heeft Fons gelijk gehad, dat hij naar de rooien loopt; gelijk, dat hij 't er goed van neemt en de zorgen maar wegdrinkt. Als hij maar niet vergat, tegelijk voor vrouw en kinderen

te zorgen! „Ik leef maar één keer." Hoe dikwijls heeft hij haar al tot zwijgen gebracht met die leus van hem, wanneer ze 't waagt te klagen, dat het toch al te weinig is om met zessen rond te komen, het overschot van z'n loon, dat ze hem elke week nog moet afbedelen. Ze is bang van hem. Al leerde hij zelf haar nog zoo hard en driest het leven opvatten, van hem is en blijft ze bang.
Toch waagt ze 't soms, hem op z'n leus tegen te werpen: „En wij dan, de kinderen en ik, zullen wij soms twee keer leven?" Maar vloeken en schelden is op alles het eenig antwoord: „Alsof ik me niet doodwerk voor jou en de kinderen. Alsof je niet van honger zou krepeeren zonder mij..."
Opeens staat Rosa stil... Haar zwarte gedachten vliegen meteen weg in den wind. Iets glinsterig blanks tusschen afval, asch en sintels van een omgevallen vuilnisemmer in de goot, heeft haar aandacht getrokken. Ze bukt en raapt een gebroken Saksisch porceleinen Lieve-Vrouwtje op. De Moeder Gods mist hoofd, schouder en arm, maar het voetstuk en de grootste helft is nog over, zoodat de scherf nog kan rechtstaan en het Kindje ongedeerd op den steunenden linkerarm zit.
„Arm ding!" prevelt Rosa. Ze veegt het Jesuke langs haar mantel af, en een lief rond snoetje met kralende oogjes, kussende lipjes en blonde engelenharen kijkt haar aan met zoo'n blijdschap, dat het haar onmogelijk is de scherf weer weg te werpen. Zou 't dan ook niet doodjammer zijn, als zoo'n schat van 'n kindje, nog zoo heelemaal gaaf, onder 't rad van de aschkar tot gruizelementen werd verbrijzeld?...
Ze laat het verscherfde beeldje in haar mantelzak glijden en haar hand blijft daar ook om het ijskoude porcelein heen, alsof ze het Kindje wil warmen.
Benieuwd om 't nogeens goed te zien, haalt ze thuis haar vondst te voorschijn. De vier kleuters dringen zich om haar heen. „Is dat een poppetje van Sinterklaas?" vragen ze. Het doet haar pijn. Ze heeft Sinterklaas eergisteren ongemerkt laten voorbijgaan, omdat ze geen cent over had om peperkoek en speelgoed te koopen. Ze heeft over Sinter-

klaas heelemaal niet gesproken, en nu denken ze er toch aan, zoo klein als ze zijn, de stakkerds. „Zeg moeder?"
„'t Is Jesuke," antwoordt ze, om hun Sinterklaas maar weer aanstonds te laten vergeten.
„Wie is dat, Jesuke?" wil vijfjarig Anneke weten, de oudste. Rosa heeft het altijd heel gemakkelijk gevonden, dat ze hun bij verbod van Fons toch niet mocht leeren bidden. Zoo hoefde zij niet te twijfelen al dan niet. Maar nu heeft ze zich al vastgepraat. „Wie Jesuke is? Dat zie je toch? Zoo'n lief engeltje..." Ze wil er zich uitredden en schrikt tegelijk van het tweede woord, dat ze niet moest genoemd hebben. Wat 'n onzin, om zooiets op te rapen, wat anderen weggooien! Als de kinderen straks tegen Fons over Jesuke en de engeltjes beginnen, dan is er natuurlijk weer dadelijk volop spektakel. „Geen gefemel hier in huis!" Heeft hij laatst zelf niet haar eenig, heel klein kruisbeeldje in de kachel gegooid. „Als je iets bent, moet je 't ook zijn! Kleur bekennen in alles..." en hij is nu eenmaal 'n rooie...
„Kom," wil ze de kinderen afleiden van hun bewondering, „'t is immers maar 'n kapotte prul. Alleen nog goed voor 't oud vuil." Ze heeft de scherf gegrepen en zwaait al met haar arm naar de open deur van het kolenhok. Maar een vervaarlijk geschrei gaat er op. Anneke die krijt: „Neen, neen, Jesuke laten, Jesuke hier laten! Hij lijkt juist op Lowieke..."
„Nou dan, nou," sust Rosa. Ze zet het beeldje bijna behoedzaam op tafel terug, en weer loopen haar de tranen over 't gezicht, maar nu niet door den wind en de kou, maar om dat woord van de oudste over Lowieke.
Och neen, neen, ze weet wel beter, Lowieke was bij lange niet zoo blank en blozend en stralend als dit Jesuke — maar toch ook, en evengoed een engeltje. En nu ze beter kijkt, kan ze heel goed begrijpen, dat Anneke gelijkenis ziet.
„Is 't nu goed?" Ze heeft het beeldje in den hoek op de schouwplank gezet, schikte in de gapende wond wat bestoven bevertjes en rose stroobloempjes uit de vaas op de kleerkast, en onder die dorre Mei kijkt Jesuke aldoor even

blij en lief naar de vier, die er voor staan en „Lowieke" roepen.
Nu 't goed en wel avond is, lawaait Fons de kamer binnen. Ze schuift hem dadelijk de dampende aardappels en het spek toe, gerust dat alles juist op tijd klaar is, en begint al bij voorbaat het kindergeschater over het beeldje en Lowieke te verontschuldigen.
„Omdat ze er zoo'n gelijkenis in zien, zullen we het maar laten — vind je ook niet?" Hij antwoordt nieteens. Maar met pijp en pet en jekker, klaar voor de vergadering in het Volkshuis, gaat hij ongemerkt 'ns dichter bij de schouw zitten en schuift dan zonder boe of ba de deur uit.
Maar vreemd, vreemd — nu de kinderen slapen, de man wegblijft en zij hier alleen met haar verstelwerk bij het lampje zit, is en blijft de kamer heelemaal vervuld van het gebroken beeldje. Eerst moest ze aldoor opnieuw aan Lowieke denken, en dan stil-aan ook aan Jesus in den Hemel en de Engelen, aan al dat goede en gelukkige, waarover ze van haar moeder en van de Zusters op school heel haar jeugd lang aldoor gehoord heeft, en waarin ze heilig geloofde — totdat het leven zelf met Fons hielp 't haar af te leeren. Maar vergeten heeft ze 't niet — alles weet ze nog wel — en 't is immers niet voor 't eerst, dat ze zich afvraagt: „Als 't tóch eens waar was?..." Als 't toch eens waar was, en als alles eens waarlijk veel beter en gelukkiger zou gegaan zijn, wanneer ze het geloof niet had opgegeven, en het bidden niet had nagelaten? Als, als... Lowieke 'ns wezenlijk een engel in den hemel was, en er zelf 'ns voor had gezorgd, dat zij toevallig dat beeldje vond, om er haar langzaam maar toch zeker aan te herinneren, dat er toch wezenlijk nog wel wat hoogers en beters bestaat dan de wereld vol ellende. Dat er daarboven nog een Helper is, een Beschermer... de Vader in den Hemel, Looner van het goed en Straffer van het kwaad. En een Moeder als voorspreekster, die ook haar verloren kinderen niet vergeet...
Rosa betrapt er zich op, dat ze, nog met haar naaiwerk in de handen, bij de schouw voor het beeldje staat, en zoowaar

dacht of eigenlijk wel hardop zei: „Zie, Maria, ik wilde toch ook niet, dat uw lief Kind verloren ging, — red de mijne en mij en hem..."
Dat is bidden, het begin van bidden. Zeker, ze kent haar Weesgegroet nog wel en haar Onze Vader. Zoolang is 't eigenlijk niet geleden, dat ze 't nog bad. En ergens, tusschen den rommel in de latafel, moet de paternoster van haar Eerste Communie nog liggen. Ze vindt hem gauw. Ze is niet verwonderd hem gauw te vinden. 't Een komt uit het ander voort — allemaal door Lowieke.
En ze wil 't daarom probeeren, wat ze schijnt te moeten: bidden! Met Lowieke samen. Maar dan ook goed. Dan ook op de knieën.
Ze wendt geen ademtocht lang den blik van het lachende gezichtje van het Jesuskind af, terwijl ze daar zit neergeknield op den vloer, en woord na woord langzaam en aandachtig heel haar rozenhoedje afbidt met een Kruisteeken tot begin en einde. Alleen de litanie niet, de litanie is ze vergeten op 'n enkel woord na.
„Troosteres der bedrukten..." En al had ze 't niet onthouden, dàt zou ze nu toch wel uit zich zelve weten. Want ze voelt het, ze ondervindt het, terwijl ze weer voortwerkt en eigenlijk nog bidt: haar hart is verruimd, en de kamer vredig en licht als nog nooit, zoo alsof er een nieuw geluk uit alle hoeken klaart en aansuizelt... „'t Is een wonder, een wonder... God heeft mij Zijn liefde getoond, toch, toch..." Ze weet niet of het een stem in haar of buiten haar is. Ze weet niet of het de blik is van Jesus of van Maria of van haar eigen Lowieke, dien ze over zich voelt lichten...

„KETELEN... KETELEN"

TOEN DE HEUVELS en dalen van Zuid-Limburg aldoor dichter werden bevolkt en er steeds meer kerken en torens verrezen, trokken de Alvermannekes, de laatste trawanten van de oude goden, zich terug in de heuvelbosschen, die er de Maas-vallei ten oosten begrenzen. Daar was het nog eenzaam genoeg, want al lag het naaste dorp niet zoo heel ver af, toch was er uit den schuilhoek dien het Alvenvolk zich tot verblijf had gekozen, geen dak of schouw te bespeuren van die groep hutten en kleine boerderijen geschaard om het Sint-Maartenskerkje. Door overwinterende Maasschippers was het daar jaren geleden gebouwd. Zóó arm was het gebleven, dat er zelfs geen klok in den toren hing.

De Alvermannekes voelden zich al spoedig veilig in en op hun nieuwen heuvel, overtuigd, dat ze hier toch zeker nooit

opgeschrikt zouden worden door het gelui en geboembam, waardoor ze overal elders tenslotte verdreven waren. Klokken konden ze immers evenmin verdragen als ook maar de schaduw van een Kruis... Beide beteekenden voor hen ondergang en dood.
Eindelijk hadden ze dus opnieuw het rijk alleen, een wereld voor zich zelf. Zooals overal huisden ze ook hier weer onder den grond. Enkel 's nachts kwamen ze te voorschijn, soms om voorraad op te doen, dan weer om feest te vieren in den maneschijn, op de helling van den heuvel. Omdat ze de tarnkap opzetten, zoodra ze buiten hun holenstad kwamen, waren en bleven ze voor de menschen onzichtbaar.
Wanneer ze op hun feestwei weer hand aan hand hun rondereien hadden gedanst, ontlook daar een ware bloemenweelde: anemonen en hanekammen, madelieven, kerkesleutels, boterbloemen en margrieten, hazeklaver en kruipend-zenegroen. Tusschen de varens en het kreupelhout langs den rand geurde het van viooltjes en lelietjes-van-dalen. Eerst blauw van vergeet-mij-nieten, later rood en wit van ooievaarsbek, koekoeksbloemen en silenen, waren de oevers van de beek, die uit bosch en struiken met speelsche sprongen en klaterende kleine watervallen over de kiezels haar weg baande. Over de meidoorns, de wilderozen en hazelaars, die het bloemtapijt omringden, slingerden kamperfoelie, windekelken en boschrank hun festoenen.
Zóó fleurig begon de Alvenheuvel er uit te zien, dat eerst en vooral de kinderen van de dalbewoners hem tusschen de andere begonnen te kennen. Niet lang duurde het, of ze noemden hem den Blomberg.
Nergens was het voor het kaboutervolk nog goed afgeloopen, waar menschen den voet zetten op hun gebied. Aart-met-den-baard, de Alvenkoning, liet in den rijksraad zijn waarschuwende stem hooren. Wim-de-Visscher, een van de drie rijksgrooten, was het dadelijk met hem eens. Weliswaar waren het nogmaar kinderen, die enkel op den heuvel kwamen om bloemen te plukken en kransjes

te vlechten. Maar als vandaag of morgen ook hun ouders of groote broers de welige plek ontdekten, zou het te laat zijn. Menschen meenen nu eenmaal, dat alles wat goed en mooi is, hun toekomt. — Overdreven voorzorg zou het niet zijn, vonden Koning Aart en Wim-de-Visscher, zooveel mogelijk brandnetels, doorns en distels te zaaien om oud en jong den toegang tot den Blomberg te versperren. Maar de twee andere raadsheeren, Wigant-de-Strooper en Wieland-de-Smid, lachten hen uit. Die kinderen? Laat hen toch gerust spelen en bloemen plukken. Wat stak daar voor kwaad in? Kinderen waren immers heelemaal van het Alvermannensoort. Tegen kinderen waren, zij Alvermannen, toch zeker wel opgewassen?...

Zoo ontstonden er onder het Alvenvolk twee partijen, de eene vóór de verdraagzaamheid, de andere er tegen... Omdat die partijen allebei even sterk waren, bleef alles op en om den Blomberg zooals het er altijd geweest was.

Tot de dag kwam, dat een algemeene schrik heel het Alvenvolk te hoop deed loopen. Er waren karren komen aanrollen, zwaar met mergelblokken en planken beladen, met palen en balken. Twaalf mannen waren reeds bezig boven op den Blomberg kuilen en greppels te graven en praatten druk over de hoeve, die ze er bouwen gingen, — een grooten heerenhof met schuren, stallen en alles wat er verder bijhoort: de groote inrijpoort, en tusschen de gebouwen aan de vier kanten: het erf met put en mestvaalt. De achterkant van het woonhuis zou naar de helling gekeerd liggen. Uit de tuindeur zou tusschen wagenhuis en bijenstand een voetpad bergaf leiden, langs de hagen van huiswei en moestuin, door den nieuwen boomgaard omlaag, de beek over en verder door het struikenbosch den kant van het dorp uit.

Het duurde niet lang of de Alvenfeestwei werd vol jonge appelboomen geplant.

In de koningshal binnen den Blomberg werd rijksraad na rijksraad gehouden.

Wat te doen?

Telkensweer en overal in Zuid-Limburg had het Alven-

volk inschikkelijk plaats geruimd, — maar den Blomberg verlaten, dat beteekende voorgoed uit Zuid-Limburg vertrekken, vaderland en eigen thuis prijsgeven, ballingen worden, een zwerversstam op zoek naar een nieuw rijk. En waar dit nog ooit te vinden in de vijandelijke menschenwereld vol torenkruisen en torenklokken?

Alle Alven, — Wim, Wigant en Wieland eensgezind aan het hoofd, — waren het ditmaal zonder eenig bedenken aanstonds met Aart den Koning eens, dat ze het uiterste moesten doen om te blijven waar ze waren, en dat ze hun Blomberg met hand en tand en taai geduld dienden te verdedigen tegen de indringers. Maar hoe?

„Ze hebben schoppen en houweelen, en natuurlijk zeisen, dorschvlegels en snoeimessen en nog veel meer gevaarlijk wapentuig. Ze zijn reuzen bij ons vergeleken. Oorlog kunnen wij onmogelijk tegen hen voeren"...

„Oorlog voeren ligt dan ook evenmin in onze bedoeling als in onzen aard", verzekerde Aart-met-den-Baard plechtig, „door geen andere middelen dan die van den vrede mogen we de overweldigers verdrijven."

Toen staken Aart, Wim, Wigant en Wieland de hoofden bijeen, zóó dicht, dat hun scherpe neuzen en hun lange witte baarden elkaar raakten, terwijl de slimme blik van den een den slimmen blik van den ander kon peilen tot den diepsten grond.

Zoo werd het Alven-krijgsplan gesmeed, onder de leuze „Wie niet sterk is, moet slim zijn", een looze booze en verderfelijke opzet... Wat gebeurde er bij den nieuwen boer op den Blomberg? Niets kwaads. Integendeel, alles liep er op rolletjes! Woonhuis, stallen, schuren kwamen onder dak zonder eenige moeite of tegenslag. Veel vlugger dan iemand had durven hopen, was de hoeve kant en klaar, waren tuinen en boomgaard aangelegd, de akkers ontgonnen.

Voortaan had geen boer in de dalen of op de heuvels van Maas en Geul z'n velden zoo vroeg en zoo degelijk geploegd en bezaaid als de Lange Leenders van den Blomhof. Wie had er ergens een oogst zóó overvloedig zóó vroeg-

tijdig binnen? Waar ter wereld waren de schuren even vol getast, de stallen even goed onderhouden, weien en akkers zoo vruchtbaar? Vee? Nergens zoo weldoorvoed als op den Blomberg. Eieren? kuikens? Geen tweede hoenderhof leverde er zoo danig veel op als die van den Blomberg. Vooral de honing kreeg er een grooten naam en werd met potten vol gehaald en naar de stad gebracht. Waar ergens in Zuid-Limburg waren nog de melkemmers voor dag en dauw al boordevol met melk als room? Boter als goud zoo geel, gekarnd vóór de melkmeid haar klompen aanhad? In de vroegste vroegte stonden er in den nazomer de zakken al tot barstens toe vol pruimen, appels en peren geplukt, lagen de noten al op hoopen afgeslagen onder de twee notelaars vóór de inrijpoort. Alles eer iemand er een voetstap voor verzet had. Terwijl binnen van den zolder tot den kelder vloeren, muren, trappen, meubels glommen en blonken, alsof 't er altijd daags na den grooten schoonmaak was. En toch werd de huisvrouw aldoor gemakzuchtiger, en juist omdat ze nooit zelf een hand hoefde uit te steken, heel ijdel en verkwistend.
„We worden geholpen", zeiden de meester en de vrouw van den Blomberg. Ze verdiepten er zich niet in door wie. Ze namen al dien voorspoed en welvaart aan alsof 't hun voluit toekwam. Met den dag werden ze rijker, maar ook met den dag zorgeloozer en overmoediger. Waarom zouden ze hun kinderen niet elken werkdag in zondagskleeren laten loopen? Waarom niet kermis en open tafel houden het heele jaar door? Wie 't breed heeft, laat 't breed hangen. Er woei met den geur van bloei en groeizaamheid, van Nieuwjaarsmorgen af tot Oudejaarsavond toe, een smakelijke reuk van gebak en gebraad om den heelen Blomberg heen.
Het dienstvolk vond het van lieverlee iets heel gewoons, dat ze 's avonds pannen en potten, zeisen en kouters maar op den dorpel behoefden te zetten, om den volgenden morgen alles stralend geschuurd en geslepen terug te vinden, kant en klaar.
't Was gemakkelijk te wennen aan dit leventje van liever-

lui-dan-moe, waarbij toch alles beter terecht kwam dan ergens. Maar bij al dit nietsdoen en feestvieren begon de Lange Leenders vanzelf aldoor meer bier en wijn en borrels te drinken, kreeg de vrouw het steeds hooger in haar bol en werd ze op den duur zóó traag en trotsch, dat ze het beneden haar waardigheid vond, van opstaan tot slapengaan, ergens anders dan in haar deftigen leunstoel bij de schouw haar bevelen en verwijten uit te deelen. De zonen, Lei en Tei, de tweelingen, die eigenlijk Leonardus en Theodorus heetten, werden met den dag dommer en bandeloozer. De knechten waren lanterfanters, de dienstmeiden leegloopsters en ijdeltuiten.
Onder al de bewoners van den Blomhof waren er eigenlijk maar twee, die niet werden aangestoken door het bederf van de weelde, — toevallig de twee jongsten van allemaal: Tila, de derde van de drie kinderen Leenders, de eenige dochter, en Ties van Matthijs-van-Truuke, de staljongen, het rappe knechtje van oud en jong. Zij, ze waren zoo aangelegd, dat ze 't onmogelijk konden missen op een of andere wijze nuttig bezig te zijn. Veel liever dan 's morgens bij het opstaan, haar schoentjes voor den drempel blinkend als een spiegel te vinden, wreef Tila ze 's avonds nog zelf op, al viel ze bijna om van den slaap. Zooals Ties z'n klompen tegen alle bemoeizucht in z'n stroozak verstopte na ze eigenhandig hagelwit te hebben geschuurd. De Alvermannetjes konden de vlijt en werklust van dit tweetal niet uitstaan. Daarom werkten ze Tila en Ties in alles evenveel tegen als ze de anderen bij alles hielpen. 's Nachts schrokken ze hen wakker, door zóó hard ze konden in de buurt van hun bed, bij Tila's opkamertje en bij Ties z'n hooizolder: „Ketelen... Ketelen"... te roepen, het eenige woord dat ze van de menschentaal kenden, en waarmee ze zeggen wilden: „Zet alles maar buiten!" Overdag plaagden ze de twee kinderen zooveel ze konden, door alles van hen kwijt of in de war te maken. Honderdmaal bleef Tila's spinrad met een schok stilstaan, alsof er een tak tusschen de spaken gestoken werd, dan weer raakte de treeplank onder haar voetje los, of brak er een

poot van haar driepoot-stoeltje, zoodat ze met spinnewiel en al voorovertuimelde. Midden onder het werk viel haar naald in een reet tusschen de vloerplanken of kantelde haar heele naaimand omver, zoodat alle kluwens en klossen door de kamer rolden. Niet ééns maar tienmaal op één dag telkens weer groot oponthoud! — Honderdmaal ook was Ties z'n juk kwijt, wanneer hij de zware houten emmers juist boordevol had geput; kon hij in geen velden of wegen het gazen masker en de tabakspijp vinden, als hij de honingraten uit de bijenkorven moest gaan halen, of gleed de bezem van de steel terwijl hij druk bezig was den stal uit te vegen. Telkens ook vloog de deur van het varkenskot open en stoven alle biggen het erf op, terwijl hij juist de koeien den stal uitdreef. Dan holden daar plotseling koeien, vaarzen, kalveren en biggen verschrikt door elkaar tusschen put en mestvaalt, fladderden kippen en eenden en kalkoenen snaterend en kakelend tegen de muren op, begonnen de honden te blaffen, de os te bulken, de paarden in den stal te steigeren en te brieschen, kwamen de knechten en de meisjes toeloopen en lachten Ties luidkeels uit, die midden in het helsch lawaai radeloos met z'n stok stond te zwaaien, zonder dat er één big of koe naar hem luisterde.
Op een zomerschen namiddag in Mei had Tila met haar breikous haar lievelingsplekje onder de meidoornhaag opgezocht, boven aan den heuvelrand, waar de beek, tusschen munt en marjolein uit, haar loop begon berg-af. Zonder stoornis was Ties vandaag, met de koeien recht uit den stal, den boomgaard door, beneden bij de beek aangeland. 't Beduidde voor hem de inwijding van den zomer, dat hij z'n kleine kudde weer te drinken kon drijven, hier bij het drinkwed in het wei-dal. Het water vertakte er zich tot een kreek, en borrelde er tusschen de steenen uit kleine parelende bronnen op. Aan de overzijde lag een belommerd weitje. Nergens was het gras zoo malsch en graasden de koeien zoo rustig en veilig als daar. Ze waren er meteen al gretig bezig, en Ties ging op den oever lange slierten wit stroo vlechten voor zijn nieuwen zonnehoed. Want Ties

kon evengoed hoeden als korven en matten vlechten, als bezems binden en klompenmaken. Ties kon evengoed timmeren als metselen. Ties was van alle markten thuis en zou twaalf ambachten kunnen leeren en er ook twaalfmaal een meester in worden. Ties? Hij wilde ooit zijn eigen huis en alles wat er in en bij zou hooren met eigen handen klaarkrijgen...

Daar zat Ties over te droomen, toen hij plotseling werd opgeschrikt: —Tila, die jammerend den berg kwam afhollen... „M'n kluwen!... M'n kluwen!"... Meteen zag Ties den bol witte wol aandansen met den stroom mee over keien en kiezels, heel de breikous aan een lange draad achter zich aan sleurend door het klotsend water. Met z'n elzenstok kon Ties juist nog de breikous opvisschen, maar de bol rolde verder, tot hij eindelijk door de lage bladertakken werd tegengehouden, op de plaats waar de beek opnieuw tusschen het houtgewas verdween. Huilend begon Tila de kletsnatte wol met lange halen in te vademen. Het werd een druipende streng.

„Duivelstuig!" zei Ties.

„Niks hoor!" snikte Tila, „ik heb die wol zelf gesponnen".

„Ik meen natuurlijk niet jou of je wol." Ties keek achterdochtig om zich heen en lei den vinger op de lippen.

„Als zij me maar 'ns één enkelen dag met rust lieten!" klaagde Tila, die hem begon te begrijpen.

„Trek je er niets van aan, en houd vol," ried Ties haar aan. „Ik weet er alles van, — maar mij krijgen ze er niet onder zooals de rest. En jou al evenmin. Maar dan geen tranen... Altijd vroolijk vooruit, al is het honderdmaal opnieuw!"

Tila keek hem met groote oogen aan, en haar tranen droogden vanzelf op, alsof ze vlak in de zon keek. Zoo'n wakkere taal had ze nog nooit gehoord op den Blomhof. Het werd haar langzaam duidelijk, dat ze een lotgenoot en bondgenoot had gevonden, en 't scheen haar toe, dat hij er even blij om was als zij zelf. Ze hoefden geen namen te noemen, geen duidelijk woord te spreken — en toch verstonden ze elkaar heelemaal.

„Kom,” zei Ties, „we hangen den wasch te drogen.” Hij plantte een paar hazelaarstakken met bladeren en al in het gras, en terwijl breikous en wol daar in de zon hingen uit te dampen, zat Tila naast Ties op den beekoever tusschen de vergeet-mij-nieten. Aandachtig keek ze toe, want hij leerde haar stroovlechten. Onderwijl echter mompelde hij zoo zachtjes voor zich heen: „Je begrijpt toch wel, dat alles hier verkeerd zal loopen, door dat eeuwig en altijd „Ketelen... Ketelen”... Let maar eens op je vader en je broers. Rust roest.”
Tila was bijna veertien en al wijs genoeg om te weten, dat haar vader een echte losbol was en Lei en Tei opgroeiden voor galg en rad. „En dan te denken, dat er niets tegen te doen is,” zuchtte ze.
„Als je maar wilt.”
„Willen wel — maar kunnen?”
En toen opeens Ties, vlak met z'n lippen aan haar oor, dat klein en blank als een rozeblad tusschen de blonde krulletjes zat: „Zorg dat er een klok in den toren komt! Dat is alles. Klokgelui verdragen ze niet.”
„Zorgen voor een klok?... Ik?”...
Ties moest er om lachen, zoo hulpeloos dat fijne hebbeding hem aankeek, met oogen als sterren in haar appelbloesemgezichtje. — „Op mij kun je altijd rekenen!” beloofde hij hartelijk.
„Ja maar... een klok?”
„Begin alvast met er voor te sparen... 't Is waar, 't moet wel een heele groote zijn, een die aan alle hoeken en kanten op den Blomberg te hooren is.”
„Er zal nooit iets van komen,” voorzag Tila somber, en Ties, die de sterren-oogen zag beslaan achter alweer nieuwe tranen, diepte in z'n broekzak naar den Carolusgulden met het kruis, z'n geluksmunt, z'n eenigen spaarpenning en grootsten schat. „Hier!”
Tila keek naar de zilveren munt op haar hand alsof die recht uit den hemel kwam vallen.
„Bewaar hem goed,” vaderde Ties. „Als de eerste er maar is, komen de overige er vanzelf bij, gaandeweg. Maak

dat je er een zakvol krijgt. Dan zal 't wel genoeg zijn voor de klok... En stoor je verder niet aan „Ketelen... Ketelen"... Een eind zal er aan komen. En dan — zul je zien — begint het ware geluk hier eerst... Reken op mij."
„Danke Ties"... Meer kon Tila er niet uitbrengen, juist omdat er zoo'n overmaat van bewondering en blijdschap in haar hart opwelde.
Onderwijl waren breikous en wol aan de hazelaarstakken in de zon zoo droog als hooi geworden, en weer even wit als de kraag van de margrieten aan den overkant, waar de koeien graasden.

Drie jaar duurde het eer Tila en Ties alvast een handvol van die kruisguldens bijeen hadden, al spaarden ze ook trouw samen. Tila kreeg alleen zondags- en kermisgeld, en Ties behoorde het grootste part van z'n weekloon bij grootmoeder Truuke te brengen.
„Langzaam gaat zeker," bemoedigde Ties, en Tila wist dat hij iederen keer urenver heen en weer naar de stad liep, om hun koperen duiten te wisselen tegen de geluksmunten, die door hun kruis veilig waren tegen alle wraak- en roofzucht van de kwelgeesten.
Intusschen had Tila haar vader eigenlijk nooit meer nuchter gezien, zag ze haar moeder nooit anders meer dan in zijden kleeren met goud behangen in haar armstoel zitten staren, en werden haar broers echte rinkelrooiers. Lei deed precies wat Tei deed, en Tei deed Lei alles na, — dus allebei deden ze nooit iets dat deugde maar wel veel kwaad. Waarbij nog kwam, dat de een juist hetzelfde en juist evenveel wilde hebben als de ander. Van jongsaf was dit voor deze twee de aanleiding geweest tot eindeloos schelden en plukharen. De eenige band, die op den duur deze tweelingen nog bond, was hun steeds toenemende jaloezie op elkaar. — Gelukkig werden ze niet op hetzelfde meisje verliefd. Maar toen Lei met z'n bruid voor den dag kwam, bracht Tei nog geen week later ook de zijne op den Blomhof. De Lange Leenders was er zeer mee ingenomen, dat z'n zoons gingen trouwen, en liet voor ieder van de twee

een groote hofstee bouwen midden in de vetweien van het land van Valkenburg. „Zie nu maar, dat je 't verder zelf klaarspeelt en het even ver brengt als je vader het heeft gebracht." Dat was zijn vaderlijke zegen op hun trouwdag. En Lei en Tei, en de bruid van Lei en de bruid van Tei lachten hem uit in z'n gezicht. Want ze wisten, dat hun vader en schoonvader bekend stond als de grootste losbol van Zuid-Limburg. Maar hij had tegelijkertijd den naam, schatrijk te zijn, en dat maakte veel goed.
„Nu is onze Tila aan de beurt," zei de Lange Leenders, toen de dubbele bruiloft achter den rug was. — „Alles goed en wel, maar met een boer laten we haar niet trouwen," vond de moeder.
„Geef mij m'n bruidsschat maar vast," stelde Tila voor, die nooit aan iemand of iets anders dan aan Ties en de klok dacht.
De goedgeefsche vader en de grootsche moeder telden haar bereidwillig een zakvol daalders en dukaten toe. Er was geen denken aan, dat Tila den bruidsschat bij de spaarguldens in haar stroozak durfde te verbergen. Geen enkele kruismunt was er immers bij. Tegen den avond ging ze naar den stal en zei: „Hier Ties, heb jij alles... Wissel het voor Carolusguldens en breng die met de onze naar de klokkengieter in Venlo. Me dunkt zeker dat het genoeg zal zijn"...
„Reken op mij," herhaalde Ties zooals bij alle vragen en opdrachten van Tila.
„Op wien zou ik anders rekenen, dan op jou, Ties?" Zooiets had Tila nog nooit gezegd. Ties keek haar diep in de oogen. Tila bloosde, en ze zuchtten allebei. Overigens spraken ze geen ander woord meer dan: „Ja"... de een vragend, de ander bevestigend, beiden even gelukkig en bedroefd tegelijk.
„Ties is er van door!" Vóór den noen den volgenden dag was iedereen op den Blomhof al lang gewaar geworden, dat Ties maar niet kwam opdagen. Wie schrobde stoepen en dorpels? Wie harkte het erf op? Waar bleven de boordevolle emmers bij den put? Wie dreef de koeien te drinken? Wie haalde de raten uit de bijenkorven?

„'t Is niets," zei de Lange Leenders „we gaan hier toch rentenieren". — Eer de maand om was, lieten Lei en Tei de koeien weghalen, de ploegpaarden en den os, alle wagens, karren, ploegen, eggen, de kippen, de biggen en de bijen. Alle levende have en alle akkergeraad werd in twee parten verdeeld, precies voor ieder van de twee zonen evenveel. „Jullie zuster zou toch niets met dien boerenrommel kunnen uitrichten," beweerde de moeder. — „Ja, haal alles maar gerust weg," stemde Tila toe, en ze dacht bij zich zelf: „Ties en ik beginnen toch veel liever van den grond af"... Niemand lette op wat Tila zei, of vroeg zich af wat Tila dacht. Wie had op den Blomhof ooit op iets van het doen en laten, op het zijn of zeggen van Tila gelet? Behalve dan — Ties!...

Eer er twee jaar om waren, kwamen Lei en Tei, de een na den ander, bij hun moeder jerimieeren over al den tegenslag op hun nieuwe hofsteden. Vader had goed praten! Zij, ze werden ginds niet geholpen, zooals hij hier... Integendeel alles mislukte en liep verkeerd daar bij hen. Zwoegden ze niet als slaven? En toch niets dan scha en achteruitgang. Tegenspoed hadden ze nooit eerder gekend. Hun schuld toch zeker niet, dat ze er zoo slecht tegen opgewassen waren...

De moeder droeg sinds jaren den sleutel van de ijzeren geldkist aan haar sleutelbos. Een man, die nu eens hier dan daar in hooi of greppel zijn roes lag uit te slapen, kon immers onmogelijk met den sleutel van de Blomhover geldkist blijven rondloopen...

Ze paaide vandaag Lei, morgen Tei, door hun beurtelings heimelijk precies evenveel toe te stoppen, drukte vandaag den een morgen den ander op het hart: „Laat je broer er niets van merken."

Toch vertrouwden de twee broers elkaar voor geen halven duit. Zoolang bespiedden ze elkaars gangen en wegen, tot ze het op een goeden dag eindelijk klaarkregen elkaar bij moeder in de zaal van den Blomhof te treffen. Nu zou de een van den ander weten, wat hij daar kwam uitspoken. Maar ze keuvelden allebei over koetjes en kalfjes, klaag-

den niet, vroegen niets. De moeder evenwel nam de zeldzame gelegenheid van dit samenzijn-met-z'n-drieën waar, om hun aan het verstand te brengen: „Ja jongens, het zal wel niet lang meer duren, of alles komt terecht voor jullie. Vader is niet van ijzer, al meent hij dat zelf."
Al driemaal was de Lange Leenders stijf tegen den grond geslagen, terwijl het schuim hem op den mond stond en de oogen hem uit het hoofd puilden.
„Als vader er uitstapt, kom ik op den Blomberg wonen," stelde Lei vast.
„Dat staat te bezien!" dreigde Tei. „Heb ik soms niet evenveel recht op de Blomberg als jij?"
„Luiwammes!" hoonde Lei, „wat zou jij hier uitvoeren?"
„Uilskuiken," snauwde Tei, „ik zie jou hier al bezig!"
Hiermee was eerst echt en voorgoed de groote oorlog tusschen de tweelingbroers begonnen, uitjouwen en muilvechten tot het op stompen en stampen, op handgemeen en kleerscheuren uitliep.
Op den dag, toen de vader met de bierkan in de hand van de keldertrap neersloeg en den nek brak, kregen de zonen zoo'n hoogloopende ruzie over hun recht op het vaderlijke huis, dat ze elkaar met messen te lijf gingen en zoo danig toetakelden, dat ze geen van beiden op hun vaders begrafenis konden komen. Lei stierf na acht dagen aan z'n wond in de hartstreek, Tei na een maand aan de snee in z'n hals. Het koud vuur was er in gekomen.
Sinds bleef de moeder alleen met Tila op den Blomhof achter. Tila stelde voor om in een klein huisje dicht bij de kerk te gaan wonen, waar ze misschien eindelijk rust en vrede zouden vinden na al het bedriegelijk geluk, waar niets dan ramp en rouw uit was voortgekomen. Maar de moeder zei: „'t Is hier mijn huis. Ik ga hier niet vandaan, voor ze er me uitdragen."
Tila sprak er verder geen woord meer over. Stil en bleek en ouwelijk was ze geworden. Almaar vroeg ze zich af: „Is niet alle leed en zorg hier tenslotte op mij alleen neergekomen?... En waar toch, waar is Ties gebleven? Waar blijft Ties met de klok? Ties met z'n goeden moed en z'n

trouwhartigheid? Ties met z'n zonnigen blik en z'n hartelijk woord... Reken op mij... Reken op mij"... Ja zeker, ze rekende op Ties, nog en aldoor en nooit anders. Het kwam zelfs niet in haar op, dat hij haar vertrouwen kon bedrogen hebben. Wel werd ze aldoor banger, dat hem een ongeluk was overkomen. Van lieverlee groeide die angst en begon het bij haar vast te staan, dat de Alvermannekes hem verraden hadden, dat hij op z'n tocht naar den klokkengieter door roovers overvallen, uitgeplunderd en vermoord was. Dit vermoeden deed de maat van haar rampzaligheid overloopen. Ze huilde zich de oogen uit, — niet om den verloren bruidsschat of om de klok, die nooit komen zou, — maar om Ties zelf, om dien besten braven Ties, van wien ze zooveel gehouden had en die zooveel van haar had gehouden. Ze besefte nu eerst hoe innig en vast ze samenhoorden, hij en zij voor elkaar geboren... Zelfs de dood kon daar niets aan veranderen.

Treurig en verlaten was het geworden op den Blomhof. „Bijna hebben wij ons doel bereikt," gnuifden de Alvermannekes. Koning Aart wreef zich de handen, Wim-de-Visscher, Wieland en Wigant overlegden samen reeds, hoe ze den Blomhof zouden sloopen, alle steenen, balken en planken in hun holen sleepen, om dan wegen, erf, tuinen, en boomgaard vol brandnetels en distels te zaaien... „Laat de menschen maar denken, dat er een vloek rust op den Blomberg. Des te beter voor ons."

In den vroegen schemeravond van een mistigen Novemberdag vond Tila haar moeder dood in den armstoel bij de schouw, waar ze zooveel jaren getroond had.

„Nu is er alleen Tila nog over", zeiden de Alven na de begrafenis van Tila's moeder. „Let eens op: ze maakt aanstalten om naar het klooster te gaan. Laat haar geworden. We zullen onzen slag slaan zoodra zij de hielen heeft gelicht." Ze bekenden elkaar niet, dat ze zich heelemaal niet op hun gemak gevoelden, bij al dat bidden van Tila. Sprenkelde ze het huis niet telkens vol met wijwater, kruisgewijs, — had ze geen groote witte kruisen laten kalken op muren en poorten?... Ze liet de weduwen van Lei

en Tei het huis leeghalen. De Blomhof zou verkocht worden en de opbrengst in drie parten verdeeld — twee deelen voor de zwagerschen, één deel voor Tila, dat ze aan goede werken wilde besteden eer ze in het allerarmste kloostertje zou treden, dat er te vinden was...
„Lang zal het nu niet meer duren," stelden de Alven elkaar gerust. Wigant-de-Strooper had door een reet van Tila's vensterluik uitgespied, dat ze haar bundeltje aan 't pakken was. Haar klompjes, het geschenk van Ties op haar achttienden verjaardag, de witte kousen gebreid van de wol, die Ties voor haar uit de beek had gevischt, knoopte ze bijeen in een grooten rooden zakdoek. Met dit roode bundeltje ging Tila nogeens alle leeggehaalde kamers door, nogeens de leege stallen en schuren door, sloot toen de tuindeur achter zich en daalde, achter de hagen van huiswei en moestuin, het boomgaardpad af. Bij de beek, bij het drinkwed, waar ze op dien zomerschen Meidag voor het eerst zoolang met Ties had zitten praten, bleef ze zonder het zelf te weten stilstaan in herinnering verzonken... Toen? Goud en warm de zonneschijn. Takken en struiken vol zingende vogels. Omlaag? Bloemen, bloemen, en nogeens bloemen. Omhoog? De wijde klare blauwe hemel... Nu?... Mist. Alles dor. Alles dood... Wat zou Ties er van gezegd hebben?... „Wel," zou Ties gezegd hebben „geen tranen, Tila! Moed houden en vroolijk vooruit!"... Zoo was Tila dus weereens in gedachten met Ties aan 't praten en aan 't overleggen, zooals ze dit in de laatste maanden aanhoudend had gedaan. Nooit had hij haar zonder antwoord gelaten... „Komaan, opweg, Tila!"...
Ze zette den voet al vooruit om van den eenen steen op den anderen over de beek te stappen... Daar opeens... Hoorde ze goed?... Een klok... Duidelijk een klok. Want onmogelijk kon dat bimbam, bimbam een bedrieglijk gezoem in haar ooren zijn of een koortsig gebons in haar hoofd. Een klok! Waar en wezenlijk een klok aan 't luiden — helder en feestelijk door afstand en mist heen, — bimbam, bimbam, bimbam — drie keer achtereen, dan stil — en weer drie keer achtereen — weer stil — en nogeens —

een klok die bad en zong — welluidend, diep beduidend... de Angelusklok... en 't moest wel, — dat kon niet anders, — een klok zijn in den toren van hun eigen Sint-Maartenskerk...
Tila stond nog met den voet op den stapsteen in de beek en bad met de klok mede het Angelus: „Stort Uw Genade in onze harten"... bad Tila. Tegelijkertijd... wat stormde daar voor een windvlaag door de struiken langs de helling? De takken zwiepten, de dorre bladers stoven op en wervelden om — het zoemde en gierde Tila in de ooren, alsof duizendmaal duizend hooge bange stemmen: „Ketelen... Ketelen"... riepen om het klokgelui te overstemmen. Maar de klok hield den boventoon — zegevierend bleef ze luiden en doorluiden, nu zonder tusschenpoozen meer.
„Wel, Tila! Wat zeg je er van?"...
Met een paar groote sprongen de struiken uit, stond daar opeens Ties voor haar... een zwierige struische gezel, maar toch Ties, de zelfde trouwhartige Ties... „De klok!"... Eén jubel van hun stemmen samen. Toen werden ze eerst gewaar, dat ze de armen om elkaar heen hadden geslagen en elkaar hadden gezoend, zooals een bruidegom en een bruid elkaar zoenen.
„Waar komt ze zoo opeens vandaan?" vroeg Tila, die er heelemaal niet aan dacht te vragen, waar Ties zelf zoo opeens vandaan kwam.
„'k Heb haar zelf gebracht, zelf mee gedoopt — Gabriël heet ze naar den Engel van de Blijde Boodschap. 'k Heb haar zelf mee in den toren gehangen."
„Allemaal zonder er mij iets van te zeggen"...
„Je begrijpt, dat het een verrassing moest zijn voor jou, en een overrompeling voor den Blomberg."
„'t Heeft wel lang geduurd, Ties", zuchtte Tila, die er toch niet toe komen kon, hem over alle ramp en rouw te vertellen, die ze doorleefd had. Nu hij daar in levenden lijve bij haar stond, was ze er zeker van: nooit anders meer dan over gelukkige dingen met Ties te zullen praten...
„Er leek geen eind aan te komen!" zuchtte Ties op zijn beurt. „Maar eerst moest ik bijna heel Gelder en Brabant

afloopen om de daalders en dukaten voor kruisguldens te wisselen. Toen moest ik in de leer bij den klokkegieter... Want ik wilde de klok zelf meegieten om zeker te weten, dat al de kruisguldens er in versmolten zouden worden... Heb je 't wel gehoord? Zilverzuiver is de stem van onze klok"...

„En toch diep en gedragen als die van een zegeklok!" vond Tila.

„Als een stem, die uit het hart spreekt," verklaarde Ties haar.

„Als een stem, die tot het hart spreekt," verbeterde Tila hem.

„Maar waar ga je eigenlijk naartoe?" lachte Ties, opeens verwonderd op haar reisbundeltje wijzend. „Toch niet de rest achterna?"

„Wie? Wat? de rest?" Tila al even verbaasd op haar beurt.

„Heb je hen dan niet hooren heenstormen?... „Ketelen, Ketelen"... maar de klok hield de overhand... Boem-Bam... Boem-Bam... en daar stoven ze, gansch de zwerm, dicht opeen, laag langs den grond, met pak en zak op de Maas aan, zoo vlug als hun korte beenen hen dragen konden"...

„Heb jij hen gezien, Ties?"

„Gezien?... Omdat ik hen hoorde... „Ketelen, Ketelen"... gillen en gieren dat hooren en zien verging... Vrij is Blomberg!"

„Nieuw het leven!" stemde Tila in met dien juichkreet van Ties... Ze was jong opnieuw, nu eerst waarlijk en heelemaal jong. Alle zonneblonde krulletjes sprongen onder de gladgescheiden stijfgevlochten haren uit, haar oogen straalden weer als sterren en 't was of de weerschijn van voorjaarsch morgenrood haar gezicht en heel haar gestalte verlichtte.

Toen wisten ze geen van beiden opeens meer, wat ze zeggen zouden of waarmee het eerst te beginnen. Daarom besloten ze het liever maar aan den pastoor te gaan vragen. Lang duurde het toen niet meer, of de dag brak aan, dat de nieuwe klok van de Sint-Maartenskerk luidde voor het nieuwe bruidspaar, Tila en Ties.

Zij zijn de nieuwe boer en de vrouw op den Blomhof ge-

worden, en de gelukkige stamouders van heel een nakomelingschap van stoere, arbeidzame en heel fortuinige Limburgsche heereboeren, die een klok en een kruis voeren in het blazoen boven hun inrijpoort en den naam Klokgieter hebben aangenomen om den stamvader te eeren.
Nog wordt er in de familie Klokgieter verteld, hoe op den verlovingsdag van de stamouders, de veerboot achter de Sint-Maartenskerk meer dan honderdmaal van den eenen Maasoever naar den anderen dreef, geslingerd en gestuwd als door een wervelwind, — terwijl de veerman het op den steiger machteloos stond aan te zien. Allebei de vuisten immers moest hij tegen de ooren drukken om niet doofgeschreeuwd te worden door dat jammerend „Ketelen-Ketelen"... De roeiriemen hebben op en neer geklotst in het water, maar van roeiers geen spoor. De boot leek leeg, en dook toch tot den rand in den stroom alsof ze overzwaar belast was... De Alvermannekes zetten zich zelf de Maas over bij hun uittocht van den Blomberg naar de Kempen... Zeker wonen ze daar nog, want de heideheuvels zijn er eenzaam gebleven. Nergens daar de schaduw van een torenkruis, uren in den omtrek niet de klank van een klok. In den laten nazomer is er de purperroode heidebloei, boven van den Blomberg gezien, één glorie met den purperen en gouden zonsondergang.
Menige dochter van den Blomhof heeft onder de meidoornheggen en de eeuwenoude knoesteiken aan den heuvelrand staan uitturen naar dien stralenden gloed in de verte:... een aardsch paradijs schijnt het immers wel daarginds... Menige zoon nam zich voor er de Blombergsche bijenkorven heen te brengen... een land van puur bloemengeur en honing moet het wel zijn daar aan den overkant in de verte...
Maar van ouders op kinderen leeft op den Blomberg het streng verbod voort, dat geen nazaat van Ties en Tila er ooit een voet mag zetten.

IETJE'S OVERWINNING

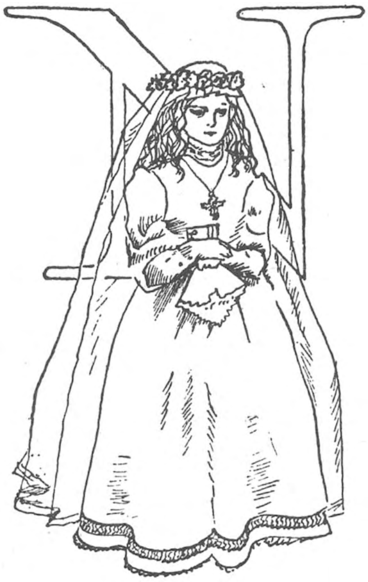

NU PETER WINANDUS den uitgesleten huisdorpel heeft opgedroogd, wringt hij in z'n grove knuisten den dweil tot een schroevigen kronkel, en met een ongeduldigen klets plast hij het moddervuile schrobwater uit den emmer over de ronde stoepkeien, dat het hem tegen de zware klompen spat.

„Genoeg er mee," gromt hij dof. Een diepe groef in het voorhoofd en de oogen vol broeiige somberheid staat hij daar met den emmer in de hand, lang en knoestig, in de getaande harde kracht van z'n zes en dertig jaren.

„'t Moet maar," een plotseling vastberaden wil steigert in hem op, en 't is hem of z'n borst en schouders zich geweldig uitzetten.

„'n Jonge kerel als ik, met een heel leven voor me." Onzin, dat het voorbije hem niet wil loslaten en dat hij hier in strikken vastzit... Z'n vader? Het kind? Het huis? De ouwelui van Grete-zaliger? Hoe kon hij er wekenlang over tobben, en nu met één slag zich er boven voelen? „'t Moet!"

Een onherroepelijke noodzaak lijkt het hem opeens, die hem tegelijk z'n jeugd en z'n trots teruggeeft, hier waar hij vóór de schemerige deur-nis staat, het hoofd in de schaduw van het overhuivende zware stroodak, en aan z'n voeten de mestvaalt, rechts de grintweg, links het erf met schob en schuur en de moestuinhaag, alles wadend en stralend in de stille glorie der Meische Zaterdagavond-zon...
„Ida!" roept hij, zoo daver-hard, dat het de diepte van het duisterig binnenhuis doordreunt. Schielijk komt z'n twaalfjarig dochtertje haar bleek spits snoetje over het van vochtgroen beslagen molmig plankenhekje buigen, door verstrengelde meidoorntakken blank overbloeid.
„Kom de stoep en den weg vegen," gebiedt hij barsch, „ik moet naar Greveloo."
Schoorvoetend nadert het kind, den linkerarm tot den elleboog gedoken in de grove rood-paarse sok, die zij in het haagprieeltje aan 't stoppen was. „Sprekend haar moeder zaliger," flitst het haar vader door de gedachten, nu ze daar komt, sloom en sluik in haar armbloedige magerheid, de fletsblauwe oogen vol zachtaardige zorg.
„Je kunt het immers beter dan ik," vergoelijkt hij onwillekeurig z'n gebod. „En 't moet zoo mooi mogelijk vandaag, want morgen is het Greveloosche kermis. Dat weet je."
„Gaat u biechten, vader?" vorscht Ietje, de sok van den arm stroopend, terwijl haar oogen al omzoeken naar den bezem.
„Neen," antwoordt hij kortaf, opeens weer terug bij z'n besluit, dat hem in het bijzijn van het kind van zoo geweldige beduidenis lijkt. „Nog zes jaar, dan is Ietje achttien, en zou ze niet al eerder het huis kunnen bestieren, wijs en stil als ze is?" De twijfel wil weer bovenkomen. Maar hij schudt het van zich af. 't Gaat om leven en geluk voor hem zelf. Voortkniezen en vergaan, zooals alles en ieder hier in het eeuwenoude Trave aan 't vergaan is? Terwijl het hem maar een enkel woord, één stap nog kosten zal om den nieuwen dag binnen te halen in zijn eigen bestaan, en ook in het uitgestorven huis.
„Waar is grootvader?" Peter bemerkt nu eerst hoe ver-

strooid hij stond toe te zien, terwijl Ietje met den heibezem het water over de keien en de moswegen naar den weg veegt, ingespannen nauwgezet.
„Bij de bijen," wijst ze, opziende, den hagekant uit. En tòch in het werk onderbroken, voegt ze er bij, wat ze al vegend schijnt bedacht te hebben. „Er is koffie en suiker noodig. Brengt u 't mee uit Greveloo?"
„Ja," stemt hij toe, en als betrapt wendt hij zich om en duikt het huis in, de groote laagbezolderde keuken door, naar de kamer links. „Wil ze achter de waarheid komen? Speurt ze onraad? Of is er al praat over onder de ouwelui?" Maar hij ontgeeft het zich: „het kind is immers nog te onnoozel."
„Toch zou ik willen weten, hoe ze 't zal opnemen," peinst hij voort, in kast en kist duikend naar z'n verschoon en z'n goeie kleeren. „Van de anderen natuurlijk niets dan verzet. Ruzie misschien. Een tweede vrouw! En van een ander soort. Maar het kind? Ik moet de anderen vóór zijn, en het haar zelf aan het verstand zien te brengen. Laat ze blij zijn een nieuwe moeder te krijgen. Bella zal haar wel opfleuren."
Bedrijvig is hij in de weer zich op z'n Zondagsch op te poetsen, proestend en ploeterend den donkeren kop gedoken in de waterteil, zich boenend met den blauw-geruiten handdoek. In het versche ondergoed en het bruin-fluweelen jagerspak met den blonden weerschijn, voelt hij zich behaaglijk en vol frisschen durf. Hij gespt de hooge leeren kamassen om de enge broek en grijpt den vilthoed met het wit-bespikkelde helblauwe meerkolveertje tusschen het lint. Dan buigt hij zich naar het dof-verweerde spiegeltje, dat naast de kleerkast den dagschijn opvangt, die door het witbegordijnde eenig venstertje goudig naar binnen waast. In Greveloo gaat hij zich laten scheren bij Bella's broer, dan om de koffie en de suiker in haar moeders winkel aan den anderen kant van de gang. Achter de toonbank zal Bella hem dan wel staan op te wachten, zooals elken keer het laatste jaar, hem goedlachs en veelbeduidend aanzien, en dan haar woorden wel weer vinden onder

het wegen en gerieven. „De eenzaamheid nog niet beu?" of „'n Mensch alleen is immers geen mensch" of „Zoek toch een vrouw om al die vrouwenboodschappen te doen," iets van al haar vroolijke zegvrije betuigingen, waaruit hij stilaan begrepen heeft, dat ze hem graag ziet komen en niet „neen" zal antwoorden, wanneer hij haar straks vraagt: „ga morgen met me uit." Dat is de beslissende stap: „Kermiszondag met haar naar de feestwei," waardoor heel Greveloo en ook de ouwelui hier in Trave zullen weten, dat het hem ernst is met de nieuwe trouwplannen, het begin van de verkeering, die dan maar zoo gauw mogelijk tot een huwelijk moet leiden.
Z'n voornemen begint hem voor het eerst met blijdschap te doortintelen. „Hij dan ook voor het eerst eens waarlijk jong! Want wat had hij tot vandaag aan z'n leven? Getrouwd vóór hij drie en twintig was met Greta Gaardeniers, het eenige kind van den anderen hof in Trave. Hun ouders hadden dat altijd in stilte zoo bedoeld en het buiten hen om zoo vroeg mogelijk bedisseld. Grete ziek sinds het kind moest komen, en daarna nooit meer beter. Was dat leven? Tien jaar lang een vrouw verzorgen, die zich voortsleept van den stoel naar het bed en terug, kuchend, kwijnend, triestig"...
Kant en klaar staat hij nog tegen de kast te leunen. De zon wemelt over het bed met de rood-en-zwart gebloemde sprei. Twintig maanden heeft ze ten slotte daar pal neergelegen, Grete, voordat ze er stierf, nu twee jaar geleden. Blankbleek als een lelie, en stil en mooi als een heilige was ze na haar doodsuur. Zooals ze nu zal omgaan in den Hemel, waar God haar zeker zonder bedenken opnam na zooveel duldzaam lijden. Duldzaam, ja, dat was hij evengoed, al die jaren door, toen hij alles aannam zooals God het gaf en hij niet anders wist of 't behoorde zoo, dat de beste jaren van z'n jonkheid verloren gingen. In alles bijgestaan, dat dient gezegd, door z'n vader, die ook meende dat dit treurige tobben het eenig mogelijk bestaan was in hun huis, waar die van Winandus al minstens drie eeuwen lang gezorgd en getobd hadden. Nu was 't hùn beurt. Het leven

op aarde is nu immers eenmaal een strijd door veel beproevingen heen. Hoe ze gerouwd hebben na Grete's dood, hoe ze de handen leeg voelden, nu er geen zieke meer te verzorgen was, hoe hij zelfs nog na maanden z'n tranen moest verkroppen als hij bedacht hoe jammerlijk Grete 'r leven hier in huis alleen maar een langzaam sterven was. Dan zag hij den dood ook als zijn eigen eenig levensdoel...
Tot dit vroege voorjaar! Toen hij opeens Bella's toenadering verstond, en zag hoe prachtig jong en kloek en sterk ze is, heel en al bloeiende jeugd.
Wel dan, zij is de toekomst! En wat voorbij is, blijft voorbij. Afgerekend met ziekte en sterven. Recht om te leven heeft hij, Peter, als ieder ander. Vooruit dan maar!

Nu de staande klok met krakend gerammel van raders en koorden negen slaat, legt Gradus Gaardeniers, de vader van Grete-zaliger, de glimmend beduimelde kaarten neer, en zegt als elken avond: „'t Wordt bedtijd." Peters vader, Peter-Renier, nooit anders dan Peereneer genoemd, nog geen zestig, jeugdig nog door z'n flonkerbruine oogen en het aderig rood op de kaken van z'n baardeloos beenig gezicht, schuift achteruit op de bank en stoot tegelijk z'n gast den tabakspot toe: „Stop nog 'n pijp." Met trage halen zitten ze dan een poos te rooken, Gradus met de waterige oogen als in wijsgeerigen droom zonder zien opgewend naar het keukenvenster, dat achter Peereneers hoofd klaart in den parelglanzigen schemerschijn van den laten voorjaarsdag. Peereneers blik rust roerloos op het kind, dat met de slaperige poes op de spichtige knieën onder de schouw naar de wijzerplaat opziet. De moeizame tiktak overheerscht het zwijgen.
Een verademing geeft het, als Gradus eindelijk opstaat, stuntelig en stijf van jichtigen ouderdom, bochelig ineengekrompen, z'n stok van de bankleuning haakt. Peereneer strijkt de groote handpalmen tegen het gezicht, de stronkige vingers door de nog donkere en krullige haren, als kon hij de pijnlijke verstarring wegvagen, die hem beklemt. Heft zich dan ook op. Ietje, met de poes zwaar in de ronding

van haar armen, schuifelt haar twee grootvaders na, het huis uit. Aan den weg staan ze stil. Gradus legt een hand op haar sluikblond kopje. „Braaf zijn," zegt hij altijd hetzelfde afscheidswoord voor Grete's stil kind, dat het wezen van de Gaardeniersen heeft en toch den langen schralen lichaamsbouw van de Winandusfamilie. Vooral sinds Grete's dood, moet hij zich telkens opnieuw te binnen brengen, dat het evengoed zijn kleinkind is, als dat van Peereneer. Hun beider eenige erfgenaam...
De koele avondlucht wekt hem uit den dutsel. „Zeg vader goeien nacht van me, kind," mompelt hij. En als de twee anderen opzien van dien zonderbaar nieuwen zin bij z'n groet, vat hij eindelijk den moed de vraag te uiten, die hem heel den avond al op het hart lag: „Waar is die toch opaan?"
„Dat mag God weten," gromt Peereneer. Nu de ander het ongewone van Peters lang afzijn ook blijkt opgemerkt te hebben, groeit z'n onrust. Die onrust is niet van hem af geweest, sinds hij onlangs in Greveloo bedekte toespelingen moest hooren over het druk uit- en ingaan van zijn zoon bij die van Leunissen. Gedrieën kijken ze zwijgend den hageweg af, alsof de afwezige zoo aanstonds zal komen opduiken uit den bloesemgeurigen avondschemer. De eerste ster twinkelt in de doorzichtige watergroene lucht boven de appelboomgaarden. Geen ander gerucht dan een schuchter gelispel door de prille bladers van boomen en hagen. Geen voetstap. Niets dan in de verloren verte het bassen van een hoevehond. Tot dichtbij, op het poelplein, een vensterluik wordt dichtgeklapt, een grendel knarst.
„De vrouw zou me nog buitensluiten." Gradus zoekt een wegkomen en hij knikt nog 'ns genacht, terwijl zijn blik en die van Peereneer in 't ontmoeten zich schuw afwenden. Gradus wilde zien of Peereneer waarlijk niet weet, waar z'n zoon is; Peereneer of Grete's vader soms óók praatjes opving in Greveloo. Zij, die een halve eeuw en langer zoo goedsmoeds in elkaars bijzijn praatten over wat hun door de gedachten dreef, wat hebben ze opeens voor elkaar te verheimelijken?

Hij hoort Gradus strompelig voortsloffen. Aanstonds zitten hij en Mechelke, z'n vrouw, natuurlijk bij hun lampje samen te smoezen over Peters wegblijven en Peereneers stilzwijgen. „Er is iets." Die twee raden het, als ze het nog niet weten.
„Ja, kind," zucht grootvader Peereneer, omdat hij niet langer zwijgen kan, „er hangt ons soms wat boven het hoofd, eer we 't weten."
„Denkt u, dat vader een ongeluk heeft gekregen?" schrikt Ietje, en ze laat de poes uit de armen glippen.
„Ho, ho... ongeluk, wie praat er van ongeluk?... Al zou een ongeluk misschien nog niet zoo erg zijn, als zooiets." Ietje voelt al het bloed wegzinken uit haar hart. Ze kijkt met groote, stomme oogen den ouden man aan, en vindt geen vraag. „Dronken?" Maar ze verzwijgt dit allerergste wat ze zich kan voorstellen: Vader aan den drank. Och neen, neen, dat mag ze niet denken.
„Bid dat alles blijft, zooals het was," zegt Peereneer, zijn hand lostrekkend uit haar spinnepootige vingertjes, die ze zenuwachtig omklemden. Hoog als een peppel van de beemden staat hij boven haar uit. Wat ziet hij in de verte over de hagen heen, tusschen de appelboomen door? Grootvader is zoo wijs en weet alles.
„Ga nu slapen," zegt hij.
„Ik wil liever wachten tot vader er is."
„Kom, kom, ik ben er ook nog!" stelt Peereneer haar gerust. „En zoolang ik er ben, geen vreemde in ons huis, daar kun je zeker van zijn."
„Dieven," vorscht Ietje, al gelooft ze dat zelf niet.
„Neen, neen, zoo'n indringster, die zich op de plaats van je lieve, goede moeder wil schuiven, zoo'n stiefmoeder," verraadt Peereneer zich zelf, wetens en willens, bij het plotselinge denkbeeld, dat juist dit arme, nietige Ietje hem tot een zoo machtige bondgenoot kan worden om de ramp te keeren. „Nu weet je 't. En als je vader er soms iets over vertelt aan jou, of aan ons, dan zeg je dat: „Ik wil geen stiefmoeder... geen andere moeder dan moeder in den Hemel — die is en die blijft wat ze was voor u en mij en ons allemaal." Versta je dat?"

Ietje knikt met bevende lippen, de oogen heet van tranen, die haar eerst over de wangen vloeien als ze alleen is in haar eigen opkamertje. De naglans van den zonnedag één met het eerste licht van maan en sterren, glijdt er door het raampje van vier ruiten, ingemetseld in den leemen muur. Alsof ze de tranen niet voelt, begint ze in dat late schijnsel het dunne vaalblonde haar uit te kammen en vlecht het in twee stijve staartjes, die ze aan de toppen met een ouden schoenveter samenwindt. Ietje heeft sindslang geleerd zichzelf te helpen. Ze kan véél. Ze kan nog meer. Ze zal alles doen. Ze zal vader zeggen: „We hebben hier heelemaal geen nieuwe moeder noodig. Laat mij maar voor alles zorgen." Ze is zóó overtuigd van de overredingskracht van dit ééne gezegde, dat ze al dadelijk gerust wordt. Vader denkt er natuurlijk niet aan, dat ze al bijna twaalf jaar is en na de vacantie niet meer naar school hoeft, dat Ietje er dan zijn zal om van 's morgens tot 's avonds alles in huis te doen wat een moeder er doet...

Ze neemt het stijfgestreken ondergoed uit de muurkast, de witte kousen, het helblauwe communiekleed, het kransje van boschlelietjes, den gazen sluier: Morgen is het immers Greveloosche processie en gaat ze mee tusschen de andere bruidjes. Al jarenlang gaat ze mee, eerst als een engeltje in 't wit, sinds verleden jaar als communiekind in dat prachtig blauwe kleed. Ze spreidt alles eerst voorzichtig uit over den stoel naast het houten ledikant. Ze zet er de lage schoentjes met de kralen rozetten onder, legt het witbeenen kerkboekje en den paarlmoeren paternoster op het plankje boven het voeteneind, waar het Lievevrouwtje staat, dat altijd naar haar kijkt terwijl ze slaapt, juist als moeder in den Hemel naar haar kijkt, dag en nacht.

Op haar knieën, de handjes voor de oogen zegt ze al haar gebeden, vanavond echter na de litanie nog eens de litanie, en na elke aanroeping van Maria's zoete namen nu niet „Bid voor ons", maar „laat alles blijven als het was", Grootvaders woord, dat klopt in haar slapen.

„Koken zal toch wel moeilijk zijn," denkt ze, al onder de dekens. „En brood bakken. En hoe kan ik dien grooten

ketel met varkensvoer oplichten?" Schrikbeelden, die zich aan haar opdringen, in haar angst om de taak, die ze op zich gaat nemen. „Dapper zijn, dapper, dapper," sust ze zich zelf zoo hardop, dat ze er even om lachen moet, de handen boven het hoofd vouwt en maar weer bidt: „Laat alles blijven, als het was," tot ze insluimert en van de processie droomt.

In 't korenbloem-blauw, den sluier wijd neer over den stijf-geplooiden langen rok, uitstolpend onder het strakke lijfje, waarop moeders cantille-gouden kruisje aan den gouden halssnoer blinkt, komt Ietje plechtig van de drie houten treden uit haar slaaphokje. Het wit-beenen kerkboekje en den glinsterigen paternoster houdt ze op den kanten zakdoek, tusschen de in witgaren handschoenen gestoken vingers, tegen het middel gedrukt. Fijntjes kijkt het fletse gezichtje tusschen de tot franjes gegolfde haren onder het bloesemige kransje.
Peter, in z'n kraakheldere overhemdsmouwen verstrooid met z'n boord en das aan 't hanselen, ziet verbluft van het spiegeltje op: „Maria-Joos!" Vóór de grijze deur verschijnt ze hem daar, als het vergeten zieltje van hun oude huis, en 't is hem of hij uit verre afdolingen opeens wordt teruggeroepen tot de werkelijkheid, die toch eigenlijk een droom is...
Hij lacht: „'t Is of je uit een glazen kastje komt."
Ietje begrijpt meteen, dat hij het houten hangkapelletje bedoelt aan den Hovestrater lindeboom, waar de Moeder Gods tusschen bonte meien achter het ruitje staat.
„Ik ga immers met de processie," verklaart ze preutsch. Ze voelt zich voor het allereerst verlegen voor haar vader. Opeens heeft ze bedacht, wat ze hem zeggen moet en wat ze doen wil. Maar hoe, hoe zal ze durven?
„Jemig ja — da's waar ook." Peter betrapt zich op z'n eigen verwaaidheid. Alleen aan de feestwei van dezen middag heeft hij gedacht, de processie van vanmorgen heelemaal vergeten.
„Goed zoo, kind." Hij knikt eigenlijk niet haar, maar z'n

opkomende gedachte toe: „'n Mooie gelegenheid om haar vast eens bij Bella te brengen straks." En als de afschrik er voor tegelijk zich aan hem opdringt, wendt hij zich naar het spiegeltje terug, opnieuw schikkend en schuivend aan halfhemdje en das. Eigenlijk hebben ze over het kind heelemaal niet gesproken gisterenavond, al is 't wel zoover, dat hij toegaf zeker een nieuw huis te zullen bouwen in Trave voor hun nieuw huishouden. Bij vader Peereneer wil Bella niet introuwen. Maar het kind? Alsof het niet bestond! En toch, toch — Ietje, daar ziet hij 't nu, Ietje is iemand — Ietje, Greta's evenbeeld — Ietje, het verleden — Ietje, eenige erfgename van de Gaardeniers en tot hiertoe: ook van de Winandussen — Ietje, aan wie eens héél Trave zou toebehooren... het is haar aan te zien — schraal en schrepel als ze is. Maar wijs, wijs en vooral waardig. Hoe moet dat gaan straks: Ietje bij Bella? En toch, ja zeker, het moet. Niet alsof hij Grete's kind verdonkeremanen wil. Niet alsof Ietje zich zoomaar laat uitwisschen. Dit is hij Grete verplicht, wanneer hij haar kind een nieuwe moeder geeft, te zorgen, dat er van het eerste begin af een goede verstandhouding ontstaat tusschen die pleegmoeder en het kind. „Moeder Bella" moet Ietje haar noemen, en dat akelige woord stiefmoeder mag zelfs niet in haar gedachten opkomen. Dus nog vóór de hoogmis met Ietje naar Bella, zonder er verder over te tobben.
„Ida," roept hij om 't haar te zeggen, en zoo het plan tot een noodzaak te maken.
„Drommels, waar is ze gebleven?" Hij staat op den keukendrempel. De keuken is leeg. Op tafel ligt het wielgroote roggebrood naast de gebloemde kom met fluiterkaas, door Peereneer er achtergelaten na z'n haastig morgenmaal vóór de vroegmis. De Zondagmorgen-stilte vult de keuken, die er blanker en gaver door lijkt. Er wemelt een voorspelling van toekomstige feestelijkheid in het licht- en lommerspel buiten achter venster en open deur. Een vak zomersch zonlicht glanst daar langs de scherpe schaduwbelijning schuin over de vloersteenen.
Nog op z'n sokken stapt Peter over de met wit-zand be-

strooide plavuizen naar den buitendorpel. Leeg, stoep en erf, en het tuinhekje onaangeroerd dicht. Hij roept „Ida!" Z'n stem slaat uit de stilte beschamend naar hemzelf terug.
„Waar blijft zoo'n nest opeens?" windt hij zich op. Weer binnen vetert hij rap z'n schoenen dicht. Uitkijkend stapt hij den weg op.
„Ze zal het toch niet in haar hoofd halen alleen naar Greveloo te gaan?" Zoo'n poppebruidje onverzeld op de wegen en tusschen de kerkgangers, dat past niet. Ze zouden er hèm op aanzien: „Daar heb je 't al, z'n kind verwaarloost hij, sinds hij aan 't vrijen sloeg." Er is in Greveloo toch-al genoeg gepraat over hem en Bella, dat merkt hij telkens. Aan den hoek van het poelplein gekomen, ziet hij juist een tip van Ietje's blauwen rok en witten sluier verdwijnen door het poortje van Gaardeniers, dat weer dichtkraakt. Met een kwaden grom in de keel gaat hij haar na. „Of ze 't doet om me te plagen!" Toch weet hij wel, dat die onderstelling onzin is! Hoe kan zoo'n kind raden, dat hij het schuwt op een dag als vandaag bij de ouders van Grete zaliger in huis te komen? 't Zou wonder zijn als de Greveloosche wauwel daar nog niet was doorgedrongen... Maar goed, goed, hij geeft er de brui van. Wat zou Bella hem uitlachen om al die onnoozelheden! Manmoedig stoot hij Gaardeniers' poortje open. Zeker heeft Ietje er lang moeten kloppen, eer een van de ouwetjes kwam opendoen. Hij kan er zoomaar binnen, nu de grendel er eenmaal af is. De hond, schor van ouderdom, blaft hem aan voor het hok, de pikkende duiven vliegen voor zijn voeten op naar het dakje van het bouwvallige bakhuis, dieper het rommelige erf op. Achter den mestvaalt fleurt een vlierstruik met z'n schaal-ronde bloemschermen.
Peter is door het schemerige voorhuis aan de open keukendeur gekomen.
In den hoek, onder de hammen en spekzijen, die er aan de zolderbalken hangen, staan Gradus, Mechelke en Ietje, klaar om kerkwaarts te gaan, zoodra grootmoeder met haar bevende vingers de groote gouden doekspeld zal vastgestoken hebben op den spitsgevouwen kleurigen palm-

sjaal. Gradus in z'n stijve zwart-lakenschen slipjas met den valen half-hoogen hoed op. Mechelke met de zwartkanten muts vol bloemen en den met fluweelen banden belegden wijd uitstaanden merinosrok aan. Ze zien met een kinderlijk geluk in de oogen naar het mooie bruidje.
„Jou eigenwijs hebbeding — kom je 'ns gauw naar huis," valt Peter uit, terwijl hij binnenkomt.
De drie schrikken op.
„Ze gaat met ons mee," knikt Mechelke zegevierend. En knijpt dan den ingevallen mond weer bits dicht.
„Met 'r vader gaat ze mee, zooals 't behoort," overstemt Peter barsch.
Hij voelt het aan de vijandigheid in Mechelkes stem en ziet het uit Gradus' bloedbeloopen oogen steken: „Ze weten het over Bella." Dat prikkelt hem. Kregel vat hij Ietje bij den schouder: „Allo."
Ietjes lippen beven en twee bolle tranen glippen uit haar oogen. Ze had opeens zoo slim verzonnen het alleen-zijn met vader te ontloopen, al te bang voor het heel erge, dat ze zou moeten zeggen. Ze zal nooit durven! En dan tòch een stiefmoeder?
Als ze weer in hun eigen keuken terug zijn, wijst Peter op haar handschoentjes: „Trek die prullen uit en eet eerst je boterham." Heelemaal weer tot bedaren begint hij de schuimwitte kaas over de groote bruine sneden te smeren.
„Zeg mij nu 'ns, waarom je eigenlijk naar Gaardeniers ging?"
„Om mee te gaan." Ietjes tranenstem trilt tusschen twee nippende hapjes aan den boterham.
„Je weet toch van andere jaren, dat vader je meeneemt?"
Bestraft knikt ze.
„Nou — waarom loop je dan weg?"
„Omdat 't vandaag allemaal anders is," brengt ze uit.
„Wat anders?"
Ze vindt geen woorden meer.
„Heeft grootvader Peereneer je misschien gezegd met vader Gradus en grootmoeder mee te gaan?"
Heftig knikt ze neen. Haar tranen rollen op de schuimkaas.

Toch knabbelt ze even voorzichtig door, bang voor ieder kruimeltje, dat neervlokt op haar bruidjesrok. Huiversmalletjes zit ze in het hoekje van de bank, met de klaarte van het venster achter het gesluierde en gekranste kopje.
„Kom, eet nu maar liever," wil Peter al vol spijt om z'n onredelijkheid haar tranen troosten. Mijmerend blijft hij Ietje aanstaren. „Hoe zal dat zijn? Bella en hij in een nieuw huis. Allicht met een nieuw gezin. En het kind? Nergens kan hij zich Ietje denken dan hier in de eeuwenoude keuken alleen met hem en vader Peereneer, of in en uit het verweerde tuinhekje, in en uit het haagprieeltje en het grijze deurtje van haar slaapkamertje, eigenlijk zoowaar de kleine alleen-heerscheres op het aloude familiegoed... Dat is ze dan ook... en ze zou misschien recht hebben het te blijven, de eenige dochter van Grete, die voor haar hier haar leven gaf"...
„En nou geen kunsten meer," wekt hij Ietje tot vertrekken en zich zelf tot andere gedachten op.
Alles is zoo leeg en stil in het hoevegehucht, dat hun voetstappen hol opklinken. Alleen moeder Mechelke's haan kraait achter het huis, schor als de hond, die weer begint te blaffen.
„We gaan achterom." Peter duwt het blauwe bruidje naar den kant, omdat hij vóór hen, een eind den grintweg op, Gradus en het grootje naast elkaar ziet voorttreuzelen. Om hen te vermijden slaat Peter het paadje in, dat dwars door het veld, achter Greveloo om, bij den Maasoever uitkomt met zijsteegjes tusschen de heggen, het dorp in.
Het wegje is zóó smal, dat ze achter elkaar moeten loopen, hij voorop. Ietje houdt moeilijk z'n wijde passen bij.
De morgenkoelte ritselt door de met dauw overparelde groene aren. Tintelblauw spant de hemel lichtend over het Zondagsche land, dat ingetogen schijnt te wachten op den omgang der processie. Peters ongedurigheid en Ietjes beklemming verzwerven in den wijden vrede.
„Kijk," wijst Peter nu er alweer een leeuwerik kwinkeleerend uit het koren opstijgt. Ietje houdt zoo lang mogelijk de zwarte stip in 't oog, die uit het stralend hemelblauw

zulke jubelblije trillers over hun hoofden uitstort. Peter, ook met de oogen in de zonnigheid, begint zachtjes te fluiten. Hij heeft het nu wel ingezien: Trave's versleten wormstekige ouderdom zit hem te diep in het bloed. Hij moet daar overheen. Het leven van den vroolijken kant opnemen. Met zoo'n vrouw als Bella naast zich, zal hij eerst een man worden. Geen trieste tobber meer...
Hij moet stilstaan om op het kind te wachten, dat niet kon laten de ganzebloemen te plukken, die in een wit bosje bijeen op den grasrand straalden.
„Voor wie zijn die?" vraagt hij, omdat hij niet zeggen durft, wat hem toch op de lippen lag: „Die moet je aan moeder Bella geven." Vreemd, het is of hij dien naam toch nooit zal kunnen uitspreken tegen het kind.
Achter hem laat Ietje een voor een de witomstraalde zonnetjes over het wegje vallen, omdat ze bedacht heeft ze toch onmogelijk mee in de kerk te kunnen nemen.
Tot ze allebei opschrikken door het knallen van de kruitbussen, „de kamers," wier bonzen en dreunen over de vlakte narommelt, tegen en tusschen de Traver heuvels. Vlakbij ligt Greveloo's kerk half verborgen achter de boomgaarden.
„Kom," wenkt Peter, opeens weer barsch. Ietje meent dat het om haar treuzelen is, en rept de voetjes naast hem, het paadje in, dat als een koele lommergang tusschen de hooge heggen loopt en uitmondt in de dorpsstraat. Daar komen van links en rechts, uit winkeldeuren en erfhoeken de kerkgangers opdagen en voegen zich in groepen bijeen, mannen bij mannen, vrouwen bij vrouwen, met paren en gedrieën alvast op de kerk aan.
Peter heeft Ietje bij de hand genomen en stapt zonder groet of blik tusschen de menschen door, stug rechtop, dwars de straat over. Daar stoot haar vader een winkeldeur open, en duwt haar haastig vóór zich binnen terwijl een schelle bel blijft klinkelen.
Achter de toonbank staat een slank jongmeisje, met den hoed vol bloemen en in een luchtig wit zomerkleed, klaar om, alvorens naar de kerk te gaan, nog gauw een klant te

gerieven. Ze kijkt op van de weegschaal en een blos schiet over haar gezicht. „Zoo", zegt ze koeltjes.
Peter mompelt een even vluchtig „goedendag", en stelt zich, aldoor met Ietje aan de hand, tot wachten op het heengaan van het suikerkoopend vrouwtje. Er hangt een kille schemer in den winkel, waar het licht niet binnen kan door de volgepakte uitstalramen.
Ietje ziet op de schappen langs de met grauw-en-blauw behangsel beplakte muren kleurige pakjes en bussen en trommels, bokalen vol roze, groene en bruine babbelaars. Bonte platen hangen overal. Maar in de diepte staat een kamerdeur half open, en daarachter is 't zóó donker, dat het kind, waarom weet het niet, opeens weer aan de stiefmoeder moet denken, terug in die nooit-gekende bangheid van vanmorgen.
Maar de klant is nu weg.
„Bella," zegt Peter, „dit is het kind."
„Zoo," zegt Bella weer op dien zelfden onverschilligen toon, Ietje vluchtig monsterend. „Waarom kom je er eigenlijk mee, en nog wel nu de straat vol menschen is?"
Ietje wordt oplettend. Ze hoort het mooie meisje zeggen: „Meen je of 't plezierig is, een weduwnaar met een groot kind te trouwen?" En dan haar vader: „Dat wist je toch vooruit."
„Geef me 'ns een hand," wendt het mooie meisje zich dan tot haar. Maar Ietje blijft stokstijf staan, verbijsterd de oogen in den doordringenden blik van die andere.
„Zeg maar," — 't is Peter of hij een sprong in een diepte doet — „ja, ja, kind, zeg maar: „dag moeder Bella". Zoo heeft hij 't met een kalmen kop bedacht, en zoo hoort het en moet het ook maar. Toch duizelt het hem van z'n durf, hier tusschen Ietje en Bella in.
Met een kort hard lachje werpt Bella het hoofd op. „Het kind en ik schelen misschien nog geen tien jaar."
„Ze zal veel moeten leeren om je die tien jaar bij te halen." Peter wil hij weet-zelf-niet-wat weer goedmaken.
„Waarom heeft ze in Godsnaam geen wit communiekleed aan?" keurt Bella af. „Heeft grootmoeder Mechelke dat

uitgezocht?" Ze maakt zich vroolijk, als ze ziet, dat Ietje een booze kleur krijgt.
Dan schrikken ze meteen allebei, omdat het kind zich onverhoeds tegen haar vader opwerpt en het uitschreit: „Ik wil niet."
„Nou, nou," sust Peter, die haar met sluier en al willens of niet in z'n armen moet nemen: „Wat wil je niet?"
„Ik hoef geen stiefmoeder," snikt Ietje, radeloos omdat ze wel weet, dat nu zeker alles bedorven is.
„Nou nog mooier," schampert Bella, „laat ze het heele dorp bijeen schreeuwen!"
„Allo Ietje," wil Peter nog probeeren. Maar hij scheldt zichzelf al uit, voor al wat dom en lomp is. Zoo een als hij, omgaan met zoo'n nieuwerwetsche bijdehante? Al bij z'n eerste eigenmachtige daad als een idioot niet weten, hoe er zich uit te redden? Hij, die meende nu eerst een man te zullen worden... O God, ja, dan is hij nog eerder een man geweest, toen hij die lieve goede Grete tien jaren lang geduldig oppaste... En deze hier, deze, mooi is ze, alles wat mooi en jong en gezond is, maar al te, al te...
„Kom nu." Al zou hij niet weten wat, Ietje dringt hem wel op de deur aan. Dadelijk stil als ze op den drempel komen. Zij denkt evengoed aan de menschen buiten als de twee anderen. Ze slikt haar snikken in, maar beeft nog zoo, dat Peter haar handje heel vast in zijn knuist drukt. „Stil nu maar — het hoeft niet — als je maar stil bent."
„Tot vanmiddag," roept van binnen Bella hem na. Ze wil den rijken Peter Winandus niet zoomaar ineens opgeven voor zoo'n nest van een boerenkind.
Maar Peter denkt er niet aan nog te antwoorden. Feestwei en alle plannen, verkeering, huwelijk, het nieuwe huis, de nieuwe man die hij worden zou, 't is alles verloren in één warreling van schaamte en scheldwoorden tegen zichzelf: dat hij niet wijzer was en zich beheksen liet door zoo'n Bella. Maar nou gedaan er mee — uit, uit...
Als het in de kerk eindelijk stiller in hem wordt, vindt hij na lange weken eindelijk weer een gebed in z'n hart: „Grete, zorg voor Ietje en mij," en verklaart zich dan zelf,

dat hij Grete's bijzijn immers in God kan weervinden, om niet meer, nooit meer aan Bella te moeten denken.
En Ietje, die eerst wel even stil op haar knieën tusschen de andere bruidjes zat, maar toch in een storm, die haar blind en doof maakte voor alles om haar heen, Ietje begint zacht-aan al ijveriger te lispelen. Het witte handschoenhandje klopt zesmaal op het jakje, dat het cantille kruisje opspringt. Met de vrome oogen vol zoete dankbaarheid kijkt ze naar de Moeder-Gods met het Kindje in het zondoorschenen kleurige venster midden boven het altaar.

DE ZUID-LIMBURGSCHE BOERENVROUW

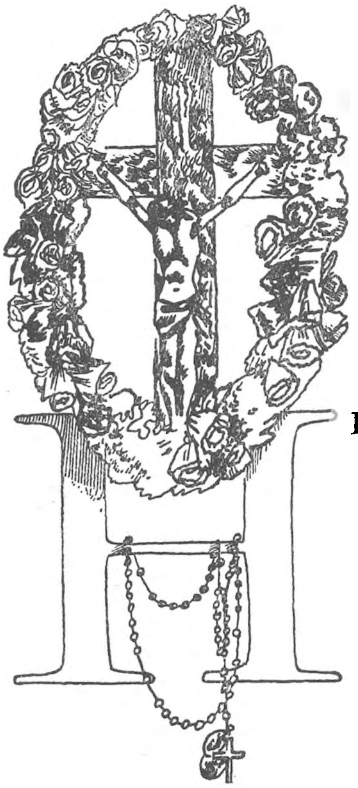

HET IS IN LIMBURG NIET anders dan overal: de aard van de vrouw is de aard van het volk. Alleen openbaart zich deze waarheid juist in ons Zuiden sterker dan elders, omdat het hier de vrouw is, de vrouw van het land, in wier bestaan, hoe verborgen en ongeacht het dan ook moge zijn, het landseigen karakter, de beste en diepste deugden van streek en volk, de oer-aanleg en de oer-kracht van het ras, voortleven te midden van zooveel vervreemding en ontaarding.

Niets is er in Zuid-Limburg nog zoo ongeschonden Limburgsch als de Zuid-Limburgsche boerenvrouw, die we er gelukkig nog tegenkomen op alle veldpaadjes en in alle hollewegen, die we er bezig zien op alle erfjes, altijd even moederlijk en goedlachsch gereed met haar „goòien dag saomen", een vroolijk woord of een raken kwinkslag. Ze mogen dan al haar „teertaaien" korten plooirok, fel

rood-en-zwart gestreept, hebben afgelegd, haar paarsen of grasgroenen „sjolk" (schort), het losse baskien met de randen van bandfluweel, den kleurig gepalmden merinossen „plak" (borstdoek) en den gespikkelden katoenen „naasdook" dien ze spits knoopte over het zwarte opgepijpte strookkapje, tóch is ze gebleven, die ze was: de grootmoedige, de geduldige, de werkzame, de blijgezinde, de kordate, de vrome. En evenveel bleef ze houden van kleur en fleur, van purperen violen of een blinkende wassen kersentros op den Zondagschen hoed; een bonten krans papieren bloemen om het wegkruis; fel-roode geraniums in haar vensterbank; hel-groene of blauwsel-blauwe verf over deur en „blaffetuurkes" (blindjes); duizendschoonen in haar „meusemke" (bloemtuintje); pioenen, vuurlelies en zonnebloemen tusschen de bessen- en kronselenboschjes. En het rimpelgezicht van de oudsten heeft niet alleen dezelfde verweerd-blanke tint, maar ook die eendere trouwhartige en vertrouwelijke innigheid bewaard van het witgekalkte leemen huisje, waar ze wonen met haar koe, haar varken, haar schaap en haar kippen, als ze rijk zijn; met de geit, de kippen en de kat alleen, wanneer er door alle zorgen van sparen niets kwam.

Niet eens de alleroudsten zijn het, die u met onverholen voldoening vertellen over haar tochten van voorheen naar de markt in de stad, uren ver, met den zwaren korf vol eieren op het hoofd, volleerd in de kunst dien kostbaren breekbaren last in evenwicht te houden op het ronde rood- en groen-bestikte „kopkusseke". Uitgepraat raken ze niet, wanneer ze beginnen over de beewegen, een halve dagreis te voet heen en terug, naar Sint Cornelis of Sint Rochus voor de kinderen; naar Sint Gerlach, midden in het Geuldal, gewijd zand halen om in den stal te strooien. Ze gaan nog, de jonge moeders, zooals de grootmoeders het deden, ze gaan hardop biddend, met al haar kroost, de kleinsten in den kinderwagen, de grooteren aan haar rokken, uren ver, in het octaaf der schutspatronen tegen stuipen of keelziekten, tegen koorts of klieren.

Want de Limburgsche vrouw is geloovig en godvruchtig

op dezelfde oer-menschelijke, dat is kinderlijke wijze van haar zusteren in Italië en Bretagne; de heiligen zijn haar vertrouwelingen; „Slevrouw" (Onze Lieve Vrouw) haar bloedeigen zuster, die alles weet en meeleeft van haar moederzorgen; en „Slevenier" (Onze lieve Heer) begrijpt immers wel, dat ze dikwijls al te weinig tijd heeft om „zich good en lang te beien" (bidden).
Het Kruis hangt boven haar bed, boven huis- en keuken- en kamerdeur; het staat op schouw en pronkkast, is witgekalkt op stal- en schuurdeur, op de gevels links en rechts, en met zwarte pannen gelegd tusschen de roode pannen van het dak. Ze teekent het Kruis met den duim op het voorhoofd van haar kinderen eer ze slapen gaan, en met de punt van het mes over den achterkant van elk brood, dat ze gaat aansnijden. Bij elken viersprong groet ze het veldkruis met een Onze Vader, en aan huis of boom of put, nergens mist het zijn hartvormigen bloemenkrans. Evenmin als de Moeder Gods ooit fleurige „meien" te kort komt in haar kapelletje, al hangt het verborgen tusschen doornstruiken of hoog onder het huisdak tegen den gevel. „Meien maken" kunnen de meisjes al vroeg, en als er een jonkman of jongedochter sterft in de buurt, al werden ze negentig jaar, dan komen de overige jongedochters bijeen, oud en jong, bij de oudste die overbleef, om, van palmgroen en roode en witte papieren rozen, ruikers en kransen te binden voor haar graf.
Straks zijn het meien voor de eerepoorten bij den bronk, of bij de inkomst van nieuwen pastoor of burgervader; morgen de mei op het nieuwe huis pas onderdak, of de meiboom voor de deur van het nieuwgekozen raadslid. „Meien maken" is het liefste en feestelijkste werk voor de boerendochters, en moeder gunt haar plezier, al weet ze haar door eigen voorbeeld en wijs gezag ook duchtig aan te zetten. Eischen vee en veld dan ook niet alle krachten op van den vroegen morgen tot den laten avond? Nooit handen genoeg! In huis gaat het onveranderd en onverbiddelijk voort: varkens en kippen voeren, koeien melken, boter stooten, kaas maken, brood bakken, water putten,

wasschen, poetsen; ook breien en naaien; en al staat grootmoeders spinnewiel dan op de vliering, de wol van het schaap moet toch verzorgd en opgestuurd naar de wollendekenfabriek. Bezems binden van eigen gesneden brem en hei; matten en manden vlechten; witten, verven, behangen, metselen; een boerenvrouw kan alles, doordrongen van de aloude leuze, dat „een vrouwenhand en een paardentand nooit mogen stilstaan", en ze schrikt er alleen van terug, loon te betalen aan vreemden voor wat ze eigenhandig zooveel beter kan.
Kort na Nieuwjaar begint voor de vrouw meteen al het werk buitenshuis, wanneer de manslui met bijlen, messen en touwen naar „het hout" tijgen. Moeders en dochters komen om ruggelings de groote takkenbosschen voort te sleepen uit het afgelegen bosch over de besneeuwde heuvelwegjes naar hun „den", de overdaakte vliering boven het open wagenhuis. — Vóór Paschen hebben ze weien, hagen en moestuin schoongemaakt, al den overjaarschen blad- en houtafval in wit rookende vuurtjes verbrand. Straks kruipen ze dagenlang voorovergebogen over wortel- en bietenveld om te wieden. Tusschendoor, 's morgens, op den noen, en 's avonds, met de koeien van den stal naar de wei, heen en weer, omdat enkel op den heerenhof „de beesten" in de wei worden gemolken.
Heerschen vader en zoons over de ossenkar, en, grootsten rijkdom, over het paard, — aan de vrouw „de kruikar" om een voer klaver te halen of een te zwaren zak koren naar den molen te brengen. Maar weldra trekken moeder en de meisjes met het mansvolk mee, den witten doek om het hoofd, de groote houten hark tegen den schouder. Het hooi moet „af", moet omgelegd, opgehoopt, getast op den ladderwagen, die eindelijk hooggestapeld de erfpoort binnenwaggelt, om weer eens voor 'n jaar lang den zoeten geur der zomersche bloemenbeemden in de schuren te brengen. Over zes weken, welbesteed aan den pluk van kronselen, kersen en bessen, gaan de dochters garven binden op de zon-overblakerde oogstvelden, waarheen moeder drie keeren daags het maal brengt van roggebrood, ham,

vla en koude koffie. Weer zes weken later: dagenlang aardappelrapen en eindelijk ook de appels en peren tasten in de puilende zakken. Door alle labeur heen echter, blijft het moeders hoofdtaak te zorgen voor het eten en drinken, en zooals in den tijd der aartsvaders, met eigen gewas en teelt en bereiding te voorzien in den huiselijken voorraad. Kippen, koe, veld en tuin en varken dragen de hoofdbestanddeelen bij; de vrouw weet te pekelen, te kneden, appelazijn en stroop te stoken; alleen met de bijenkorven en het honingslaan bemoeit ze zich niet, misschien om de mannelijke pijp, die er ter verdediging bij gerookt moet worden.
Dit aarts-huismoederlijk bedrijf der Limburgsche boerenvrouw viert zijn hoogtij bij het hoogtij van het jaar „den bronk". Langer dan een week duren de voorbereidsels, met witten en verven, schuren en schrobben. Eerst twee dagen tevoren echter gaat ze den bakoven stoken, dien ze indertijd in zijn allerprimitiefsten bouwtrant hielp metselen bij den bongerd. Een vierkant van stevige lindestammetjes tot liggende draagpalen op den grond. Daar de baksteenen tot vier muurtjes op saamgevoegd, een rood pannen zadeldakje er op; de binnenruimte horizontaal in tweeën verdeeld, boven het stookgat de bakvloer. Daarheen worden nu weereens de takkenbossen gesleept, en boven het goud en rood vlammend vuurtje staan in ijzeren plaatvormen de nauwgezet gemengde en gekneede mikken, vruchten- en rijstevlaaien, de taarten en knapkoeken goudgeel gaar te bakken. De versche bakgeur drijft onder de appelboomen den bongerd door.
Zaterdagavond als de jongens de „kamers schieten", het salvo der donderbussen, die den aanvang van de kermis kond doen aan den verren omtrek, staan moeders vlaaien en mikken in den kelder op horren gestapeld. Drie dagen lang zullen ze het hoofdbestanddeel der maaltijden zijn. De waarde van huis en gezin wordt geschat naar moeders bedrevenheid in de bakkunst, de hoedanigheid en de hoeveelheid van haar bronkbaksel. Van heinde en ver komen al haar kinderen „heivers" (heimwaarts) en halen

hun hart op, neen niet alleen aan wat moeder uit den oven haalde, maar ook aan moeders gulhartigheid, aan het thuis zijn, aan de lucht van „bij ons", aan den klank en de kleur van het goede Limburgsche land. Geduldig en gelukkig, zooals ze na overmorgen weer den kruiwagen voortduwt, bij alles even deftig en wijs en goedgeluimd, gaat moeder Zondag voor den noen den uren-verren weg mee, berg op berg af, met de processie, die door de heele parochie trekt. En door haar stompgewerkte eeltvingers glijden de palmhouten paternosterkralen om-en-om, terwijl ze haar weesgegroeten murmelt als in samenzang één van toon en rythme met het vlotte heuvelbeekje langs den weg. Want kan ze zich eenmaal overgeven aan haar godsvrucht, dan weet de Limburgsche vrouw evenmin van duur of rust als bij haar arbeid. Zij, die allen en alles gul de volle maat geeft, geeft die zeker wel het gulste aan den „Heeregod", uit Wiens handen ze even gelaten alle leed als dankbaar alle lief aanneemt.
Al klaagt ze ook, wanneer de eieren en de biggen aldoor minder opbrengen, zoolang de man en de kinderen gezond kunnen werken, bakt zij tevreden hun daagschen spekkoek op hetzelfde driepoot-kacheltje, waar ze tegen den avond in den grooten ijzeren ketel den afval van kool en aardappels tot varkensvoer kookt. Ze strooit de dure maïs maar wat schraler voor de gretige kippen, ze laat den bezem tot op den steel afslijten en lapt de boezeroenen van de manslui tot in de rafels geen draad meer houdt.
Zoolang zij zorgt en waakt, geen angst: het gezin „houdt den kop boven water" en Limburg blijft wat het was.

„MOOI LIMBURG"

WONDERLIJK, HOE HET woord „mooi", zoodra het in verband wordt gebracht met Limburg, begint te wemelen van kleur en licht, van herinnering en verbeelding, van levensblije muziek, die toch — als braken er snaren — wegsterft in een klacht.

Dit korte klare woord „mooi"? Het toovert ons Limburg voor oogen, van zuid tot noord schilderschoon door z'n landschap; weelderig door z'n natuur; mild door z'n vruchtbaarheid; kwistig met de schatten in z'n bodem ontdekt; edel door den aard en den aanleg van z'n volk; be-

trouwbaar door z'n hartelijke en offervaardige liefde voor Koningin en Vaderland; boeiend door z'n geschiedenis, z'n folklore, z'n veelzijdige kunstuitingen, z'n rijke streektaal; bezielend door de meditatieve sfeer, waarmee het is omweven; en toch — meelijwekkend om zooveel wat er verloren ging.

Maar, God zij dank: Limburg zelf, — wat het zich ook ontrooven zag, welke slagen het ook opving, uitgemergeld hier, ondergraven daar, vermorzeld ginds, ontdaan heren-der weer-en-nog van z'n boomen, z'n lanen, z'n bosschen, zelfs van z'n merkwaardigste en dierbaarste heuvels, — „mooi Limburg" heeft bij al dit verlies na eeuwen van miskenning en verwaarloozing, geloof en vertrouwen genoeg om vooral den moed niet te verliezen en op de toekomst te blijven hopen: het leeft nog en zal leven, eeuwig oud en eeuwig nieuw, zooals de Maas leeft aan wie het z'n aanzijn en z'n wezen verschuldigd is.

Uit de omwingerde heuvels van Noord-Bourgondië, onstuimig tusschen de rotspartijen en de sombere sparrenbergen van de Waalsche Ardennen door, komt de Maas — vorstelijk steeds want tot heerschen geboren, — haar weg banen door het open Limburg.

Al meteen is 't de Maas, die de grens van ons gewest bepaalt, om dan de grijze torenstad te begroeten, het al-oude Mosae Trajectum, dat aan haar z'n ontstaan dankt, z'n roem van tweeduizend jaar, en nog steeds z'n karaktervolle schoonheid. Als om z'n geboortestroom erkentelijk iets weer te geven voor zooveel koninklijke gaven, laat Maastricht z'n gulle Jeker uitstroomen in den statig voortgolvenden vloed, waarbij deze oudste stad van Nederland — contemplatief gebleven bij haar aldoor toegenomen actieve nijverheid — te mijmeren staat over alles wat ze was en werd door deze Maas van den overtocht.

Na de vlotten van de Eburonen, na de houten schipbrug van de Romeinen, leidt met de middeleeuwsche arduinen Sint-Servaasbrug thans ook een majestueuze Wilhelmina-brug van den Trichter oever naar de heirwegen het bloeiende heuvelland in, waar de Geul zich door de be-

looverde dalen ongeduldig voortspoedt naar haar einddoel — de Maas, die haar, enkele uren noordelijk van Limburg's hoofdstad meeneemt in haar snellen loop.
Bij deze uitmonding van de Geul opent zich in haar volle breedte de Maasvallei met haar droom-stille peppelbeemden, tusschen de een-dagvaart-ver van elkaar verwijderde heuvelruggen, die in voorhistorische tijden de oevers waren van een Maas zoo wijd als een zee-arm: de ruige heidehoogten van de Belgische Kempen links, — rechts de boschrijke hellingen van Zuid-Limburg's westkant. Dichtbegroeide ravijnen hier, waar tusschen de varens, de braamstruiken, de met kamperfoelie overrankte wilderozen bijwijlen een levendige smalle beek ruischend en kabbelend herinnert aan de forsche zij-rivieren, die in den oertijd ontsprongen in het maagdelijk woud van het breede heuvelplateau tusschen Maasdal en Geuldal.
De legende verhaalt, hoe Sint Servaas, de eerste der een en twintig heilige bisschoppen van Maastricht, op een zijner apostelreizen stilstond aan den rand van den Hussenberg tusschen Geulle en Elsloo, en deze wijde Maasvallei in haar paradijselijke rust heeft gezegend. — Lijkt het niet, alsof dit handgebaar van Limburg's hemelschen Beschermer, dit heiligend kruisteeken, voortleeft in het blauwend waas, waarin de Maasgouw verdroomd ligt: in de zuiderverte schemerig haar mijterstad; vóór ons, grenzenloos, het verschiet waar de zon ondergaat, terwijl haar glorieus gouddoorklaard purper en oranje verlangen doet naar een nieuwen stralenden dag-van-morgen! — Wenden we ons naar de zijde van zonsopgang, dan weten we gerustgesteld, dat daar Zuid-Limburg ligt, heuvels en dalen dicht bevolkt, elk der vele dorpen met z'n gehuchten, met z'n klooster en z'n kasteel; in Geul- en Gulpdal ook nog: met z'n bezigen watermolen; met dichtbij of verder af z'n hofsteden, de veilig bemuurde kleine vestingen der korenkoningen van weleer; — alles samen één parochie, geschaard om de kerk in 't midden, en verbonden met z'n nabuur-parochies door overlommerde hollewegen, door open landwegen langs de met meidoornhagen omsloten

appelboomgaarden, langs de vruchtbare akkers, de grazige weilanden te weerszijden.
Elke viersprong, waar deze tallooze breede of smalle paden elkaar ontmoeten, wordt bewaakt door z'n wegkruis, het knielbankje uitgesleten tusschen de doornstruiken aan z'n voet, — of wordt beschermd door de veldkapel, die bij de zomersche processie tot rustaltaar mag dienen, door vrome handen gesierd met brandende kaarsen tusschen vazen vol jasmijnen, jonkerkes, pioenen en lelies uit de boerentuintjes in de buurt.

Wij, nog aldoor op die verheven plek, waar „Sintervaas" het Limburgsche land heeft gezegend, richten den blik onderzoekend naar het noorden, langs de bochten van de Maas stroom-af, — en ontwaren daarginds schaduwen, die velerlei gedachten bij ons opwekken. Ook tot daar heeft de zegen van den Ziener zich immers uitgestrekt en leeft die zegen voort. Deze noorder-verte? Onmetelijk schijnt ze als een zee. Dat silhouet aan den neveligen einder? Neen, geen reusachtige oceaan-stoomer, die daar opdaagt aan de kim, maar de bovenbouw van de staatsmijn Maurits...
Groot is Zuid-Limburg niet, maar toch heeft het zich ruim en ruimhartig genoeg betoond om ook de bovengrondsche bouwsels van de steenkoolmijnen in zijn landschap op te nemen, den nieuwbouw van industrie en woningcomplexen, die er mee samenhangt. De Zuid-Limburgsche Maas evenwel weigerde hoogmoedig zich met het mijnbedrijf in te laten, stond alleen genadig toe, dat er een rechtlijnig kanaal met een prinselijken naam gegraven werd door haar beemden, deed daarenboven afstand van haar Keltische Geleen en dat eeuwenlang ongerept landelijk Geleendal, thans met de mijnstreek van vermoderniseerd Heerlen volslagen aaneengegroeid. — Eerst boven Maasbracht, waar ze haar buitenlandschen kant kwijtraakt en Limburgsch wordt totaal en op z'n best, begint de Maas zich lijdzaam te betoonen, duldt zelfs stuwen en sluizen in haar stroom en draagt goedwillig de schepen met Limburg's

zwarte diamant, die aan Limburg's tien zuster-provincies warmte, licht en leven brengt.
Waar 't Limburg op z'n smalst wordt, boven Sittard, — uit z'n idyllische vergetelheid geëvolutioneerd tot centrum van der mijnen verkeerswegen en hoogspanningen, — zijn we, tusschen Duitschland en België, als door een poort Midden-Limburg binnengegaan. Helaas, we moeten ons hart nu wel een pantser aanleggen! We komen hier op de terreinen, die in de eerste maanden van 1945, bekneld tusschen de elkaar bestokende legermachten en prijsgegeven aan de vernielzuchtige wraak van den verliezer, de schokken opvingen voor de bevrijding van het vaderland. Weerloos Midden- en Noord-Limburg, dat zelfs door de Maas aan z'n rampzalig lot moest worden overgelaten, toen van haar eenen oever naar den anderen artillerievuur en mitrailleur-geratel dood en verdelging braakten. Susteren met z'n romaansche kerk door Sint Willibrord gesticht; Echt met z'n kloosters; Montfort met den bouwval van z'n roemrijken burcht; Sint-Odiliënberg met z'n eerbiedwaardig oud heiligdom van Sint Petrus, in den Noormannentijd refugium van de Utrechtsche Bisschoppen; zoovele andere nog van de weleer bloeiende Midden-Limburgsche dorpen, uit hun puinen moeten ze herrijzen! Roermond, Limburg's tweede mijterstad, verloor niet alleen z'n kathedraal aan den Maasoever, gewijde wachtpost van Sint Christoffel, den heiligen veerman. Z'n Maas echter, z'n Roer, z'n breede banen naar zuid en noord bleven Roermond toch over, mèt het onverwoestbaar Godsvertrouwen, dat van heel Limburg de zielskracht is en het behoud.
En de Maas spoelt voort, onverstoorbaar, door geen geweld te weerhouden, door geen legermassa's te verdelgen. Oorlog na oorlog werden er in den loop der eeuwen op haar oevers reeds uitgevochten, die haar wateren drenkten met bloed en tranen. Zou het ditmaal voor het laatst zijn geweest?
Bij haar kalme zelfzekerheid peinzen we over een vrede onvergankelijk. Onderwijl laat zij zich wat verderop door

de Leubeek een sprookje vertellen over de verborgen schoonheid van een dal, dat wel Florival mocht heeten, omdat de Limburgsche flora er zich als in eigen besloten hof uitviert in volle weelde. Is het ter eere van Sint Servaas, die er in Nunhem op een glooienden oeverheuvel, boven de dennen en berken en adelaarsvarens uit, zijn kerk heeft, zijn bron en bidkapel, zijn belommerd beevaartsoord?
Naar het westen ligt in Midden-Limburg het stroomgebied van de Maas breed uitgebreid. Tusschen Kessel, Heythuyzen, Weert en Thorn getuigen de vele beken, de broeklanden, de moerassen en poelen van haar voormalige onbeperkte heerschappij over dit laagland, vooral ook de vennen, de meeste in dennenbosschen verscholen, dorado's voor de vogels en — de botanici.
Dit Midden-Limburg ten westen van de Maas heeft iets zeer voornaams over zich. Komt het door de kasteelen, die er, afkeerig van het wereldsche gewoel, in aristocratische afzondering liggen teruggetrokken, de meeste met adelbrieven uit de middeleeuwen, zooals Horn, Halen, Hillenraad? — Of bleef hier de heugenis voortleven aan de vorstelijke reisstoeten op weg naar de souvereine abdij van Thorn, het hoogadelijk vrouwenstift, in 992 gesticht door graaf Ansfried, heer van Nedermaasland, en zijn gemalin Hereswit van Streijen, met hun dochter en eenig kind Benedicta als eerste abdis? — Tot de Fransche revolutie wist de abdij van Thorn haar roem en grootheid hoog te houden, en nog komen we onder den indruk van dezen adel in „de witte stad" met haar deftige patriciërshuizen en haar weidsche stiftkerk. Door de eeuwen heen groeide deze stiftkerk uit den Romaanschen naar den Gothischen bouwstijl, om ten laatste te vergroeien met allerminst liturgische rococo-uitwassen. Maar indrukwekkend is ze gebleven door haar grootsche afmetingen en de sfeer van verganen luister, die haar omgeeft en vervult.
Toen Graaf Ansfried, die zich als weduwnaar „in den geestelijken staat had begeven", in 995 werd gekozen tot achttienden Bisschop van Utrecht, zal hij zich — uit de abdij van zijn dochter, waar vrouwe Hereswit thans in de

crypte lag begraven, — naar zijn bisdom hebben begeven over den aangewezen weg noordwaarts — de Maas langs. En zoo keeren wij in geen gering gezelschap terug tot den eeuwig-ouden eeuwig-nieuwen stroom!
De Neder-Maas, — voortaan verzet ze zich niet meer tegen dezen bezadigden naam, — vervolgt hier waardiger dan ooit, nadenkend en bespiegelend, haar weg door Midden-Limburg's beemden, die, dicht met Canadeesche populieren beplant, gelijken op de wijd-uitgespreide gazons van een machtig natuurpark. Weldra neemt ze rechts de Swalm op, links de Neer, die zich ook in dit lage grasland door een diepe kurve slingeren om haar te naderen. Ook hier: verrassingen, — zooals dat innerlijk en uiterlijk zoo devote en beminnelijke oeverkerkje van Asselt, van buiten schilderachtig en van binnen door meesterhand beschilderd, geheven op z'n hechte voetstuk van met klimrozen welig overrankte historische walmuren, het Rozenkerkje. — Verderop: Kessel, dat z'n kroon en edelst sieraad, den middeleeuwschen oeverburcht Keverberg op romeinsche fondamenten gebouwd, in 1945 moest offeren voor den vrede.
Aan de stilte om ons heen, aan den wijden hemelkoepel boven ons, aan de helderheid van het licht, aan den kruidigen geur van de lucht die we inademen, worden we de heide gewaar. Maar Midden-Limburg's heidegrond is niet eentonig en uitgestorven, — hij heeft z'n hoog en laag, z'n hellingen en dellingen vol struikgewas, ook z'n ontginningen, in wijde perken afgebakend door akkermaalshout of door dicht begroeide walletjes. Achter deze breede vakken bouwland, links en rechts, donker tegen den horizon, de dennenbosschen waar weer vennen liggen te droomen, ven en bosch, waaraan de stad Venloo haar naam ontleent. Toch is er van ven en bosch in Venloo's naaste omgeving weinig te bespeuren. 't Werd daar alles ontgonnen tot teeltgrond voor de tuinders, alles gedempt tot bouwterrein voor de industrie. Vooral in de nabijgelegen dorpen Tegelen en Belfeld dankt deze industrie haar ontstaan en bestaan ook weer rechtstreeks aan de Maas, die haar de

leem verschaft en de klei, door de vroegste bewoners, en later door de Romeinen reeds gebruikt voor hun ceramiek, die door hedendaagsche kunstenaars op zoo gelukkige wijze wordt hernieuwd. Maar ook de hedendaagsche fabrieken hebben deze Maasklei noodig voor de dakpannen, de vloertegels, de rioolbuizen, die ze ruimschoots afleveren ten bate van den wederopbouw niet alleen van het eigen zwaar getroffen gewest.

Venloo zelf? Wie 't hoort noemen, denkt wellicht meer aan den overvloed van jonge groenten, waarmede Venloo's uitgebreide tuinbouw zoo rijkelijk de voedselvoorziening aanvult, dan aan de dertien bombardementen en den onophoudelijken verpletterenden granaten-hagel, die de zoo vriendelijke Maasstad hebben verbrijzeld. Maar wanneer Venloo herrezen is, uit asch en puinen, — en herrijzen zal het, want met ongebroken geestkracht weert en roert het zich tot deze opstanding, — dan zal het ons dankbaar z'n alleroudste gebouwen toonen, het Raadhuis en het eerbiedwaardig Romerhuis, die standhielden waar alles om hen heen ineenstortte.

De ruïnes van Venloo hebben ons voorbereid op den gruwel der verwoesting, dien we met verbijsterde oogen aanstaren, in het toch zoo vreedzame Noord-Limburg, waar de fiere kerktorens van de Maas- en Peeldorpen alle, maar dan ook alle zonder uitzondering, werden afgemaaid als korenhalmen.

Noord-Limburg? Wreed geteisterd en ontheisterd, de kerken in puin, de kasteelen uitgebrand, de dorpen zonder woningen, — maar toch nogwel bosschen hier en daar, en de vennen, waar de opgejaagde watervogels zijn teruggekeerd, waar de welige flora onuitroeibaar is; heuvelachtige heidevelden, duinachtige heuvels, schilderachtige zandverstuivingen, bloemenweiden langs de Maasoevers, beekdalen vol van „de wilde en onvervalschte pracht der bloemen langs de watergracht."

Links van de Maas hier „de Peel", die een wereld op-zichzelf is, troosteloos somber wanneer de dag donker blijft en de hemel al te zwaar en zwart bewolkt is. Maar mooi, zelfs

dit Limburgsch turfland met z'n uitgebaggerde veenplassen, wanneer de levenwekkende zon straalt over z'n vereenzaming. ... En daar midden in de Peel: — Venray. Eenmaal stond er de hoogste toren van alle hooge torens van Noord-Limburg, een toren die z'n klokken liet uitklinken ver over de met beken doorslingerde broeklanden. Eenmaal stond er in Venray een bewonderenswaardige groote gothische kerk, gebouwd van roode baksteenen, die de bewoners van het bloeiend Peeldorp, man aan man in kettingrij, van hand tot hand aan elkaar doorgaven, uit het schip gemeerd aan den afgelegen Maasoever, naar de plek waar hun Godshuis zou verrijzen midden tusschen hun huizen en hoeven.
't Is nog zoo kort geleden, dat Venray om z'n oude kerk heen, met z'n kloosters en gestichten, met z'n talrijke scholen, begon uit te groeien tot een stad... En nu? Tusschen de brokstukken moeten we het ons verbeelden zooals het is geweest en — zooals het weer worden zal! Want de van huis en hof beroofde inwoners zullen hun dierbaar Venray en hun kerk met z'n hoogen toren weer opbouwen, al zouden ze elkaar opnieuw, zooals hun voorvaderen, van man tot man in kettingrij, de steenen er toe moeten doorgeven!
Ligt het schip, dat hun deze nieuwe „Limburgsche brikken" brengen zal, nog niet gemeerd aan den Maasoever? We zoeken er vergeefs naar, en wagen ons dan maar verder, dat noordelijkst uiteinde van Noord-Limburg in, waar ook al zooveel wat menschenhanden opbouwden, sinds de bevrijding ligt ineengestort: Ottersum, Gennep, Mook met den Plasmolen, terwijl het landschap er gelukkig vlugger is met z'n wederopbloei dan de wederopbouw met het herstel der haardsteden.
Hier, waar de Maas haar breedste bocht neemt en Limburg met een omarming verlaat om westwaarts voorgoed haar onbezorgde jeugd te moeten vergeten, ziet ze voor het laatst haar dierbare gouw nog 'ns op z'n schoonst, met loofbosschen en heuvels, die zooals in 't zuiden „bergen" worden genoemd, een Oostberg, een Sint-Jansberg; met

wouddreven van beuken en linden, in wier lommer koningsvarens tusschen de rotsvaste zware stammen naar elkaar reiken met haar enorme en toch zoo veerfijne bladeren. Gelijkwaardig, door den Schepper even rijk bedeeld, met hart en ziel Nederlandsch beiden, sluiten Limburg en Gelderland hier aaneen in den ijlen zilverigen nevel, dien de wegstroomende Maas ter herinnering achterlaat, — haar zwevenden rag-geweven bruidssluier.

INHOUD

De Levensavond 9
De Ruil 52
De Klok van Meldaert 65
De Moeder Gods in de Heg 77
De Madeliefjes 96
De Zusters 117
De Godsvlam 154
Limburg's Mei-nacht 170
Zij, die waakt 177
De Bouwbisschoppen 193
Gerlachus' laatste Reis 200
Het Mirakel van den Sleutel 207
Het Appelboompje 214
Kaïn 229
De Sage van Margreetje van Limburg 238
De Korenschoof 257
De Voorbijgang 267
De Drie Koningen op den Roosberg 277
Ouwe Giel 283
Tóch van Onzen Lieven Heer 296
Het Liedje 308
Bovenuit 325
Aschwoensdag 342
Het laatste Paaschvuur 348
Paascheieren. 355
Dolf's Zonde 361
Haar Boetedoening 379
De Vondst 400
„Ketelen. . . . Ketelen" 406
Ietje's Overwinning 424
De Zuid-Limburgsche Boerenvrouw 441
„Mooi Limburg" 447